

GEÇİCİ KORUMA STATÜSÜNDEKİ BİREYLERE YÖNELİK

ÖZEL EĞİTİM HİZMETLERİ KILAVUZ KİTABI

Öğretmenler
İçin

Özel Eğitim ve
Rehberlik Hizmetleri
Genel Müdürlüğü

unicef
for every child

ÖZEL EĞİTİM HİZMETLERİ KILAVUZ KİTABI

GENEL YAYIN YÖNETMENİ

Celil GÜNGÖR

EDİTÖRLER

Doç. Dr. Necdet KARASU

Ertan GÖV

Turgut BAĞRIAÇIK

KOMİSYON ÜYELERİ

Dr. Mehmet AYSOY

Serap ERDEĞER

B. Şeyma Biçen KARTAL

Fatma Özlem ÖZKAN

Bilge TAŞKİREÇ

Derya BOÇKAY

Birsen BAYAR

Ulviye Şener AKIN

DİZGİ, TASARIM, FOTOĞRAFLAR

Kiremit Production

Eylül, 2017

Ankara

KATKI SAĞLAYAN ÖĞRETMENLER

Burak HELLAÇ

Gülay DOĞAN

Çiğdem AKIN

Mehmet YİRÇİ

İ. Halil BAŞİBEYAZ

Olcay GÖÇEN

Yılmaz AKDAŞ

Ogün SARIKAFKA

Deniz OKTAY

Sezgin ÖZAN

M Beşir ELÇİOĞLU

Tansel YAMAÇ

Zehra KOÇYİĞİT

Ahmet ÖZTOPRAK

Nurşen TUNÇ

Nurcan BORA

Uğur ARSU

Halil Emre TANER

Abdullah BURAK

Kıtapta yer alan bölümlerin sorumlulukları ilgili bölüm yazarlarına aittir.

Katkılarından dolayı İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne,
Millî Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğüne,
Hatay Valiliğine, Hatay İl Millî Eğitim Müdürlüğüne teşekkür ederiz.

ISBN

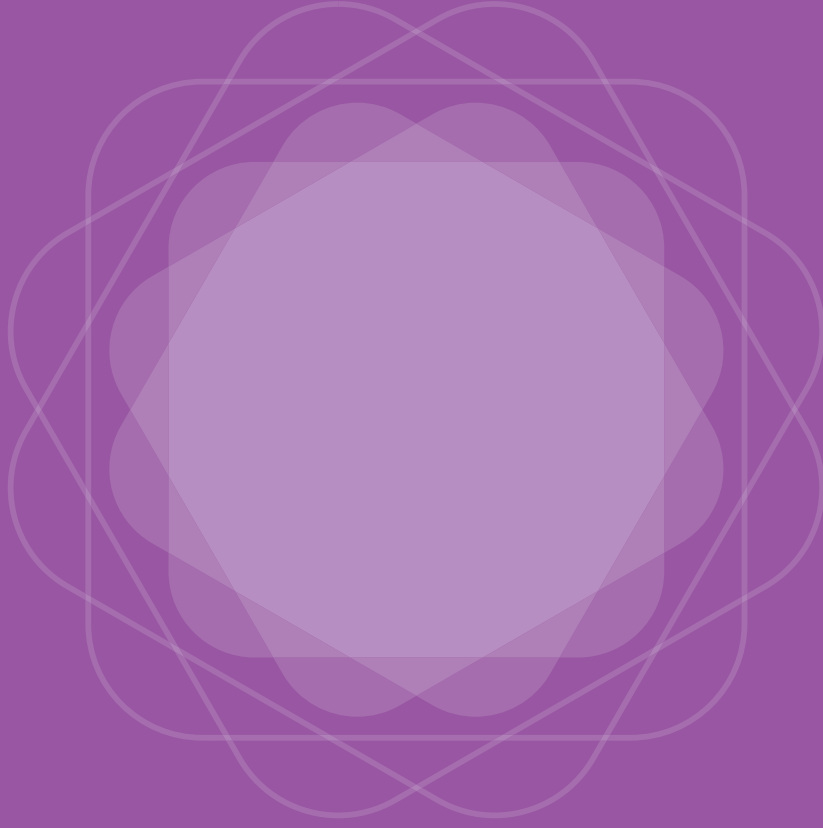
978-975-11-4451-5

GENEL YAYIN NO

6556

TANITICI YAYINLAR DİZİ NO

83

Bu yayın **UNICEF**'in finansal desteği ile hazırlanmıştır. Bu yayının içeriği tamamen yazarların sorumluluğundadır; ifadeler yazar(lar)ın kendi görüşleri olup, **UNICEF**'in politikalarını veya görüşlerini yansıtmamaktadır.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	I
SUNUŞ	II
KISALTMALAR SÖZLÜĞÜ	IV
GİRİŞ	V
1 GENEL BİLGİLER	2
1.1 Çocuk Hakları ve Tarihsel Gelişimi	3
1.2 Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme	8
1.3 Ulusal ve Uluslararası Sözleşmelerden Kaynaklanan Görevler	9
2 GÖÇ ve GÖÇ SONRASI TÜRKİYE'DE MEVCUT DURUM	18
2.1 Temel Kavramlar	21
2.2 Küresel Göçler	26
2.3 Türkiye'ye Yönelen Göçler	29
2.4 Türkiye'deki Suriyelilerin Uyumunu	32
3 GEÇİCİ KORUMA STATÜSÜNDEKİ BİREYLER	38
3.1 Uluslararası Mülteci Hukuku	39
3.2 Türkiye'nin Göç Yasama ve Yönetimi	40
3.3 Suriyelilerin Türkiye'deki Hukuki ve Sosyolojik Statüleri	41
3.4 Geçici Koruma Nedir?	42
3.5 Geçici Koruma Yönetmeliği	42
3.6 Geçici Koruma Statüsündeki Bireyler ile İlgili Genel İstatistikler	43
3.7 Geçici Koruma Statüsünün Sağladığı Haklar	49
3.8 Geçici Koruma Statüsündeki Bireylerin Eğitim Hakları	52
3.9 Geçici Koruma Statüsündeki Bireylerin Eğitim İstatistikleri	55

İÇİNDEKİLER

4 MEB ÖZEL EĞİTİM HİZMETLERİ	64
4.1 Özel Eğitim Gerektiren Bireyler	65
4.2 Özel Eğitim İhtiyacının Farkına Varılması	67
4.3 Eğitsel Tanılama ve Değerlendirme Süreci	73
4.4 Yerleştirme Süreci	80
4.5 Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı (BEP)	89
4.6 İzleme Süreci	92
4.7 Eğitim Ortaklarının Düzenlenmesi / Geliştirilmesi	93
4.8 Ekip Çalışması ve İş Birliği	121
5 YETİŞKİN EĞİTİMİ	132
5.1 Yetişkin Eğitimi ve Özellikleri	133
5.2 Yetişkinlerle İletişim	141
5.3 Vaka ve Etkinlik Örnekleri	148
SON SÖZ	160
EK 1 ENGELLİLERİN HAKLARINA İLİŞKİN SÖZLEŞME	162
EK 2 GEÇİCİ KORUMA YÖNETMELİĞİ	190

ÖN SÖZ

Dünyanın gözleri önünde yaşanan insanlık dramı sonrasında ülkemize gelen Suriyelilere kucak açarak, insani yaşam koşulları hazırlama hususunda ülke olarak üzerimize düşeni yapmaya devam etmekteyiz. Türkiye savaş nedeniyle ülkemize göç eden 3 milyonu aşkın Suriyeli geçici koruma statüsündeki bireyin öncelikle can ve mal güvenliğini sağlamış sonra da toplumsal yaşama uyum süreçlerini hızlandırma adına birçok çalışma yapmıştır. Bu çalışmalar içerisindeki en önemli unsur şüphesiz ihtiyaç duyan herkesin eğitime erişimidir.

İnsanca yaşama ve eğitim alma tüm bireylerin en doğal hakkıdır. Bu düşünceyle ülkemizde bulunan eğitim çağındaki Suriyeli çocuklara her alanda ihtiyaç duydukları eğitim hizmetlerini eşitlikçi bir bakış açısıyla sunabilmek için Bakanlığımızın birimleri ve eğitimcilerimiz özverili bir şekilde çalışmaktadır.

Eğitim hizmeti sunduğumuz her bireyin geldikleri ülkede yaşanan savaş ortamında oldukça zor zamanlar geçirdiğinin bilincindeyiz. Özellikle çocuk yaşta yaşanan travmaların ne büyük psikolojik çöküntülere yol açtığı ve bu şekilde büyüyen çocukların yetişkinlik dönemlerinde ciddi problemlerle karşılaştığı bilimsel verilerle sabittir. Bakanlığımız geçici koruma statüsünde bulunan çocukların her açıdan topluma uyumunu sağlamak için travma sonrası psikososyal destek hizmetlerini hızla sürdürmektedir.

Bu kapsamda, çok paydaşlı bir alanda gerekli farkındalığı sağlayacak, sahada görev yapan öğretmenlerimize destek olabilecek ve onların dil / kültür farklılıklarından kaynaklanan bazı zorluklarını gidermede yardımcı olabilecek bu kılavuz kitap hazırlanmıştır. Kitabın alanda çalışan öğretmenlerimize faydalı olmasını diler, tüm bireylerin eğitime erişimi için büyük bir özveriyle çalışan mesai arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunarım.

İsmet YILMAZ
Millî Eğitim Bakanı

SUNUŞ

Suriye’de yaşanan vahim kriz karşısında değerlerimize yakışır biçimde Türkiye, 3 milyonu aşan Suriyeli için güvenlik ve temel ihtiyaçların karşılanmasında hayati destek sağlamıştır. Suriye’deki iç savaşın ilk yıllarında ülkelerine geri dönecekleri varsayımı ile kısa vadeli planlarla acil ihtiyaçlara yönelik çalışmalar yapılmıştır. Ancak bugün gelinen noktada hepimiz Suriyeli gerçeğinin kalıcı yönleri ile yüzleşmek ve çözüm üretmek durumundayız. Kültürel farklılıkları kabullenmek, uyum sürecinde yapıcı adımlar atmak, uzun vadeli ve toplumsal uyumu destekleyecek politikalar üretmek zorundayız.

Toplumsal uyumun en önemli unsurlarının başında eğitim gelmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı, 2012 yılından bu yana Türkiye’de yaşayan okul çağındaki geçici koruma statüsündeki yaklaşık 1 milyon Suriyeli ocuğun eğitim ihtiyaçlarını karşılamak üzere çalışmalar yapmaktadır. Gün geçtikçe Suriyeli ocukların okul kayıt oranları yükselmekte ve nitelikli eğitime erişimlerinin önündeki engeller kalkmaktadır.

Bakanlığımız, sürdürülen bu yoğun çaba içerisinde önemli bir rol oynayarak, eğitimlerine ara veren çocukların dikkatlerini ve eğitime yönelik farkındalıklarını artırma gayesindedir. Yaşanan insanlık dramından en çok etkilenen çocukların sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılamak, travma ile baş etme noktasında onlara destek sağlamak amacıyla çalışmalar yapmaktayız. Bu ğrencilerin kayıp kuşak haline gelmelerini önlemek, kültürel farklılıkları zenginlik unsuru olarak kullanabilmek ve alanda çalışan öğretmenlerimizin çalışmalarını geliştirebilmek için UNICEF ve MEB işbirliği ile “Geçici Koruma Statüsündeki Bireylere Yönelik zel Eğitim Hizmetleri Kılavuz Kitabı” hazırlanmıştır. Bu kılavuz kitap, alanda tespit edilen sorunların giderilmesinde, sadece ülkemizde bulunan Suriyeliler için değil, diğer göçmenler için de kullanılabilecek önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır. Kılavuz kitabın hazırlanmasında emeği geçen değerli akademisyenlerimize, özel eğitim öğretmenlerimize, bakanlık uzmanlarımıza ve katkılarından dolayı UNICEF’e teşekkür ederiz.

Celil GÜNGÖR

Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri

Genel Müdürü

KISALTMALAR SÖZLÜĞÜ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AFAD	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
ASDEP	Aile Sosyal Destek Programı
ASPB	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
BEP	Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı
BM	Birleşmiş Milletler
BMMYK	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
BÖP	Bireyselleştirilmiş Öğretim Programı
GEM	Geçici Eğitim Merkezi
GİGM	Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
ILO	International Labour Organization Uluslararası Çalışma Örgütü
İŞKUR	Türkiye İş Kurumu
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
OSB	Otizm Spektrum Bozukluğu
PBIS	Positive Behavioral International Supports - Sivil Toplum Kuruluşu
RAM	Rehberlik Araştırma Merkezi
SB	Sağlık Bakanlığı
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
UNICEF	United Nations International Children's Emergency Fund - Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
WISC-R	Wechsler Çocuklar İçin Zeka Testi
YUKK	Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

GİRİŞ

Dünyanın en büyük insani krizlerinden biri olan Suriye'deki savaşın başlamasından bu yana geçici koruma statüsünde bulunan Suriyeli birey sayısı yıllar içinde artarak 3 milyon 38 bin 480'e ulaşmıştır (GİGM, 2017). Suriye'de yaşanan olaylar izlendiğinde dünyanın en büyük mülteci ev sahibi olan Türkiye'de bulunan Suriyeli geçici koruma statüsündeki bireylerin orta ve uzun vadede ülkelerine dönemeyecekleri açıktır. Türkiye'deki Suriyelilerin yaklaşık %45'i 0-18 yaş aralığındadır. Bunlar arasında okul çağındaki olan (5-18 yaş arası) çocuk sayısı 1.017.582'dir. Bu veriler, ülkelerinde eğitimlerini yarıda bırakarak gelen ve eğitimlerine devam etmesi gereken önemli bir nüfusa işaret emektedir. Diğer taraftan 2011 yılından bu yana ülkemizde doğup büyüyen ve eğitim çağına gelen, yaklaşık 400 bin civarında Suriyeli nüfus söz konusudur.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti göçün başladığı 2011 yılından beri ülkemize sığınan Suriyelilere yönelik çeşitli tedbirler almaktadır. Suriyelilerin toplumsal uyumu bağlamında en kritik husus şüphesiz eğitimidir. Millî Eğitim Bakanlığı, Türkiye'de yaşayan okul çağındaki yaklaşık 1 milyon Suriyeli geçici koruma statüsündeki çocuğun farklılık gösteren eğitim gereksinimlerini karşılamak üzere pek çok çalışma yapmaktadır. İlk etapta Suriyeli çocukların eğitimlerine yönelik izlenen politikalar Suriyelilerin geri dönecekleri varsayımı üzerinden kısa vadeli ve sadece kamp içindeki Suriyeli çocukların acil ihtiyaçlarının tedarik edilmesi üzerine yoğunlaşmış, kamp dışında oturma izni olan ailelerin çocukları için ise 16 Ağustos 2010

tarikh ve 2010/48 sayılı "Yabancı Uyruklu Öğrenciler" genelgesi kapsamında okullara kayıtları yapılarak eğitim ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmıştır. Ancak artan ihtiyaçlar ve gelişen şartlar gereği 26 Eylül 2013 tarihinde yayımlanan "Ülkemizde Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriye Vatandaşlarına Yönelik Eğitim Öğretim Hizmetleri" başlıklı genelge ile özel olarak Suriye vatandaşlarına yönelik tedbirler alınmıştır. Nisan 2013'te 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun (YUKK) yürürlüğe girmesi ile Suriyelilerin hukuki statüsü belirlenirken, geçici koruma statüsünün tanımladığı hak ve yükümlülükler ise Ekim 2014 yılında yayımlanan "Geçici Koruma Yönetmeliği" ile ayrıntılı biçimde düzenlenmiş ve uygulamaya konmuştur. Yönetmelikte "Geçici Korunanlara Sağlanacak Hizmetler" başlığı altında statü sahibi Suriyeli bireylere sağlık, eğitim, iş piyasasına erişim, sosyal yardım ve hizmetler ile tercümanlık ve benzeri hizmetler sağlanacağı ifade edilmiştir. Yönetmelik gerek barınma merkezleri içindeki gerekse dışındaki eğitim faaliyetlerinin Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yürütüleceğini belirtirken 28. maddede Türkiye'de geçici koruma statüsü sahiplerinin yararlanabileceği eğitim hizmetleri ayrıntılı biçimde tanımlanmıştır.

MEB Temel Eğitim Genel Müdürlüğü'nün Eylül 2014 tarih ve 2014/21 sayılı "Yabancılar Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri" başlıklı genelgesiyle de Suriyeli çocuklara sunulacak eğitim hizmetleri belirli bir standarda bağlanarak güvence altına alınmıştır. Böylece Türkiye'deki geçici koruma statüsündeki çocuklar, sadece Suriyeli çocukların devam ettiği Geçici

Eğitim Merkezlerine (GEM) değil, Türkiye'deki devlet okullarına yasal olarak kayıt olma hakkı kazanmıştır. 2016 yılının Aralık ayı itibarıyla, okul çağındaki geçici koruma statüsündeki çocukların yüzde 60'ının MEB'e bağlı okullarda kayıtlı olduğu görülmektedir.

Ayrıca, 8 Eylül 2015 tarihinde yürürlüğe giren MEB 2015-2019 Stratejik Planı'nda da Türkiye'deki geçici koruma statüsündeki bireylerin eğitimleri hususu ele alınmış ve bu öğrencilerin eğitim sistemine entegrasyonunun sağlanmasına yönelik çalışmalar yapılacağı ifade edilmiştir.

MEB tarafından önemli adımlar atılmasına rağmen, geçici koruma statüsündeki çocukların eğitiminde; müfredat ve dil, ğretmen temini ve yetiştirilmesi, okul iklimine ve eğitim sürecine uyum sorunları iyileştirmeye açık alanlardır. Hlen devlet okullarında eğitim gören ve önümüzdeki yıllarda bu kurumlarda eğitim alacak Suriyelilerin okul iklimine ve eğitim süreçlerine uyumlarının sağlanması, Suriyeli ve Türkiyeli veli ve çocukların karşılıklı ilişkilerinin güçlendirilmesi, hoşgörü ve dayanışma içinde birlikte yaşama bilinci kazanmaları ve toplumsal bütünleşmeleri adına en kritik rol şüphesiz devlet okullarında görev alan yönetici ve öğretmenlere düşmektedir. Dolayısıyla bu entegrasyon sürecinde rehberlik ve danışma hizmetlerinin artırılmasının önemi ortaya çıkmaktadır.

Geçici koruma statüsündeki çocuklar arasında özel eğitime ihtiyaı olan (zihinsel, bedensel engelli ve özel yetenekli) ğrenciler de mevcuttur. Eylül 2014

tarih ve 2014/21 sayılı "Yabancılara Yönelik Eğitim-ğretim Hizmetleri" başlıklı genelgenin diğer hususlar başlığı altında, "zel eğitime ihtiyaı olduğu tespit edilen yabancı öğrenciler için Millî Eğitim Bakanlığı zel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nin ilgi hükümleri doğrultusunda gerekli tedbirler alınacaktır." ifadesine yer verilmiştir. Bu kapsamda, Bakanlığımız 2016 yılı verilerine göre, Rehberlik Araştırma Merkezlerinde 228 Geçici Koruma Statüsündeki Suriyeli ğrencinin eğitsel tanılması yapılmış ve resmî tedbir kararı alınmıştır. Ülkemiz genelinde okul çağında, yaklaşık 1 milyon Suriyeli geçici koruma statüsünde ocuk olduğu düşünüldüğünde, bu sayı oldukça düşüktür. Bu nedenle, geçici koruma statüsünde bulunan Suriyeli ocuklara yönelik, erken tanılama ve özel eğitim hizmetleri ile ilgili yapılacak ilave çalışmalar ve hazırlıklar önem taşımaktadır. Bu kapsamda öğretmenlerimiz, özel eğitime ihtiyaı olan Suriyeli ocukların tespiti, yönlendirilmesi ve ülkemizde sağlanan özel eğitim imknlarından faydalanmaları konusunda destek, eğitim ve kaynaklara ihtiyaç duymaktadırlar.

Bu ihtiyaçlardan yola çıkarak MEB ve UNICEF işbirliği ile, "Rehberlik Hizmetlerinin Etkinliğinin Arttırılması" ve "Geçici Koruma Statüsündeki Bireylere Yönelik zel Eğitim Hizmetlerinin Güçlendirilmesi" eğitici eğitimleri gerçekleştirilmiştir. Yapılan eğitimlerin yaygınlaştırılması ve sürdürülebilirliği adına; her iki eğitimin katılımcılarına yönelik ayrı ayrı zenginleştirilmiş içerikler hazırlanması, bu içeriklerin "Geçici Koruma Statüsündeki Bireylere Yönelik Rehberlik Hizmetleri

Kılavuz Kitabı” ve “Geçici Koruma Statüsündeki Bireylere Yönelik Özel Eğitim Hizmetleri Kılavuz Kitabı” şeklinde basılı materyaller hâline getirilmesi amacıyla kılavuz kitaplar hazırlanmasına yönelik çalışmalar başlatılmıştır.

7-16 Ağustos 2017 tarihlerinde Hatay ilinde “Geçici Koruma Statüsündeki Bireylere Yönelik Kılavuz Kitaplar Hazırlanması Çalıştayı” gerçekleştirilmiştir. Çalıştayı birinci bölümünün sonunda, “Geçici Koruma Statüsündeki Bireylere Yönelik Özel Eğitim Hizmetleri Kılavuz Kitabı” hazırlanmıştır.

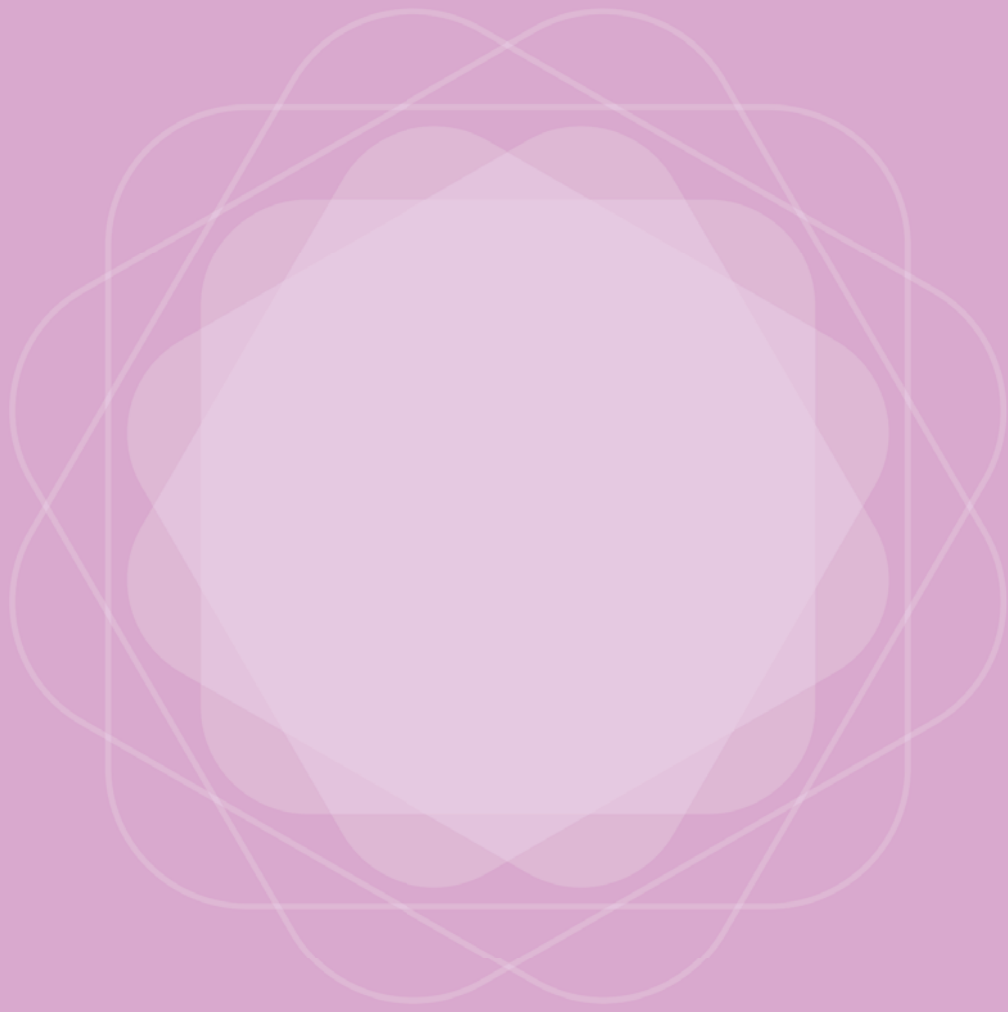
Kılavuz kitap farklı bölümlerden oluşmaktadır. Giriş bölümünde bu kitabın tanıtımı ve yazılış amacı anlatılır. Kitabın birinci bölümünde genel bilgiler başlığı altında çocuk hakları, tarihsel gelişimi ve sözleşmeler yer alır. İkinci bölümde ise genel olarak göç, göçmen, mülteci, sığınmacı kavramları sosyolojik bakış açısı ile tartışılır. Kitabın üçüncü bölümü Geçici Koruma nedir, kimleri kapsar? gibi başlıkları açıklar. Dördüncü

bölümde ise MEB özel eğitim hizmetleri eğitim ortamlarının düzenlenmesine gibi konularda vaka örnekleri ile ayrıntılı biçimde konuyu açıklar. Beşinci kısım Geçici koruma statüsünde yer alan yetişkinlerin eğitimini de önemseyen oldukça önemli bir bölümdür. Yetişkin birey kimdir? Yetişkin eğitiminin özellikleri nasıl olmalıdır? gibi sorulara cevap arayanların başvuracağı bir kaynaktır. Kitabımızın son kısmında işlediğimiz konular hakkında kanun ve sözleşmeler yer alır.

Bu kılavuz kitap, ülkemizin görmüş olduğu en büyük göç dalgası sonrası ortaya çıkan eğitim ihtiyacı üzerine tasarlanmış olsa da sadece Türkiye’de geçici koruma statüsünde yaşayan Suriye vatandaşlarının özel eğitim ihtiyaçlarına yönelik değil, bundan sonra ülkemizde koruma altına aldığımız tüm grupların eğitim hizmetlerinde kullanılmak üzere hazırlanmıştır. Ayrıca oluşturulan zengin içeriğin hem MEB çalışmalarında hem de konunun paydaşı tüm kurum ve kuruluşların çalışmalarında kılavuz olacağı düşünülmektedir.

1

GENEL BİLGİLER

1.1 ÇOCUK HAKLARI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

Çocukluk insan yaşamının en önemli evresi, yaşam zincirinin doğal ve değişmez halkalarından biridir. Fiziksel, bilişsel, psikolojik ve sosyal gelişimle başlayan süreç bireyin tüm yaşamını etkileyecek güce sahiptir. Bu özel dönemin geçirildiği iklim, toplumsal etkenler, gelenekler ve diğer değişkenler arasındaki farklılık nedeni ile çocukluk sosyo-kültürel bir kavram olarak değerlendirilmektedir (Franklin, 1993).

Çocukluk dönemi tarih boyunca farklı toplumsal algılara göre şekillenmiş olsa da, günümüzde çocukluğun tüm çocuklar için ortak olduğu (Yurtsever, 2009) ve çocukluğun hayat çizgisinin temel fiziksel ve gelişimsel örüntülerince karakterize edilmiş bir gelişim evresi olduğu kabul görmektedir (James, 2001).

Günümüzden birkaç yüzyıl önce çocuğun korunması dâhil tüm sorumluluğun yalnızca ailesine ait olduğu gibi bir kanı hâkimse de yirminci yüzyılın başlarından itibaren önce sivil toplum örgütleri daha sonra da uluslararası kuruluşlar aracılığı ile tehlikelere karşı çocukların korunmasına çalışılmaktadır. Çocuk hakları her çocuğun gelişim en yüksek potansiyeline ulaşabildiği, şiddet ve yoksulluktan uzakta ve sağlıklı olabildiği, oynayıp öğrenebildiği ortamlarda güven içinde bakılıp büyütüldüğü çocukluğu işaret etmektedir. Çocuklar buldukları çağın özellikleri ve bu çağın korunma gerekliliğinden ötürü haklara sahiptir (Çakmak, 2013).

Çocukların haklarından yararlanma yeteneğinin gelişmesi, hakları ile ilgili bilgi sahibi olması ve sorumluluk sahibi bireyler olarak yetişmesi, alacakları eğitimle yakından ilgilidir. Bu eğitimi insan hakları ve demokrasi eğitimi bağlamında çocukluk döneminde almaları son derece önemlidir. Bu nedenle erken yaşlarda çocukların haklarını bilmelerine, haklarını kullanmalarına ve toplumda etkin olmalarına yönelik eğitim verilmesi görüşü gelişmiştir (Gültekin, Bayır ve Balbağ, 2016). Çocuk haklarını; çocuğun bedensel, zihinsel, duygusal, sosyal, ahlaki ve ekonomik bakımdan özgürlük ve haysiyet içinde, sağlıklı ve normal biçimde yetişebilmesi için ona hukuk kuralları ile tanınan yetkiler ve menfaatler olarak tanımlamak mümkündür (Akyüz, 1999).

20. yüzyılın başlarında çocukların büyük çoğunluğunun kısa ve acılı bir ömür sürerek cehalet ve ürkütücü bir yoksulluğa mahkum olmaları, çocuk haklarının uluslararası hukukta korunması düşüncesini doğurmuştur. 1912 yılında İsviçre’de çocuk, genç ve annelerin korunmasına ilişkin yasa, tüzük ve diğer yayınlar toplanarak hukuksal altyapı oluşturma çalışmaları başlasa da 1914 yılında başlayan I. Dünya Savaşı ile bu girişimler askıda kalmıştır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında 1919 yılında İngiltere’de çocukları korumak üzere “**Çocukları Koruma Fonu**” (Save the Children Fund) kurulmuştur. 1922 yılında bu

fonda çalışanların katkılarıyla çocuk hakları üzerine bir taslak olarak **Charter of the Right of the Child**’i hazırlanmıştır. Hazırlanan taslakta, her ulustan, ırktan ve inançtan çocukların sömürüye karşı korunması, tüm alanlara

yönelik gelişmelerinin tam olarak sağlanabilmesi, yetişkin hayatına hazırlanmaları konusunda çocuklara karşı sorumluluklar dile getirilmiştir. I. Dünya Savaşı’nın ardından çocukları korumaya yönelik girişimlerden en önemlisi 1920 yılında Cenevre’de kurulan “**Uluslararası Çocuklara Yardım Birliği**” dir. Bu yardım birliği 1923 yılında “**Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi**”ni yayımlamıştır. Bu Bildirge bugünkü Birleşmiş Milletler teşkilatının başlangıcı olarak kurulmuş olan “**Milletler Cemiyeti**” tarafından onaylanarak yayımlanmıştır. Çocukların yaşama, gelişme ve korunma haklarını içeren bu beş maddelik bildirge 1928 yılında Türkiye Cumhuriyeti tarafından kabul edilmiş bulunmaktadır.

1939 yılında II. Dünya Savaşı’nın başlaması ile birlikte **1924 Çocuk Hakları Bildirgesi**’yle gelinmek istenilen noktaya gelmek mümkün olmamıştır. 1945 yılında kurulan **Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi**; 10 Aralık 1948 tarihinde “**Birleşmiş Milletler Genel Kurulu İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi**”ni kabul etmiştir. Bildirge maddeleri doğal olarak çocukların hak ve özgürlüklerini içerdiği hâlde “**çocuğun özel konumundan dolayı**” çocuklar için daha kapsamlı bir “**Çocuk Hakları Bildirgesi**”ne ihtiyaç olduğu düşünülerek çalışmalara devam edilmiştir (Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, 2015).

Birleşmiş Milletler; “**İnsanlık çocuğa sahip olduğu en değerli şeyi vermekle yükümlüdür.**” amacından hareketle 20 Kasım 1959 tarih ve 1386 (XIV) sayılı kararla **Çocuk Hakları Bildirgesi**’ni kabul etmiştir. Bu karar **Cenevre Bildirgesi** ile açıklanan ilkeleri gelişmiş bir şekilde içermektedir. Bunlar arasında çocuklar içinde, ayırım gözetilmemesi, çocukların gelişmelerini sağlayacak tüm imkân ve olanaklardan yararlandırılmaları, doğumdan itibaren

“İnsanlık çocuğa sahip olduğu en değerli şeyi vermekle yükümlüdür.”

Birleşmiş Milletler

bir isme ve vatandaşlığa hak kazanmaları, sosyal güvenlik hakkı, fiziksel veya toplumsal olarak engelli çocuklara özel tedavi, eğitim ve bakım sağlanması, çocukların eğitim görme hakları, sevgi ve anlayışa ihtiyaçları olduğu, her türlü ihmal, istismar ve sömürüye karşı korunmaları, anlayış, hoşgörü, insanlar arası dostluk anlayışıyla, enerji ve yetenekleri doğrultusunda yetiştirilmeleri yer almaktadır. Bu bildirmede çocuğun eğitim ve yönlendirilmesinden sorumlu olan kişiler için önemli ölçütün, çocuğun yüksek yararı olduğu belirtilir.

Dünya genelindeki çocukların sağlığı, beslenme bozuklukları ve özellikle eğitime ulaşamama gibi konulara dikkat çekmek için 1979, **Birleşmiş Milletler** tarafından "**Uluslararası Dünya Çocuk Yılı**" olarak kabul edilmiştir. **1979 Dünya Çocuk Yılı**'nin tüm dünyada kutlanmasının en önemli katkısı ise **Çocuk Haklarına Dair Sözleşme**'nin **20 Kasım 1989** tarihinde **Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda** kabul edilerek uluslararası yasaya dönüşmüş olmasıdır. **2 Eylül 1990** tarihinde yürürlüğe giren sözleşme 54 maddeden oluşmaktadır. 1'den 41'inci maddeye kadar çocukların temel hakları, 42'inci maddeden 54'üncü maddeye kadar ise Türkiye ve diğer taraf devletlerin sözleşmeyi nasıl uygulayacağını, uygulamaları nasıl izleyeceği ve raporlayacağı konusundadır (Hodgkin ve Newell, 1998).

Türkiye **14 Eylül 1990** tarihinde "**Birleşmiş Milletler Çocukların Yaşatılması, Geliştirilmesi ve Korunmasına İlişkin Eylem Planı**"nı kabul etmiş, **Çocuk Haklarına Dair Sözleşme**'yi ise **30 Eylül 1990** tarihinde imzalamıştır. Bildirge 10 Aralık 1994 tarihinde ise **TBMM** tarafından kabul edilmiş ve **Yasa 27 Ocak 1995** gün ve **22184** sayılı **Resmi Gazete**'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Böylece Türkiye sözleşmede "**Taraf Devlet**" konumuna gelmiştir.

Türkiye'de ulusal ve uluslararası nitelikte kabul edilmiş olan çocuk hakları ile ilgili kanun, protokol, bildirgeler doğrultusunda, çocuğun haklarının korunması, yüksek yararı ve esenliği gözetilerek; yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarının güvence altına alınması amacıyla **3 Temmuz 2005** tarih **5395** sayılı "**Çocuk Koruma Kanunu**" çıkartılmıştır.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 1. maddesinde yer alan "...çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır" tanımını Türk Medeni Kanunu'nda bulunan "**küçük**" kavramı karşılamaktadır. Sözleşme'nin 42. maddesinde şu ifade bulunmaktadır: "**Taraf devletler, sözleşme ilke ve hükümlerinin uygun ve etkili araçlarla yetişkinler kadar çocuklar tarafından da yaygın biçimde öğrenilmesini sağlamayı taahhüt ederler.**" Bu bağlamda çocuk hakları eğitimini yalnızca **Çocuk Haklarına Dair Sözleşme**'nin ilkelerinin öğretilmesini değil, aynı zamanda vatandaşlık değerlerinin ve davranışlarının kazandırılmasını amaçlayan bir vatandaşlık eğitimi olarak değerlendirmek mümkündür.

ÇOCUK HAKLARINA DAİR SÖZLEŞME	
KONULAR	İLGİLİ MADDELERİ
1. Çocuk Haklarının Uygulanması	<ul style="list-style-type: none"> ● Hakların Uygulanması (Madde 4) ● Üstün Standartlara Uyma (Madde 41) ● Sözleşmenin Yaygın Biçimde Bilinmesini Sağlama (Madde 42) ● Yükümlülüklerin Rapor Edilmesi (Madde 44)
2.Çocuk Tanımı	<ul style="list-style-type: none"> ● Çocuğun Tanımı (Madde 1)
3.Genel İlkeler	<ul style="list-style-type: none"> ● Ayrım Gözetmeme (Madde 2) ● Çocuğun Yüksek Yararı (Madde 3) ● Yaşama ve Gelişme (Madde 6) ● Çocuğun Görüşlerine Saygı (Madde 12)
4.Hak ve Özgürlükler	<ul style="list-style-type: none"> ● İsim ve Vatandaşlık (Madde 7) ● Kimliğin Korunması (Madde 8) ● İfade Özgürlüğü (Madde 13) ● Düşünce, Vicdan ve Din Özgürlüğü (Madde 14) ● Dernek Kurma ve Barış içinde Toplanma Özgürlüğü (Madde 15) ● Mahremiyetin Korunması (Madde 16) ● Bilgiye Erişim (Madde 17) ● İşkence ve Özgürlükten Yoksun Bırakılma (Madde 37)
5.Ebeveynler	<ul style="list-style-type: none"> ● Anne-Babanın Rehberliği (Madde 5) ● Anne-Babadan Ayrılma (Madde 9) ● Ailenin Yeniden Birleşmesi (Madde 10) ● Çocukların Yasa Dışı Yollarla Seyahat Etmesi (Madde 11) ● Anne-Babanın Sorumlulukları (Madde 18) ● Suistimal ve İhmalden Korunma (Madde 19) ● Aile Ortamı ve Alternatif Bakım (Madde 20) ● Evlat Edinilmiş Çocuklar (Madde 21) ● Yerleştirme Uygulamasının Düzenli Denetimi (Madde 25) f ● Yaşam Standardı (Madde 27) ● Çocukların Rehabilitasyonu (Madde 39)

KONULAR	İLGİLİ MADDELERİ
6. Sağlık ve Beslenme	<ul style="list-style-type: none"> ● Yaşam ve Gelişme (Madde 6) ● Anne-Babanın Sorumlulukları (Madde 18) ● Engellilik ve Engelli Çocuklar (Madde 23) ● Sağlık ve Sağlık Hizmetleri (Madde 24) ● Sosyal Güvenlik, Çocuk Bakım Hizmetleri ve Refah Durumu (Madde 26) ● Yaşam Standardı (Madde 27)
7. Eğitim, Serbest Zaman Değerlendirme ve Sosyalleşme	<ul style="list-style-type: none"> ● Eğitim (Madde 28) ● Eğitim Hedefleri (Madde 29) ● Boş Zaman, Eğlence ve Kültür Etkinlikleri (Madde 31)
8. Özel Koruma Önlemleri	<ul style="list-style-type: none"> ● Mülteci Çocuklar (Madde 22) ● Azınlıklara ve Yerli Halklara Mensup Çocuklar (Madde 30) ● Çocuk İşçiler (Madde 32) ● Uyuşturucu Kullanımı (Madde 33) ● Cinsel Sömürü ve Suistimal (Madde 34) ● Çocukların Satılmaları, Kaçırılmaları ve Fuhuşa Zorlanmaları (Madde 35) ● Sömürünün Diğer Biçimleri (Madde 36) ● İşkence ve Özgürlükten Yoksun Bırakma (Madde 37) ● Çocuk Askerler (Madde 38) ● Yeniden Sağlığa Kavuşturucu Bakım (Madde 39) ● Yasayla Çatışma Hâlindeki Çocuklar (Madde 40)

1.2 ENGELLİLERİN HAKLARINA İLİŞKİN SÖZLEŞME

13 Aralık 2006 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda kabul edilen, 30 Mart 2007 tarihinde imzaya açılan ve ülkemiz tarafından aynı tarihte 80 ülke ile birlikte imzalanan "Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme"nin onaylanması, 3/12/2008 tarihli ve 5825 sayılı Kanun'la uygun bulunmuştur. 5825 sayılı Kanun 18 Aralık 2008 tarihli ve 27084 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

30 Mart 2007 tarihinde imzaya açılarak aynı gün, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 82 üye devlet tarafından imzalanmıştır. BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, 3 Aralık 2008 tarihli ve 5825 Sayılı Kanun'la TBMM tarafından onaylanmış; 244 sayılı "Milletlerarası Andlaşmaların Yapılması, Yürürlüğü ve Yayımlanması ile Bazı Andlaşmaların Yapılması İçin Bakanlar Kuruluna Yetki Verilmesi Hakkında Kanun" nun 3. maddesi gereğince 27. 05. 2009 tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile Türkçe çevirisi de eklenerek 14 Temmuz 2009 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanmıştır. Bekleme süresi sonunda 28 Ekim 2009 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Anayasa'nın 90. maddesinin 5. paragrafında, "Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasa'ya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır." denmektedir. Bu nedenle Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, bundan böyle engellilere ilişkin uyuşmazlıklarda yargı organlarının dayanacakları

ve yönetimlerin uymak zorunda oldukları, **Anayasa hükmünde bir belge niteliği taşımaktadır.**

Günümüzde engellilere ilişkin en kapsayıcı ve bağlayıcı belge Birleşmiş Milletler Engellilerin Hakları Sözleşmesi'dir. Engelli hakları konusunda çağımızın en önemli belgelerinden olan bu belge,

- genel ilkeler,
- genel yükümlülükler,
- eşitlik / ayrımcılık yasağı,
- erişilebilirlik,
- eğitim,
- sağlık,
- çalışma ve istihdam,
- siyasi ve kamusal hayata katılım

gibi çeşitli başlıklar altında, engellilerin haklarını ve taraf devletlerin yükümlülüklerini düzenliyor. (Bkz. Ek-1 Engelli haklarına İlişkin Sözleşme – Sayfa 162)

1.3 ULUSAL VE ULUSLARARASI SÖZLEŞMELERDEN KAYNAKLANAN GÖREVLER

2011 yılı Mart ayından itibaren, Suriye'deki iç karışıklıklardan dolayı, ülkemize bu bölgeden yoğun kitle akını yaşanmaya başlamıştır (Aygün ve Kaya, 2016). Türkiye'nin 1995 yılında taraf olduğu **Çocuk Haklarına Dair Sözleşme** ve **Anayasamıza** göre sınırları içinde bulunan Suriyeli çocuklara eğitim verme sorumluluğu bulunmaktadır. **Çocuk Haklarına Dair Sözleşme**'nin 2. maddesinde; "**Taraf Devletler, bu Sözleşme'de yazılı olan hakları kendi yetkileri altında bulunan her çocuğa, kendilerinin, ana-babalarının veya yasal vasilerininin sahip oldukları, ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasal ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayırım gözetmeksizin tanır ve taahhüt ederler.**" denmektedir. Dolayısıyla Suriyeli çocuklar vatandaş

olmasalar da, ülkemiz sınırları içinde bulunmaları nedeniyle Türkiye'nin yetki alanındadırlar ve bu haklardan faydalanmaları gerekir (Seydi, 2014) Konu ile ilgili Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 90. maddesinde ise; "**Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz.... milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır.**" hükmü bulunmaktadır.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 26. maddesinde, herkesin eğitim hakkına sahip olduğu, eğitimin en azından ilk ve temel aşamada

ücretsiz ve ilköğretimin zorunlu olduğu düzenlenmiştir (Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi). Eğitim ve öğretim özgürlüğü Anayasamızın 42. maddesinde herkes için güvence altına alınmakta ve ilköğretim bütün vatandaşlar için zorunlu kılınmaktadır (T.C. Millî Eğitim Bakanlığı 2015-2019 Stratejik Planı, 2015). 1951 tarihli **Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme** mülteciler için uluslararası bir tanım getirmekte ve mülteci statüsünde olan bir çocuk ya da yetişkinin, kendi ülkesine dönmeye zorlanamayacağı ya da onu kendi ülkesine dönmeye zorlayabilecek bir başka ülkeye aktarılamayacağı vurgulanmıştır (Hodgkin ve Newell). **1951 Sözleşmesi**'nin 22. maddesinde, taraf devletlerin, temel eğitim konusunda vatandaşlara uyguladıkları muamelenin aynısını mültecilere de uygulayacakları düzenlenmiştir. Bu madde, özel eğitimin dışında, kamu tarafından finanse edilen eğitim olması sebebiyle önem taşır. Maddenin taraf devletlerce uygulanabilmesi için, mültecinin, ülkede yasal ikametinin bulunmasına gerek yoktur ve bu sebeple göçmenler de bu maddeden faydalanabilmektedirler. Bu madde ile çocukların ilköğretimlerinde, taraf devlet vatandaşlarıyla eşit muamele görmesi amaçlanmaktadır (Aygün ve Kaya).

“Yurdumuzda buldukları sürece eğitim görmelerini sağlamak üzere bu öğrencilerin eğitim sistemine entegrasyonunun sağlanmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır.”

(Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 2013) ile **Göç İdaresi** kurulmuştur. **Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu**'nun 91'inci maddesi çerçevesinde, uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayanlara sağlanabilecek geçici koruma statüsünde bulunacak kişilerin Türkiye'ye kabulü, Türkiye'de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye'den çıkışlarında yapılacak işlemler, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirler ve ulusal ve uluslararası kuruluşlar arasındaki işbirliğiyle ilgili hususlar düzenlenmektedir. Türkiye'deki Suriyelilerin hukuki statüsü **Geçici Koruma Yönetmeliği** ile çizilmiştir. Böylece başka ülkelerden gelen misafir vatandaşların eğitim hakkı bütüncül ve hak temelli bir yaklaşımla yasal zemine oturtulmuştur (Esen, Duman ve Alper, 2016). Yönetmeliğin **“eğitim hizmetleri”** başlıklı 28. maddesi, yabancıların eğitim faaliyetlerinin geçici barınma merkezlerinin içinde ve dışında MEB'in kontrol ve sorumluluğunda yürütüleceğini belirtmektedir. **Yabancılar Yönelik Eğitim ve Öğretim Hizmetleri Genelgesi** ile **Geçici Eğitim Merkezleri** ve diğer eğitim hizmetleri konusunda ayrıntılı bilgi verilmektedir.

MEB 2015-2019 Stratejik Planı çocuk hakları konusunda uluslararası literatürün önerileri ile örtüşen bir belge olarak öne çıkmaktadır. Eğitim ve öğretime erişim için belirlenen stratejilerden 7. ve 8. maddeler Türkiye'de bulunan mülteciler, geçici koruma statüsündeki yabancılar ve vatansızlar ile ilgilidir. 7. maddeye göre, **“yurdumuzda buldukları sürece eğitim görmelerini sağlamak üzere bu öğrencilerin eğitim sistemine entegrasyonunun sağlanmasına**

yönelik çalışmalar yapılacaktır.” denmektedir. 8. madde ise aynı kapsamda **“denklik işlemlerinde yaşanan sorunların giderilmesi ve bu alanda eğitime ilişkin yaşanan genel sıkıntıların bertaraf edilmesi için uluslararası kuruluşlarla iş birliği içinde çalışmalar yapılacağı”**nı belirtir. Bu çabanın devamı olarak, 2016-2017 eğitim öğretim yılı başlarken, MEB, geçici koruma statüsündeki çocukların eğitimi için yeni bir yol haritası belirlediğini açıklamıştır (T.C. Millî Eğitim Bakanlığı 2015-2019 Stratejik Planı, 2015). Sadece geçici koruma statüsündeki çocukların değil,

ülkemiz sınırları içerisindeki tüm çocukların nitelikli eğitime erişimi için uzun vadeli ve kapsamlı politikaların geliştirilebilmesi önem arz etmektedir. Bu bağlamda MEB bünyesinde **“Göç ve Acil Durum Eğitim Daire Başkanlığı”** oluşturulmuş bulunmaktadır.

Uluslararası antlaşmalar doğrultusunda, sınırları içinde geçici koruma statüsünde yaşayan Suriyeli çocuk ve gençlerin temel haklarından olan ilk ve orta öğretime erişimine yönelik politikalara öncelik verilmektedir.

ULUSLARARASI HUKUKTA GÖÇMEN ÇOCUKLARA HAK SAĞLAYAN BELGELER

ULUSLARARASI HUKUK BELGESİ	GÖÇMEN ÇOCUKLARA GETİRDİĞİ HAKLAR
İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi 1948	<ul style="list-style-type: none"> ● Yaşama hakkı (3) ● İnsan hakları, insan onuru temel ilkesi (1) ● Ayrımcılık yasağı: ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya başka bir görüş, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet ayrımcılığının önlenmesi (2) ● Kölelik, işkence ve insanlık dışı muamelenin yasaklanması (4,5) ● Hareket özgürlüğü (13) ● Zulüm altında başka ülkelere sığınma hakkı (14)
İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi 1948	<ul style="list-style-type: none"> ● Sığınma hakkı ● Geri göndermeme ilkesi (33) ● Mültecilere eğitim hakkı (22) ● Cezalandırma yasağı (31)
Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Sözleşme (1960)	<ul style="list-style-type: none"> ● Eğitimde her türlü ayrımcılığın önlenmesi (1,3) ● Eğitimde fırsat eşitliği (4) ● Vatandaşlara sağlanan eğitim hakkının aynısının sağlanması (3)

ULUSLARARASI HUKUK BELGESİ	GÖÇMEN ÇOCUKLARA GETİRDİĞİ HAKLAR
<p>Birleşmiş Milletler Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi (1966)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Kölelik ve köle ticaretinin yasaklanması (8) ● Zorla çalıştırma yasağı (8) ● Keyfi gözetiminin yasaklanması (9) ● Seyahat özgürlüğü (12) ● Yabancıların sınır dışı edilmelerine karşı usuli güvenceler (13) ● Küçüklerin yargılanmasında küçüklerin yaşlarını ve rehabilitasyonlarını iletme gereğini göz önünde tutacak bir yargılama usulünün izlenmesi (14) ● Toplanma ve örgütlenme özgürlüğü (21, 22) ● Irk, renk, cinsiyet, dil, din, ulusal veya toplumsal köken, mülkiyet, doğum ayrımı yapılmadan her çocuğun küçük olma statülerinin gerektirdiği koruma tedbirlerinden yararlanma hakkı (24)
<p>Birleşmiş Milletler Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (1966)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Bütün çocuklar ve gençlerin, <ul style="list-style-type: none"> • yararına, hiçbir ayırım gözetilmeksizin, özel koruma ve yardım tedbirleri alınması • ekonomik ve sosyal sömürüden korunması • tehlikeli işlerde çalıştırılmaması • ücretli çalışmalarına resmî yaş sınırı olması (10)
<p>Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi (CEDAW)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması <ul style="list-style-type: none"> • Kadın ve kız çocuğu ticaretinin ortadan kaldırılması (6) • Eğitim alanında cinsiyetler arası eşitliğin sağlanması (10) • Zorla evlendirmenin ve çocuk evliliklerinin yasaklanması (16) • Minimum evlenme yaşı tespiti (16) • Evlilikte kişisel ve ebeveyn haklarında eşitlik (16)
<p>B.M. Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Tüm göçmen işçiler ve aile fertleri için: <ul style="list-style-type: none"> • Özgürlük ve kişi güvenliği hakkı (16) • Hürriyetlerinden mahrum kalan göçmen işçiler ve aile fertlerine temel insan haysiyeti ve kültürel kimlikleri bakımından saygılı ve insanca muamele (17) • İkamet ve çalışma ile ilgili düzensizliklerden bağımsız olarak okul öncesi kamu eğitim kurumlarına ve okullarına giriş hakkı (30) • Göçmen işçilerin aile birliğinin korunması (44)

ULUSLARARASI HUKUK BELGESİ	GÖÇMEN ÇOCUKLARA GETİRDİĞİ HAKLAR
Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi	<ul style="list-style-type: none"> ● Minimum evlenme yaşı - çocuk evliliklerinin yasaklanması (12) ● Protokol 1 Eğitim hakkının sağlanması (2) ● Protokol 4 Yabancıların kitlesel biçimde sınır dışı edilmesinin yasaklanması (4)
Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı	<ul style="list-style-type: none"> ● 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü çerçevesinde iltica hakkı (18) ● BM çocuk haklarının bir kere daha güvenceye alınması (24)
Sınraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İnsan Ticaretinin Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol	<ul style="list-style-type: none"> ● İnsan ticaretinin suç ilan edilmesi ● Çocukların insan ticaretine maruz kalmasının yasaklanması
Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Sömürü ve Cinsel İstismardan Korunması Sözleşmesi	<ul style="list-style-type: none"> ● Cinsel sömürü ve istismara maruz kalan tüm çocukların haklarının korunması (1,2) ● Bu çocuklarla ilgilenen personelin bilinçlendirilmesi ve eğitilmesi (5)
ILO Sözleşme No. 130 Tıbbi Bakım ve Hastalık Yardımları Sözleşmesi	<ul style="list-style-type: none"> ● Asgari çalışma yaşının en çok 15 olması ● Çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılması
ILO Sözleşme No.182 Çocuk İşçiliğinin en Kötü Biçimlerinin Ortadan Kaldırılması İçin Yasaklama ve Acil Eylem Sözleşmesi	<ul style="list-style-type: none"> ● Çocuk alım satımı, zorla çalıştırmanın yasaklanması ● Çocukların fuhuş ve pornografide, uyuşturucu madde piyasasında kullanımını içeren en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliği tanımının getirilmesi ve yasaklanması (3) ● Çocukları, sağlık, güvenlik ve ahlaki açıdan tehdit eden çalışma biçimlerinin ortadan kaldırılması

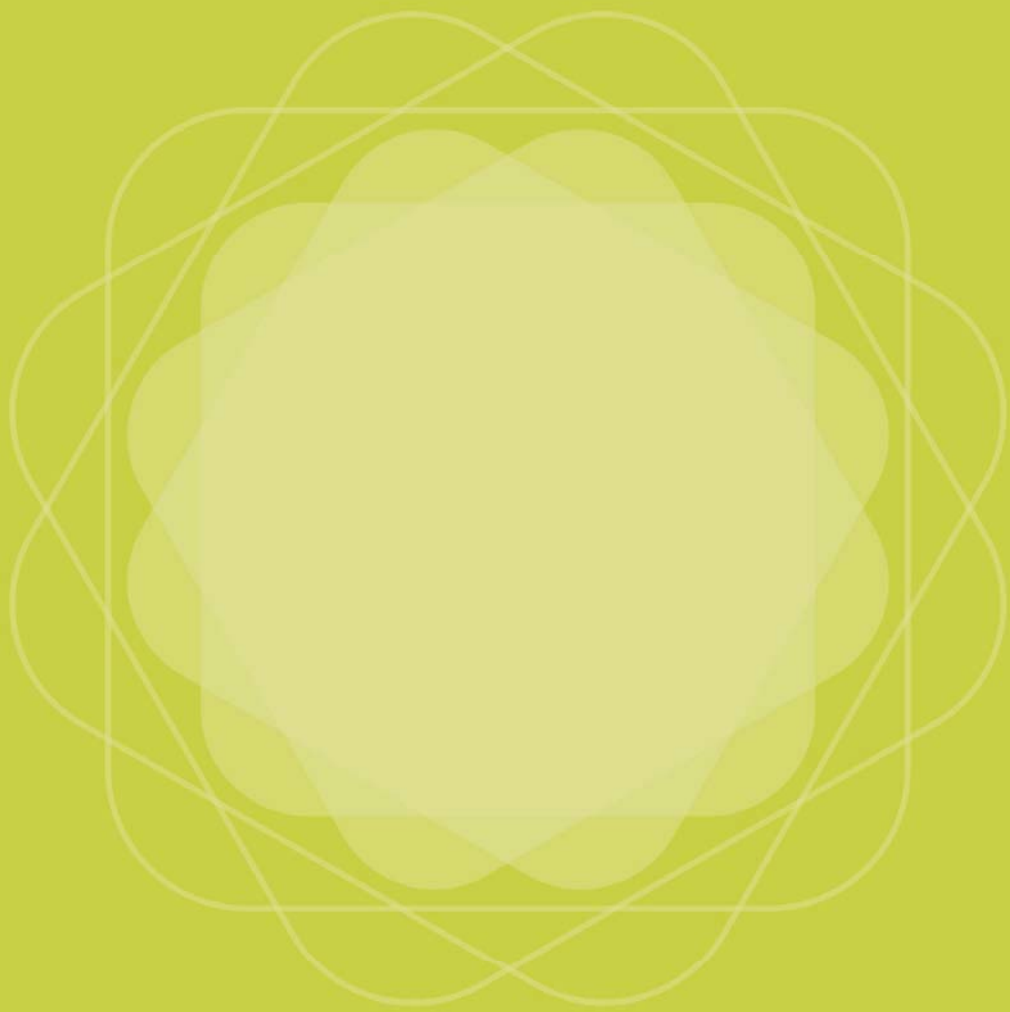

KAYNAKÇA

1. Akyüz, E. (1999). Cumhuriyet ve Çocuk: 2. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi. Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezleri Yayınları.
2. Aygün, M., ve Kaya, C. (2016). "Yabancılar ve uluslararası koruma hukukunda kalıcı bir çözüm olarak yerel entegrasyonu", İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi , 7(1), 87-142.
3. Çakmak, E. (2013). "Çocuk hakları ve medya okuryazarlığı eğitimi", Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , 10(22), 209-224.
4. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. <http://docplayer.biz.tr/2578747-Chs-20-insanlik-elinden-gelenin-en-iyisini-cocuklara-vermekle-yukumludur-uluslararası-cocuk-merkezi-cocuk-haklarına-dair-sozlesme-nin-20.html> (Erişim 12.08.2017)
5. Esen, A., Duman, M., ve Alper, H. (2016). Türkiye'de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler: Tespitler Ve Öneriler. İstanbul: Wald Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Vakfı.
6. Franklin, B. (1993). Çocuk Hakları. Çev. Türker, A İstanbul: Ayrıntı Yayıncılık.
7. Gültekin, M., Bayır, Ö. G., & Balbağ, N. L. (2016). "Haklarımız var: Çocukların gözünden çocuk hakları", Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 24, 971-1005.
8. Hodgkin, R., & Newell, P. (1998). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama El Kitabı. İstanbul: Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu.
9. T.C. Millî Eğitim Bakanlığı 2015-2019 Stratejik Planı. (2015). http://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2015_09/10052958_10.09.2015sp17.15imzasz.pdf (Erişim 13.08.2017)
10. James, A. (2001). Sayfa 27. Dünyada ve Türkiye'de Değişen Çocukluk / Changing Childhood in the World and in Turkey. Haz. Onur, B. 3. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Çocuk Kültürü Araştırma Ve Uygulama Merkezi Yayınları. Ankara: Ankara Üniversitesi .
11. Seydi, A. R. (2014). "Türkiye'nin Suriyeli sığınmacıların eğitim sorununun çözümüne yönelik izlediği politikalar", SDU Faculty of Arts and Sciences Sosyal Bilimler Dergisi Journal of Social Sciences, 31, 267-305
12. Topcuoğlu, R. A. (2012). Türkiye'de Göçmen Çocukların Profili Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Önerileri Hızlı Değerlendirme Araştırması . İstanbul: Uluslararası Göç Örgütü.

13. Yurtsever, M. (2009). Ebeveyn Çocuk Hakları Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Anne Babaların Çocuk Haklarına Yönelik Tutumlarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
14. Geçici Koruma Yönetmeliği, 22.10.2014 Tarih ve 29153 Sayılı Resmi Gazete
15. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 7.11.1982
16. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Birleşmiş Milletler Ankara Enformasyon Merkezi Web Sitesi, <https://www.unicanankara.org.tr>
17. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme: Birinci Kısım, Madde 1-20, https://www.unicef.org/turkey/crc/_cr23c.html (Erişim 13.08.2017)
18. Türk Medeni Kanunu, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf> (Erişim 12.08.2017)
19. Çocuk Koruma Kanunu, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5395.pdf> (Erişim 12.08.2017)
20. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu. (2013). http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_kanun.pdf (Erişim 01.09.2017)

2

GÖÇ VE GÖÇ SONRASI TÜRKİYE'DE MEVCUT DURUM

Doç. Dr. Yusuf ADIGÜZEL

Göç, insanların sosyal, ekonomik, siyasi ve doğal nedenlerden dolayı coğrafi olarak yer değiştirmesi biçiminde tanımlanabilir. İnsanlar, bireysel veya kitlesel olarak, yaşadıkları yerin idari sınırından ayrılarak, başka bir idari sınırdaki yerleşim yerine, çeşitli sosyal sonuçlar doğuracak biçimde göç etmektedir. Bazen çalışmak, iş aramak ve daha konforlu bir hayat sürebilmek için gönüllü olarak göç eden insanlar, bazen de savaşlar, baskılar, sürgünler veya doğal afetler gibi zorunlu sebeplerle yaşadıkları yerleri terk etmek durumunda kalabilmektedir.

Göç, insanların sosyal, ekonomik, siyasi ve doğal nedenlerden dolayı coğrafi olarak yer değiştirmesi biçiminde tanımlanabilir.

Göç; savaşlar, iç çatışmalar, sürgünler, doğal afetler, açlık, işsizlik ve geçim sıkıntısı gibi sebeplerle meydana gelen, insanlık tarihi kadar eski bir toplumsal olgudur. Çoğunlukla insanların hayatta kalmak veya biraz daha müreffeh ve onurlu bir hayat sürebilmek için mecbur kalarak, yaşadıkları şehirleri ve ülkeleri terk etmek zorunda kaldıklarını görmekteyiz. Göçün nedenleri, zorunlu olup olmadığı elbette tartışılabilir. Ancak göçün yerel ve küresel boyutlarıyla zorlayıcı sebeplerini göz önünde bulundurmadan, bu sosyal hareketliliği "geçici koruma statüsündeki bireyin tercihi" gibi

görmek yanıltıcı bir durum olacaktır. Dünyadaki istenmeyen göç hareketliliğini önlemek, göçmenleri engellemekle değil, göçü ortaya çıkaran sebepleri ortadan kaldırmakla mümkün olabilir. Göçmenlerin veya mültecilerin ait oldukları toprakları bırakarak aramaya çıktıkları, barış, demokrasi, insan hakları, fikir özgürlüğü, gelir dağılımı, istihdam, ücretler gibi insan hayatını kuşatan bütün alanlarda; yerel, ulusal veya uluslararası ölçekte adil bir paylaşım olmadığı sürece, göçler her çağın kaçınılmaz bir sosyal gerçekliği olarak sürecektir.

Göçün temel belirleyicileri, birey ve toplumsal yapıdır. Göç; hem göç veren hem de göç alan yerleşim yerindeki bütün toplumsal yapıyı derinden etkilemektedir. Göç, hem göç eden kişi ve kitleler hem de göçmeni alan toplumlar açısından, yeni bir toplumsal ilişki biçimini zorunlu kılar.

Göç, sadece fiziksel bir yer değiştirme değil, psikolojik ve sosyal boyutları da olan karmaşık bir süreçtir. Zira göç, bir toplumdan bir başka topluma yapılmaktadır. Bu yönüyle göç, coğrafi mekân değiştirme sürecinin sosyo-ekonomik, kültürel ve siyasi boyutlarıyla toplum yapısını değiştiren nüfus hareketleri olarak ortaya çıkmaktadır. Toplumsal değişimin en önemli unsuru olan göç, sadece yaşanan fiziksel mekânın değiştirilmesiyle sınırlı kalmaz, hem göç eden, hem de göçü kabul eden toplumun bütün unsurlarını da değiştirip dönüştürerek yeni bir toplumsal yapı ortaya çıkarır.

Göç sürecine katılanlar, tekrar bir sosyalleşme yaşayarak, hayatlarındaki bütün ilişkileri yeniden kurmak zorunda kalmaktadır. Küreselleşme ile hızlanan uluslararası göçler ise bu ilişkileri ve sorunları daha da karmaşıklaştırmakta, yerel yönetimlerden

hükûmetlere, yerel sivil kuruluşlardan uluslararası örgütlere kadar, üzerinde herkesin çözüm üretmeye çalıştığı sürekli devinim hâlinde olan, çok boyutlu bir mesele hâline getirmektedir.

Artık göç sadece devlet kurumlarının, akademisyenlerin veya bu alanda çalışan STK veya uzmanların değil, herkesin gündelik hayatında karşılığı olan ve bir fikir sahibi olmak istediği bir konu olmuştur. Ülkemizin artık yüzde dört gibi önemli bir bölümünü oluşturan yabancı uyruklu bireyler ile ilgili hizmet verenlerin alanı tanınması gerekir. Özellikle Suriyeli çocuklar ve onların aileleri ile muhatap olan eğitimcilerimizin de göç ile ilgili kavramları bilmesi ve yerinde kullanması, hizmet kalitesinin artması ve muhataplar ile daha etkili bir iletişim sağlanabilmesi açısından elzem olacaktır.

Bu bölümde öncelikli olarak göç ile ilgili kavramlar kısaca açıklanacak, küresel göçlere ve Türkiye'nin göç süreçlerine değinilecektir.

Toplumsal değişimin en önemli unsuru olan göç, sadece yaşanan fiziksel mekânın değiştirilmesiyle sınırlı kalmaz, hem göç eden, hem de göçü kabul eden toplumun bütün unsurlarını da değiştirip dönüştürerek yeni bir toplumsal yapı ortaya çıkarır.

2.1 TEMEL KAVRAMLAR

Göç konusu bireyden topluma, ulus devletten uluslararası örgütlere kadar geniş bir alanı kapsamaktadır. Göçün farklı boyutları (iç göç, dış göç, emek göçü, zorunlu göç, tersine göç, yasa dışı göçler) sebep ve sonuçları (mültecilik, insan ticareti ve kaçakçılığı, göçmen politikaları, uyum, entegrasyon, asimilasyon, çok kültürlülük, diaspora ve kimlik tartışmaları gibi) onlarca kavramı sosyal bilimler alanına taşımıştır. Göç ile ilgili kavramlar ve tanımlar, bir göç terimleri sözlüğü¹ oluşturacak kadar geniş bir yelpazeye sahiptir. Ancak burada sınırlı sayıda da olsa birkaç kavrama yer vererek, bu kitaptaki diğer bölümlerin daha kolay anlaşılmasına katkı sağlayacağını düşündüğümüz bazı temel kavramları açıklamakla yetineceğiz.

Göç

Göç; insanların, sosyal, ekonomik, siyasi veya doğal nedenlerden dolayı coğrafi olarak yer değiştirmesi biçiminde tanımlanabilir. Bu yer değiştirme uluslararası bir sınırı geçmek biçiminde olabildiği gibi, aynı ülke içinde de olabilir. Göçün biçimi (gönüllü / zorunlu, geçici / sürekli, iç / dış, bireysel / kitlesel vb.) ne olursa olsun her türlü nüfus hareketleri (mülteciler, sığınmacılar, ülke içinde yerinden edilmişler, sürülmüşler, ekonomik göçmenler vb.) göç tanımı içinde kendisine yer bulur.

6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda (YUKK) göç; düzenli göç (yabancıların, yasal yollarla Türkiye'ye girişi, Türkiye'de kalışı ve Türkiye'den çıkışı) düzensiz göç (yabancıların düzensiz göç (yabancıların yasa dışı yollarla Türkiye'ye girişi, Türkiye'de

1. Bülent Çiçekli editörlüğünde, Uluslararası Göç Örgütü için hazırlanmış bir göç terimleri sözlüğü bulunmaktadır. Sözlük web ortamında erişime açıktır. http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_terimleri_sozlugu.pdf

kalışı, Türkiye'den çıkışını ve Türkiye'de izinsiz çalışmasını) ve uluslararası korumayı içermektedir.

Göçmen

Evrensel olarak kabul edilmiş bir “göçmen” tanımı bulunmamaktadır. Göçmen terimi genellikle bireyin göç etme kararını kendi özgür iradesiyle ve “kişisel rahatlık” sebepleriyle aldığı tüm durumları kapsar şekilde anlaşılmıştır. Dolayısıyla bu terim, maddi ve sosyal koşullarını iyileştirmek, kendileri ve ailelerine ilişkin beklentilerini geliştirmek amacıyla başka bir ülkeye veya bölgeye hareket eden kişiler ve aile fertleri için geçerli kabul edilmiştir

Birleşmiş Milletler göçmeni; sebepleri, gönüllü olup olmaması, göç yolları, düzenli veya düzensiz olması fark etmeksizin yabancı bir ülkede bir yıldan fazla ikamet eden birey olarak tanımlamaktadır. (Perruchoud, R. & Redpath-Cross, J., 2013, s.37)

Düzensiz Göçmen

Bir ülkeye yasa dışı giriş, giriş koşullarının ihlali veya vizenin geçerlilik tarihinin sona ermesi yüzünden transit veya ev sahibi ülkede hukuki statüden yoksun kişidir.

Ekonomik Göçmen

Yaşam kalitesini iyileştirmek amacıyla kendi menşee ülkesinin dışına yerleşmek üzere mutlak ikamet yerini terk eden kişidir. Bu terim, genel hatlarıyla göçmenlerle zulümden kaçan mültecileri birbirinden ayırt etmek için kullanılır.

Transit Göç ve Göçmen

Bir ülkeden çıkıp başka bir ülkeye giderken, aradaki bir ülkede geçici olarak (transit ülkede) bulunmaya “transit göç” ve transit geçecek göçmenlere de “transit göçmen” adı verilir.

Kaynak, Hedef ve Transit Ülke

Kaynak, düzenli ya da düzensiz göç hareketlerinde, göçmenin ilk çıktığı ülkeyi; hedef, düzenli ya da düzensiz göç hareketlerinde, varılacak hedef konumundaki ülkeyi; transit ise hedef ülkeye giderken veya bu ülkeden menşe / mutlak ikamet ülkesine dönerken herhangi bir yolculukta kişinin içinden geçtiği ve bir süre kaldığı ülkeyi ifade eder.

Düzenli Göç

Birey veya toplulukların, yasal yollarla, vatandaş oldukları ülke dışındaki bir ülkeye girişlerini, o ülkede kalışlarını ve o ülkeden çıkışlarını ifade eder.

Düzensiz Göç

Birey veya toplulukların, yasa dışı yollardan, vatandaş oldukları ülke dışındaki bir ülkeye girişlerini, o ülkede kalışlarını ve o ülkeden çıkışlarını ifade eder.

Gönüllü Dönüş

Kişinin hür iradesine bağlı olarak menşe ülke, transit ülke veya üçüncü bir ülkeye destekli veya bağımsız dönüşüdür.

Gönüllü Geri Dönüş

Bu terim çoğu zaman mülteciler, savaş esirleri ve tutuklu bulunan siviller bağlamında kullanılır. Bu kişilerin kaynak ülkelerine tamamen kendi isteklerine dayalı olarak dönmelerine işaret eder. Göçmenlerin içinde bulunduğu kötü duruma çözüm olarak önerilen üç kalıcı çözüm yolundan birisi olan gönüllü geri dönüş, kalıcı çözüm yolları arasında en iyi ve en tercih edilen yöntem olarak kabul edilir. BMMYK tarafından mülteciler için önerilen diğer iki çözüm yolu ise, güvenli üçüncü bir ülkeye gönderme ve buldukları ülkeye yerleştirme ve entegrasyondur.

Mülteci

Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne göre mülteci; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen kişiye denir.

Şartlı Mülteci

(Conditional Refugee)

Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle ırkı,dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen kişiye şartlı mülteci denir. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar şartlı mültecilerin Türkiye'de kalmasına izin verilmektedir.

Sığınmacı

(Asylum Seeker)

İlgili ulusal veya uluslararası belgeler çerçevesinde bir ülkeye mülteci olarak kabul edilmek isteyen ve mültecilik statüsüne ilişkin yaptığı başvurunun sonucunu bekleyen kişidir. Eğer, kendilerine insani ya da diğer gerekçelerle ülkede kalma izni verilmemişse bu kişiler ülkede düzensiz bir durumda bulunan herhangi bir yabancı gibi sınır dışı edilebilirler. (Çiçekli, 2009, s.49)

Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Kişiler

(Internally Displaced People/IDP)

Silahlı çatışma, şiddet, insan hakları ihlalleri, doğal ya da insan yapımı felaketler sonucu uluslararası bir sınır geçmeksizin evlerini ve ikamet ettikleri bölgeyi terk ederek daha güvenli bir bölgeye göç etmek zorunda kalan kişilerdir.

Coğrafi Kısıtlama

Türkiye, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ni coğrafi kısıtlama ile imzalamıştır. Mülteci korumasının sadece Avrupa'da (Avrupa Konseyi üyesi olan ülkeler ile Bakanlar Kurulunca belirlenebilecek diğer ülkelerde) meydana gelen olaylar nedeniyle iltica talep eden kişiler açısından sağlanma yükümlülüğü altında olmasına işaret eder. Coğrafi kısıtlama, uluslararası koruma arayan kişilere kalıcı çözümler sağlanmasının önünde bir engel teşkil etmez. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu uyarınca Avrupa ülkelerinden gelen mülteciler veya Avrupa dışındaki ülkelere gelen uluslararası koruma başvurusu ve statüsü sahipleri Türkiye'de buldukları süre boyunca aynı hak ve hizmetlerden yararlanabilmektedirler.

İdari Gözetim

Bir devletin yetkili idari makamı tarafından bir kişiyi özgürlüğünden mahrum bırakmak üzere alınan tedbirdir. Birçok ülke mevzuatında, düzensiz durumdaki göçmenlerin ülkeye varışları veya ülkeden ihraç edilmeleri amacıyla idari gözetim kararının alınması öngörülür.

Geri Gönderme Merkezleri

Haklarında sınır dışı etme kararı alınıp idari gözetim altında bulunan yabancıların tutulduğu merkezlerdir. 6458 sayılı YUKK'ye göre idari gözetim altına alınan yabancıların barındırılmaları ve kontrol altında tutulmaları amacıyla kurulan bu merkezler, Göç İdaresi Müdürlükleri tarafından hizmete sunulmakta veya kamu kurum ve kuruluşlarıyla, Türkiye Kızılay Derneği veya kamu yararına çalışan derneklerden göç alanında uzmanlığı bulunanlarla protokol yapılarak hizmete sunulmaktadır.

Toplu Sığınma / Geçici Koruma

(Suriyelilerin Statüsü)

2004 tarihli 100 No.lu Birleşmiş Milletler Yürütme Komitesi kararına göre kitlesel sığınmanın varlığından söz edebilmek için uluslararası bir sınıra doğru dikkate değer sayıda insan hareketliliğinin olması, bu hareketliliğin hızlı bir varışla devam etmesi, ev sahibi (karşılaman) devletin yakın dönemde mevcut bireysel sığınma prosedürlerini uygulayamayacak hâle gelmesi gerekmektedir. Bu unsurları içeren kitlesel akının süregelir hâle gelmesi durumunda geçici koruma sağlanmaktadır.

Geçici koruma, devletlerin geri göndermeme

yükümlülükleri çerçevesinde kitleler hâlinde ülke sınırlarına ulaşan kişilere, bireysel statü belirleme işlemleri ile vakit kaybetmeden belirli haklar sağlamayı hedefleyen pratik ve tamamlayıcı bir çözüm yoludur.

Geçici korumanın üç temel unsuru vardır: Güvenli topraklara erişime izin verilmesi, geri gönderme yasağının uygulanması, temel ve acil insani ihtiyaçların karşılanması. Daha önce Türk yasalarında yer almayan, kitlesel akın durumlarında sağlanacak “geçici koruma” sistemi, 6458 sayılı YUKK (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu) ile Türk hukuk sistemine girmiştir. Kanun, bu sistemin detaylarının Bakanlar Kurulu yönetmeliğiyle belirlenmesini öngörmek suretiyle, bu alanda “Türk Göç Hukuku”nun

oluşmasına imkân sağlamıştır.

Türkiye'deki Suriyeliler geçici koruma statüsünde bulunmaktadır. 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile BM'nin toplu sığınma kriterlerine tam olarak uyum sağlayan ve “Geçici Koruma” uygulanan Türkiye'deki Suriyelilerin durumuna da yasal bir dayanak kazandırılmıştır.

2.2 KÜRESEL GÖÇLER

Dünya genelinde uluslararası göçmenlerin sayısı her geçen gün artmaktadır. Küreselleşen dünyada sadece doğal nüfus artışı ile oluşan bir nüfusa sahip yerleşim yeri bulmak neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Göç olgusu üzerine oluşturulmuş olan göç tanımları belirli düzeylerde farklılaşsa da, temel olarak, bireyin/ topluluğun yaşadığı coğrafyayı değiştirmesi üzerinden tanımlamalar yapılmaktadır. Devletler arası sınırların aşılmasıyla gerçekleşen uluslararası göç, sürekli veya belli bir süre yaşamak üzere, bir ülkenin siyasi sınırlarını aşarak, bir diğer ülkeye geçmeyi ifade etmektedir. Birleşmiş Milletler 2015 Göç Raporu'na göre, 2000 yılında 173 milyon olan göçmen sayısı, 2010'da 222 milyona, 2015'te ise 244 milyona ulaşmıştır. Uluslararası Göç Örgütü rakamlarına göre, dünyada 1 milyara yakın insan iç veya dış göçmen durumundadır ve bu rakam dünyadaki her yedi kişiden birinin göçmen olduğu yani doğduğu yerde yaşamadığı anlamına gelmektedir.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) 2015 sonu verilerine göre dünyada zorla yerinden edilmiş insanların sayısı 65,6 milyondur. Bu sayı İkinci Dünya Savaşı'ndan beri en yüksek değeri ifade etmektedir. Bunlardan 22,5 milyonu mülteci, 2,8 milyonu sığınmacı, 40,3 milyonu ise ülke içinde yerinden edilmiş kişilerden oluşmaktadır. Bu insanlardan 10 milyonu ise vatansız kalmıştır.

BM 2015 Dünya Göç Raporu'na göre dünyadaki uluslararası göçmenlerin yaklaşık üçte ikisi Avrupa'da (76 milyon) ve Asya'da (75 milyon) yaşamaktadır. 54 milyon göçmen barındıran Kuzey Amerika'yı 21 milyon göçmen sayısı ile Afrika takip etmektedir. 47 milyon göçmen sayısı ile dünyanın en fazla göçmen barındıran ülkesi ABD'dir. ABD'yi 12 milyon göçmen sayısı ile Almanya ve Rusya izlemekte, arkasından ise 10 milyon göçmen sayısı ile Suudi Arabistan gelmektedir.

2017 yılında 3,2 milyonu Suriyeli olmak üzere 3,7 milyon geçici koruma statüsündeki bireyi ağırlayan Türkiye dünyada en fazla mülteci barındıran ülke olmuştur. Türkiye'yi Pakistan, Lübnan ve İran izlemektedir. Dünyadaki mültecilerin yarısından fazlasını (yüzde 53) Suriyeli, Afganistanlı ve Somalililer oluşturmaktadır.

2015 yılı rakamlarına göre dünyadaki 244 milyon uluslararası göçmenin 104 milyonu (yüzde 43) Asya'da, 62 milyonu (yüzde 25) Avrupa'da doğmuştur. Sırasıyla Hindistan, Meksika, Rusya, Çin, Bangladeş ve Pakistan dünyada en fazla diaspora nüfusuna sahip ülkeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dünya göç rakamları küresel göç hareketliliğinin bütün ülkeleri, toplumları ve bireyleri etkileyecek boyutlara ulaştığını göstermektedir. Küreselleşme ve

uluslararası göçler ile birlikte insanlar ve toplumlar çok hızlı bir biçimde yer değiştirebilme ve birden fazla yerde yaşayabilme kabiliyeti kazanmıştır. Bu kişi ve topluluklar, birden fazla toprağı "kendi vatanı", birden çok insan topluluğunu "kendi ulusu", birden çok ülkeyi "kendi devleti" olarak kabul edebilmektedir. (Tuna, 2012, s.3-4)

Küreselleşmenin getirdiği hızlı sosyal hareketlilik ile birlikte, göç çalışmalarına hâkim olan ulus devlet merkezli paradigma da sorgulanmaya başlamıştır. Çünkü ulus devlet; uluslararası göçü, ulus devletin sınırlarına, düzenine, vatandaşlık ve sosyal refah sistemine karşı meydan okuyan bir olgu olarak değerlendirmektedir (Öner, 2012, s.13-27). Bu değerlendirme biçimi de güvenlikçi bir yaklaşımı önermekte, bu durumda göçmen, mülteci ve sığınmacılar toplumsal düzeni bozan tehdit unsurları

gibi algılanmaktadır.

Artık uluslararası göçler “modern dünyada toplumsal dönüşümü sağlayan bir güç” olmuştur. Kültür değişmelerine yol açan göçler, sosyal değişmenin hem sebebi, hem de sonucudurlar. Kültürel farklılıklar ya da farklı kültürlerin bir aradalığı kimi zaman göçlere yol açmışken, kimi zaman da göçler kültürel çeşitlilik olgusunu beraberinde getirmektedir: “Göçler toplumsal değişmelerin en güçlü unsuru olarak farklı fiziksel yapıya, dine, kültüre ve dile sahip toplulukları karşı karşıya getirmiş, bu toplulukların bir arada yaşamalarını ve böylelikle etkileşim içinde olmalarını sağlamıştır.” (Karpat, 2010, s.9)

Uluslararası göçlerin etkisiyle yeni kültürler, yeni yaşam biçimleri ortaya çıkmakta, küreselleşme ile birlikte bu yeni biçimler çok istisnai bölgeler dışında tüm dünya için geçerli olmaktadır.

Uluslararası göçler zaman içinde göç veren ve göç alan ülkelerin yapısını dönüştürürken, bir taraftan da göç hareketliliğinin biçiminde de bir dönüşüm yaşanmaktadır. Bu hareketlilik göç alan ve veren ülkelerin farklılaşmasını içerirken, göç nedenlerindeki ve koşullarındaki değişimler de göçün yapısındaki hareketliliğe işaret etmektedir. Göç veren kategorisinde olan ülkelerin göç alan ülkelere boyutuna geçmesi bu değişikliğin başlıca işaretlerindedir. 1950'lerden itibaren Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki işçi açığını karşılamak üzere İspanya, Portekiz, Yunanistan, Türkiye ve Yugoslavya gibi ülkeler göç veren konumunda iken 1990'lardan itibaren bu ülkeler gelişmekte olan ülkelere göç alan bir duruma gelmiştir.

Türkiye, 20.yüzyılın ikinci yarısından itibaren hem içe hem de dışa dönük olarak oldukça hareketli bir göç

süreci yaşamaya başlamıştır. Tarımda makineleşme ve sanayileşme ile başlayan iç göçler, Batı Avrupa ülkeleriyle yapılan iş gücü anlaşmalarıyla hızlanan dış göçler, göç konusunun hep Türkiye'nin ve akademik çalışmaların gündeminde kalmasına neden olmuştur. Büyük ölçüde göç veren bir ülke konumunda iken 2000'li yılların ortalarından itibaren göç alan bir ülke hâline gelmeye başlamıştır. Özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında eski birlik ülkeleri, ciddi bir istikrarsızlık süreci yaşayan Irak ve Suriye gibi ülkeler, bazı Afrika ülkeleri, Afganistan ve Bangladeş gibi Asya ülkeleri Türkiye'ye yönelen göçlerin kaynak ülkeleri durumundadır.

Hem dünya genelinde yaşanan göç hareketleri hem de Türkiye'deki göçler; çeşitleri, sebepleri ve sonuçları açısından pek çok araştırmaya konu olmaktadır. Sanayileşmiş ülkelerde göçmenlere yönelik ırkçı saldırılar, söz konusu ülkelerin geliştirmeye çalıştıkları bütünleşme politikaları, çok kültürlülük politikaları, bu ülkelerde yaşayan göçmen işçilerin ve göç ettikleri ülkelerde doğan yeni kuşakların dil, kültür ve uyum problemleri birçok araştırmaya konu edilmiştir. Ülkemiz açısından bakıldığında, hem yurt dışında yaşayan göçmen işçi vatandaşlarımızın durumları ve problemleri, hem iç göç sürecinde kırdan kente göç edenler ya da etmek zorunda bırakılanların ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal problemleri hem de Türkiye'ye dışarıdan gelen göçmenler, ilişkileri ve göç ağları pek çok çalışmada ele alınan meseleler hâline gelmiştir.

Uluslararası göçlerin etkisiyle yeni kültürler, yeni yaşam biçimleri ortaya çıkmakta, küreselleşme ile birlikte bu yeni biçimler çok istisnai bölgeler dışında tüm dünya için geçerli olmaktadır.

2.3 TÜRKİYE'YE YÖNELEN GÖÇLER

Dünya'daki uluslararası göç hareketlerine baktığımızda bulunduğu coğrafi konum itibarıyla Türkiye hem doğu-batı hem de kuzey-güney göç rotaları için merkezî bir konumdadır. 1980'lere kadar Türkiye transit bir ülke iken 1980'lerden sonra ulusal ve uluslararası gelişmelerin de etkisiyle aynı zamanda bir hedef ülke hâline gelmiştir.

Toplumsal değişimin temel olgusu olan göçler, Türkiye'nin toplumsal yapısını anlamamız için de üzerinde hassasiyetle durmamız gereken bir konudur. Anadolu, yüzyıllardır farklı toplumsal ve etnik grupların birlikte yaşadığı; savaşlar, mübadeleler, sürgünlerle içeriye ve dışarıya göçlerin eksik olmadığı bir ülke, coğrafya olmuştur.

Toplumsal yapısı önemli ölçüde iç ve dış göçlerle şekillenmiş olan Türkiye'yi ve Türk toplumunu, yüzyıllardır yaşadığı göç süreçlerini göz ardı ederek anlamak ve analiz etmek mümkün değildir. Osmanlı Devleti'nin toprak ve nüfuz kaybetmeye başlamasıyla Anadolu'ya yönelen Balkan, Kırım ve Kafkasya göçleri, nüfus mübadeleleri, gayrimüslimlerin göçleri, 1950'lerden itibaren kırdan kente göçler, 1960'lardan sonra yurt dışına işçi göçleri, 1980'lerden sonra İran ve Irak'taki savaşlardan kaçıp gelenler, 1980 ihtilali ve 1990'larda artan terör olayları nedeniyle Türkiye'den Avrupa'ya iltica hareketleri, son yıllarda ise Suriye'den göçler Türkiye'nin toplumsal yapısının şekillenmesindeki önemli göç hareketleri olarak dikkat çekmektedir.

Göçmenlerin Sığınağı Olarak Anadolu

Anadolu, Osmanlı Devleti'nin çekildiği topraklardan gelen göçmenler için yaklaşık 225 yıldır tam bir sığınak durumundadır. Daha önce Osmanlı hâkimiyetindeki topraklar üzerinde yaşayanlar, bu toprakların kaybedilmesiyle Anadolu'ya göç etmişlerdir. Yani içeride olanlar, yine içeride kalabilmek için Anadolu'ya gelmiştir. Göçmen kavramı, iskân kanunumuzda Türk soyundan gelenler ve Türk kültürüne bağlı olanlar biçiminde tarif edilerek, göçmenlerin yabancı olmadığı, memleketin asli unsurları oldukları vurgulanmıştır. Toplumsal hafızamızı yoklarsak "göçmen" denilince aklımıza, (İlhan Tekeli'nin Balkanlaşma göçleri olarak tarif ettiği) Kırım, Kafkas ve Balkanlardan göçenler gelecektir. İstanbul'daki bir semtte komşumuz olan herhangi bir göçmen, Anadolu'nun herhangi bir ilinden gelen kişiden farklı değildir. Sivas, Kastamonu, Erzurum, Van'dan gelen ile Üsküp, Prizren, Şumnu, Kırçali, Gümölcine'den gelen arasında çok bir farklılık görmeyiz. Her ilde, neredeyse her ilçede göçmen mahalleri, köyleri olur. Bu köyler, bizim için köylerden bir köydür. "Yabancıların / mültecilerin" yaşadıkları köyler değildir.

Çoğunluğu tehcir, sürgün ve zorunlu göç biçiminde gerçekleşmiş olmakla birlikte Balkanlaşma göçleri Anadolu'nun Türkleştirilmesi politikasına önemli bir katkı sunmuştur. 20. yüzyıl başlarına kadar, Anadolu dâhil, Osmanlı topraklarında Türk etnik grubunun çoğunlukta olduğu bir yer / yurt bulunmamaktaydı. Osmanlı Devleti uzun süre "mürur tezkeresi"ne bağlayarak sınırladığı ve kontrol altında tuttuğu göçleri,

1857 Kırım Savaşı sonrasında serbest bırakarak hatta teşvik ederek Anadolu'da Türklerin nüfus üstünlüğüne ulaşmasını sağlamıştır. 1878-1911 arasındaki 33 yılda Türk / Müslümanların göçleri ile Anadolu nüfusu %50 artmıştır. (Tekeli, 2011, s.49)

Cumhuriyet'in kurulmasından önce başlayan Kırım'dan göçler, Balkanlaşma göçlerinin ilk aşamasıdır. 1787-1792 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında Osmanlı Devleti'nin Kırım üzerindeki hâkimiyetini kaybetmesinden itibaren "Ak Topraklar" olarak görülen Anadolu'ya göçler başlamıştır. 1800 yılına kadar geçen yaklaşık 10 yıllık dönemde 500 bin kişi Anadolu'ya göç ederken, bu sayı Cumhuriyet kurulana kadar 1 milyon 800 bini bulmuştur. Göçün ilk yıllarında Kırım'dan gelenler İmparatorluk içinde (şimdi Romanya sınırlarında kalan Dobruca gibi) farklı yerlere iskân edilseler de, 1857 Kırım Savaşı sonrası göçler serbest hâle getirilmiş ve göçmenlerin Anadolu'ya da yerleştirilmesine başlanmıştır.

1850-1865 arasındaki 15 yılda çoğu Çerkez ve Abaza 520.000 kişi Anadolu'ya göç etmiştir, 1879'a kadar bu rakamın 2.000.000 kişiye yaklaştığı tahmin edilmektedir. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sonrası Romanya ve Bulgaristan devletleri kurulmuş ve Büyük Balkan Göçü başlamıştır. 1912'deki Balkan savaşlarına kadar (Tekeli, 2011, s.151) 1 milyon 500 bin kişi (Evlad-ı Fatihan); Balkan savaşları sonrasında ise 640 bin kişi olmak üzere Cumhuriyet'in ilanına kadar 2 milyon 140 bin kişi Anadolu'ya göçmüştür. (Tekeli, 2011, s. 151)

1856-1914 Anadolu'ya gelen muhacir sayısının 6,5 milyon, Cumhuriyet ilan edillene kadarki bir asırda ise yaklaşık 7,5 milyon kişi olduğu hesaplanmaktadır. 1927'deki ilk nüfus sayımında Türkiye nüfusunun

13,5 milyon olduğu göz önüne alınırsa nüfus içinde muhacirlerin önemli bir payı olduğu anlaşılacaktır.

Günümüz Türkiye toplumu, Osmanlı bakiyesi topraklardan gelen Türk ve Türk kültürüne bağlı kitlelerin göçleri ile harmanlanan bir nüfus yapısı ile ortaya çıkmıştır. Anadolu'ya gelen milyonlarca göçmen, toplumsal yapıyı ve demografiyi değiştirmiş ve Türkiye Cumhuriyeti millî bir ulus devlet hâline gelmiştir. Buradaki "millî" kelimesinin ırk-soy, dil farkı gözetmeksizin Türkiye sınırları içinde yaşayan bütün unsurları kapsadığının göz ardı edilmemesi gerekmektedir. (Karpat, 2015, s. xxxix.)

Cumhuriyet sonrasında ulus devletleşme ve Türkleştirme politikasına uygun olarak "Türk soyundan gelenler ve Türk kültürüne bağlı olanlar"ın göçleri devam etmiştir. 1923'ten 1995'e kadar (Lozan Mübadelesi hariç) 200 bine yakın gayrimüslim Türkiye'den ayrılırken Balkanlar'dan Türk, Boşnak, Çerkez, Arnavut, Pomak, Patriyot, Tatar gibi eski Osmanlı tebaası etnik unsurlardan yaklaşık 1 milyon 700 bin kişi Türkiye'ye göç etmiştir. (Adıgüzel, 2016, s. 79)

1923 Lozan Antlaşması'na ek bir madde konularak bir nüfus mübadelesi imzalanmış ve yaklaşık olarak 1 milyon 200 bin Ortodoks Rum Yunanistan'a, 500 bine yakın Türk ve Müslüman da Türkiye'ye göç ettirilmiştir. Din esaslı yapılan bu

Göçmen kavramı, iskân kanunumuzda Türk soyundan gelenler ve Türk kültürüne bağlı olanlar biçiminde tarif edilerek, göçmenlerin yabancı olmadığı, memleketin asli unsurları oldukları vurgulanmıştır.

mübadele ile etnik olarak Türk olsa bile Müslüman olmayanlar (Ortodoks Karamanlılar gibi) Yunanistan'a gönderilirken etnik olarak Türk olmayan Pomak, Makedon, Arnavut, Patriyotlar da Türklerle beraber mübadeleye tabi tutulmuştur. (Adıgüzel, 2013, s. 74)

Hedef Ülke Olarak Türkiye

1980'lerden itibaren Türkiye, İskân Yasası'nda tarif edilenler dışında farklı göçmen tipleri ile karşılaşmaya başlamıştır. İran Devrimi, İran-İrak Savaşı, Afganistan'ın Sovyetler Birliği tarafından işgali, Körfez Savaşı, Amerika'nın Irak'ı işgali gibi birbiri ardına gelişen bölgesel savaşlar milyonlarca kişiyi yurdundan ederek mülteci durumuna düşürmüştür. Türkiye'nin hemen yanı başında meydana gelen bu savaşlar, sığınacak güvenli bir yer arayan kişileri Türkiye'ye yönlendirmiştir. Ülkelerinden kaçan mültecilerin ulaşmak istedikleri hedef Avrupa olsa dahi Türkiye üzerinden geçerek Avrupa'ya gidebilmektedirler. Türkiye hem doğudan batıya gitmek isteyen, hem güneyden (Afrika'dan) kuzeye gitmek isteyen mülteciler için bir transit ülke olmuştur. Çünkü sadece Irak, İran, Afganistan, Pakistan, Arakan gibi doğu ülkeleri değil Sudan, Somali, Eritre gibi Afrika'dan gelip Avrupa'ya ulaşmak isteyenler için en güvenli ve ekonomik transit ülke durumundadır.

1990'ların başı SSCB'nin dağılması ve Doğu Bloku'nun çökmesi ile Türkiye ulus aşırı göç hareketlerinin sadece transit değil aynı zamanda hedef ülkesi hâline gelmeye başlamıştır. Rusya, Azerbaycan, Türkmenistan, Özbekistan, Gürcistan, Ermenistan, Romanya, Moldova gibi ülkelerden çalışmak amacıyla gelenler olmaktadır. Bavul ticareti

ile başlayıp sonrasında kadınlar için temizlik, yaşlı ve çocuk bakımı, erkekler için başta inşaat olmak üzere farklı sektörlerde çalışan göçmen işçiler çalışma yaşamına katılmışlardır. Yerleşmeler dahi vize sürelerinin elverdiği sürede çalışıp sonra giriş-çıkış yaparak bir anlamda mekik göçünü sürdüren önemli bir kitle ortaya çıkmıştır.

Mültecilik, Birleşmiş Milletler'in (BMMYK) 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne göre "ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen kişiler" olarak tanımlanmaktadır. Türkiye'nin bu Sözleşme'ye "coğrafi kısıtlama" ile imza koyması nedeniyle Avrupa dışından gelenlere mültecilik statüsü verilmemektedir. Hâlbuki Türkiye'ye sığınmak zorunda kalanların tamamına yakını Avrupa dışından gelenler oluşturmaktadır. Bu durumdaki kişilere "geçici mülteci" statüsü veya "geçici koruma" sağlanarak Türkiye'de kalmalarına izin verilmektedir.

Son çeyrek asırdır sınır komşularımızda veya bölgemizde meydana gelen savaşlar, milyonlarca insanın dünyanın çeşitli ülkelerine savrulmasına neden olmuştur. Türkiye de doğudan ve güneyden gelen mülteciler için artık transit ülke olmaktan çıkıp, hedef ülke hâline gelmeye başlamıştır. Artık on binlerce insan, Türkiye'den Avrupa'ya geçmek üzere değil (enformel sektörlerde de olsa), çalışıp memleketine para göndermek için burada kalmaktadır. 2010'da yasa dışı yollarla Türkiye'ye giren ve

Ülkelerinden kaçan mültecilerin ulaşmak istedikleri hedef Avrupa olsa dahi Türkiye üzerinden geçerek Avrupa'ya gidebilmektedirler.

yakalanan düzensiz göçmenlerin sayısı 33 binlerde iken 2016 yılında bu rakam 175 binlere dayanmış durumdadır. Düzensiz göçmenlerin uyruklarına

bakıldığında bu sayının yaklaşık yarısının Suriyeli, diğer yarısının ise Afganistanlılar, Iraklılar, Pakistanlılar ve Gürcistanlılardan oluştuğu görülmektedir.

2.4 TÜRKİYE'DEKİ SURIYELİLERİN UYUMU

Ağustos 2017 itibarıyla Türkiye'de kayıt altına alınan Suriyeliler'in sayısı 3,2 milyona yaklaşmış bulunuyor. Suriye'deki iç savaşta 6. yıl geride kalırken Türkiye'de her 100 kişiden 4'ünün Suriyeli olduğu yeni bir nüfus yapısı ile karşı karşıyayız. Suriyeliler'in yüzde 92'si kamplarda değil, şehirlerde bizlerle aynı sokakta yaşamaktadır. Artık birçoğumuzun Suriyeli komşuları var. Çocuklarımızın Suriyeli okul arkadaşları var. Türkiye daha önceki göç tecrübelerinden çok farklı, gerçek anlamda bir "mülteci" sorunu ile karşı karşıya. Her ne kadar ilk yıllarda "misafir" denildiyse de artık uzayan misafirlik, (vatandaşlık vb. gibi) yeni bir statüye dönüşmek zorundadır. Hükümet Suriyeliler ile ilgili çalışma, eğitim, sağlık vb. alanlarda önemli adımlar atmıştır. Suriyelilerin artık kalıcı olduklarını zımnen de olsa kabul edilmiş, Millî Eğitim Bakanlığı denetimindeki Geçici Eğitim Merkezlerinde öğretmenlik yapanlar başta olmak üzere, beyaz yakalıların Türk vatandaşlığına alınması için küçük de olsa adımlar atılmıştır.

Türkiye'deki Suriyeliler kendi işletmelerini kurarak veya çeşitli sektörlerde kayıtlı veya kayıt dışı çalışarak hayatlarını idame ettirmekte ve bir şekilde ekonomik olarak uyum sağlamaktadırlar. Ancak, sosyal ve kültürel uyum konusu ekonomik uyum kadar kolay bir süreç olmayıp, daha uzun bir süreç gerektirmektedir. Türk halkının Suriyeliler'e bakışı ve Suriyeliler'in de yeni katıldıkları toplumsal yapıya uyumları için belki bir-iki kuşak geçmesi gerekecektir.

Bu süreçte her iki toplumun da birbirlerine karşı daha hoşgörülü davranmaları gerekmektedir.

Okulda, hastanede, fabrikada, toplu taşıma araçlarında, kısacası hayatımızın her alanında "Türkiye'deki Suriyeliler" gerçeği ile yüzleşmekteyiz. Bizim kültürümüzden oldukça farklı olduğunu düşündüğümüz Arap kültürü ile uyumlu bir biçimde nasıl yaşayabileceğimizin yollarını aramamız gerekiyor. Çocuklarımızın Arap arkadaşları ile kaynaşması, bizlerin Arap komşularımızla daha samimi olabilmemiz için bazı adımlar atmamız önem arz ediyor. Her iki toplumun da birlikte huzur ve barış içinde yaşayabilmek adına daha istekli olmaları gerekiyor. Suriyeliler artık burada kalıcı olabileceklerini düşünerek Türkçe öğrenmek için gayret etmeli, Türk kültürünü ve sosyal yaşantısını tanımaya çalışmalı, Türk halkı ve kamu yönetimi ise onlara bu konuda daha fazla destek ve kolaylık sağlamalıdır. Gündelik hayatımızın her alanında karşılaştığımız Suriyeli dostlarımız ile ötekileştirmeden, ayırtırmadan, küçümsemeden insani bir ilişki düzeyi tutturmaya çalışmalıyız.

Unutmamak gerekiyor ki göç yeni bir toplumsallaşma sürecidir. Göçmen (mülteci / Suriyeli) yeni mekânında bildiği her şeyi yeniden öğrenmek zorunda kalmaktadır. Hayat tecrübesi, bilgi birikimi, dili, diploması Türkiye'de çoğunlukla işlemez olmaktadır. Yeni hayatını deneme yanılma ile düşme kalka kurmaya çalışmaktadır. Hayatta kalabilmek

için ülkemize sığınmış, eşini dostunu, evini barkını kaybetmiş, akrabalarının bir kısmını Suriye’de, bir kısmını dünyanın farklı ülkelerinde bırakmış bu insanların hayatlarını normale döndürmeleri sürecinde daha empatik davranmamız önemli olacaktır.

Elbette ki zor bir süreç ile karşı karşıyayız.

Kültürel farklılık birlikte yaşamamızı güçleştiriyor. Ancak artık kültürel farklılıkları kabullenmek,

uyum sürecinde yapıcı olmak durumundayız. Yarım asrı aşkın

süredir Almanya’da yaşayan Türklerin hâlâ uyum sorunundan bahsediliyorsa henüz 6 yılı aşkın

süredir birlikte yaşadığımız Arap

dostlarımızın uyum sorunu olması da son derece doğaldır.

Beş yıldan fazla başka bir ülkede yaşayan göçmenlerin büyük ölçüde kalıcı olacağını öngörülmektedir. Savaş bitse bile Suriyelilerin önemli bir kısmının Türkiye’de kalıcı olduğunu bilmeliyiz.

Yüzde 50’ye yakını 18 yaş altı ve yüzde 70’den fazlasını kadın ve çocukların oluşturduğu Suriyeliler hayatlarının önemli bir kısmını Türkiye’de geçirdiler. Göç süreçlerinde 5 yıl önemli bir eşik kabul edilmektedir. Beş yıldan fazla başka bir ülkede

yaşayan göçmenlerin büyük ölçüde kalıcı olacağını öngörülmektedir.

Savaş bitse bile Suriyelilerin önemli bir kısmının Türkiye’de

kalıcı olduğunu bilmeliyiz. Bu durumun kişisel tercihlerden

kaynaklanmadığı gerçeği göz ardı edilmemelidir. Öyleyse biraz daha

hoşgörü ve empati ile daha uyumlu bir “Türkiye’deki Suriyeliler” toplumu

oluşturmaya çalışmak Türkiye’nin geleceği için en doğru yol olacaktır.

Geçiş Ritüelleri

Geçici koruma statüsündeki bireyin ruh sağlıklarını olumsuz yönde etkileyen faktörleri göç öncesi, göç sırası ve göç sonrası şeklinde kategorileştirmek mümkündür. Her şeyden önce bir çatışma ve savaş ortamından kaçarak başka bir bölgeye sığınan insanlar travmatik yaşantılarını da beraberlerinde getirirler. Kendisi yaralanmış, beden bütünlüğü ve sağlamlığı bozulmuş olabilir. Benzer biçimde, çatışmaları sırasında şiddete maruz kalma ya da tanık olma durumları az rastlanan durumlardan değildir. Bireylerin deneyimleri kendileri üzerinden olabileceği gibi yakın aile bireylerinde de benzer deneyimler olabilir. Aile ve akraba çevresinde yitirilen bireylerin etkisi büyük ve önemlidir.

Yaşanan çatışma ortamından çıkıp göç ederken de benzer travmatik yaşantılar deneyimlenebilir. Fiziksel ve psikolojik şiddetin yanında zorlu yaşam şartları bireylerin beden ve ruh sağlığını derinden etkiler.

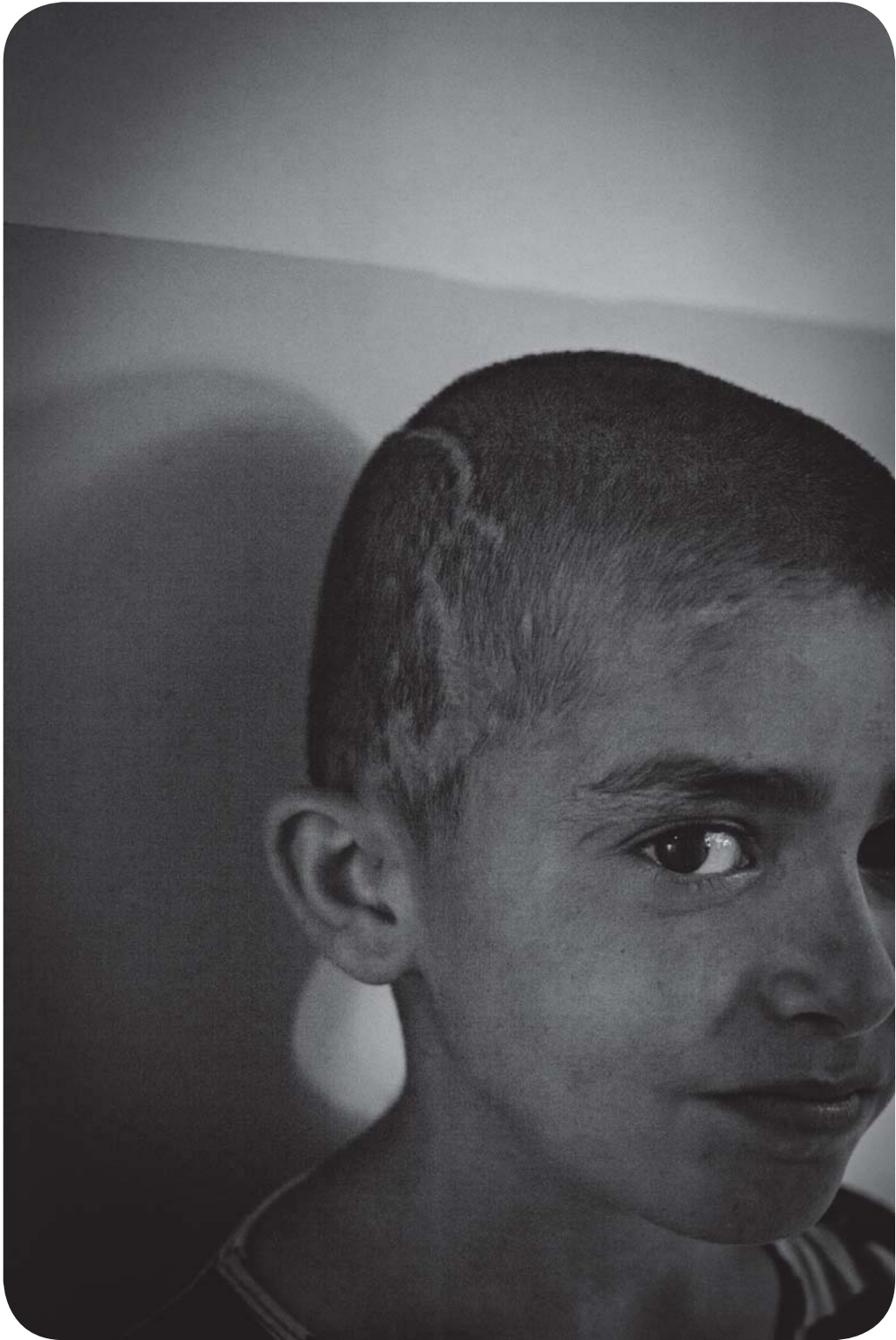
Göç edenlerin yaşadıkları stres sonrası travma durumları göç sonrası süreçte daha da ağır etkileri ile ortaya çıkabilir. Öncelikle göçmenlerin yeni girdikleri fiziksel ve sosyal ortama uyum sağlamaları güç olabilir. Çalışma hayatına girmeleri son derece güçtür. Yaptıkları işler genel olarak kendi becerilerinden ve önceki iş tecrübelerinden daha farklı ve daha düşük işlerdir. Ücretleri daha azdır. Sağlık ihtiyaçlarını karşılamak son derece zordur. Genel olarak sigorta sisteminden yararlanamazlar. Küçük yaştakilerin eğitim hayatına katılımları ve erişimleri birçok engel ile doludur. Dil farklılıklarından, akran zorbalığına kadar birçok konuda göçmen çocuklar diğerlerine göre daha savunmasız bir hâledirler. Bununla birlikte insanlar gelecekleri ile ilgili

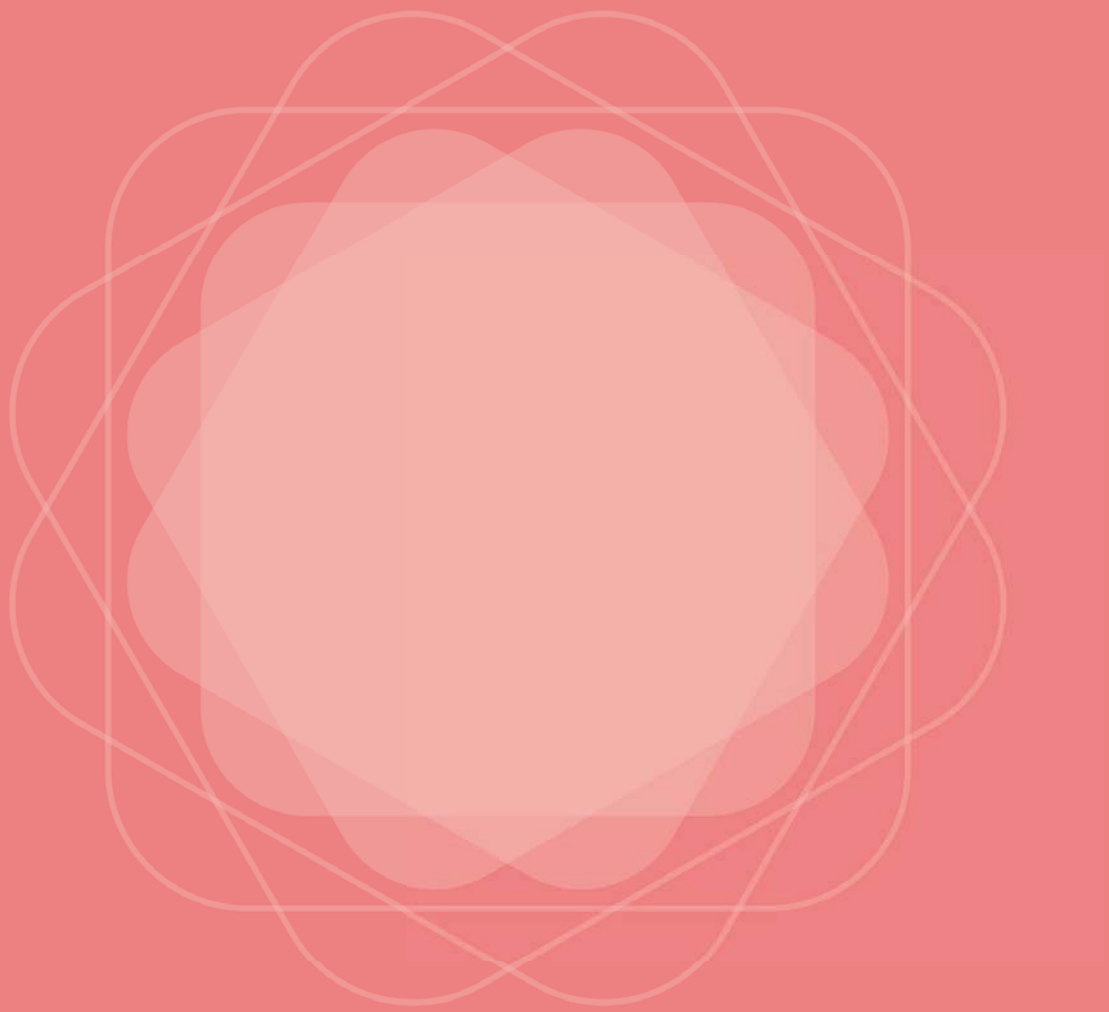
sürekli bir endişe içinde yaşarlarken, temel gündelik ihtiyaçlarını karşılamakta dahi büyük zorluklar yaşarlar. Geçmişe ve önceki hayata olan özlem, travmaya bağlı stres bozukluklarının ortaya çıkmasına neden olur. Geçici koruma altındaki bireylerin, yaşadıkları bütün bu zorluklara rağmen suça karışma oranları -yaygın ön yargıların aksine- düşüktür. İçişleri Bakanlığı'nın verilerine göre geçen sene işlenen suçların % 1,3'ü Suriyelilerin karıştığı suçlardır.

Diğer taraftan uzun vadede, topluma iyi entegre olamamış diğer tüm kişiler gibi göçmenlerin de suça karışma eğilimleri yükseliş gösterebilir. Başarılı ve sağlıklı bir eğitim sürecinden geçmemiş çocuklar özellikle suç ve terör örgütlerinin potansiyel üyeleri hâline dönüşebilir. Bu nedenle göçmenlerin sağlıklı bir eğitim sürecinden geçirilmeleri son derece önemli ve hayati bir konudur.

KAYNAKÇA

1. Adıgüzel, Y. (2016) Göç Sosyolojisi, Ankara, Nobel Yayınları, S. 79
2. Adıgüzel, Y. (2013). Dayanışma ağları üzerinden Eskişehir'de siyaset ve göçmenlik algısı, Sosyoloji Dergisi, 3. Dizi, 27. Sayı, 2013/2, 73-94, S.74
3. Birleşmiş Milletler Türkiye Dergisi, <http://www.bmdergi.org/language/tr/savas-siddet-ve-zulum-zorlayerinden-edilmenin-simdiye-dek-gorulmemis-rekor-bir-duzeye-ulasmasina-sebep-odu> (Erişim Tarihi: 10.08.2017)
4. Çiçekli, Doç. Dr. Bülent (Ed.).Göç Terimleri Sözlüğü. IOM Uluslararası Göç Örgütü.
5. http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_terimleri_sozlugu.pdf (Erişim Tarihi:20.05.2017)
6. Çiçekli, B. (2009) Göç Terimleri Sözlüğü, Cenevre, Uluslararası Göç Örgütü Yayınları, S.49
7. Figures at a Glance, UNCHR <http://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html> (Erişim Tarihi: 10.08.2017)
8. Karpaz, K. (2010). Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma Ve Göçler, S. 9, İstanbul: Timaş Yayınları
9. Karpaz, K.H. (2015) Önsöz, Türkiye'nin Göç Tarihi: 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler Kitabı İçinde, Sayfa:XXii-XI, Der: M.M. Erdoğan, A. Kaya, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. xxxix.
10. Migration Report 2015, http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2015_Highlights.pdf (Erişim Tarihi: 10.08.2017)
11. Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme, <http://www.goc.gov.tr/files/files/multec%C4%B1ler%C4%B1nhukuk%C4%B1statusune%C4%B1%C4%B1sk%C4%B1nsozlesme.pdf> (Erişim Tarihi: 10.08.2017)
12. Öner, N.A.Ş. (2012) Göç Çalışmalarında Temel Kavramlar, Küreselleşme Çağında Göç; Kavramlar, Tartışmalar İçinde, Derleyenler: S. Gülfer İhlamur-Öner, N. Aslı Şirin Öner, Sayfa: 13-27, S. 14, İstanbul, İletişim Yayınları
13. Perruchoud, R., (2009), Uluslararası Göç Terimleri Sözlüğü. [http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_terimleri_sozlugu\(1\).pdf](http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_terimleri_sozlugu(1).pdf).
14. Tekeli, İ. (2011). Göç ve Ötesi, 2. Basım., İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, S. 49
15. Tekeli, age, s. 151
16. Tuna, M. Ve Özbek, Ç. (2012) Yerlileşen Yabancılar, Güney Ege Bölgesinde Göç, Yurttaşlık Ve Kimliğin Dönüşümü, s. 3-4, Ankara, Detay Yayıncılık
17. http://www.goc.gov.tr/icerik6/duzensiz-goc_363_378_4710_icerik
18. http://www.goc.gov.tr/icerik3/sartli-multeci_409_546_550 (Erişim Tarihi: 10.08.2017)
19. http://www.goc.gov.tr/icerik3/genel-bilgi_409_558_1094 (Erişim Tarihi: 10.08.2017)

3

GEÇİCİ KORUMA STATÜSÜNDEKİ BİREYLER

Yrd. Doç. Dr. Ali Zafer SAĞIROĞLU

3.1 ULUSLARARASI MÜLTECİ HUKUKU

Mülteci hakları ile ilgili evrensel hukuk metinlerinin tarihini ve kaynağını çok eskilere kadar götürmek mümkün olsa da günümüzdeki hukuki uygulamalara zemin oluşturan ilk girişimin 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde yer aldığını söylemek mümkündür. Beyanname'nin 14. maddesinin 1. fıkrası "Herkes zulüm karşısında başka ülkelerde sığınma talebinde bulunma ve sığınma olanağından yararlanma hakkına sahiptir" biçiminde bir hüküm ortaya koyar ve bu hüküm "iltica hakkı"nın temel insan haklarından biri olduğunu hükme bağlar.

Devamında 28 Temmuz 1951 yılında İsviçre'nin başkenti Cenevre'de imza altına alınan ve "1951 Cenevre Sözleşmesi" olarak da bilinen "Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Sözleşme" metin uluslararası mülteci hukukunun en temel metni olarak kabul edilmektedir. Türkiye'nin de aralarında bulunduğu 26 ülke tarafından kabul edilen Cenevre Sözleşmesi, 1967 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda "1951 Sözleşmesine Ek Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Protokol" adı altında genişletilmiştir. 4 Ekim 1967'de uygulamaya giren bu metin de "1967 Ek Protokolü" veya "New York Protokolü" olarak bilinir.

1951'de imzalanan ilk metinde mülteci hukukunun "1951 yılından önce ve Avrupa'da meydana gelen olaylardan dolayı" uygulanacağı kararı verilmişken daha sonra bu şart 1967 ek protokolünde kaldırılarak tüm zamanlara ve bölgelere teşmil edilmiştir.

Uluslararası mülteci hukuku ". . . ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden zulme uğrayacağından

haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen her şahıs...ı mülteci olarak tanımlar. Ayrıca anlaşmalara taraf hiçbir devletin, "bir mülteciyi, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatı ya da özgürlüğü tehdit altında olacak ülkelerin sınırlarına, her ne şekilde olursa olsun geri göndermeyeceğini veya iade etmeyeceğini" (geri göndermeme ilkesi - non refoulement principle) esasa bağlar (1951 Cenevre sözleşmesi – madde 33/1).

3.2 TÜRKİYE'NİN GÖÇ YASAMA VE YÖNETİMİ

Türkiye'nin en eski göç mevzuatı 5543 sayılı 1934 tarihli İskan Kanunu'na dayanır. Bu Kanun'un 3/d maddesi göçmeni, "Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye'ye gelip bu Kanun gereğince kabul olunanlardır" şeklinde tanımlamaktadır. O tarihten sonra iltica arayışı ile Türkiye'ye gelenlere dair özel bir yasal düzenleme olduğunu söylemek güçtür.

1994 yılında Kuzey Irak'ta meydana gelen olaylardan kaçanların kabul edilmesinden sonra çıkarılan "1994 Yönetmeliği" olarak da bilinen "Türkiye'ye iltica eden veya başka bir ülkeye iltica etmek üzere Türkiye'den ikamet izni talep eden münferit yabancılar ile topluca sığınma amacıyla sınırlarımıza gelen yabancılar ve olabilecek nüfus hareketlerine uygulanacak usul ve esaslar hakkında yönetmelik" ilgili tarihten sonra olan toplu uluslararası koruma taleplerini kısmen karşılamakta idi. 1994 Yönetmeliği bireysel ve kitlesel sığınma taleplerine yönelik ilk genel düzenleyici metin olması açısından önemli olmakla beraber, dayanak teşkil edecek herhangi bir yasa olmadığı için pek çok boşluğu da beraberinde getirmekte idi.

2000'li yıllardan itibaren Türkiye, AB müzakereleri çerçevesinde göç ve uluslararası koruma alanlarının düzenlenmesine yönelik birtakım gelişmeler olmuştur. Yapılan uzun hazırlık çalışmalarının ardından 2013 yılında 6458 sayılı "Yabancılar ve Uluslararası

Koruma Kanunu" (YUKK) yürürlüğe girmiştir. Bir yıl sonra devreye giren İçişleri Bakanlığı bağlı kuruluşu Göç İdaresi Genel Müdürlüğü göç konusunda yönetim kapasitesini geliştirmeye yönelik olarak kurulmuştur.

Yeni kanun başta yabancılar olmak üzere uluslararası koruma ile ilgili birçok boşluğu dolduran yenilik getirdi. İlgili konularda ilk kez yasa düzeyinde, AB müktesebatına büyük ölçüde uygun yenilik ve düzenlemeler yapıldı.

Geçici koruma, mücbir sebepler ile ülkesinden ayrılmak zorunda kalmış ve geri dönme imkanı olmayan kitlesel koruma ihtiyacının olduğu durumlarda devreye konulan bir mekanizmadır.

Yeni yasanın uluslararası koruma konularında getirdiği en önemli yeniliklerden birisi statüler ile ilgilidir. YUKK, uluslararası koruma ile ilgili üç temel statü belirlemektedir. "Mülteci", "şartlı mülteci" ve "ikincil koruma". Ayrıca ikincil korumanın toplu iltica arayışı durumlarında uygulanan "geçici koruma" statüsü de yeni kanun ile ihdas edilmiştir. **Mülteci**, - 1951 Cenevre sözleşmesinde tanımlandığı gibi - "Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korkan kişi olarak" tanımlanmaktadır. **Şartlı mülteci** ise; *Avrupa ülkeleri dışında* meydana gelen olaylar sebebiyle, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı haklı zulüm korkusu ile Türkiye dışında üçüncü bir ülkeye iltica başvurusunda bulunan bireye verilen statüdür. Şartlı mültecinin başvurusu sonuçlanana kadar Türkiye'de kalmasına izin verilmiştir. **İkincil koruma** ise mülteci yahut

şartlı mülteci kapsamında değerlendirilemeyecek ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde ölüm cezasına mahkum olacak veya ölüm cezası infaz edilecek, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak, uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında ayırım gözetmeyecek şiddet hareketleri yüzünden şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak olması nedeniyle, menşe ülkesinin veya

ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya yararlanmak istemeyen yabancı veya vatansız kişilere sağlanan bir statü olarak düzenlenmiştir. İkincil koruma daha çok bireysel başvurular için olmakla beraber toplu iltica durumlarında **geçici koruma statüsü** devreye girmektedir. Geçici koruma, mücbir sebepler ile ülkesinden ayrılmak zorunda kalmış ve geri dönme imkanı olmayan kitlesel koruma ihtiyacının olduğu durumlarda devreye konulan bir mekanizmadır.

3.3 SURIYELİLERİN TÜRKİYE'DEKİ HUKUKİ VE SOSYOLOJİK STATÜLERİ

Yukarıda çerçevesi çizildiği biçimi ile Türkiye'de yaşayan Suriyelilerin uluslararası hukuk ve Türk yasama sistemi içerisindeki statüleri "mülteci" statüsü değildir. Ancak sosyolojik anlamda ve gündelik hayatın dili açısından evinden kaçarak başka bir yere sığınan kişilere verilen pratik bir isim olarak "mülteci" tabirinin kullanılması kabul edilebilir.

YUKK öncesi 1994 Yönetmeliği'ne göre üçüncü bir ülkeye yerleşene kadar Türkiye'de kalanlara ikamet izni verilmekte ve "sığınmacı" olarak tanımlanmakta idiler. Mevcut yasama sistemi içerisinde hâlen bu kavram geçerli olmasa da, kullanım alışkanlığı açısından da "sığınmacı" ifadesinin gündelik hayatta bir karşılığı olduğu kabul edilebilir.

Bununla birlikte Suriyeliler ilk geldikleri 2011 yılından YUKK'nin yayımlandığı 2013 tarihine kadar "misafir" olarak isimlendirilmişlerdir. Şüphesiz misafir kavramı da Türk kültür ve örfünün önemli kavramlarından biri olarak bir karşılık bulmuş ve zaman zaman kullanılmıştır. Benzer biçimde daha dinî referanslı bir kavram olarak "muhacir" kavramının da toplum içerisinde kullanıldığı çevrelere rastlamak mümkündür.

Anılan bütün bu kavramlar sosyolojik olarak yanlış olmasa da, uluslararası hukuk tarafından da kabul edilen şekilde Türk hukuk mevzuatına göre Türkiye'de yaşayan ve geçerli pasaport / vize olarak gelip oturma izni ile kalanların dışındaki tüm Suriyelilerin hukuki statüsü "geçici koruma" statüsüdür. Mülteci, sığınmacı ve diğer tüm tanımlamalar hukuki olmayan tanımlamalardır.

Türkiye, geçici koruma mekanizmasını devreye sokarak hem uluslararası hukukun gerekliliklerini yerine getirmiş hem de kitlesel olarak ülkelerinden kaçmak zorunda kalan ve geri dönme imkânı bulamayan milyonlarca Suriyelinin temel ihtiyaçlarını karşılamak üzere bir statü kazandırmıştır.

Daha çok bireysel koruma ihtiyaçlarını karşılamak üzere ihdas edilmiş olan ikincil koruma mekanizması, toplu hâlde ve acil olarak sınırdan geçen Suriyelilerin durumlarının tespit edilmesine imkân vermediği için geçici koruma mekanizması çerçevesinde değerlendirilmiştir.

3.4 GEÇİCİ KORUMA NEDİR?

Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen ve haklarında bireysel olarak uluslararası koruma statüsü belirleme işlemi yapılamayan yabancılara sağlanan korumayı ifade etmektedir.

6458 sayılı Kanu'nun "Geçici Koruma" başlıklı 91'inci maddesinde; "(1) Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir. (2) Bu kişilerin Türkiye'ye kabulü, Türkiye'de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye'den

çıkışlarında yapılacak işlemler, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirlerle ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasındaki iş birliği ve koordinasyon, merkez ve taşrada görev alacak kurum ve kuruluşların görev ve yetkilerinin belirlenmesi, Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir." "Göç Politikaları Kurulu ve görevleri" başlıklı 105'inci maddesinin üçüncü fıkrasının (c) bendinde; "c) Kitlesel akın durumunda uygulanacak yöntem ve tedbirleri belirlemek" ifadelerine yer verilmiştir. Bu çerçevede Bakanlar Kurulu tarafından 13/10/2014 tarihinde Geçici Koruma Yönetmeliği çıkarılmıştır.

3.5 GEÇİCİ KORUMA YÖNETMELİĞİ

Geçici Koruma Yönetmeliği ile ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılardan, 4/4/2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 91 inci maddesi çerçevesinde, uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayanlara sağlanabilecek geçici koruma işlemlerinin usul ve esasları ile bu kişilerin Türkiye'ye kabulü, Türkiye'de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye'den çıkışlarında yapılacak işlemleri, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirleri ve ulusal ve uluslararası kuruluşlar arasındaki iş birliğiyle ilgili hususları düzenlemektedir.

Yönetmelik, 4/4/2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 91 inci maddesine dayanılarak hazırlanmıştır. (Bkz. Ek-2 Geçici Koruma Yönetmeliği – Sayfa 190)

Geçici Koruma, ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen ve haklarında bireysel olarak uluslararası koruma statüsü belirleme işlemi yapılamayan yabancılara sağlanan korumayı ifade etmektedir.

3.6 GEÇİCİ KORUMA STATÜSÜNDEKİ BİREYLER İLE İLGİLİ GENEL İSTATİSTİKLER

Suriye sınırlarını aşmak zorunda bırakılan Suriyelilerin yarısından fazlası Türkiye’de ikamet etmektedirler. En son resmî rakamlara göre Türkiye’de “geçici koruma statüsü altında ikamet eden Suriyelilerin sayısı 3,1 milyonu aşmış görünmektedir.

2011 yılında başlayan olayların büyük göç akınlarına sebep olduğu tarihin 2014 yılının başı olduğunu hatırlamakta fayda var. 2014 yılının ilk aylarından itibaren gelenlerin sayısı 1 milyon seviyesini aşmıştı; 2014 yılının ortalarında 1,5 milyon, 2015 yılının ortalarında 2,5 milyona ve 2017 yılının ortalarında ise 3,1 milyon kişiye ulaşmıştır.

Homojen olmayan ve akışkan hareketli grupların istatistik verilerini tutmak ve toplamak son derece güçtür. Her şeyden önce Türkiye’ye gelen Suriyelilerin ilk zamanlarda beyana dayalı kayıtları alınmıştır. Eldeki verilerin büyük çoğunluğu bu kayıtlardan ibarettir. Beyanları sırasında, kendi verdikleri bilgiler ve isimleri esas alınmıştır. Her ne kadar 2014 yılından itibaren parmak izine dayalı biyometrik kayıtlar alınmaya başlanmış olsa da, mevcut kayıtların arasında mükerrer olanların ne kadar olduğunu tespit etmek güçtür.

Ayrıca 2015 yılında düzensiz yollar ile Avrupa’ya geçen 840 bin düzensiz göçmenin yaklaşık yarısının Suriyeli olduğu BMMYK’nın kayıtlarından anlaşılmaktadır. 2016 ve 2017 yılından da önemli sayıda

Suriyeli’nin Avrupa’ya geçtiği bilinmektedir. Düzensiz yollar ile Türkiye’den çıkış yapanların sayısının tam olarak ne kadar olduğu bilinmemekle beraber yarım milyondan fazla olduğunu söylemek abartı olmayacaktır.

Diğer taraftan Suriye’ye tekrar döndüğü takdirde herhangi bir delil bırakmak istemediği için kayıt yaptırmayan Suriyeliler olduğu da bilinmektedir.

2017 yılının Mayıs ayından itibaren Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Türkiye’deki Suriyelilerin tamamını kayıt yenilemeye davet etmiştir ve şu an kayıt yenileme işlemleri devam etmektedir. Yeniden kayıt altında alma işlemleri tamamlandığında tam olarak ne kadar Suriyelinin Türkiye’de ikamet ettiğini öğrenmek mümkün olacaktır.

Suriyelilerin Türkiye’de Dağılımı

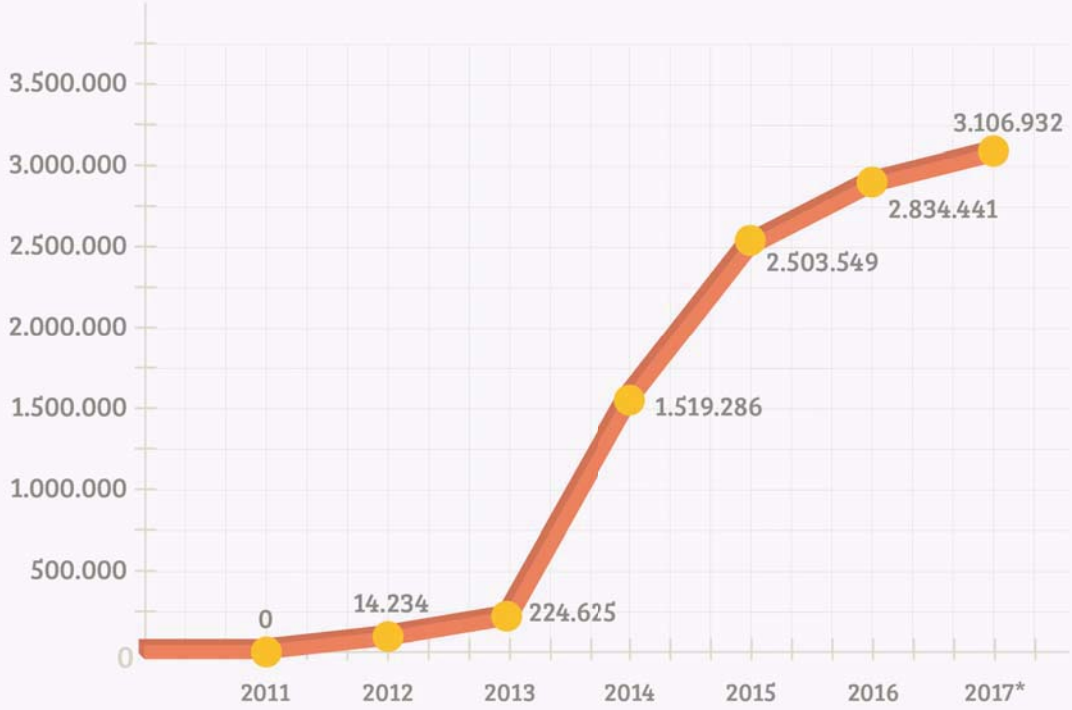
2017 yılı itibarıyla Türkiye’de parmak izine dayalı biyometrik kayıt altına alınmış Suriyelilerin toplam sayısı 3.106.932 olarak görünmektedir. Bu kayıtlama işlemi İçişleri Bakanlığı bağlı kuruluşu olan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından yapılmaktadır.

Suriyelilerin içerisinde 235.108’i AFAD tarafından kurulan ve yönetilen “geçici barınma merkezleri”nde kalmaktadır Türkiye’nin 10 farklı şehrinde kurulan 22 çadır ve konteyner kentinde hayatlarını sürdürmeye devam etmektedirler. Toplam Suriyelilerin % 7,6’sı barınma merkezlerinde kalırken 2.871.824 Suriye vatandaşı kendi imkânları ile Türkiye’nin çeşitli bölgelerine dağılmış olarak hayatlarını

43

En son resmî rakamlara göre Türkiye’de “geçici koruma statüsü altında ikamet eden Suriyelilerin sayısı 3,1 milyonu aşmış görünmektedir.

YILLARA GÖRE GEÇİCİ KORUMA STATÜSÜNDEKİ SURİYELİLER

*27.07.2017 TARİHİ İTİBARIYLA
Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü

sürdürmektedirler.

Kamplar da dâhil en fazla Suriyelinin yaşadığı illerin dağılımına bakıldığında İstanbul, Şanlıurfa, Hatay ve Gaziantep başı çekmektedir. Bu dört büyük şehirde bulunan Suriyelilerin sayısı 1.667.929'dur. Bu sayı toplam Suriyelilerin % 53,8'ine tekabül eder. Suriyelileri en yoğun oldukları ilk on şehirde bulunan Suriyeli sayısı 2.440.918'dir. Bu sayı toplam Suriyeliler içerisinde % 78,7'si anlamına gelmektedir.

İstanbul'da yaşayan kayıtlı Suriyelilerin sayısı 496.983 (%16) olarak resmî istatistiklere yansısı da, İstanbul'daki mülki amirlerin beyanına göre en az 600 bin Suriyeli İstanbul'da yaşamaya devam etmektedir.

Türkiye nüfusu ile karşılaştırıldığında, Suriyelilerin toplam nüfusun % 3,89'unu oluşturdukları görülmektedir. Suriyelilerin sayısı kadar illerin toplam nüfuslarına oranı da önemlidir ve aslında taşıma kapasitesini asıl belirleyen unsur budur. 12 ilde yaşayan Suriyelilerin ilin nüfusuna oranı, Türkiye ortalamasının üzerindedir. Özellikle Kilis (%97,30), Hatay (%25,60), Şanlıurfa (%22,42), Gaziantep (%17,11), Mardin (%12,06) gibi şehirlerde yoğunlaşan Suriyeli nüfus toplumsal hayatı önemli ölçüde etkilemektedir.

Biyometrik kayıtlara dayalı Suriyelilerin yaş ve cinsiyet özellikleri incelendiğinde bazı noktalar dikkat çekmektedir. Öncelikle Türkiye'deki Suriyeliler arasında erkek nüfusunun sayısı (1.662.308)

kadınlardan (1.444.624) fazladır. Bunun bir sebebi kadınların kayıt altına alınmak istenmemesi ve yardımlardan yararlanmak için evin erkeklerinin daha çok kayıt yaptırmalarıdır. İleri yaş gruplarında kadınların oranının erkeklerden daha fazla olması bunun bir delili olarak gösterilebilir.

Kayıt altındaki Suriyelilerin yaş gruplarına göre dağılımı da dikkate değerdir. Kadın ve çocuklar toplam Suriyelilerin % 76'sından fazlasına tekabül etmektedir. Son açıklanan resmi rakamlar Türkiye'de doğan Suriyeli bebek sayısının 224.750 (AFAD) olduğunu söylese de, resmi istatistiklerde 0-4 yaş arasındaki bebeklerin 385.165 olduğu görülmektedir. 5-9 yaş arasındaki bebeklerin de bir kısmını katarsak, yaklaşık yarım milyon bebeğin Suriye'deki iç savaş başladıktan sonra Türkiye'ye geldikleri veya Türkiye'de doğdukları değerlendirilebilir. Her iki durumda da 6 yaşın altındaki bebeklerin Türkiye'de Türk kültürü içinde bir şekilde Türkçe öğrenerek büyüdüklerini göz önünde bulundurmak gerekir. Özellikle eğitim çağına doğru bu bebeklerin farklı sorunları olabileceği düşünülmelidir.

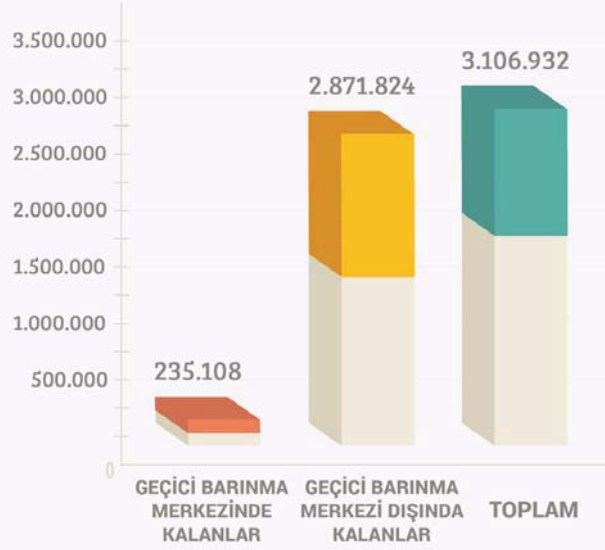
Resmî istatistiklerin gösterdiğine göre 18 yaşın altındaki Suriyelilerin sayısı 1.423.009'dur ve toplam

Suriyelilerin %46'sına tekabül etmektedir. 1.037.844 Suriyeli 5-18 yaş aralığındadır. Bir başka tabirle okul öncesi dâhil, okul çağındaki Suriyelilerin sayısı 1 milyondan fazladır.

2015 TÜİK verilerine göre Türkiye nüfusunun 19.089.806'sı 5-18 yaş grubundan oluşmaktadır. Kabaca Türkiye eğitim sisteminin içerisine giren öğrenci sayısının 1/20 oranında arttığını söylemek abartı olmayacaktır. Bu açıdan bakıldığında Türkiye'nin eğitim politikalarını planlarken bu gerçeğin de hesaba katılması gerektiği açıktır.

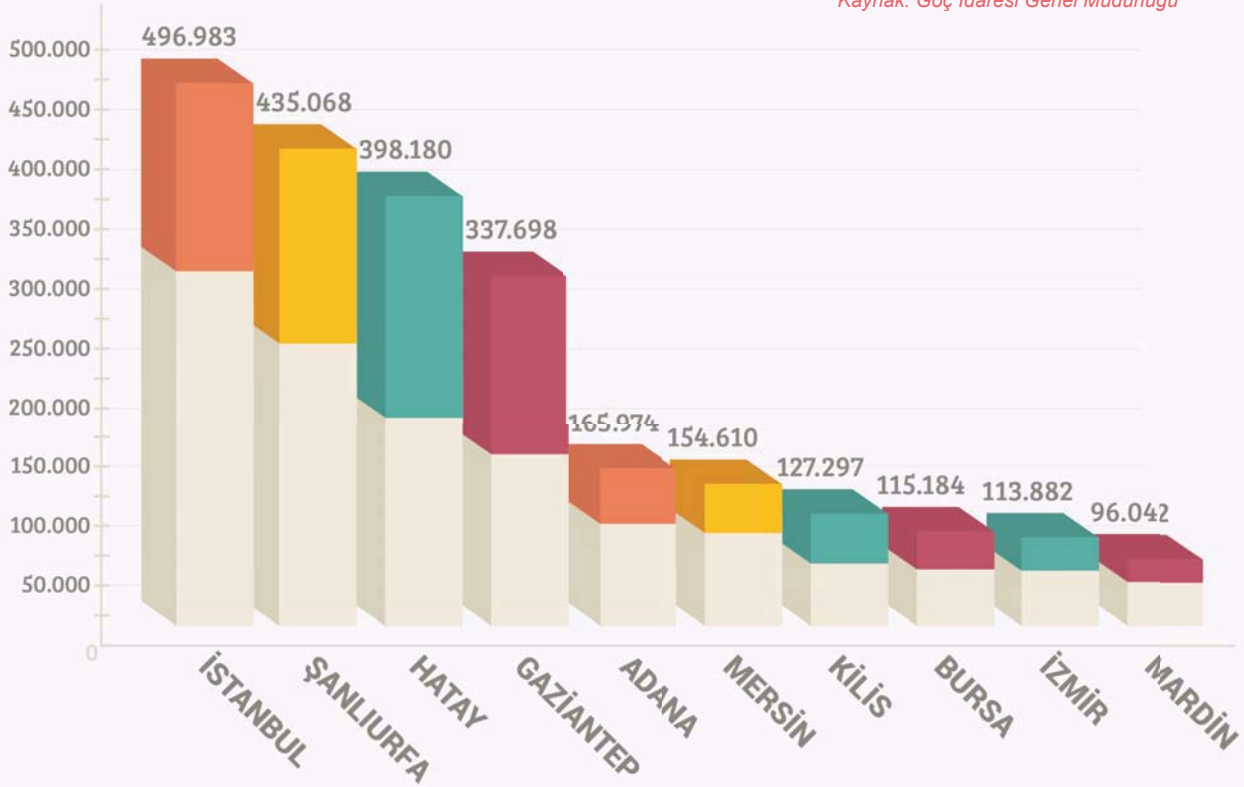
Bir başka dikkat çekici gösterge, çalışma yaşındaki Suriyeliler ile ilgilidir. Suriyelilerin içerisinde 15-64 yaş aralığında aktif çalışma yaşında olanların sayısı 1.887.062 olarak görünmektedir ki; bu sayı toplam Suriyelilerin %60'ından fazlasına tekabül etmektedir. Bu kadar genç ve üretim çağındaki nüfusun Türkiye ekonomisi üzerindeki potansiyeli de yine göz önünde bulundurulması gereken konuların başında gelmektedir.

65 yaşın üzerindeki Suriyelilerin sayısı ise toplam içinde ancak %2 kadar bir paya sahiptir.

*27.07.2017 TARİHİ İTİBARIYLA
Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü

GEÇİCİ KORUMA STATÜSÜNDE BULUNAN SURİYELİLERİN İLK 10 İLE GÖRE DAĞILIMI

*27.07.2017 TARİHİ İTİBARIYLA
Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü

ÜLKEMİZDE GEÇİCİ KORUMA STATÜSÜNDEKİ SURİYELİLERİN İLLERE GÖRE DAĞILIMI

İL SIRA	İLLER	KAYIT EDİLEN	NÜFUS	İL NÜFUSU İLE KARŞILAŞTIRMA YÜZDESİ
	TOPLAM	1.106.932	79.814.871	3,89%
1	ADANA	165,974	2.201.670	7,54%
2	ADİYAMAN	27,113	610,484	4,44%
3	AFYON	5,021	714,523	0,70%
4	AĞRI	1,059	542,255	0,20%
5	AKSARAY	1,668	396,673	0,42%
6	AMASYA	338	326,351	0,10%
7	ANKARA	80,764	5.346.518	1,51%
8	ANTALYA	461	2,328.355	0,02%
9	ARDAHAN	123	98,335	0,13%
10	ARTVİN	45	168,068	0,03%
11	AYDIN	8,931	1.068.260	0,84%
12	BALIKESİR	2,642	1.196.176	0,22%
13	BARTIN	43	192,389	0,02%
14	BATMAN	20,245	576,899	3,51%
15	BAYBURT	43	90,154	0,05%
16	BİLECİK	629	218,297	0,29%
17	BİNGÖL	765	269,56	0,28%
18	BITLİS	812	341,225	0,24%
19	BOLU	1,451	299,896	0,48%
20	BURDUR	8,286	261,401	3,17%
21	BURSA	115,184	2.901.396	3,97%
22	ÇANAKKALE	4,051	519,793	0,78%
23	ÇANKIRI	431	183,88	0,23%
24	ÇORUM	2,027	527,863	0,38%
25	DENİZLİ	8,893	1.005.687	0,88%
26	DİYARBAKIR	30,443	1.673.119	1,82%
27	DÜZCE	792	370,371	0,21%
28	EDİRNE	6,511	401,701	1,62%
29	ELAZIĞ	6,404	578,789	1,11%
30	ERZİNCAN	180	226,032	0,08%
31	ERZURUM	738	762,021	0,10%
32	ESKİŞEHİR	2,694	844,842	0,32%
33	GAZİANTEP	337,698	1.974.244	17,11%
34	GİRESUN	141	444,467	0,03%
35	GÜMÜŞHANE	87	172,034	0,05%
36	HAKKARİ	1,971	267,813	0,74%
37	HATAY	398,18	1.555.165	25,60%
38	İĞDIR	89	192,785	0,05%
39	ISPARTA	6,674	427,324	1,56%
40	İSTANBUL	496,983	14.804.116	3,36%
41	İZMİR	113,882	4.223.545	2,7036%

İL SIRA	İLLER	KAYIT EDİLEN	NÜFUS	İL NÜFUSU İLE KARŞILAŞTIRMA YÜZDESİ
	TOPLAM	3.106.932	79.814.871	3,89%
42	KAHRAMANMARAŞ	93,472	1.112.634	8,40%
43	KARABÜK	510	242,347	0,21%
44	KARAMAN	600	245,61	0,24%
45	KARS	186	289,786	0,06%
46	KASTAMONU	1,064	376,945	0,28%
47	KAYSERİ	62,769	1.358.980	4,62%
48	KIRIKKALE	863	277,984	0,31%
49	KIRKLARELİ	2,169	351,684	0,62%
50	KIRŞEHİR	901	229,975	0,39%
51	KILIS	127,297	130,825	97,30%
52	KOCAELİ	35,191	1.830.772	1,92%
53	KONYA	79,46	2.161.303	3,68%
54	KÜTAHYA	385	573,642	0,07%
55	MALATYA	22,669	781,305	2,90%
56	MANISA	7,039	1.396.945	0,50%
57	MARDİN	96,042	796,237	12,06%
58	MERSİN	154,61	1.773.852	8,72%
59	MUĞLA	10,538	923,773	1,14%
60	MUŞ	889	406301	0,22%
61	NEVŞEHİR	6,842	290,895	2,35%
62	NİĞDE	3,893	351,468	1,11%
63	ORDU	740	750,588	0,10%
64	OSMANIYE	46,283	522,175	8,86%
65	RİZE	687	331,048	0,21%
66	SAKARYA	8,659	976,948	0,89%
67	SAMSUN	4,546	1.295.927	0,35%
68	SİİRT	3,439	322,664	1,07%
69	SİNOP	84	205,478	0,04%
70	SİVAS	2,829	621,224	0,46%
71	ŞANLIURFA	415,068	1.940.627	22,42%
72	ŞIRNAK	15,093	483,788	3,12%
73	TEKİRDAĞ	7,176	972,875	0,74%
74	TOKAT	873	602,662	0,14%
75	TRABZON	2,366	779,379	0,30%
76	TUNCELİ	107	82,193	0,13%
77	UŞAK	1,763	358,736	0,49%
78	VAN	2,483	1.100.190	0,23%
79	YALOVA	3,103	241,665	1,28%
80	YOZGAT	3,419	421,041	0,81%
81	ZONGULDAK	354	597,524	0,06%

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (27.07.2017)

3.7 GEÇİCİ KORUMA STATÜSÜNÜN SAĞLADIĞI HAKLAR

YUKK'nin genel olarak çerçevesini çizdiği geçici koruma statüsünün tanımladığı hak ve yükümlülükler Ekim 2014 yılında yayınlanan "Geçici Koruma Yönetmeliği" ile ayrıntılı biçimde düzenlenmiş ve uygulamaya konulmuştur.

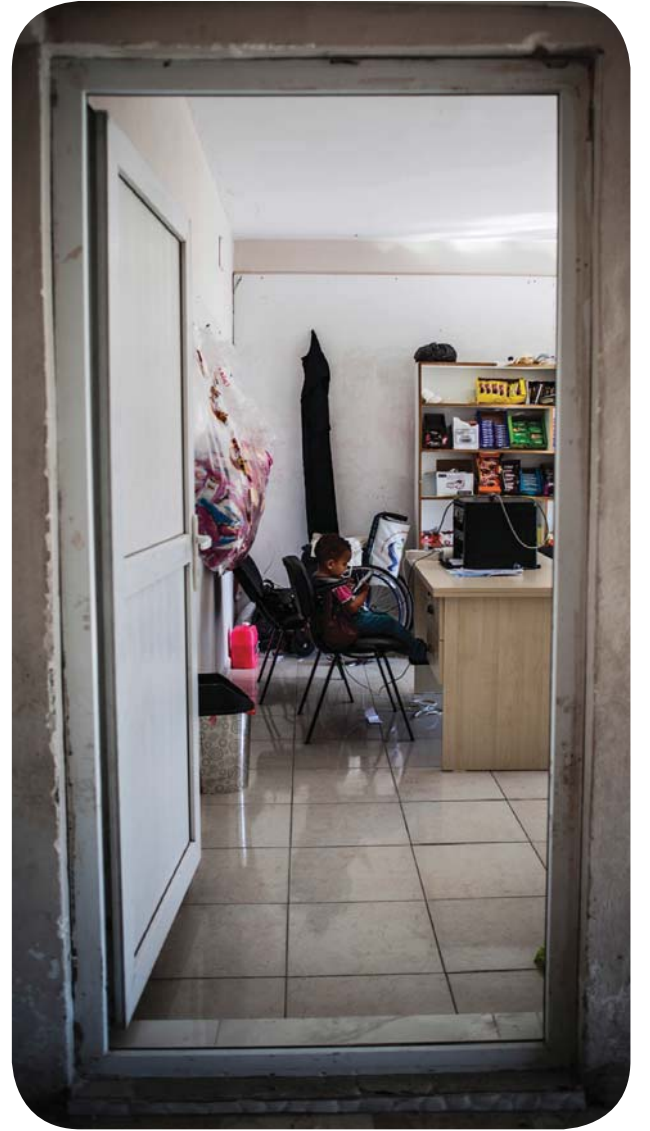
Geçici koruma statüsü uluslararası hukuk tarafından tanınan ve uygulanan bir statüdür. Birçok AB üyesi ülke kendi iç hukuklarında geçici korumayı bir yıl ile sınırlandırmışlardır. Türkiye'nin uluslararası koruma mevzuatı geçici koruma statüsünü herhangi bir süre ile sınırlandırmamaktadır. İlgili Yönetmelik'in 10. maddesi statünün sona erdirilmesini Bakanlar Kurulu kararına bağlamaktadır. Aslında geçici koruma statüsü bir "geçicilik" vurgusundan ziyade, sınırda statü belirlemenin mümkün olmadığı acil durumlar ve toplu akınlarda devreye giren bir uygulamaya işaret eder.

Geçici Koruma Yönetmeliği, statünün "gönüllü geri dönüş" şartlarının oluşması halinde sona erdirilebileceğine vurgu yapar. Ayrıca okula devam eden öğrenim çağındaki çocukların eğitim dönemleri sona erene kadar kalmalarına imkan vermektedir.

1951 Cenevre Sözleşmesi mültecilerin hakları ile ilgili birçok hüküm ortaya koymaktadır: Din özgürlüğü (madde 4), medeni haklardan yararlanma özgürlüğü (madde 12), menkul ve gayrimenkul edinme hakkı (madde 13), fikri ve sınai mülkiyet hakkı (madde 14), dernek hakları (madde 15), mahkemelerde taraf olma hakkı (madde 16), çalışma hakkı (madde 17), tarım, sanayi, sanat ve ticaret sahalarında iş yeri açma ve şirket kurma hakkı (madde 18), ihtisas mesleğini icra etmek hakkı (madde 19), vesika (karne) hakkı (madde

20), mesken edinme hakkı (madde 21), eğitim hakkı (madde 22), sosyal yardım hakkı (madde 23), sosyal sigorta ve çalışma mevzuatından yararlanma hakkı (madde 24) (Kaya ve Eren, 2015).

AB Geçici Koruma Yönetmeliği'nin, mülteci hakları kadar olmasa da geçici koruma statüsünün de pek çok haklar tanıması gerektiğine işaret ettiği görülür. Bunlardan ilki "geri göndermeme ilkesi"dir.

Geçici koruma statüsündekilerin ülkelerindeki tehdit ortadan kalkmadan geri gönderilemeyeceğini karara bağlar. Ardından temel hak ve özgürlüklerden yararlanmalarının önündeki engellerin kaldırılmasının gerekliliğinin altını çizer.

Yönetmelik, bu iki temel madde dışında statü sahiplerine oturma izni tahsis edilmesini, evraklarının anlaşılabilir bir dilde hazırlanmasını, çalışma hakkı tanınmasını, barınma ve diğer sosyal haklardan yararlanmalarına yardımcı olunmasını önerir. Ayrıca aile birleşimi, refakatsiz çocukların korunması gibi konularda da hükümler bulunur.

En azından acil durumlarda ihtiyaç duyulan sağlık hizmetlerinin karşılanması ve tedavi gerektiren hastalıklarda destek sunulması yönetmeliğin düzenlediği diğer maddeler arasındadır.

AB Geçici Yönetmeliği'nin 14. maddesi 18 yaşına kadar olan eğitim çağındaki her çocuğun eğitim almasının sağlanmasını zorunlu tutarken, bu yaştan sonraki yükseköğretim için verilecek imkânları ilgili devletin kendi inisiyatifine bırakır (Kaya ve Eren, 2015).

Türkiye'nin 2014 yılında yürürlüğe koyduğu Geçici Koruma Yönetmeliği pek çok açıdan AB'nin Geçici Koruma Yönetmeliği'nin sınırlarını çizdiği biçimde bir koruma mekanizması kurmaktadır. Yönetmelik'in 6. maddesi geri göndermeme prensibini (non-refoulement) hükme bağlar.

“Geçici Korunanlara Sağlanacak Hizmetler” başlığı altında statü sahibi Suriyelilere Türkiye'nin vermeyi kabul ettiği hizmetler sıralanır. 26. maddede “bu yönetmelik kapsamındaki yabancılara; sağlık, eğitim, iş piyasasına erişim, sosyal yardım ve hizmetler ile tercümanlık ve benzeri hizmetler sağlanabilir” ifadesi dikkat çekicidir. Bu metinde “haklar” yerine “hizmetlerden” bahsedilmesi ve sunulacak imkânların devletin takdir hakkına bırakılması özellikle altı çizilmesi gereken husustur.

Geçici Koruma Yönetmeliği, Türkiye'de geçici koruma statüsü sahiplerinin yararlanabilecekleri temel hakları ayrıntılı biçimde tanımlamıştır.

Ülkemize gelen yabancı uyruklu şahıslardan, kalma iradesi gösteren (Yasal Oturma İzni talep eden) veya çeşitli nedenlerden dolayı (tapu kayıt işlemleri, ticari işlemler, belediye-fatura işlemleri vb.) oturma izni talebinde bulunmaksızın Yabancı Kimlik numarası talebinde bulunan yabancı uyruklu şahıslara, 25.04.2006 tarihli ve 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu kapsamında yabancı kimlik numarası verilmektedir.

Bununla birlikte, Suriyelilerin ülkemize girişlerinin acil ve kitlesel bir biçimde gerçekleşmesinden dolayı kendilerine 98 ile başlayan şahıs numaraları verilerek kayıt altına alınmışlardır. Sonrasında ise Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü ile koordineli olarak yürüttüğü çalışmalar neticesinde ilk aşamada Geçici Koruma (Suriyeli Şahıslar) kapsamındaki şahısların; sosyal yardım ve hizmetlerine erişim, eğitim hizmetlerine erişim, sağlık hizmetlerine erişim, abonelik sözleşmeleri

(elektrik, su, elektronik haberleşme vb.) ve bankacılık işlemleri yapabileme vb. imkânlar sağlayan 99 ile başlayan “Yabancı Kimlik Numarası” verilmiş olup, söz konusu numaralar Kimlik Paylaşım Sistemi’nde (KPS) sorgulamaya açılmıştır. Ayrıca gerçekleştirilen Geçici Koruma Kimliği Yenileme projeleri kapsamında, yeni kimliklerde Şahıs Numaraları ve Yabancı Kimlik Numaralarının her ikisi de beraber bulunmaktadır. Kimliklerini yenilemeyen ve üzerinde sadece 98 ile başlayan kimlik numarası bulunan şahıslarla ilgili olarak; «www.goc.gov.tr» web adresinde bulunan “Geçici Koruma Yabancı Kimlik No” sekmesinden; 98 ile başlayan numaralar girilerek 99 ile başlayan Yabancı Kimlik Numarasını temin etmek mümkündür. Ayrıca illerde bulunan İl Göç İdaresi Müdürlükleri ile irtibata geçilerek de bu numaralar edinilebilir. Bununla birlikte bu durumdaki şahısların kimliklerini yenilemeleri

için İl Göç İdaresi Müdürlüklerine yönlendirilmesi gerekmektedir.

İş Piyasasına Erişim

Türkiye’nin pek çok bölgesinde çeşitli iş kollarında Suriyelilerin çalıştıkları bilinmektedir. Yakın zamanlarda açıklanan resmî rakamlara göre çalışma izni alınarak çalıştırılan Suriyelilerin sayısı 20.000 civarındadır. Diğer taraftan sayıları tam olarak bilinmemekle beraber çok sayıda Suriyeli’nin kayıt dışı çalıştırıldığı bilinmektedir. Kayıt dışı istihdamın %33 seviyelerinde olduğu Türkiye iş gücü piyasasında Suriyelilerin kayıt dışı iş gücüne katılımı kayıtsızlığı daha da ağırlaştırmaktadır. Bu durum hem ucuza çalıştırılan Suriyelilerin emek sömürüsüne maruz kalmalarına hem de ücretlerin aşağı çekilmesine

neden olmaktadır. Kayıt dışı çalıştırılan Suriyeliler üzerinden alınması gereken vergi ve sigorta kesintileri de yapılamadığından ülke hazinesine girmesi gereken vergiler tahsil edilememektedir.

Bununla birlikte Suriyelilerin gerek iş gücü piyasasına katılımları gerekse kendi iş yerlerini açarak Türkiye’de üretime bir biçimde katkıda buldukları da değerlendirilmektedir. Son yıllarda yabancı yatırımcı ve açılan şirket sahipleri arasında Suriyelilerin en başta geldiği bilinmektedir.

Koruma Yönetmeliği’nin 29. maddesinde geçici koruma statüsü sahiplerinin, Bakanlar Kurulunca belirlenecek çerçeve ve esaslara göre çalışma izinlerinin düzenleneceği belirtilmiştir. Bundan başka 2016 yılının ilk ayında 29594 sayılı Resmî Gazete’de “Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik” yayımlanmış ve

Suriyelilerin ne şekilde ve nasıl çalıştırılacakları hükme bağlanmıştır.

Sağlık Hizmetleri

Yönetmelik’in 13. maddesi, geçici koruma statüsü sahiplerinin başta temel ve acil sağlık hizmetleri olmak üzere her türlü sağlık tedavi ve ilaç ihtiyaçlarının karşılanmasını hükme bağlar. Bu hizmetlerin barınma merkezleri ve dışında Sağlık Bakanlığı’nın kontrolünde verileceğini ve hastalardan tedavi ve ilaç katılım payı alınamayacağını, Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından tahakkuk ettirilen masraflarının genel sağlık sigortası bedellerinden fazla olmamak şartı ile AFAD tarafından karşılanacağını belirtir. Acil ve gerekli durumların dışında geçici koruma statüsü sahiplerinin özel sağlık kuruluşlarından yararlanmaları halinde masrafları AFAD tarafından karşılanmamaktadır.

3.8 GEÇİCİ KORUMA STATÜSÜNDEKİ BİREYLERİN EĞİTİM HAKLARI

Suriyelilere yönelik eğitim hizmetleri ile ilgili ilk genelge 26 Nisan 2013 tarihli “Ülkemizde Kamp Dışında Misafir Edilen Suriye Vatandaşlarına Yönelik Tedbirler” başlıklıdır. Valiliklere gönderilen bu genelge kamp dışındaki şehirlerde yaşayan Suriyelilerin arasındaki çocuklara yönelik faaliyet gösteren mekânların durumlarının tespit edilmesine yöneliktir.

26 Eylül 2013 tarihli “Ülkemizde Geçici Koruma Altında Bulunan Suriye Vatandaşlarına Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri” başlıklı genelgenin ise kapsamı daha geniştir. Genelge’de Suriyeliler arasındaki okul çağındaki çocukların eğitimleri ile ilgili faaliyetlerde ortak hareket edilmesi ve standart oluşturulmasının

gerekliği vurgulanmaktadır. Buna yönelik olarak uygulanacak faaliyetlerin ne şekilde yürütüleceğine dair çerçeve kriterler ortaya konulmaktadır.

Ardından Millî Eğitim Bakanlığı Temel Eğitim Genel Müdürlüğü, 23 Eylül 2014 tarihli “Yabancılarla Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri” başlıklı bir genelge yayımlamıştır.

Geçici eğitim merkezlerinde görevlendirilecek öğretmen ve usta öğreticilerin il komisyonları tarafından belirlenmesini karara bağlamaktadır.

Genelge'nin 2. maddesinin işaret ettiği biçimi ile Bakanlık Müsteşarlığının koordinasyonunda Bakanlık bünyesinde bir komisyon kurulması kararlaştırılmıştır. Komisyonun temel olarak iki konuda iş ve işlem yapmasına vurgu yapılmaktadır; Bakanlık müsteşar yardımcılarında birinin koordinasyonunda "ülkemize kitlesel olarak akın eden yabancıların eğitim-öğretim ihtiyaçları ile ilgili durumu gösterir raporlar hazırlamak, söz konusu durum ile ilgili çalışmalar yürüten ilgili diğer kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları ve / veya uluslararası kuruluşlar ile koordinasyonu sağlamak" ve "bakanlığa bağlı her tür ve derecedeki eğitim kurumu ile kriz durumlarında geçici olarak oluşturulan merkezlerde, yabancılar için yönelik olarak yürütülen eğitim çalışmaları ile ilgili gerekli izleme ve raporlama çalışmalarını yürütmek".

Aynı Genelge'de illerde de komisyonlar kurulması karara bağlanmıştır. Gelen yabancılar arasında eğitim konusunda deneyim sahibi olanların komisyonlara davet edilebilecekleri belirtilmiştir. Bu yabancıardan uygun görülenlerin geçici eğitim merkezlerinde eğitim faaliyetlerine katılmalarına imkân verilmesi ve barınma merkezlerinde geçici eğitim merkezlerinin kurulabilmesi hükme bağlanmaktadır. Komisyonlar, belgesi olan ve olmayan öğrencilerin seviyelerinin ve denkliklerinin belirlenmesini ve uygun sınıflardan öğrenimlerine devam etmelerinin sağlanmasını uhdesine almıştır.

Geçici eğitim merkezlerinde görevlendirilecek öğretmen ve usta öğreticilerin il komisyonları tarafından belirlenmesini karara bağlanmaktadır.

Yabancı öğrencilerin kayıtları için aranan tek şart “yabancı tanıtma belgesi”dir. Bu belgelerin üzerindeki yabancı kimlik numaralarının e-okul otomasyon sistemine kaydedilmesi yolu ile öğrencilerin kayıtları yapılmaktadır.

Suriyelilerin eğitim konularına dair çerçeve esas olarak 22 Ekim 2014 tarihli Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 28. maddesinde ayrıntıları ile aktarılmaktadır. Millî Eğitim Bakanlığı'nın yukarıda anılan genelgelerinden sonra yönetmeliğin çıkması geçmiş bir adım olarak görülebilir, ancak ilgili yasanın dayanağı olması açısından önemlidir.

Yönetmelik, gerek barınma merkezlerinde gerekse dışındaki eğitim faaliyetlerinin Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yürütüleceğini belirtir. Buna göre; Yönetmelik'in a fıkrasında 54-66 aylık çocuklara okul öncesi eğitim hizmeti verilebileceği, b fıkrasında ilköğretim ve orta öğretim çağındaki çocuklara eğitim verileceği, c fıkrasında ise her yaş grubu için yaygın eğitim (dil, meslek, beceri ve hobi kursları) faaliyetlerinin düzenlenebileceği belirtilmektedir. Yükseköğretim düzeyindeki usul ve esasların belirlenmesi ise Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı'na bırakılmıştır.

3.9 GEÇİCİ KORUMA STATÜSÜNDEKİ BİREYLERİN EĞİTİM İSTATİSTİKLERİ

Türkiye’de geçici koruma statüsü altında ikamet eden Suriyelilerin eğitimleri barınma merkezlerinin içindeki geçici eğitim merkezlerinde, barınma merkezlerinin dışında ise hem geçici eğitim merkezlerinde hem de kamu ve özel statülü okullarda yürütülmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığı’nın Kasım 2016 tarihli istatistiklerine göre Suriyeli okul çağındaki toplam 833.039 çocuğun %59’u (492.544) okullara kayıtlı iken, %41’i (340.495) okula kayıtlı değildir.

Okula kayıtlı Suriyeli öğrencilerin 291.039’u geçici eğitim merkezlerinde, 193.503’ü resmî okullarda eğitim almaktadır. Suriyelilerin kayıtlı oldukları okul sayısı 8.002’dir.

Sınıf	*Resmî Okullar	*GEM	Toplam	**Çağ Nüfusu	Okullaşma Oranı
Okul Öncesi	20.738	5.023	25.761	82.866	%31
1.Sınıf	70.451	5.280	75.731	80.807	%94
2.Sınıf	25.640	81.766	107.406	76.586	%140
3.Sınıf	17.592	54.357	71.949	76.473	%94
4.Sınıf	13504	40.048	53.552	70.561	%76
5.Sınıf	18.068	16.672	34.740	61.557	%56
6.Sınıf	7.048	22.681	29.729	62.408	%48
7.Sınıf	5.200	17.869	23.069	55.518	%42
8.Sınıf	3.714	15.005	18.719	53.032	%35
9.Sınıf	6.829	7.630	14.459	55.688	%26
10.Sınıf	2.189	9.020	11.209	55.002	%20
11.Sınıf	1.530	6.206	7.736	52.082	%15
12.Sınıf	999	9.290	10.289	50.459	%20
Açık okullar	8.002		8.002		
Toplam	201.505	291.039	492.544	833.039	%59

*07.2017 TARİHİ İTİBARIYLA
Kaynak: Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü

Yıllara göre Suriyeli okul çağındaki çocukların okullaşma oranlarına bakıldığında yükselen bir eğilim olduğu görülür. 2014-2015 eğitim öğretim yılında %30 'lar seviyesinde olan okullaşma oranı 2017 yılına gelindiğinde % 65 seviyelerine çıkmıştır.

Ayrıca 2014 - 2015 eğitim-öğretim yılında okula devam eden Suriyeli öğrencilerin %82'si geçici eğitim

merkezlerinde, %17'si ise resmî okullarda kayıtlı görünürken, bu oran 2017- 2018 eğitim-öğretim döneminde geçici eğitim merkezlerinde %41, resmi okullarda ise %58 seviyelerine çıkmıştır. GEM yerine resmî okullarda okullaşma oranının yükselmesi ve eğilimin bu yönde devam etmesi daha sağlıklı bir modelin işareti olarak değerlendirilebilir.

Yıllar	Resmî Okul	Resmî Okula Kayıtlı Toplam Öğrenci Oranı	Geçici Eğitim Merkezi	Geçici Eğitim Merkezi Toplam Oranı	Kayıtlı Toplam Öğrenci Sayısı	Çağ Nüfusu	Okullaşma Oranı
2014-2015	40.000	17,39%	190.000	82,61%	230.000	756.000	30%
2015-2016	62.357	20,03%	248.902	79,97%	311.259	834.842	37%
2016-2017	*201.505	40,91%	291.039	59,09%	492.544	833.039	59%
**2017-2018	350.000	58,33%	250.000	41,67%	600.000	916.675	65%

*07.2017 TARİHİ İTİBARIYLA
Kaynak: Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü

2015 ve 2016 yılları Haziran aylarında Yabancı Öğrenciler İçin Lise Yeterlik ve Denklik Sınavı düzenlenmiştir. 2016 Haziran ayında yapılan Denklik sınavına 6.530 öğrenci girmiş olup, bunların %57,93'ü başarılı olmuştur.

Ayrıca Suriyelilere yönelik yaygın eğitim hizmetleri de verilmektedir. 2015 - 2017 yılları arasından mesleki eğitim kurslarına katılan kursiyer sayısı 283.248 olmuştur.

Yıl	Mesleki ve Teknik	Genel	Toplam
2015	61.344	74.931	136.275
2016	15.545	85.689	101.234
2017	7.849	37.890	45.739
Toplam	84.738	198.510	283.248

*07.2017 TARİHİ İTİBARIYLA
Kaynak: Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü

2015-2017 yılları arasında halk eğitim merkezlerinde düzenlenen Türkçe kurslarına katılan öğrenci sayısı 170.441'dir.

Yıl	Yabancı dil olarak Türkçe Öğretimi		
	Kadın	Erkek	Toplam
2015	40.904	28.639	69.543
2016	35.985	26.201	62.186
2017	23.003	15.709	38.712
Toplam	99.892	70.549	170.441

*07.2017 TARİHİ İTİBARIYLA
Kaynak: Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü

Öğrenciler geçici eğitim merkezlerinde 15 saat Türkçe dersi almaktadırlar. Ayrıca kendi dil ve kültürlerini unutmamaları için Arap dili ve kültürü dersleri de verilmektedir.

İlkokul seviyesinde 28 saati zorunlu olmak üzere haftada toplam 30 saat ders almaktadırlar. Ortaokul seviyesinde ise 30 saati zorunlu olmak üzere, toplam 35 saat haftalık ders verilmektedir.

Millî Eğitim Bakanlığı'nın 2017 yılındaki verilerine göre 404 geçici eğitim merkezinde, 13.178 Suriyeli gönüllü eğitimci desteği ile eğitim-öğretim

faaliyetleri yürütülmektedir. GEM'lerin 228'i doğrudan MEB tarafından, 46'sı AFAD, 84'ü kiralık binalarda, 11'i belediyeler, 20'si diğer kamu kurumları ve 152'i STK'lar tarafından idare edilmektedir.

Millî Eğitim Bakanlığı, sağlıklı bir uyum sürecinin işlemesi için 3 yıl içerisinde tüm GEM'lerin kapatılmasını ve Suriyeli öğrencilerin MEB'e bağlı okullarda eğitim öğretim hayatlarına devam etmelerini öngörmektedir. Ayrıca ağırlıklı olarak Suriyeli öğrencilerin meslek okullarına yönlendirilmeleri de hedeflenen politikalarından biridir.

DERSLER		SINIFLAR							
		İLKOKUL				ORTAOKUL			
		2	3	4	5	6	7	8	
ZORUNLU DERSLER	TÜRKÇE	15	15	15	15	15	15	15	
	ARAPÇA	3	3	2	2	2	2	2	
	MATEMATİK	3	3	3	2	2	2	2	
	HAYAT BİLGİSİ	3	3						
	FEN BİLİMLERİ			3	2	2	2	2	
	DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ			2	2	2	2	2	
	GÖRSEL SANATLAR	1	1	1	1	1	1	1	
	MÜZİK	1	1	1	1	1	1	1	
	OYUN VE FİZİKİ ETKİNLİKLER	2	2	2					
	BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR				2	2	2	2	
	TRAFİK GÜVENLİĞİ				1				
	SERBEST ETKİNLİKLER	2	2						
	REHBERLİK VE KARİYER PLANLAMA								
ZORUNLU DERS TOPLAMI		30	30	29	28	27	27	27	
SEÇMELİ DERSLER	KUR'AN-I KERİM (4)				1/(2)	1/(2)	1/(2)	1/(2)	
	HZ. MUHAMMED'İN HAYATI (1)				1/(2)	1/(2)	1/(2)	1/(2)	
	YABANCI DİL (Bakanlar Kurulu Kararı İle Kabul Edilen Diller) (4)				1/(2)	1/(2)	1/(2)	1/(2)	
	ZEKÂ OYUNLARI (1)				1/(2)	1/(2)	1/(2)	1/(2)	
	DRAMA (1)				1/(2)	1/(2)	1/(2)	1/(2)	
	OKUMA BECERİLERİ (1)				1/(2)	1/(2)	1/(2)	1/(2)	
	MATEMATİK UYGULAMALARI (1)				1/(2)	1/(2)	1/(2)	1/(2)	
	BİLİM UYGULAMALARI (1)				1/(2)	1/(2)	1/(2)	1/(2)	
SEÇİLEBİLECEK DERS SAYISI					3	3	3	2	
TOPLAM DERS SAYISI					30	30	30	30	

*07.2017 TARİHİ İTİBARIYLA
Kaynak: Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü

DERSLER		SINIFLAR			
		LİSE			
		9	10	11	12
ZORUNLU DERSLER	TÜRKÇE	15	15	15	15
	ARAPÇA	2	2	2	2
	DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ	2	2	2	2
	MATEMATİK	2	2	2	2
	FİZİK	2	2	2	2
	KİMYA	1	1	1	1
	BİYOLOJİ	1	1	1	1
	BEDEN EĞİTİMİ	2	2	2	2
	GÖRSEL SANATLAR / MÜZİK	1	1	1	1
	TRAFİK VE İLK YARDIM	1	1	1	1
	SAĞLIK BİLGİSİ	1	1	1	1
	ZORUNLU DERS TOPLAMI		30	30	30
SEÇMELİ DERSLER	TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI (4)	1/(2)	1/(2)	1/(2)	1/(2)
	KUR'AN-I KERİM ( )	1/(2)	1/(2)	1/(2)	1/(2)
	HZ.MUHAMMED'İN HAYATI (1)	1/(2)	1/(2)	1/(2)	1/(2)
	YABANCI DİL (Bakanlar Kurulu Kararı İle Kabul Edilen Diller) (4)	1/(2)	1/(2)	1/(2)	1/(2)
	DİKSİYON VE HİTABET	1/(2)	1/(2)	1/(2)	1/(2)
SEÇİLEBİLECEK DERS SAYISI		5	5	5	5
TOPLAM DERS SAYISI		35	35	35	35

*07.2017 TARİHİ İTİBARIYLA
Kaynak: Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü

Yükseköğretim Gören Suriyeliler

Türk üniversitelerinde 2015-2016 eğitim-öğretim yılında toplam 9.689, 2016-2017 eğitim-öğretim yılında ise toplam 14.285 Suriyeli öğrenci eğitim görmekteydi. 2017-2018 eğitim öğretim yılı itibarı ile Türkiye üniversitelerinde yükseköğretim gören Suriyeli öğrenci sayısı 15.000'i geçmiştir.

Ayrıca Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı 2016-2017 eğitim-öğretim yılı itibarı ile Türkiye Bursları kapsamında 1.670, Suriyeli Burs Programları kapsamında 1.241 geçici koruma kapsamındaki Suriyeli öğrenci olmak üzere toplamda 2.911 Suriyeli, öğrenciye burs vermektedir.

Savaş Öncesinde Suriye'de Eğitim

Suriye'de yaşanan iç savaş Suriye'nin eğitim sistemini derinden ve olumsuz bir biçimde etkilemiştir. 2016 yılı UNESCO raporuna göre; iç savaş 2,1 milyon genç ve çocuğun okuldan uzaklaşmasına, 3,3 milyon eğitim çağındaki nüfusun eğitim yardımına muhtaç duruma gelmesine neden olmuştur. Başta komşu ülkeler olmak üzere çeşitli bölgelere dağılmış okul çağındaki mülteci çocukların sayısı ise milyonlar ile ifade edilmektedir. 2000'li yıllarından başından itibaren önemli bir eğitim seferberliği başlatıp 2011 yılında dikkat çekici bir düzeye erişmiş bulunan Suriye ulusal eğitim sistemi iç savaş ile birlikte çökmüş görünmektedir. 2011 yılında ilköğretim seviyesinde okullaşma oranı %91 seviyesinde iken 2015 yılında %37'lere kadar gerilemiştir.

Suriye devleti, 2002 yılından itibaren ilk ve temel eğitimi, 1. sınıftan 9. sınıfa (7 yaşından 15 yaşına) kadar zorunlu ve ücretsiz hale getirmiştir. Arapça eğitim dili

olmakla beraber, 1. sınıftan itibaren öğrencilere yoğun bir İngilizce ve Fransızca dil eğitimi de verilmekte idi.

2007 verilerine göre, ülkedeki okulların %98'i devlet okulu iken, %1,8'i özel teşebbüs, %0,2'si ise BM'ye bağlı (United Nations Relief and Works Agency) olarak mülteci çocukların eğitimi ekseninde faaliyet göstermekte idi.

2007 yılında Suriye eğitim sisteminin içerisinde bulunan 8 milyon öğrenciden; 4 milyonu ilköğretime, 1,4 milyonu orta öğretime ve 2,3 milyonu yükseköğretime devam etmekte idi.

Temel olarak Suriye'de eğitim sistemi ilk ve orta düzey olmak üzere ikiye ayrılmıştır. 1. sınıftan 6. sınıfa kadar ilk öğretimdir; ilk dört sınıf birinci kademe (halaka ula) ve 5 ve 6. sınıflar ikinci kademe (halaka sani) olarak isimlendirilir.

7, 8 ve 9. sınıflar orta öğretim birinci kademe (teallam'ul idadi); 10, 11 ve 12. sınıflar ise orta öğretim ikinci kademe (teallam'ul senevi) olarak sınıflandırılmaktadır.

2000'lerden önce 104,3 seviyelerinde olan ilk öğretim okullaşma seviyesi 2007 yılında 126,24 seviyelerine ulaşmıştır. Kız çocuklarının okullaşma oranları erkek öğrencilere göre daha düşük seviyededir. Orta- öğretim düzeyinde okullaşma oranı ise 95,3 seviyelerindedir.

Öğrenciler 9. sınıfta bir bitirme sınavına tabi tutulurlar ve orta-öğretim ikinci kademe eğitimine bu sınavın sonuçlarına göre devam ederler. Sınav sonucuna göre öğrenciler teknik (meslek) lisesine veya genel liseye yönlendirilirler. Teknik liseler; sanayi, tarım

tipi meslek okullarının yanında sadece kız öğrencilere yönelik zanaat okullarını kapsar. Ayrıca ticaret ve bilgisayar bilimleri meslek okulları da daha sonradan açılmıştır.

İkinci kademe ortaöğretim (lise) eğitim hayatı üç yıldır. Genel liselerde 10-12. sınıflarda öğrenciler yetenek ve becerilerine göre “Edebiyat” ve “Fen” sınıflarına ayrılmaktadırlar.

Öğrenciler 12. sınıfta girilen “Bakelorya” sınavına (üniverste giriş sınavı) göre yükseköğretime devam etmektedirler. Sınav notuna göre öğrenciler girmek istedikleri üniversite ve bölüme “mufaddalah” olarak isimlendirilen bir süreç sonunda kabul edilmektedirler.

2007 yılında lise okullaşma oranı %72’i seviyesinde idi. Bu oran tüm Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerinin ortalamasından daha yüksek bir orana tekabül etmekte idi.

Lise seviyesindeki öğrencilerin %36’sı meslek okullarındaki öğrencilerden oluşmaktadır.

Suriye’de okula devamsızlık ve sınıf tekrarı yüksek seviyelerdedir. 2006 yılında ilk öğretimde sınıf tekrarı %12, lise seviyesinde ise %20 düzeyinden idi.

2001 yılında yükseköğretimde özel teşebbüsün önü açılmıştır. Ancak yüksek kayıt ücretleri özel üniversitelere kayıtları sınırlı seviyede tutmuştur.

Mühendislik ve tıp eğitimi en popüler bölümlerdir. Eğitimde Fransız modeli benimsenmiştir. Bölümüne göre lisans eğitimi 4-6 yılda tamamlanmaktadır. Yüksek lisansa eş değer lisans-üstü eğitim 1-2 yıl, doktora eğitimi ise 3-5 yıl sürmektedir.

20 üniversitenin izni olmakla beraber en son 14 özel üniversitenin aktif olduğu bilinmektedir.

2011’de savaş öncesinde Suriye’de okullaşma oranları şu şekilde idi:

Okul Seviyesi	Okullaşma Oranı
Anaokulu	%12
İlköğretim	%92
Ortaöğretim	%69
Lise	%26

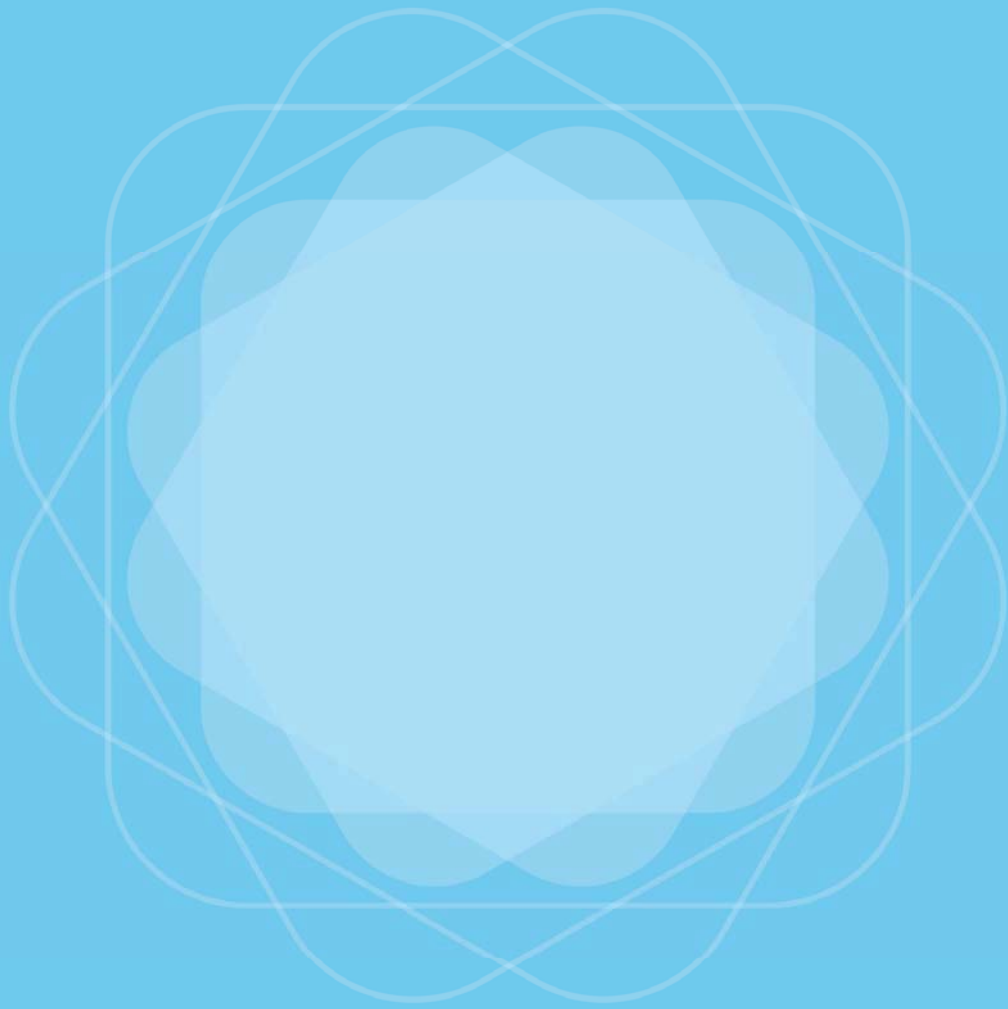
*07.2017 TARİHİ İTİBARIYLA
Kaynak: Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü

Özellikle kuzey bölgelerinde 2011 sonrası yoğunlaşan çatışmalardan sonra okullaşma oranı %50’lilerin altına düşmüştür.

Şu anda çeşitli bölge ülkelerinde mülteci durumunda olan Suriyeli okul çağındaki çocukların ancak %40’ı okula devam edebilmektedir.

KAYNAKÇA

1. Geçici Koruma Kapsamı Altındaki Öğrencilerin Eğitim Hizmetleri, Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü E-Bülten 2017
2. Göç İstatistikleri, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü http://www.goc.gov.tr/icerik/goc-istatistikleri_363_378 (Erişim Tarihi:01.09.2017)
3. Kaya, İ. ve Eren, E. Y. (2015). Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Durumu: Arada Kalanların Hakları ve Yükümlülükleri. SETA. Ankara.
4. Sağıroğlu, A.Z. (2016). Turkey's migration law and policy: is it a new era?. (editör: Sirkeci, İ. ve Pusch, B.) Turkish Migration Policy. Transnational Press London. London. The UK. S.:41-54
5. Sağıroğlu, A.Z., (2016). Türkiye'de Merkezi Göç Yönetimi. (Edit.: Esen, A., Duman, M.,ve Alper,H.) Türkiye'deki Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler: Tespitler ve Öneriler. WALD. İstanbul

4

MEB ÖZEL EĞİTİM HİZMETLERİ

Doç. Dr. Necdet KARASU
Doç. Dr. Berrin BAYDIK
Doç. Dr. Çiğil AYKUT
Doç. Dr. Hasan GÜRGÜR
Yrd. Doç. Dr. Zehra ATBAŞI
Hüseyin KOÇ
Çiğdem KOL

4.1 ÖZEL EĞİTİM GEREKTİREN BİREYLER

Millî Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde özel gereksinimi olan çocuklar "özel eğitim gerektiren birey" terimi altında "*Çeşitli nedenlerle, bireysel özellikleri ve eğitim yeterlikleri açısından akranlarından beklenen düzeyden anlamlı farklılık gösteren birey*" olarak tanımlanmaktadır.

Tüm çocukların zihinsel aktiviteleri, bedensel özellikleri ve öğrenmeye hazır bulunuşlukları farklıdır. Ancak aynı yaş dönemi çocuklar arasında çoğunlukla anlamlı farklılıklar bulunmaz. Dolayısıyla akranlarıyla aynı koşullarda genel eğitim hizmetlerinden yararlanmada ciddi problemlerle karşılaşmazlar.

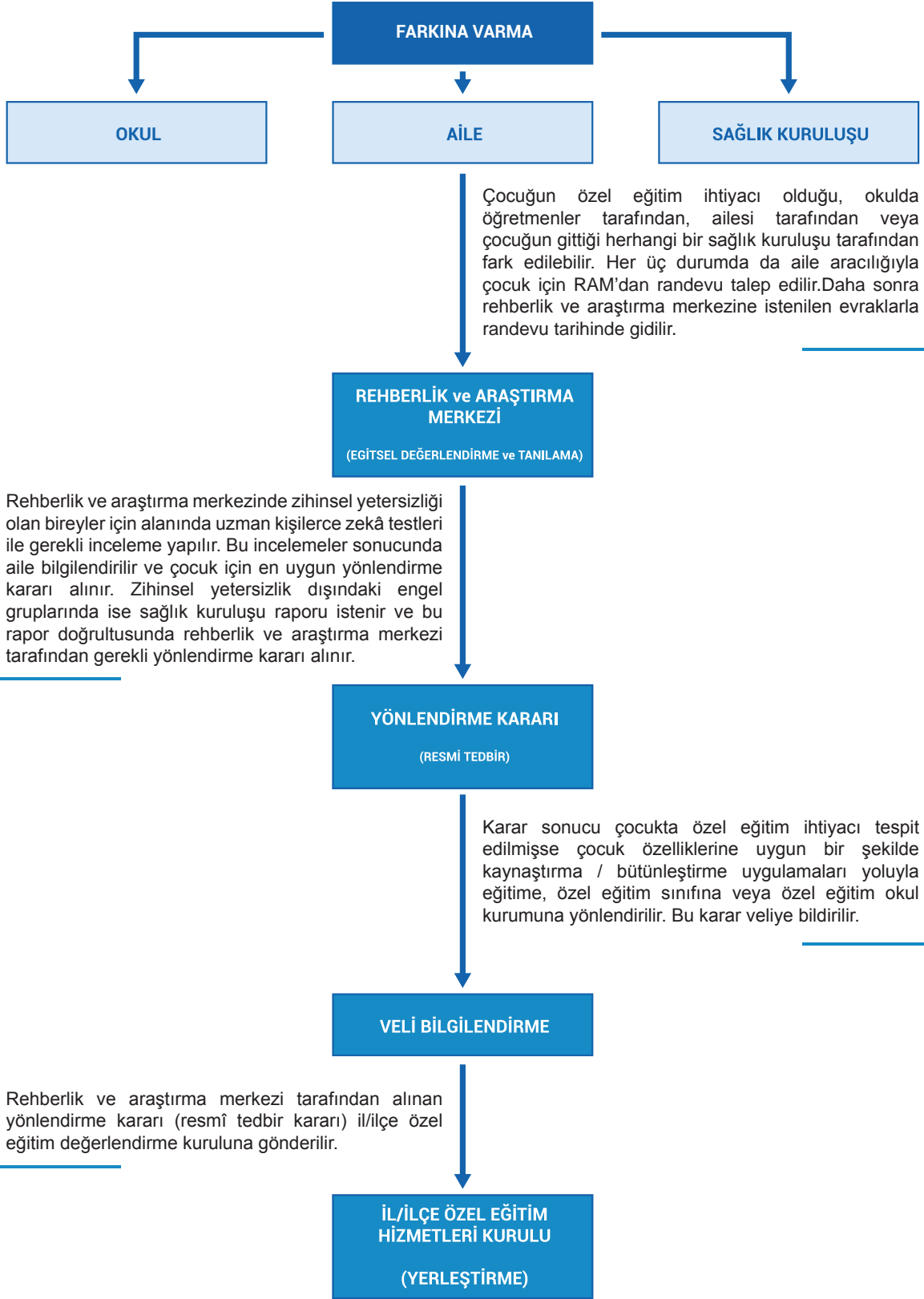
Bununla birlikte özel gereksinimi olan çocuklar olarak adlandırılan bazı çocukların bedensel

özellikleri ve/veya öğrenme yetenekleri, bu çocukların eğitiminde bireyselleştirilmiş eğitim programlarını, yani özel bir eğitimi gerektirecek ölçüde normlardan farklıdır. Normlardan farklılık altta ya da üstte olabilir. Bu yönüyle "özel gereksinimi olan çocuklar" terimi, öğrenme ve / veya davranış problemleri gösteren çocukları, bedensel ya da duyuşsal yetersizliği olan çocukları olduğu kadar zihinsel olarak üstün ya da özel yetenekli çocukları da içerisine alan kapsamlı bir terimdir.

Millî Eğitim Bakanlığı özel eğitime ihtiyacı olan bireylerden 23 yaşından gün almamış bireylere örgün eğitim kapsamında özel eğitim hizmetleri sunmaktadır. Bu özel eğitim hizmetleri yürütülürken aşağıdaki aşamalara göre işlem yapılır.

Veli yada öğrencinin
devam ettiği okul,
öğrencinin değerlendirilmesi
için Rehberlik Araştırma
Merkezlerine başvurabilir!

Bu başvuru
özel yetenekli bireyler
için de yapılabilir.

Rehberlik ve araştırma merkezinde alanında uzman kişilerce zekâ testleri ve gerekli inceleme yapılır. Bu incelemeler sonucunda aile bilgilendirilir ve çocuk için en uygun yönlendirme kararı alınır.

4.2 ÖZEL EĞİTİM İHTİYACININ FARKINA VARILMASI

Yetersizlikten etkilenmiş bireylerin içinde buldukları durumun anlaşılması ve ilgili tedbirlerin alınmaya başlanması özel eğitim hizmetleri sürecinin başı niteliğindedir. Bireylerin doğum öncesi, sırasında ve sonrasında sahip oldukları yetersizlikleri tespit etmek mümkün olabilmektedir. Annelerin hamileliği dönemlerinde gerçekleştirilen testler ile kromozom bozukluklarını tespit edebilmek mümkündür. Bunun yanında diğer bazı gelişimsel farklılıkları anne karnındayken tarama yöntemleriyle de tespit edebilmek olasıdır. Bebekler doğduklarında bireysel özellikleri farklılaşabilmektedir.

Bunların tespiti gelecekte onlara sunulacak hizmetlerle ilgili kararların ilk aşaması olacaktır. Doğum sonrasında gerçekleştirilen testler de bireylerin diğerlerine göre farklılaştıkları noktaları gösterebilmektedir. Görme, işitme, fiziksel yetersizlikler ile diğer yetersizlik türleri doğum esnasında gerçekleştirilen değerlendirmelerle tespit edilebilmektedir.

Doğumdan sonraki süreçte bireyler çevresel unsurlarla da etkileşime girdiklerinde çeşitli açılardan farklı özellikler göstermeye başlayabilmektedirler. Zihinsel engel, öğrenme güçlüğü, konuşma bozuklukları, duyu davranış bozuklukları, hiperaktivite ve dikkat dağınıklığı ya da otizm spektrum bozukluğu gibi durumlar gözlemlenerek bireyler için tedbirler alınmasına başlanabilmektedir. Doğum sonrasında yetersizlik öncelikle aile bireyleri tarafından fark edilmektedir. Birey zaman içinde ilerleyen bir durumla karşı karşıya ise bu çoğu zaman aile bireylerinin

fark etmesi ile ortaya çıkacaktır ya da tıbbi kontroller esnasında tespit edilebilecektir. Fakat bazı durumlar, öğrenme güçlüğü gibi, ancak belli çevrelerde daha kolay tespit edilebilmektedir. Bireyin okula başlaması ve akademik etkinlikler ve beklentilerle karşılaşması halinde daha net olarak tespit edilebilmektedir. Bireyin yetersizliği, aile, tıp personeli ya da öğretmenler tarafından bile tespit edilmiş olsa geçici koruma statüsündeki öğrenciler için izlenmesi gereken yasal bir süreç mevcuttur. Yasal süreç bireyin değerlendirilmesi,

eğitim planının geliştirilmesi ve yerleştirme sürecinin geliştirilmesi aşamalarını içerecektir. Bunların sağlıklı biçimde gerçekleştirilebilmesi için sürecin paydaşları olan profesyoneller ve aileler arasında etkili bir iş birliği geliştirilmesi söz konusu olmalıdır.

Geçici koruma statüsündeki yetersizlikten etkilenmiş bireyler için bireysel farklılıkların önemi çevresel unsurların gelişime etkisi dikkate alındığında daha belirgin şekilde ortaya çıkmaktadır.

Farkına varma sürecinde, ülkemiz özel eğitim yönetmeliğinde öncelikle T.C. Sağlık Bakanlığı tarafından yürütülen sağlık hizmetleri söz konusudur. Sağlık hizmetleri çerçevesinde hazırlanan rapor, bireylerin eğitim hizmetlerinden faydalanabilmesinin önünü açmaktadır. Geçici koruma statüsündeki bireylerin yetersizlik temelli özel eğitim hizmetlerinden faydalanabilme yollarını belirleyen mevzuat yukarıda detaylı biçimde aktarılmıştır. Ailelerin bu mevzuat hakkında bilgi sahibi olması, sağlık personelinin bu mevzuata uygun yönlendirmeler yapabilmesi ve eğitim personelinin mevzuat dahilinde gerekli tedbirleri alması esas konulardır.

Geçici koruma statüsünde yetersizlikten etkilenmiş bireyler için bireysel farklılıkların önemi çevresel unsurların gelişime etkisi dikkate alındığında daha belirgin şekilde ortaya çıkmaktadır. Yetersizlikten etkilenmiş bireyler için zedelenme, yetersizlik ve engel gibi kavramlar kullanılmaktadır. Zedelenme ve yetersizlik fiziksel ve duygusal farklılıklarla ilgili iken, engel kavramı kültürel bir boyuttur. Bireylerin içinde bulunduğu durumun kendisi tarafından değil toplum tarafından nasıl görüldüğünün ifadesidir. Kültür içinde farklı durumda olan bireyin toplumsal olarak belli bir etiket içinde yer almaya zorlanmasıdır. Geçici koruma statüsündeki bireylerin hem kendi kültürlerinden belli biçimde koparak yeni bir kültür içine gelmeleri hem de bu yeni kültüre göre belli hizmetlerden faydalanacak olmaları, sorunları biraz daha karmaşık hale getirebilmektedir. Çünkü bu bireyler "göçmen,

mülteci, Suriyeli vb." etiketleri taşıırken bir yandan da yetersizlikten kaynaklanan durumlarından dolayı "engelli" etiketini taşıyacaktır. Bu durumda bireyin ayrımcılığa yol açmadan eğitim ortamlarında yer almasını sağlamak esas konu haline gelmektedir. Bu nedenle yetersizlikten etkilenmiş geçici koruma statüsündeki bireylerin öncelikle "birey" olarak kim olduğunu anlamaya çalışmak ilk adım olarak düşünülmelidir.

Yükseköğretimde Suriyeliler

Bireyler çeşitli yönleriyle diğerlerinden ayrılmaktadırlar. Saç rengi, göz rengi, okul başarısı, cinsiyet, boy, tercihler her şey kişileri "diğerlerinden" ayıran özellikler haline gelebilmektedir. Diğerleri ile kişi arasındaki etkileşimi anlamak eğitimciler açısından

ciddi anlamlar içermektedir. Bireyin diğerleri tarafından nasıl görüldüğünü anlamak onun nasıl etiketlendiğini anlamaktır.

Bireyler kendilerine ait tek bir özellik itibarıyla diğerlerinden ayrılabilir. Bu durum kişinin diğerleriyle karşılaştırılması ve farklı olarak adlandırılması için yeterli olmaktadır. Görme sorunu, işitme sorunu ya da başka bir şekilde yetersizlikler veya organlarında işlev sorunu yaşıyor olmak, çoğu zaman diğerleri tarafından "farklı" olarak adlandırılmaya yetmektedir.

Bireyin diğerleriyle karşılaştırılarak farklı diye adlandırılması çeşitli şekillerde ele alınabilmektedir. Davranışsal özellik, gelişimsel bozukluk, yanlış öğrenme gibi kavramlarla bireylerin diğerlerinden nasıl ve neden farklılaştığı açıklanmaya çalışılırken bu yaklaşımlar üzerinden de çözümler önerilmeye çalışılmıştır. Örneğin, Freud'un psiko-cinsel gelişim evreleri içerisinde bakılacak olursa kişilerin farklı davranışlar sergilemelerinin nedeni onların evrelere takılı kalmaları ya da geçişleri sağlıklı biçimde yapmalarınıdır. Fizyolojik açıdan bakışta ise işin fizyolojik bir yetersizlik ya da sorun olduğuna vurgu yapılmaktadır. Durumları açıklamak için farklı kuramlardan faydalanılırken onların sunduğu çözüm önerileri de dikkate alınmaktadır. Örneğin tıbbi müdahale, psikolojik terapi veya davranışsal müdahaleler örnekler olarak değerlendirilebilir ya da psiko-cinsel evrelere takılı kalan bireyin daha yeterli ya da özellikleri itibarıyla daha gelişmiş birisi olabilmesi için evreleri sağlıklı geçmesine yardımcı olunması gerekmektedir. Bu nedenle bahsi geçen yaklaşımlardan birine dayalı sağaltım süreci veya birden fazla yaklaşımın içerisinde sunulan yöntemlerin devreye girmesi gerekebilmektedir. Örneklandırmek

gerekirse, fizyoloji temelli farklılıklar söz konusu ise ilaç tedavisi, ameliyat ve diğer "düzeltme" teknikleri devreye girebilir fakat aynı zamanda sınıf içi düzenlemelere destek vermek için davranışsal sağaltım da birlikte kullanılabilir. Bu yaklaşımlar engelin birey temelli ele alınmasıdır. Fakat engelin toplumsal boyutu da ele alınacak biçimde yaklaşım sergilemek önemlidir.

Bireylerin fark edilmesi aşamasında ve ilerleyen süreçte kültürün kişi üzerindeki etkisi mutlaka dikkate alınmalıdır. Zedelenme ve yetersizlik kişinin kendisi ile ilgili bir durumken, engel kavramı toplumsal yani kültürel olarak ortaya çıkan bir kavramdır. Bu durumda geçici koruma statüsündeki bireylerin farkına varma sürecinden itibaren içinde buldukları durumun kültürel bir unsur olmadığından emin olunması gerekmektedir. Öğrenme güçlüğü veya duygudavranış bozukluğu gibi tanılarının konulabilmesi kültürle yakından ilişkilidir. Bir sorunun geçici koruma statüsündeki bireyler gibi hem kendi kültürü içinde hem de içinde bulunduğu kültür içinde ortaya çıkıyor olması gerekmektedir. Kültürün tanımlarından birisi "bir grubun üyelerini diğer gruplardan ayıran beyin programıdır" şeklindedir. Bu tanıma göre ele alacak olursak Türkiye'de engele ve engelli bireye dönük algı veya ele alış diğer bir toplum tarafından aynı biçimde ele alınmayabilir. Bu nedenle öncelikle geçici koruma statüsündeki yetersizlikten etkilenmiş bireyin ailesinin ve çevresindekilerin engel kavramını ele alışını incelenmelidir. Diğer bir tanıma göre ise kültür "sosyal olarak diğer bireylere transfer edilen öğrenilmiş davranış desenleri, inanışlar, yapılar ve kişilerin toplum, organizasyon ve topluluklar içinde işlevde bulunmasını sağlayan insanlar tarafından üretilmiş olan insan yapımı iş ve düşüncelerdir." Diğer tanıma göre daha detaylı olmasına rağmen vurguladıkları noktalar aynıdır. Bireyler kendi içinde buldukları

yapılar içinde işlevde bulunmaktadır. Geçici koruma statüsündeki bir bireyin kendi kültürel yapısı içinde engelli olarak ele alınması ya da alınmaması bizim toplumumuz içinde farklılaşabilecektir.

Kültür sürekli değişen formlar halindedir. Buna rağmen içinde yaşayanların ortak davranışlarından ortaya çıkan normlar söz konusu olmaktadır. Bir bireyin içinde yaşadığı toplumun normları ile yeni katıldığı ya da katılmaya çalıştığı toplumun normları benzerlik göstermeyebilmektedir. Kültürler arası durumları anlamak için konuları dikkatli biçimde ele alabilen değerlendirmecilerin varlığına duyulan ihtiyaç kaçınılmazdır. Farkına varma aşamasından itibaren kültürel özelliklere hassas profesyonellere çok ihtiyaç duyulmaktadır.

Değerlendirmeden sorumlu profesyoneller

bireylerin içinde yaşadıkları toplumdan nasıl etkilendiğini anlamaları için çeşitli görüşlerden faydalanabilirler. Ekolojik yaklaşım bunlardan birisidir. Ekolojik yaklaşım yapısı itibarıyla kişiyi çevresinin bir ürünü olarak görür ve sorunların ve güçlü yanların gelişmesinde destekleyici çözümler oluşturulmasına yardımcı olur.

İnsan Gelişiminin Ekolojisi ve Değerlendirme Sürecine Etkisi

Bir insanın gelişimi erken dönemlerden başlayarak hayatı boyunca karmaşık ve ilerlemeye dönük karşılıklı etkileşim gerektiren, aktif, biyopsikolojik dönüşümlü, obje ve sembollerin olduğu yakın bir çevre tarafından desteklenir ve bu çevre ilerleyen yıllarda da kişilerin gelişiminin önemli belirleyicisi olmaktadır. Çevrenin etkili olması için, bu ortam içerisinde düzenli

ve süreli olarak devam etmesi gerekir. Bu tür karşılıklı etkileşime yakınsak işlemler denmektedir. Ebeveyn-çocuk, çocuk-çocuk etkinlikleri içinde görülebilen türden etkileşimlerdir.

Yakınsak işlevlerin biçim, güç, içerik ve yönelimleri bireyin gelişimini etkilemektedir. Kişinin özellikleri ile çevresel unsurların bir araya gelmesi anlamına gelmektedir. Yakınsak işlemler genetik potansiyelin gerçekleştirilmesi için gerekli psikolojik gelişimi sağlar. İnsan gelişimini anlamak için aynı ortamda bulunan bir veya iki kişinin davranışlarının doğrudan gözlenmesinin yeterli olmayacağı kesindir. Bunun için etkileşim sistemlerinin sadece bir ortama ait olmadığını anlamak önemlidir. Bu durumu ve kişiyi etkileyenin o an hemen etrafında olanlardan fazlası olduğunu kabul etmek gerekir.

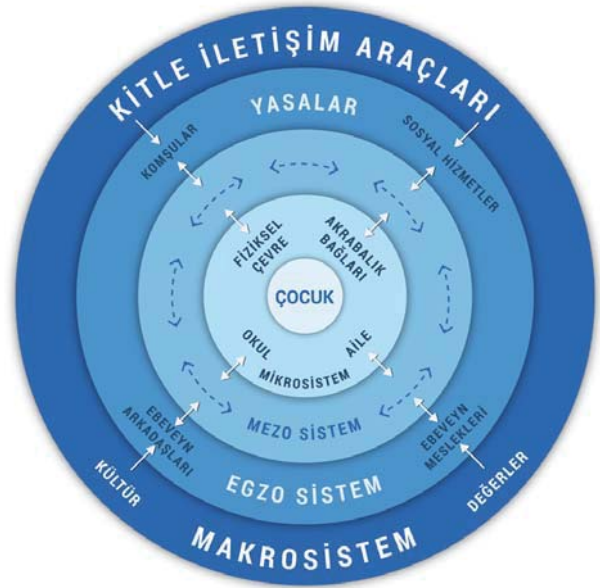
Yakınsak işlevler biyoekolojik model için çok büyük öneme sahiptir. Bu nedenle bazı özelliklerinin iyi farkında olmak önemlidir:

- 1 Gelişimin gerçekleşmesi için bireyler mutlaka bir etkinlik içinde olmalıdırlar.
- 2 Etkili olabilmesi için etkinliğin oldukça düzenli biçimde gerçekleşmesi gerekir. Sık sık kesilen etkinlikler ya da hafta sonundan hafta sonuna görüşmeler düzenli etkinliklerden sayılamaz.
- 3 Etkinliklerin yeterli düzeyde “karmaşık” biçime gelebilmesi için belli bir süreyle devam etmesi gerekir.
- 4 Gelişimsel olarak etkili yakınsak işlevler tek yönlü değildir. Karşılıklı olarak başlatma ve yanıtlanma aşamalarını içermelidir.

5 Yakınsak işlemler sadece bireyler arası etkileşimle sınırlı değildir. Aynı zamanda sembol ve objelerle olan etkileşim de önemlidir. Bu durumda obje ve sembollerin yakınsak işlem alanı içinde bir davet ediciliği, dikkat çekiciliği, keşif isteği oluşturması, manipule edici olması, hayal gücünü destekleyici olması gerekmektedir.

İnsan gelişimi ekolojisi bir bilimdir. Bu bilim gelişmekte olan birey ve değişmekte olan çevresi arasında ilerleyen süreci, karşılıklı uyumu, yaşam süresini incelemektedir. Bu süreç bireyin yakın çevresi içinde ve kendisi ile arasındaki ilişkiden etkilenmiştir. Ekolojik çevre, her birinin diğeri içinde de yer aldığı yapıların bir arada olduğu çevredir. Bu çevreyi açıklamak için aşağıdaki yapılandırmadan faydalanılacaktır.

Mikrosistem: Gelişmekte olan bir kişinin kendisini de içeren en yakınındaki ortamdaki karmaşık ilişkiler bütünüdür. Ortam belli fiziksel özelliklerin var olduğu, kişinin belli rollerle belli etkinlikler gerçekleştirdiği ortamdır (öğretmen, çocuk, işçi

olmak gibi). Bu unsurlar yer, zaman, fiziksel özellikler, katılanlar, ve rollerden oluşur.

Bir mikrosistem, etkinlik desenleri, sosyal roller, ve gelişmekte olan bireyin fiziksel, sosyal ve sembolik olarak yüz yüze gerçekleştirdiği kişiler arası ilişkiler temelinde ortaya çıkmaktadır. Gelişimin devamı için mikrosistemin yakınsak alanı içindeki ilerlemeci işlemler önemlidir.

Mikrosistemin özellikleri;

● Karşılıklık (karşılıklı ilişkiler)

Bir ilişkinin tek yönlü olarak ele alınmasından ziyade, karşılıklı olarak ele alınması gerektiği, ancak o biçimde anlamlandırılabileceğidir.

● İşlevsel sosyal sistemin fark edilmesi

Bir ekolojik sistemde ortamda bulunanların hepsinin farkında olunması anlamını taşımaktadır.

● Fiziksel unsurların dolaylı etkileri

Çevresel etkiler sadece insanlarla sınırlı değildir.

Mezosistem: Mezosistem bireyin içinde bulunduğu ana ortamlar arasındaki ilişkilerden oluşur. On dört yaşındaki birey için mezosistem aile, okul, akran grubu gibi unsurlardan oluşur. Bu grup kamp, kulüp gibi ortamlara da genişleyebilir. Kısacası, mezosistem, mikrosistemlerin sistemidir.

Gelişmekte olan birey yalnız bir ortamın ürünü olamaz. Hem bir yandan farklı ortamlardan etkilenirken hem de bu ortamların kendi aralarında etkileşimlerinden doğanların etkisinde kalır. İki veya daha fazla ortam arasındaki bağlantı ve ilişki temelinde gerçekleşir.

Ekzosistem: Ekzosistem, mezosistemin formel olan ve olmayan diğer sosyal yapılarını da içeren uzantısıdır. Bu ortamlar doğrudan kişiyi büyütmez ama onun büyümesinde etkili olan ortamlarla belli bir etkileşimde bulunarak o ortamı ve kişiyi etkiler. Bu ortamlar kişinin bulunduğu ortamların yapısını sınırlayabileceği gibi orada ne olup bittiğini de kontrol edebilir. Bu yapılar toplumun ana yapılarındandır. Bunlar mahalleler, medya, iş dünyası, kamu kurumları, ulaşım, iletişim tesisleri, informal sosyal iletişim ağıdır.

Makrosistem: Kültürü ve alt kültürü çevreleyen kurumsal yapılardır. Ekonomik, sosyal, eğitimsel, yasal ve politik sistemsel olarak mikro, mezo ve ekzosistemlerin içinde yer aldığı yapıdır. Makrosistemler bilgi ve ideolojinin açık ve kapalı olarak toplumda varlık gösterdiği sosyal yapı, roller, etkinlikler ve birbirleri ile olan ilişkilerine anlam ve güdülenme sağlayan yapıların olduğu sistemdir.

Kronosistem: Çevreyi 3. boyuta taşıyan sistemdir. Zaman sadece bireyin gelişmesine değil, onun gelişimini etkileyen çevresel unsurların da etkilenmesine yol açan bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Zaman içerisindeki değişim ve tutarlılık hem bireyin gelişimi hem de çevresini kapsamaktadır.

Zamanın bireyle olan ilişkisini anlamak için 4 ilkeye göz atmak gerekir.

1 Bireyin hayatı boyunca gelişmesi, şartlar ve etkinliklere eklenmiş ve onlar tarafından biçimlendirilmiş olarak ortaya çıkmaktadır.

2 İnsan gelişmesindeki iki unsur biyolojik ve sosyal geçişlerdir. Yaşam boyunca kültürel olarak yaş, rol beklentileri ve fırsatlar ortaya

çıkılmaktadır. Geçişlerin yaratacağı sonuçlar, bireylerin etkilenimlerini de biçimlendirmektedir.

3 Aile içindeki bireylerin yaşamları birbirine bağlıdır. Bir bireyin bir geçiş veya rol değişimine verdiği tepki diğerlerinin de (aynı ve izleyen nesillerde de) etkilenmesine neden olmaktadır.

4 Tarihi, kültürel, ve sosyoekonomik şartlar tarafından sağlanan sınır ve fırsatlar dâhilinde, bireyler, içinde yaşadıkları yapıyı iyi veya kötü yönde kendi seçim ve yaptıkları ile etkilemektedirler.

Ekolojik Sistemde Geçişler

Bir bireyin yaşamında periyodik geçişler yaşanmaktadır. Bu geçişlerde roller değişir, ortamlar

değişir ve ilişkili her şey değişir. Bu değişiklikler sadece hayatın erken dönemlerinde değil, ilerleyen zamanlarında da ortaya çıkmaktadır. Bu geçişlerde ortaya çıkan değişimler genelde sistem içindeki değişiklikler olarak ele alınırken bireydeki değişiklikler olarak ele alınmamaktadır.

Ekolojik sistem, yaklaşımı değerlendirmeden sorumlu profesyonellerin, geçici koruma statüsündeki bireylerle çalışırken dikkate alması gereken bir yaklaşımdır. Bireyler için gerekli hizmetlerin kapsayıcı biçimde oluşturulabilmesi için onları çevreleriyle birlikte anlamak kritiktir. Çünkü her birey aynı zamanda çevresinin ürünüdür ve onun içine büyüyerek bir parçası haline gelir. Bireyselleştirilmiş eğitim planı hazırlanırken bile seçilecek olan amaçların bu çevreye uygun, ters düşmeyecek amaçlar olması gerekmektedir.

4.3 EĞİTSEL TANILAMA VE DEĞERLENDİRME SÜRECİ

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Mart 2016 verilerine göre, Türkiye'deki sığınmacıların %50'den fazlası çocuklardan oluşmaktadır. Bu durum göçmenler üzerinde geliştirilmesi gereken politikaların daha farklı ele alınması gerektiğini göstermektedir. Bilindiği gibi ilk kez 1989 yılında oluşturulan *Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*, Birleşmiş Milletler üyesi olan iki üye hariç diğer tüm ülkeler tarafından onaylanmıştır. Bahsedilen

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Mart 2016 verilerine göre, Türkiye'deki sığınmacıların %50'den fazlası çocuklardan oluşmaktadır.

bu sözleşmeyle birlikte çocukların; yaşama katılım, korunma ve gelişim hakları garanti altına alınmıştır. Bu haklar sadece ülkelerin kendi vatandaşlarına değil, aynı zamanda

sorumlu oldukları yani sığınmacı çocuklara da sağlamaları gereken haklar olarak anlaşmaya imza atan üye ülkelerin karşısına çıkmaktadır. Bahsedilen bu hakların çocuklara sağlanabilmesi, işçi çocuk kavramının ortaya çıkmaması için ülkelerin sadece geliştirdikleri politikalarda barınma ve beslenme yönündeki çalışmaları değil, aynı zamanda uygun sosyal ve kültürel faaliyetler ve eğitim hizmetlerini de sunmaları gerekmektedir.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verilerine göre 3 milyonu aşkın Suriyeli göçmen sayısına bakıldığında 2 milyon 957 bin 454 Suriyeli göçmenin Türkiye'de yaşadığı bilinmektedir. Bu sayı Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin verdiği orana göre hesaplandığında, yaklaşık bir buçuk milyon Suriyeli göçmen çocuğun Türkiye'de yaşadığı sonucuna

varılabilir. Yine İçişleri Bakanı Süleyman Soylu bu güne kadar göçmenler için yapılan çalışmalarda, devletin harcamaları ve sivil toplum kuruluşlarının ve halkın harcamalarının toplam 25 milyar dolar olduğunu ifade etmiştir. Bu kadar yüksek miktarlarda harcamanın içerisinde elbette eğitim harcamaları büyük bir yer tutmaktadır. T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, Suriyeli göçmen çocukların eşit eğitim alabilmeleri için iki haftalık yoğun eğitimlerle sınıf öğretmenlerine yönelik çalışmalar düzenlemiş ve bu çalışmalar sonucunda eğitim alan öğretmenler özellikle göçmen nüfusunun yoğun olduğu illerde ayrı sınıflarda bu çocuklara eğitim vermeye devam etmektedirler.

Ayrı sınıflarda eğitimin yanında, gelişen çok kültürlü toplum yapısıyla birlikte, bu göçmen çocuklar akranlarıyla birlikte normal eğitim okullarında da eğitim hayatlarını sürdürebilmektedirler. Bütünleştirme hareketiyle birlikte normal sınıflarda eğitim alan, yetersizliği olan öğrencilerin yanında göçmen çocuklar da eğitime dâhil olmaya başlamışlardır. Bu süreç öğretmen açısından oldukça zor görünmektedir. Göçmen öğrenciler ve yetersizliği olan öğrencilerin yanı sıra, sınıfta bulunan diğer bireysel farklılıklar ve tanılanmamış yetersizlikler, süreci daha da zorlu hâle getirmektedir. Bu doğrultuda uygun iş birliği ve ekip çalışmasıyla birlikte yürütülecek tanı ve değerlendirme faaliyetleri daha da önemli ve kritik hâle gelmektedir. Sınıflarda bulunan her göçmen öğrenci veya farklı olarak algılanan ve tanımlanan öğrenci, tanılanması ve etiketlenmesi gereken bir öğrenci olarak görülmemelidir. Gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda göçmen çocukların, yaşadıkları

Bütünleştirme hareketiyle birlikte normal sınıflarda eğitim alan yetersizliği olan öğrencilerin yanında göçmen çocuklar da eğitime dâhil olmaya başlamışlardır.

travmalardan dolayı normal dışı diye tanımlanan davranışlar sergileyebildikleri ortaya konmuştur. Bu da tanılama ve eğitsel değerlendirme sürecinde bireylerin ekolojisinin neden çok önemli olduğunun diğer bir göstergesidir. Bu doğrultuda özellikle sınıf öğretmenlerinin daha bütünleştirme bir tavırla mümkün olduğunca etiketleme yapmadan süreci yönetmeleri gerektiği de vurgulanmaktadır.

Tanılama ve Değerlendirme Süreçleri

Tanılama süreci özel eğitim alanında sağlık kuruluşlarındaki tanılama (tıbbi tanılama) ve eğitsel tanılama olarak basamaklar hâlinde ilerlemektedir. Bu süreçte tanılama ekiplerinin birbirleriyle iletişim hâlinde olmaları son derece önem arz etmektedir. Tanılananın amacı; bireyde gelişimsel olarak herhangi bir geriliğin ya da yetersizliğin olup olmadığını, varsa düzeyini ve türünü belirlemektir. Buna ek olarak, elde edilen bulgular ışığında çocukların ihtiyaç alanlarına göre alınması gereken özel eğitim hizmetlerini belirlemektir. Ayrıca tanılananın bir diğer amacı da çocuğun sahip olduğu yetersizlikten süreç içerisinde mümkün olduğunca az etkilenmesini ve bu etkinin azaltılmasını sağlamaktır. Bahsedilen etkilerin azaltılması için elbette erken tanı çok önemlidir. Erken tanının konulabilmesi için de Sağlık Bakanlığı tarafından Yeni Doğan Taraması gerçekleştirilmektedir. Sağlık Bakanlığı verilerine göre Türkiye’de yeni doğan bebeklerin %98’i bu taramaya tâbi tutulabilmektedir. Böylelikle erken tanılama için büyük bir adım atılmış olmaktadır.

Değerlendirme ise tanılamadan farklı olarak, çocuğun akademik, sosyal ve davranışsal performansını arttırmak için gerekli olan daha uzun bir süreçtir. Tanılamanın doğru gerçekleştirilmediği durumlarda değerlendirme faaliyetleri de uygun şekilde yapılamayacak, değerlendirme ve yönlendirmelerde hatalar ortaya çıkabilecektir. Görülebileceği gibi zincirleme bir süreç olan tanı ve değerlendirme faaliyetlerinin bir kısmında yapılan hata, sürecin tamamının bozulmasına neden olacaktır.

Tıbbi Tanılama

Tıbbi tanılama süreci, bazı durumlarda tıbbi hizmet sunarken fark edilir edilmez, bazen de tarama testleriyle başlamaktadır. Test sonuçları alındıktan sonra birinci basamak olarak sonuçlar, aile ile paylaşılır. Daha sonra tanı testleri uygulanır. Uygulanan bu tanı testlerinin sonucunda çocukta herhangi bir yetersizlik tespit edildiğinde uygun tedavi yöntemleri varsa tedaviye başlanır ve ilerleyen süreçte rapor çıkarılarak çocuk eğitsel tanılama için rehberlik ve araştırma merkezlerine yönlendirilir. Bu sürecin geçici koruma statüsündeki bireyler için nasıl ilerlediğine dair mevzuatın hem aileler hem de profesyoneller tarafından çok iyi bilinmesi gerekmektedir. Bu aşamada sağlıklı özel eğitim hizmetlerinin alınabilmesinin yolu, mevzuatın uygulanmasına bağlıdır.

Tanılama süreci tek başına bir hekimin gerçekleştirebileceği bir süreç değildir. Bu sürecin belli bir ekip kurularak iş birliği içerisinde yürütülmesi gerekmektedir. Hastanelerde kurulan ekiplerde görev alan uzmanlar engel gruplarına göre değişebilmekle birlikte, bu uzmanlar şu şekilde sıralanabilir:

- KBB Uzmanı (işitme yetersizliği durumunda)
- Odyolog (işitme yetersizliği durumunda)
- Göz doktoru (görme yetersizliği durumunda)
- Nörolog
- Radyoloji uzmanı
- Psikiyatrist
- Çocuk doktoru
- Psikolog
- Özel eğitim öğretmeni (hastanede varsa)
- Çocuk gelişim uzmanı (hastanede varsa)
- Sosyal çalışmacı

Hastanelerde gerçekleştirilen tanılama sürecinin sonunda ortaya çıkan rapor, heyette görev alan uzmanlarca imzalanmaktadır. Bu şekilde çocuğun yetersizlik grubuna göre tanısı gerçekleştirilmiş ve RAM'a yönlendirilerek eğitsel tanılması başlamış olur. Görme yetersizliğine sahip çocuklar, işitme yetersizliğine sahip çocuklar ve Down sendromlu çocuklar erken teşhis konarak daha erken

tanılanabilseler de zihinsel yetersizlik ve otizm spectrum bozukluğu (OSB) olan çocukların tanılanmaları, uyumsal davranışların gözlemlenebilmesi ve zekâ testlerinin uygulanabilmesinde iki yaş kriteri olduğu için biraz daha geç olabilmektedir.

VAKA İNCELEMESİ

Küçük Yıldızlar

Rami 7 yaşında Suriye'nin İdlib kentinden geldi. Babasını savaşta kaybetmiş, iki abisi Almanya'da, annesi ve iki kardeşi ile birlikte İzmir'de yaşıyordu. Bulunduğu ortam: sosyo-ekonomik anlamda zayıf bir göçmen mahallesiydi. İlk defa okula gideceği için geçici eğitim merkezine kaydedildi. Rami'nin sınıf öğretmeni, ikinci dönemin sonuna doğru okula yeni gelen rehber öğretmene Rami'den bahsederken "Rami, yerinde duramıyor. İki dakika arkamı dönsem sıranın ya üstünde ya da altında oluyor. Arkadaşlarına vuruyor ve onların eşyalarına zarar veriyor. Rami için ne yapacağımı bilemiyorum". dedi. Ardından, "Her türlü tedbiri almama rağmen yine de etkili olmadı." diye ekledi. Rehber öğretmen, Sezgin Öğretmene çay ikram etti ve o esnada da kendisinin almış olduğu tedbirlerden bahsetmesini istedi. Sezgin Öğretmen; Rami'yi en ön sıraya kendi masasının önüne oturttuğunu, buna ek olarak sorumluluk sahibi iki öğrencisini Rami ile aynı sırada oturttuğunu, olumlu her davranışını pekiştirmek için ödüllendirdiğini belirtti. Sonuç alamayınca ders içinde dikkatini toplaması için Rami'ye küçük sorumluluklar verdiğini ekledi. Okuma-yazma çalışmasına tenefüslerde ve öğlen aralarında birlikte çalıştıklarını söyledi. Ailesinden annesini okula çağırdığını ama annesinin gelmediğini

söyledi. Kendisinin, diğer birinci sınıf bayan öğretmen ve müdür yardımcısı ile beraber Rami'nin evine ziyarete gittiğini, yapılması gerekenleri kendisine anlattığını; ancak annesinin evde düz duvara tırmanan bir Rami olduğunu, Rami ile ne yapacağını bilemediğini söylediğini anlattı. Rehber Öğretmen "Sezgin Öğretmenimin siz bunları yapmamış olsaydınız ben bunları yapmanızı tavsiye edecektim ama siz gereken önlemleri almışsınız, Rami'yi Rehberlik ve Araştırma Merkezine yönlendirelim." dedi. İlk iş olarak eğitsel değerlendirme isteği formu hazırlanıp, okul idaresince onaylandı ve Rami RAM'a gönderildi.

Rami, velisi ile beraber randevu tarihi ve saatinde eğitsel tanılama için RAM'a gitti. Rehberlik ve Araştırma Merkezinde görevli kişi ile performans alımı yapıldı; Rami, ilgili test odasında teste tabi oldu. Aynı zamanda "tıbbi tanılama" için hastaneye yönlendirmesi yapıldı. Gelen tıbbi tanılama raporu da Rami'nin dosyasına eklendi. Özel Eğitim Değerlendirme Kurulu kararı sonucu Rami'ye "Özel Öğrenme Güçlüğü" ile "Dikkat eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu" tanısı konuldu. Eğitsel tanısı doğrultusunda tam zamanlı kaynaştırma önerisi verildi.

Rami'nin raporunu okul müdürü Rehberlik ve Araştırma Merkezinden alarak okulda; okul Rehber Öğretmeni ve Rami'nin devam edeceği sınıfın öğretmeni ile görüşme yaptı. Rami hakkında bireyselleştirilmiş eğitim programı hazırlanıp eğitime başlanması hususunda karar verildi.

RAM'da gerçekleştirilmesi gereken eğitsel tanılamaya ilişkin olarak Millî Eğitim Bakanlığı "Bireyin özürlü sağlık kurulu raporu ile zihinsel, fiziksel, ruhsal, sosyal gelişim özellikleri ve akademik disiplin alanlarındaki yeterlilikleri, eğitim performansı, ihtiyacı, eğitim hizmetlerinden yararlanma süresi ve bireysel gelişim raporu dikkate alınır" ifadesini kullanmıştır. Buradan anlaşılacağı gibi eğitsel tanılamanın temelini tıbbi tanılama oluşturmaktadır. Tıbbi tanılamanın esas amacı, yetersizliği bulunan çocuğun tüm gelişim alanlarındaki yetersizliklerini belirlemektir. Tüm gelişim alanlarındaki yetersizlikleri doğru belirleyebilmek için RAM'da kurulan ekiple çok yönlü şekilde standart testler ve çocuğun bireysel özelliklerine uygun ölçme araçları kullanılır. Eğitsel tanılama sürecinde çocuk doğal bir ortamın içerisinde olmadığı, daha önce hiç görmediği bir ortamda olduğu, hiç tanımadığı insanlarla muhatap olduğu için olağan dışı davranışlar sergileyebilir. Bunlara ilave olarak çocuğun herhangi bir sağlık problemi, uykusuzluğu veya yorgunluğu da söz konusu olabilir. Bu sebeple de tıbbi tanılama sırasında ve öncesinde gerekli tedbirlerin alınarak düzenlemelerin gerçekleştirilmesi daha doğru kararlar alınabilmesini sağlayacaktır. Eğitsel tanılama belli uzmanlardan kurulu bir ekip tarafından gerçekleştirilmektedir. Elbette farklı disiplinlerden gelen bu uzmanların iş birliği içerisinde çalışmalarını doğru bir tanılama için önem arz etmektedir. RAM'da kurulan eğitsel tanılama ekibinde görev alan sorumlular şu şekildedir:

- Psikolog veya rehber öğretmen
- Özel eğitim öğretmeni
- RAM Müdürü
- Aile

Geçici koruma statüsündeki bireylerin aileleri ile çalışılırken kültürel farklılıkların dikkate alınması gerekmektedir. Aile fertlerinin dil ve diğer kültürel farklılıklar nedenleriyle yaşayabileceği sorunların önüne geçilmesi gerekmektedir. Gerekiyorsa dil bakımından oluşabilecek sorunların önüne geçmek için çevirmen desteği ve benzeri tedbirlerin alınması uygun olacaktır.

- Eğitsel tanılama ve değerlendirmeye ilişkin bilgiler incelendiğinde bu sürecin işletilmesinde belli başlı ilkelere dikkat edilmesi gerektiğinden söz etmek mümkündür. Bu ilkeler;
- Bireyin tüm gelişim alanlarındaki özellikleri ve akademik alanlarındaki yeterlilikleri ile eğitim ihtiyaçları birlikte değerlendirilerek yapılmalıdır.
- Eğitsel değerlendirme fiziksel, sosyal ve psikolojik bakımdan birey için en uygun ortamda yapılmalıdır.
- Bireyin yetersizliğine göre birden fazla yöntem ve teknik ile uygun ölçme araçları kullanılarak yapılmalıdır.
- Bireyin eğitim ihtiyacı ve gelişimi dikkate alınarak gerektiğinde tekrarlanır ve bireyin öğrenme ortamları ile yeterli ve yetersiz olduğu yönler birlikte değerlendirilir.
- Eğitsel değerlendirme ve tanılama sürecinde uzmanlar iş birliği içinde çalışmalıdırlar.
- Ailenin ve gerektiğinde bireyin görüşü alınmalıdır. Bu görüşler ve ailenin onayı son derece önemlidir.

- Ayrıca unutulmamalıdır ki eğitsel değerlendirme ve tanılama sonuçları sadece yasal ve eğitimle ilgili kararlar almak için kullanılabilir.

Değerlendirme sürecinde kullanılan araçlar değerlendirmenin niteliğini etkileyebilmektedir. Tanılama ve değerlendirme süreçlerinde temel olarak formel ve formel olmayan araçlarla gerçekleştirilen, iki grup değerlendirme yapılabilmektedir. Formel testler standartlaştırılmış başarı testleri ve psikolojik testlerken, formel olmayan değerlendirme araçları ise ölçüt bağımlı testler ve gözlemler olarak sayılabilir. Değerlendirme sürecinde bu araçlarla toplanan verilerin sistematik biçimde toplanması etkili bir değerlendirme için önem arz etmektedir.

Değerlendirmede kullanılan araçlar ölçülen yetersizlik grubuna göre farklılık göstermektedir. Değerlendirme faaliyeti zihin yetersizliği olan öğrenciler için gerçekleştirilirken; zihinsel, uyumsal, gelişimsel, görsel, devinsel ve dil iletişim becerileri dikkate alınırken, görme yetersizliği olan öğrencilerde; oyun becerileri, dil gelişimi, motor, bilişsel, sosyal ve akademik gelişimler dikkate alınmaktadır. İşitme yetersizliği olan çocuklarda ise; dil ve iletişim becerileri, akademik, bilişsel, sosyal ve duygusal gelişim alanları göz önünde bulundurulmaktadır. Dolayısıyla her yetersizlik grubunun ölçme aracı birbirinden farklı olabilmektedir.

Zihin yetersizliği olan çocuk ve yetişkinlerde tanılama için kullanılan ölçme araçlarından bazıları Stanford-Binet Zekâ Ölçeği, Leiter Zekâ Ölçeği, Wechsler Çocuklar İçin Zekâ Ölçeği-Gözden Geçirilmiş Sürümü (WISC-R), Porteus Labirentleri Testi, Goodenough-Harris İnsan Resmi Çizme Testi, Kohs Küpleri Ölçeği, Ankara Gelişimsel Tarama Envanteri

(AGTE) gibi testlerdir. Görme yetersizliği olan bireyler için yaygın olarak Snellen Kartı kullanılmaktadır. İşitme yetersizliği bulunan çocuklarda ise eğitsel tanı ve değerlendirmede daha çok formel olmayan testler uygulanmaktadır. Fakat geçici koruma statüsündeki bireylerin değerlendirilmesi bu konuda çeşitli sıkıntılar barındırmaktadır. Ülkemizdeki standardize edilmiş değerlendirme araçları, ülkemiz şartlarına göre uyarlanmış olduğu için geçici koruma altında olan bireylerde uygun sonuçları vermemektedir. Ayrıca dil sorunu da bu değerlendirme süreçlerinde sorunlara yol açmaktadır ve bu problemleri azaltmak için gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir.

Eğitsel değerlendirme, eğitim hayatı boyu devam eden bir süreç olduğu için RAM tarafından gerçekleştirilen yerleştirme faaliyetinden sonra belli periyotlarla devam etmektedir. Süreç içerisinde yetersizliği bulunan çocuğun gelişim alanlarının takip edilip değerlendirilebilmesi için Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı (BEP) ekibi kurulmaktadır. RAM'da yapılan değerlendirme doğrultusunda yönlendirildiği kurumda eğitim alacak çocuk için BEP hazırlanmaktadır. BEP ekibinde yer alan üyeler ise şu şekildedir.

- Okul müdürü veya müdür yardımcısı
- RAM ekibi temsilcisi
- Rehber öğretmen
- Özel eğitim öğretmeni
- Sınıf öğretmeni
- Aile
- Özel gereksinimli öğrenci

Oluşturulan bu ekip, iş birliği içerisinde çocuğun değerlendirmesi doğrultusunda BEP hazırlar ve belli periyotlarla çocuğun değerlendirilmesini gerçekleştirir. Ekip, hazırlanan BEP'te ulaşılamayan hedefler varsa süreçte bunları revize eder, çocuğun değerlendirilmesinin sürekli olmasını sağlar.

Ayrı sınıflarda eğitimin yanında, gelişen çok kültürlü toplum yapısıyla birlikte geçici koruma statüsündeki bireyler akranlarıyla birlikte normal eğitim okullarında da eğitim hayatlarını sürdürebilmektedirler. Bütünleştirme hareketiyle birlikte normal sınıflarda eğitim alan yetersizliği olan öğrencilerin yanında göçmen çocuklar da eğitime dâhil olmaya başlamışlardır. Bu süreç öğretmen açısından oldukça zor görünmektedir. Geçici koruma statüsündeki bireyler ve yetersizliği olan öğrencilerin yanı sıra, sınıfta bulunan diğer bireysel farklılıklar ve tanılanmamış yetersizlikler, süreci daha da zorlu hale getirmektedir. Bu doğrultuda uygun iş birliği ve ekip çalışmasıyla birlikte yürütülecek tanı ve değerlendirme faaliyetleri daha da önemli ve kritik hale gelmektedir. Sınıflarda bulunan her göçmen öğrenci veya farklı olarak algılanan ve tanımlanan öğrenci, tanılanması ve etiketlenmesi gereken bir öğrenci olarak görülmemelidir. Gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda geçici koruma statüsündeki bireylerin yaşadıkları travmalardan dolayı normal dışı diye tanımlanan davranışlar sergileyebildikleri

Ayrı sınıflarda eğitimin yanında, gelişen çok kültürlü toplum yapısıyla birlikte geçici koruma statüsündeki bireyler akranlarıyla birlikte normal eğitim okullarında da eğitim hayatlarını sürdürebilmektedirler.

ortaya konmuştur. Bu doğrultuda özellikle sınıf öğretmenlerinin daha bütünleştirme bir tavırla,

mümkün olduğunca etiketleme yapmadan süreci yönetmeleri gerektiği de vurgulanmaktadır.

4.4 YERLEŞTİRME SÜRECİ

Yerleştirme Kararı

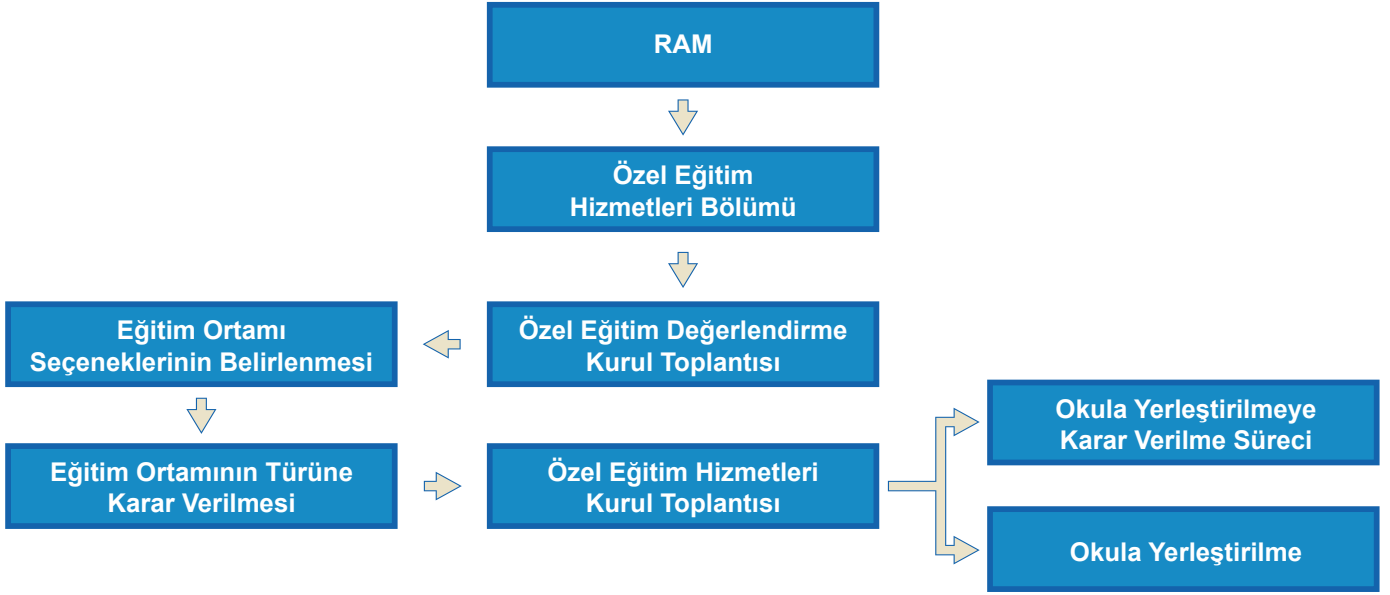
Yetersizlikten etkilenmiş çocuklar için ilk aşama olan tıbbi, eğitsel tanılama ve değerlendirme sürecinin ardından çocuğun sergilediği performans doğrultusunda eğitim ortamlarına yerleştirme kararı alınmaktadır. Yerleştirme süreci; yetersizlikten etkilenmiş çocuk için eğitim ortamı seçeneklerinin belirlenmesi, bu seçeneklerden hangisinin en az kısıtlayıcı ve çocuğun gereksinimlerini karşılamada en uygun eğitim ortamı olacağına karar verilmesi aşamalarını içermektedir. Ayrıca yetersizlikten etkilenmiş çocukların yerleştirilme süreçlerinde eğitim ortamında ihtiyaç duyabileceği ilgili destek hizmetlerin belirlenmesi, bu hizmetlerin süresine ve hizmeti yürütecek sorumlu kişilere karar verilmesi aşamaları da yer almaktadır. Yerleştirme sürecinde çocuğun gereksinimleri doğrultusunda eğitim ortamı seçenekleri belirlenirken ve en az kısıtlayıcı eğitim ortamı ilkesi doğrultusunda yönlendirme yapılırken var olan eğitim ortamlarındaki sınıf ve öğretmen özelliklerinin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Ülkemizde yerleştirme sürecinde etkin rol oynayan kurum, Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak görev yapan Rehberlik Araştırma Merkezleri (RAM)'dir. RAM'larda Özel Eğitim Hizmetleri ile Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri olmak üzere iki bölüm mevcuttur. Özel Eğitim Hizmetleri bölümü, yetersizlikten etkilenmiş çocuklara ilişkin yerleştirme

süreçlerinde temel sorumluluğa sahip bölüm olarak karşımıza çıkmaktadır. Yerleştirme sürecinde RAM bünyesindeki Özel Eğitim Değerlendirme Kurulu, eğitsel değerlendirme sonucuna göre yönlendirme kararını bir rapor ile belirtmek için toplantı düzenlemektedir. Eğitim ortamı seçeneklerinin belirlendiği ve eğitim ortamının türüne karar verildiği bu rapor, İl / İlçe Millî Eğitim Müdürlüğü bünyesindeki Özel Eğitim Hizmetleri Kuruluna gönderilmektedir. Kurul tarafından yetersizlikten etkilenmiş özel eğitime gereksinimi olan çocukların, uygun eğitim ortamlarına yerleştirilme kararı verilmektedir.

Şekil 1: Yerleştirme Süreci (MEB, 2012)

Özel Eğitim Hizmetleri Kurul üyeleri arasında Millî eğitim şube müdürü ya da müdür yardımcısının, özel eğitim değerlendirme kurulu başkanının, özel eğitim okul ya da kurum müdürünün, rehber öğretmenin ve özel eğitim öğretmenin yer aldığı görülmektedir. Gerekli görüldüğü takdirde bu ekip üyelerine çocuğun velisi, özel eğitim alanında yetişmiş ilköğretim müfettişi, RAM temsilcisi, bireyin yerleştirilmesi planlanan okul veya kurum temsilcisi, sınıf öğretmeni ve ilgili sivil toplum kuruluşu temsilcisi, bireyin yetersizlik türü ve özelliğine göre ilgili diğer uzmanların katılımı da sağlanabilir. Yerleştirme sürecini somutlaştırmak için süreçte gerçekleştirilen aşamalara Şekil 1'de yer verilmiştir.

Yerleştirme sürecini kapsayan aşamaların yer aldığı Şekil 1'de görüldüğü gibi bu süreç sistematik ve planlı olarak yürütülmektedir. Sürecin sistematik olarak yürütülebilmesi için ise süreçte etkin rol oynayan birtakım kişiler ve bu kişilerin yerleştirme sürecine ilişkin sorumlulukları bulunmaktadır. Burada en büyük

sorumluluk aileye düşmektedir. Çünkü yerleştirme kararında ailenin yazılı görüşü dikkate alınmaktadır. Bu süreç geçici koruma statüsündeki bireylerin aile fertleri için yukarıda belirtilen durumun aynısını yansıtmaktadır. Dil engelinden dolayı yaşanabilecek sorunların önüne geçilmesi gerekmektedir. İlgili birimlerden tercüman talep edilmesi uygun görünmektedir. Yerleştirme sürecinde etkin rol oynayan Özel Eğitim Değerlendirme Kurulu ve Özel Eğitim Hizmetleri Kurulu üyeleri ailelere bu konuda gerekli bilgilendirmeleri yapmalıdır.

Sonuç olarak, yetersizlikten etkilenmiş bireylerin özelliklerine uygun bir şekilde eğitsel ve sosyal gereksinimlerinin karşılanması, toplumsal yaşama dâhil olarak bağımsız hale gelmeleri ve toplumla bütünleşmelerini sağlayacak becerileri kazanmalarında yerleştirme süreci önem taşımaktadır. Yerleştirme sürecinin sistematik, planlı, titiz ve uygun bir şekilde yürütülmesi ile yetersizlikten etkilenmiş çocuklar için sosyal içermenin de büyük ölçüde gerçekleşmesi sağlanabilecektir.

Tanılama ve Değerlendirme Süreçleri

Toplumsal yaşama dâhil olmada sorun yaşayan bireyler, sosyal içermenin odak noktasını oluşturmaktadır. Burada bahsedilen sadece yetersizlikten etkilenmiş bireyler değildir. Genel olarak bu kapsama; yetersizlikten etkilenmiş bireyler, etnik azınlıklar, göçmenler, yoksulluk ve sosyal dışlanma riski altındaki kişiler vb. girmektedir. Dolayısıyla bu kişilerin toplumla bütünleşmelerini arttırmak ve dışlanma ile mücadele etmek büyük önem taşımaktadır. Bu noktada toplumsal yaşama dâhil olma konusunda sorun yaşayan kişilerin toplumla bütünleşmelerini artırıcı etmenlerin neler olduğu gündeme gelmektedir. Bunlar; eğitim, mesleki eğitim, sağlık, ulaşım ve

sosyal hizmetlerden yararlanma, istihdama katılma, mal ve hizmetlere erişim, insana yakışır barınma koşulları sağlama, kültürel ve sosyal faaliyetlere dahil olma şeklinde sıralanabilir. Böylece toplumdaki tüm bireylerin temel haklara erişebilmeleri, eşit fırsatlardan yararlanmaları, ekonomik ve sosyal yaşama tam katılımlarının sağlanmasıyla bütünleşmenin geliştirilmesi istenmektedir.

Ülkemizde son birkaç yılda özellikle Suriye'deki savaştan dolayı artışın olduğu yoğun bir göç hareketi yaşanmaktadır. Ortaya çıkan bu göç olgusu; farklı kültürlerden gelen insanların birlikte yaşamaları, farklılıklarla başa çıkmaları, iletişim kurmaları ve uyum sağlamaları gibi birçok konuda sorunları ön plana çıkarmaktadır. Bir göçmen için kendi dilini, yasayış biçimini, süregelmiş olan alışkanlıklarını bir anda

değiştirmek ve başka bir kültüre uyum sağlamak son derece zor olabilir. Göç ettikleri ülkelerde çocuklarda dil ve başka sebeplerden dolayı eğitimden yoksun kalma tehlikesi ile karşı karşıya kalabilmekte, eğitim kurumlarına devam etseler dahi, özellikle dilini bilmedikleri için kendi akranlarıyla iletişim kurmakta zorluk yaşayabilmektedirler. Bu noktada din, dil, ırk, kültür fark etmeksizin aynı toplumdaki insanların kültürel değerlere hassas ve birbirlerine saygı çerçevesinde yaşamalarını gerektiren bir toplum bilinci ve farkındalığı oluşturulması önemlidir. Bu farkındalık, bahsedilen sorunlar içerisinde kaybolmak yerine bu sorunları çözmek için üzerimize düşen sorumlulukların bilinçli bir Şekilde üstesinden gelmemize yardımcı olur.

VAKA İNCELEMESİ

Birlikten DOğAN Kuvvet

Doğan 4. sınıfa giden 10 yaşında bir çocuktur. Suriye’de ev hanımı bir anne ve marangoz bir babanın 3 çocuğundan biriydi. Savaşın Őiddetinden kaçıp Türkiye’ye geldiklerinde Doğan 8 yaşındaydı. İlkokulun ilk iki yılına Suriye’de devam etmiş ancak okumayazmayı öğrenememişti. Aile Türkiye’ye g ettiğinde bir süre kampta kalmışlar, daha sonra Antakya Şehir merkezinde göçmenlerin yoğun yaşadığı bir yere taşınmışlardı. Annesi ağır Őeker hastasıydı ve ilaçlara bağlı bir Şekilde yaşamaktaydı, ablası ise annesiyle ve evin işleriyle ilgilenmekteydi.

Doğan, Türkiye’de okula başladığında yaşamış olduğu travmanın ve Türkçe bilmemesinin etkisiyle akranlarıyla iletişim

kuramamakta ve okula uyum sağlamakta güçlük çekmekteydi. Akademik çalışmalarda isteksizlik göstermekte, yaşının gerektirdiği bilişsel becerileri sergileyememekte ve sık sık okula devamsızlıkyapmaktaydı. Doğan’ın budurumunu fark eden sınıf ğretmeni Nursel Hanım, rehber öğretmenden yardım istemiş ancak Doğan’ın Türkçe bilmemesi ve kendilerinin de çocuğun ana dilini bilmemelerinden dolayı, bu konuda okulda Araa bilen bir öğretmenden yardım istemenin en doğru karar olacağına kanaat getirmişlerdi. Bu konuda sınıf öğretmeninin, rehberlik servisiyle yaptığı iş birliği sonucunda, çocuğun durumunu görüşmek ve çözüm bulmak amacıyla, disiplinler arası yaklaşımın verimli olacağına karar vermişlerdi.

BEP Geliştirme Birimi, aile ile yaptığı görüşmelerde çocuğun benzer sorunlarının yıllardır devam ettiğini, ailenin bunu önemsemediğini ve normal karşıladığını görmüştür. Ekip ocukta zihinsel yetersizlik olduğundan Őphelenerek aileyi bu konuda yardım alabilmesi için Göçmen Sağlığı Merkezine göndermiştir. Göçmen Sağlığı Merkezi aileyi bir tercüman eşliğinde tam teşekküllü bir hastaneye yönlendirmiş, hastane sürecinden sonra çıkan sağlık raporunda ocuğa “Hafif Mental Retardasyon” tanısı konmuştur. Bundan sonraki süreçte eğitsel değerlendirme için RAM’a gönderilmiştir. RAM raporu doğrultusunda Doğan, kaynaştırma ğrencisi olarak eğitimine devam etmiş, okul tarafından eğitsel tedbir alınarak Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı hazırlanmış ve çocuğun destek eğitim odasından yararlanması sağlanmıştır.

Kültürel farklılıkları değerlendirecek olan kişilerin sahip olmaları gereken bazı özellikler mevcuttur. Bu özelliklerden bazıları şunlardır:

- Diğer kültürlerden olan kişilerin kendi kültürleri ile bağlantılı olarak düşündüklerini bilirler,
- Değerlendirme sürecinde kültürel farklılıklardan doğan nedenlerden dolayı değerlendirme süresini ve kullanılan materyalleri artırarak kullanmanın yolunu ararlar,
- Karşılarındaki kişilerle kültürel farklılıklar hakkında konuşmaya açık olurlar,
- Değerlendirme sürecini kültürel farklılıklara yanıt verebilir şekilde hazırlayabilirler.

Değerlendirmeleri gerçekleştiren profesyonellerin karşıdaki kültürü anlamalarına yardımcı olacak birisinden yardım almaları, kültürel farklılıklardan doğan mesafeyi azaltmak için sıcak temas geliştirmeleri, dikkatli bir dinleyici olmaları ve karşı tarafa saygılı biçimde soru sormaları, önceki tecrübelerden ders çıkarmaları, herkes için ortak görünen konularda bile tedbirli davranmaları ve çalışırken çevirmenlerden yardım istemeleri gerekmektedir.

Yerleştirme Yapılan Kurumlar, Kurumlarda Süreç ve Görev Tanımları

Yerleştirme kararının çıkmasının ardından çocuğun yerleştirilebileceği eğitim ortamı seçenekleri karşımıza çıkmaktadır. Bu kapsamda yetersizlikten etkilenmiş çocukların eğitim alabilecekleri ortamlar temel olarak; özel eğitim okulları ve kaynaştırma

uygulamaları şeklinde sınıflandırılabilir. Eğitim ortamı seçeneklerinden birisi olan özel eğitim okulları; yetersizlikten etkilenmiş öğrencilerin bir arada eğitim aldıkları, uzman öğretmenler tarafından özel eğitim programlarının uygulandığı bir okul profili oluşturmaktadır. Bu eğitim ortamlarının yatılı ve gündüzlü olmak üzere iki türünden söz edilebilir. Özel eğitim okuluna devam eden her öğrenci için ilgili ekiplerce hazırlanan Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı (BEP) ve Bireyselleştirilmiş Öğretim Programı (BÖP) uygulanmaktadır. Hazırlanan bu planlar doğrultusunda yürütülen eğitim programları süreç içerisinde revize edilebilmekte ve öğrencinin ihtiyaçlarına göre değiştirilebilmektedir. Bahsedilen bu planların hazırlanmasında görev alan ekipler ilerleyen bölümlerde daha detaylı olarak ele alınacaktır. Günümüzde tüm dünya ile birlikte ülkemizde de benimsenen bütünleştirme felsefesiyle, yani yetersizliği olan bireylerin mümkün olduğunca akranlarıyla birlikte eğitim almaları düşüncesiyle, kaynaştırma uygulamalarına devam eden özel gereksinimli öğrenci sayısı da artmaktadır. Ayrıca işitme engelliler okullarının sayısının günden güne azalması ve buralarda daha önce eğitim alan öğrencilerin kaynaştırma uygulamalarına yönlendirilmeleri de buna bir örnek olarak gösterilebilir. MEB 2015 verilerine göre Türkiye’de bulunan 259.282 özel gereksinimli öğrencinin 62.365’i özel eğitim okullarına devam ederken, 191.917’si kaynaştırma uygulamalarına dâhil olarak normal okullarda eğitimlerine devam etmektedirler. Bu rakamlar mevcut yetersizliği bulunan öğrencilerin sadece %25’inin özel eğitim okullarına devam ettiğini göstermektedir.

Kaynaştırma uygulaması; özel gereksinimi bulunan öğrencilerin en az kısıtlayıcı ortam ilkesinden hareketle akranlarıyla birlikte destek eğitim hizmetlerinden yararlanarak eğitim almaları

şeklinde tanımlanabilir. RAM, aile iş birliğiyle birlikte kaynaştırma uygulamasına devam etmesi uygun görülen bu öğrenciler için ilk adım olan yerleştirme kararından sonra, elbette kurulan ekip tarafından eğitim-öğretim yılı başında bir BEP hazırlanması gerekmektedir. Belli hedefleri ve amaçları bulunan bu program doğrultusunda, sınıf öğretmeni, rehber öğretmen, destek eğitim öğretmeni, aile ve diğer paydaşlarla birlikte eğitim süreci başlamaktadır. Özel eğitim okullarında olduğu gibi kaynaştırma ortamında da BEP, öğrencinin gelişimine göre yenilenebilmekte ve düzeltilebilmektedir. Kaynaştırma uygulamalarının etkili ve verimli sürdürülebilmesi için elbette etkili iş birliği, uygun öğretmen yeterlilikleri, uygun eğitim ortamı ve eğitimin etkili bir şekilde planlanması ve değerlendirilmesi gerekliliğinden söz edilebilir. Kaynaştırma uygulamaların bu denli artması ve teşvik edilmesinin, ortaya koyabileceği yararları ulaşmak için

olduğunu söylemeliyiz. Bahsedilen şekliyle uygulandığı takdirde kaynaştırma uygulamalarının amaçları ve yararları şu şekilde sıralanabilir:

- Özel gereksinimli öğrencinin, normal gelişim gösteren akranlarından kopmadan, aynı haklara sahip olarak eğitim alma hakkına sahip olmaları.
- Özel gereksinimli öğrencilerin akademik ve sosyal gelişimlerini sağlamanın yanı sıra, normal gelişim gösteren öğrencilerin de aynı şekilde gelişim göstermelerini sağlamak.
- Sınıf öğretmenlerinin de süreçte sınıf yönetimi, farklı öğretim yöntem ve tekniklerini kullanmaları için gelişim sağlamaları.
- Daha bütünleştirici bir toplum yapısına sahip olmak için farkındalığı artırmaya okullardan başlamak.

Elbette kaynaştırma uygulamalarının okul kültürüne katkısı, aile-okul işbirliğine katkısı, topluma yeni bir bakış açısı kazandırması gibi daha birçok yarardan bahsetmek mümkündür.

Özel eğitim okulları ve kaynaştırma uygulamalarının yanı sıra, normal okullarda bulunan özel alt sınıflar da yerleştirme sürecinin ayaklarından bir tanesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sınıflarda üst tarafta bahsedilen özel eğitim okulları ve

kaynaştırma uygulamaları gibi benzer şekilde RAM yerleştirme raporuyla birlikte süreç başlamaktadır. Öğrenci için hazırlanan BEP'le devam eden süreç, yarı zamanlı kaynaştırma uygulaması olarak da sürdürülebilmektedir. Yarı zamanlı kaynaştırma uygulaması ise, özel gereksinimli öğrencinin akademik dersleri (Türkçe, matematik vb.) özel eğitim sınıfında almaları, (beden eğitimi, müzik vb.) dersleri normal gelişim gösteren akranlarıyla birlikte, normal sınıflarda almaları şeklinde yürütülmektedir.

VAKA İNCELEMESİ

BENİM KAHRAMANIM SENSİN!

Suriye'de zor yaşam koşulları altında yaşayan Seyyah ailesi Halep kentindeki çatışmalar nedeniyle evlerini terk ederek Türkiye'ye yerleşmiştir. Ailenin annesi Hamide daha önce 2 çocuğunu düşürmüş ve yaşadığı travmalar nedeniyle oğlu Ali'yi de zor şartlar altında dünyaya getirmiştir. Türkiye'de doğup okul çağına gelen Ali'yi ailesi ilkokula kaydettirmiştir.

Ali'nin okula başladığı ilk günden beri çevresinde olup bitenlere tepki vermemesi, etrafındakilerle iletişim kurmaması ve onunla iletişime geçmek isteyen arkadaşlarına karşı da saldırgan tutumlar sergilemesi sınıf öğretmeni Ayşe Hanım'ın dikkatini çekmiştir. Ayşe Öğretmen daha önce almış olduğu özel eğitim seminerinden edindiği bilgiler ve ilke olarak benimsediği 'Yapabileceklerim sınırlı, ama ufukum geniş.' farkındalığı sayesinde şu an 72 aylık olan Ali'nin dil yetersizliğinin yanı sıra bir

şeylerin ters gittiğini fark ederek aile ile iletişime geçip kaygılarını dile getirmiştir.

Ayşe Öğretmen'in yönlendirmesiyle aile, Göçmen Sağlığı Merkezine müracaat etmiş, tercüman eşliğinde yapılan ön değerlendirilmede çocuğun kendini tekrar eden hareketleri ve gösterdiği diğer belirtiler de dikkate alındığında otizmli olabileceği şüphesi ile çevredeki tam teşekküllü bir hastaneye sevki uygun görülmüştür. Burada yapılan değerlendirmede Ali'nin başkalarıyla göz teması kurmaktan kaçındığı, ismi söylendiğinde bakmadığı, söyleneni işitmiyor gibi davrandığı, oyuncaklarla oynamayı bilmediği, bazı sözleri tekrar tekrar söylediği, konuşmada akranlarının gerisinde kaldığı, bazı eşyaları döndürmek, sıraya dizmek gibi sıra dışı hareketler yaptığını gözlemlemiş ve otizm spektrum bozukluğu teşhisi konularak özel eğitime ihtiyacı olduğu belirtilmiştir. Ancak aile daha önce böyle bir durumla karşılaşmadığı için nasıl bir yol izlenmesi gerektiğini bilmemektedir. Bu noktada Göç İdaresi yetkilileri tarafından bir tercüman eşliğinde İlçe

Millî Eğitim Müdürlüğüne gönderilen aile, ön bilgilendirmenin ardından eğitsel tanılmasının yapılabilmesi adına Rehberlik ve Araştırma Merkezine yönlendirilmiştir. RAM tarafından yapılan değerlendirme neticesinde öğrencinin yaşadığı ilçede Özel Eğitim Uygulama Okulu ve özel eğitim sınıfı olmadığı da dikkate alınarak, kayıtlı bulunduğu ilkokula tam zamanlı kaynaştırma öğrencisi olarak devam etmesine karar verilmiştir.

Bu tespitlerin ardından okulda BEP Birimi, RAM'dan gelen eğitim tedbiri ve öğrencinin özelliklerini dikkate alarak öğrenciye yönelik bireyselleştirilmiş Eğitim Programı hazırlanmasını sağlamıştır. Ardından Ayşe Öğretmen süreçte aileyi de eğitime dahil etmek, akran etkileşimini sağlamak adına arkadaşlarını ve ailesini yaşanması muhtemel sonuçlar hakkında bilgilendirmiş, sınıf ortamında bir takım düzenlemeler yapmıştır. Ayşe Öğretmen velilerin de katıldığı bir tanışma toplantısında Ali'nin doğum gününü kutlayarak hem Ali'nin, hem de ailesinin kaygılarını azaltıp akran grubu içerisine dahil etmiştir. Ali, kendi gözünde bir kahraman olan Ayşe Öğretmeni'nden uzanan sıcak eli tutmaya karar vermiş, iletişim kanallarını açık sosyal becerilerini geliştirmeye başlamıştır.

Ahmet, göçmen bir ailenin 8 yaşındaki çocuğudur. Devlet okulunun 1. sınıfına devam eden bir öğrencidir. Babası apartman görevlisidir. Anne, baba ve 2 kardeşi ile birlikte sosyoekonomik düzeyi düşük bir muhitte yaşamaktadır. Ahmet devam ettiği okulda birçok problem yaşamakta ve bununla ilgili ciddi tepkilerle karşılaşmaktadır. Sınıf öğretmeni, diğer sınıf öğretmenleri, Okul Müdürü Zehra hanım; Ahmet ile ilgili gün içinde çeşitli şikâyetler almaktadırlar. Sınıf öğretmeni çeşitli tedbirler almasına rağmen, Ahmet'in olumsuz davranışlarında bir azalma görülmemiştir. Öğretmen ders anlattığında Ahmet ders dinlemekte sorun yaşamakta, dikkati kolay dağılmakta, sınıf içinde sürekli yer değiştirmekte, diğer arkadaşlarının dersi dinlemesini engellemekte ve öğretmenin dikkatini dağıtmaktadır. Teneffüslerde arkadaşlarıyla kurallı oyunlara katılmamakta, oyunlarını bozarak sürekli huzursuzluk çıkarmaktadır. Gelen şikâyetler üzerine Okul Müdürü öğrencinin sınıfını değiştirir ancak problemler devam etmektedir. Bunun üzerine okulda yapılan toplantıda öğretmenler Ahmet'in okul değişikliğini faydalı olacağını dile getirirler; okul müdürü de Ahmet'in velisini okula çağırır ve durumu iletmiştir. Veli çok üzülür ve aynı durumu evde de yaşadıklarını ama bir türlü çözemediklerini, okul değişikliği ile Ahmet'in daha çok hırçın davranışlar sergileyeceğinden tedirginlik duyduğunu belirttiyse de okul müdürünü ikna edememiş ve çaresiz bir şekilde okuldan ayrılmıştır. Okul müdürü bunun üzerine toplantı yapmış ve Ahmet'le ilgili aldığı kararı paylaşmıştır. Haftanın bir günü okula gelen gezerek özel eğitim görevi

yapan Nurcan Öğretmen duydukları karşısında tepkisiz kalamamış ve öğrencinin başka okula gönderilmesinin çözüm olmayacağını belirtmiştir; bu problem davranışların kesin nedeninin öğrenilmesi için ayrıntılı tanı ve değerlendirme için rehberlik araştırma merkezine gönderilmesi gerektiğini söylemiş ancak öncesinde okulda birtakım çalışmalar yapmak istediğini belirtmiştir. Nurcan öğretmen Ahmet'in tüm öğretmenleri, arkadaşları, velisi ve Okul Müdürü ile yaptığı görüşmelerde Ahmet'in problem davranışlarının yanında farklı yeteneklerinin de olduğunu fark etmiştir. Ahmet'in akranlarına oranla çok daha erken okuma-yazma öğrendiğini, yaşantısında olmadığı hâlde birçok kavramı bildiğini ve kullandığını, yaptığı bir resmi anlatması istendiğinde öykülendirerek anlatabildiğini, sorulan sorulara çok hızlı ve farklı cevaplar verdiğini, matematik dersinde akranları çok basit düzeyde toplama çıkarma işlemi yaparken bu işlemlerle ilgili problemler sınıf öğretmeni tarafından verilmediği hâlde basit problemleri çözebildiğini, ayrıca veliden alınan bilgilere göre Türkçe konuşmayı çok kolay öğrendiğini tespit etmiştir. Nurcan Öğretmen sınıf öğretmeni

ile bu durumu paylaşmıştır; öğretmenleri de benzer şeyler ifade etmiş, ancak Ahmet'in bu davranışlarının sınıfın huzurunu bozduğunu belirtmişlerdir. Bunun üzerine Nurcan Öğretmen, Ali Öğretmen ile birlikte eğitsel değerlendirme isteği formunu doldurup önceden veliye aldırıldığı randevu tarihinde öğrenciyi velisiyle birlikte RAM'a yönlendirmiştir. RAM'da uygulanan performans belirleme formu ve çeşitli testler sonucu tıbbi bir durumdan şüphelenilmiş ve Ahmet hastaneye yönlendirilmiştir; sonraki süreçte Ahmet e hastanede tıbbi tanı konmuştur; Ahmet'in tıbbi raporunda "üstün yetenekli birey" tanısı görülmektedir. RAM da özel eğitim değerlendirme kurulu Ahmet'in eğitsel tanısında "özel yetenekli birey" gerektiği kanısına vararak tam zamanlı kaynaştırma eğitiminden faydalanması kararını alarak raporunu düzenlemiştir. Yerleştirme kararı okula gelen Ahmet için BEP geliştirme birimi oluşturulmuş, destek eğitim odası açılmış ve zenginleştirme kapsamında oluşturulan ZEP'i (zenginleştirilmiş eğitim planı) uygulanmaya başlanmıştır.

4.5 BİREYSELLEŞTİRİLMİŞ EĞİTİM PROGRAMI (BEP)

RAM tarafından uygun eğitim ortamına yönlendirilen öğrencinin eğitim öğretim süreci onun gereksinimlerine göre hazırlanmış bir programın hazırlanmasıyla başlar. Hazırlanan bu programın **engelli bireyin** eğitimin baş aktörü olduğunu söylemek doğru olacaktır. BEP kısaca öğrencinin bireysel gereksinimlerini göz önünde bulundurarak, sınıf içi, destek eğitim ve ev boyutunda yürütülecek eğitim öğretim faaliyetlerini planlayan, uygun teknik ve materyalleri belirleyen, kısa ve uzun dönemli amaçları içeren bir program olarak karşımıza çıkmaktadır.

BEP hazırlanırken öncelikle öğrencinin yapamadıkları ve yapabildikleri belirlenir. Bu

değerlendirmeye dayalı olarak bir yıl ya da bir dönem için öğrenciye yönelik amaçlar belirlenir. Bu süreçte ailenin ve öğrencinin beklentileri, gereksinimleri ve düşünceleri göz önünde bulundurulmalı ve öğrencideki gelişimin tüm alanlarda sağlanmasının amaçlanması gerektiği bilinmelidir. Tüm gelişim alanları ifadesinden de anlaşılacağı gibi BEP sadece akademik gelişim üzerine odaklanmamalı, sosyal gelişim gibi diğer gelişim alanlarını ve beden eğitimi gibi dersleri de kapsamalıdır. BEP'in uygun şekilde geliştirmesi için belli basamakları takip etmek gerekmektedir. Bu basamaklar sırasıyla şu şekildedir:

- BEP ekibinin kurulması

- Öğrencinin var olan performans düzeyinin belirlenmesi
- Uzun ve kısa dönemli amaçların belirlenmesi
- Sorumlu kişilerin belirlenmesi
- Başlangıç ve bitiş tarihlerinin belirlenmesi
- Uygun öğretim materyali ve stratejilerinin belirlenmesi
- Sağlanacak destek hizmetlerin belirlenmesi
- İzleme ve değerlendirmenin gerçekleştirilmesi

BEP hazırlanırken, öncelikle unutulmaması gereken hususların başında bireylerin özel gereksinimlerinin dışında farklı sosyal ve kültürel özelliklere sahip olmalarıdır. Çok kültürlü toplum yapısıyla birlikte, yaşadığımız toplumda farklı kültürel özelliklerin de bulunduğu ve hayatın bu kültürel farklılıklara olan hoşgörü ve saygıyla yürütüleceğinin bilinmesi gerekmektedir. Dolayısıyla özel gereksinimli bir öğrenci için hazırlanacak olan BEP'in ilk adımı olan ekibin kurulması sürecinde bunu göz önünde bulundurmak önemlidir. Çünkü süreçte gerçekleştirilecek değerlendirme faaliyetlerinde ve iletişimde bu farklılıkları göz ardı etmemek gerekir.

BEP hazırlama sürecinin ilk adımı olan ekibin kurulmasında işbirlikli çalışmak son derece önemlidir. Ekibin içerisinde; yetersizlikten etkilenmiş öğrenci, ailesi, genel eğitim öğretmeni, özel eğitim öğretmeni, okul müdürü veya yardımcısı, rehber öğretmen bulunmak durumundadır. Ekibin parçası olan bu üyeler şartlara göre değişiklik gösterebilmektedir.

Ekip üyeleri hakkında detaylı bilgi ilgili paydaşlar başlığı altında verilmiştir. Ailelerin sürecin bir parçası olması, öğrencinin eğitim öğretim sürecine karar veren merci olması sebebiyle de son derece önemlidir. Öğrencinin performansının belirlenmesi sürecinde aileler çocuklarının gereksinimlerini daha uzun süre ve doğrudan gözleyebildikleri için önemli katkılar sağlayacaklardır. Aile fertleri için ikinci bir dil konuşuyor olmanın getirdiği zorlukları aşacak biçimde tedbirlerin alınması uygun olacaktır. Ayrıca ekolojik yaklaşımın sağladığı fikirlerle birey için yazılacak amaçların ailenin ekolojik yapısına uygun olduğuna dikkat edilmesi gerekmektedir.

Genel eğitim öğretmenleri ise okulda öğrenciyle en çok vakit geçiren ve onu en uzun süre gözlemleme fırsatı olan kişidir. BEP'in yürütülmesi sırasında da öğrenciyle en çok vakit geçirecek ve süreci yönetecek kişi olması itibarıyla genel eğitim öğretmeni BEP ekibinin en önemli parçalarından biridir. Destek eğitim hizmeti sağlayan özel eğitim öğretmenleri ise; genel eğitim öğretmenlerine süreçte rehberlik etme, performans belirleme, materyal uyarlama ve süreci izleme ve değerlendirme gibi hizmetleri sağlayan kişi olarak ekipte bulunmaktadır. Diğer bir ekip üyesi rehber öğretmen ise öğrenciye rehberlik etmenin yanı sıra süreçteki değerlendirmelerde diğer ekip üyelerine yardımcı olur. Bununla birlikte, okul idarecisi (müdür veya müdür yardımcısı) ekibin lideri pozisyonunda olarak okul içi düzenlemeler, ekibi oluşturma ve toplantıları planlama gibi sorumluluklara sahiptir.

BEP ekibi kurulduktan sonra izlenecek adım olan öğrencinin var olan performans düzeyinin belirlenmesi süreci temel olarak öğrencinin gereksinim duyduğu gelişim alanlarının belirlenmesi için gerçekleştirilir. Özel gereksinimli öğrencinin var olan performans düzeyinin

belirlenmesinde yapamadıklarının yanı sıra zihinsel, duygusal, sosyal, dil, akademik, iletişim gibi tüm gelişim alanlarında yapabildiklerinin, ilgilerinin, seçimlerinin ve gereksinimlerinin de belirtilmesi gerekmektedir. Çocuğun genel eğitim sınıfına uyumunu ve başarısını arttırmak amacıyla gereksinimler doğrultusunda öncelikli ele alınması gereken alanların belirlenmesi BEP'te yer alacak amaçları ve hedefleri oluşturmaya da öncülük etmektedir. Doğal olarak çocuğun var olan performansının belirlenmesi BEP'in temel taşı olarak düşünülmektedir.

BEP'teki uzun dönemli ve kısa dönemli amaçların öğrencinin performans düzeyine ve ortaya konulan gereksinim alanlarına dayalı olarak yazılması gerekmektedir. Uzun dönemli amaçlar bir öğretim yılı ya da bir dönemin sonunda öğrencinin kazanması beklenen davranışlardır. Bu amaçlar öğrencinin belirlenen süre içinde ulaşabileceği gerçekçi amaçlar olmalıdır. Uzun dönemli amaçlar gerçekleştirilirken dikkat edilmesi gereken birtakım unsurlar vardır. Bunlar şu şekilde belirtilebilir:

1. Öncelikle öğrencinin var olan performans düzeyi
2. Öğrencinin yetersizliğinin derecesi
3. Öğrenciye sağlanacak destek eğitim hizmetleri
4. Öğrencinin geçmiş yaşantıları ve öğrenme hızı

5. Öğrencinin yaşadığı çevre ve aile özellikleri
6. Sınıf öğretmenine sağlanan destek hizmetler
7. Öğrenci ve ailenin öncelikleri
8. İşlevsel, gerçekçi, uygulanabilir, ölçülebilir amaçlar

Kısa dönemli hedefler ise uzun dönemli amaçlara ulaşmak için öğrencinin gerçekleştirmesi gereken davranışlar olarak açıklanmaktadır. Kısa dönemli hedeflere ek olarak, bu hedeflere ulaşıp ulaşılmadığını belirleyebilmek amacıyla somut, ölçülebilir ve gözlenebilir hedefler de BEP içerisinde yer alır. Amaçların ve değerlendirme ölçütlerinin düzgün şekilde yazılması ve kayıt altına alınması, süreçte BEP'in revize edilmesinde ve yeni BEP hazırlanmasında yol gösterici olacaktır.

Rol ve sorumlulukların belirlenmesi aşaması ise BEP'teki amaçların gerçekleştirilmesi, amaçlara ulaşıp ulaşılmadığının doğru bir şekilde kayıt altına alınması için önem arz etmektedir. Sorumluluğun büyük kısmı sınıf öğretmeninde görünmekle birlikte, ekipte yer alan destek eğitim öğretmeni, aile, rehber öğretmen ve idarecinin de sorumlu kişi olabileceği unutulmamalıdır.

BEP'te amaçların gerçekleştirilmesi için belirlenen başlangıç ve bitiş tarihlerine uyulması için bir çizelge oluşturulmalı ve buna göre hareket edilmelidir. Bu şekilde hedeflerin zamanında gerçekleştirilip

Özel gereksinimli öğrencinin var olan performans düzeyinin belirlenmesinde yapamadıklarının yanı sıra zihinsel, duygusal, sosyal, dil, akademik, iletişim gibi tüm gelişim alanlarında yapabildiklerinin, ilgilerinin, seçimlerinin ve gereksinimlerinin de belirtilmesi gerekmektedir.

gerçekleştirilmediği daha kolay anlaşılacak, planlama ve gözden geçirme işlemleri daha kolay gerçekleştirilecektir.

Seçilecek öğretim stratejilerinin ve materyallerinin; öğrencinin özelliklerini, gereksinimlerini kapsıyor ve karşılıyor olmasının yanı sıra, öğrencinin gelişim göstermesini sağlıyor nitelikte olması gerekmektedir. Öğretim stratejileri ve materyalleri konusunda da özel eğitim öğretmenin rehberlik etmesi ve diğer paydaşlarla iş birliği sağlıyor olması sürecin etkililiğini artırmak açısından önemlidir.

Özel eğitime gereksinimi olan her öğrenci için farklı destek hizmetler sağlanması gerekebilmektedir. Bu hizmetler öğrencinin kaynaştırma uygulamalarından yüksek derecede yarar sağlayabilmesinin yanı sıra BEP’te belirlenen hedeflere ulaşılmasında da destek sağlayacaktır. Destek hizmetler sağlanırken mümkün olduğunca öğrencinin doğal ortamından ayrılmamasına çalışılmalıdır. Öğrencinin eğitsel gereksinimlerini karşılamaya yönelik olan bu hizmetler; özel eğitim danışmanlığı, işbirliği ile öğretim, destek eğitim odası şeklinde sağlanabilir. Bunlara ek olarak öğrencinin

gereksinimlerine yönelik olarak fizyoterapist, dil terapisti gibi farklı uzmanlardan da destek sağlanabilir. Unutulmamalıdır ki, ülkemizde yoğun olarak kullanılan destek eğitim odasındaki faaliyetlerinin de öğrencinin BEP’i doğrultusunda yürütülmesi gereklidir. Ayrıca bir başka destek eğitim hizmeti sağlayıcı olan Özel Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezleri de öğrencinin BEP’inden haberdar olmalı ve okulda destek eğitim hizmeti sağlayan özel eğitim öğretmeniyle koordinasyon içinde çalışmalıdır.

İzleme ve değerlendirme sürecinin gerçekleştirilmesi, BEP’in etkililiğini ve işlevselliğini değerlendirebilmek ve gözlemleyebilmek için önemlidir. BEP’in izlenip değerlendiriliyor olması belirlenen amaçlara ulaşıp ulaşılamadığını öğrenmek ve öğrencinin gelecekte hazırlanacak BEP’leri için doğru bir yol gösterici olabilmektedir. İzlemenin ve değerlendirmenin sürecin her adımında olması kurulan ekibin daha etkili ve işbirlikli şekilde çalışmasına da yardımcı olacaktır. Konunun başında da belirtildiği gibi kaynaştırma uygulamalarının etkili şekilde yürütülmesi, doğru ekip çalışması ve ekip içerisindeki iş birliği ile mümkün görünmektedir.

4.6 İZLEME SÜRECİ

Özel eğitim hizmetlerinin tıbbi, eğitsel tanılama ve değerlendirmeden sonraki aşaması izleme sürecidir. Özel eğitim hizmetlerinin planlanması ve eğitimde sürekliliğin sağlanması amacıyla erken çocukluk döneminden itibaren eğitimin her kademesinde özel eğitime gereksinimi olan bireylerin gelişimlerinin izlenmesi esastır. İzleme süreci, Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinde de yerini almıştır (MEB, 2012, m. 13). İlgili maddede “Bireylerin gelişimlerinin izlenmesi;

önerilen özel eğitim hizmetlerinin uygunluğunun ve BEP’lerde yer alan amaçların gerçekleşme düzeyi bakımından değerlendirilerek her yıl eğitim planlarının yenilenmesi yoluyla yürütülür” ifadesine yer verilmiştir. RAM’lar izleme de dahil olmak üzere özel eğitim hizmetlerindeki tüm aşamalarda aktif rol oynamaktadırlar. Böylece RAM’lar eğitsel değerlendirme, tanılama, yerleştirme ve izleme süreçlerinde etkin olmaktadır.

İzleme, çocukların gelişimlerini takip etmeye, gelişimlerdeki gecikmelerinin ne boyutta olduğunu belirlemeye, buna göre gereken önlemleri almaya ve düzenlemeler yapmaya fırsat sağlayan sistematik olarak yürütülmesi gereken bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. İzlemenin aile ve öğretmene çocuk hakkında düzenli bilgi edinme ve bu bilgileri sürekli güncelleme imkanı sağlamasının yanı sıra, sürecin sürekli olarak dinamik kalmasına ve işlevsel olmasını da katkı sunmaktadır. Bu yararlarının ışığında, izleme sürecinin aktif bir şekilde gerçekleştirilmesi ile gerekli görüldüğü takdirde uygulamalarda, programda değişiklik yapmamız, hatta yeniden yapılandırmamız

mümkün olmaktadır. İzleme sürecinde öğrencinin güncel gelişimlerinin sürekli takibi yapılarak kayıt altına alınması bu noktada önemli olabilmektedir. Ek olarak, yerleştirme kararının uygunluğunun doğrulanması için de izleme süreci önemli bir unsur olarak görülebilir.

Tıbbi, eğitsel tanılama ve değerlendirme, yerleştirme, BEP geliştirme ve izleme süreçlerinin sürekli bir dinamizm içerisinde gerçekleşmesi paydaşlar arasında etkili bir işbirliğini gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla her aşamada rolü olan bireylerin sorumluluğu paylaşarak işbirliği içerisinde çalışması, başarının ön koşulu olarak nitelendirilebilir.

4.7 EĞİTİM ORTAMLARININ DÜZENLENMESİ / GELİŞTİRİLMESİ

VAKA İNCELEMESİ

Meryem' in Eylül'deki BayRAMı

Meryem 11 yaşında, 4. Sınıf öğrencisidir. Ailesiyle beraber, savaş koşullarından çıkarak, geldiği Şanlıurfa Viranşehir'de kendini ait hissettiği sosyal çevresinden ayrılmıştır. Yeni dahil olduğu sosyal çevrede ailenin geçim sorunlarıyla başa çıkma kaygısı, toplumsal yapıya ve kültüre adapte olabilme çabası, Meryem'in gelişim dönemi itibarıyla psikolojik desteğe en çok ihtiyaç duyduğu bir anda ailenin ilgi ve desteğinden yoksun kalmasına neden olmuştur. Bu durum Meryem' in duygusal boşluğunun giderek derinleşmesiyle sonuçlanmıştır.

Meryem' in devam ettiği okulda sınıf öğretmeni, onun hem öğrenme hızı bakımından sınıf ortalamasının gerisinde olduğunu, hem de içine kapanık olduğunu gözlemleyince rehberlik servisi ile işbirliği içinde sorunun kaynağına yönelerek çözüm yoluna gitmiştir. Yapılan akran görüşmeleri, gözlem kayıtları ve aile görüşmeleri, Meryem'in eğitim performansının ve sosyal uyumunun olumsuz yönde etkilendiğini göstermiş ve ailenin RAM'a yönlendirilmesi kararına varılmıştır. RAM tarafından randevu sistemi üzerinden bir hafta sonrasına randevu verilmiştir. Randevu günü öğretmenin eğitsel değerlendirme formu ile RAM'a gelen Meryem'e yapılan inceleme ve tanılama süreci sonunda özel öğrenme güçlüğü tanısı konulup tam zamanlı kaynaştırma tedbiri öneren bir rapor verilmiştir.

Meryem için RAM raporu çerçevesinde destek eğitim vermek üzere görevlendirilen Eylül öğretmen, öğrenci ile bire bir ilgilenildiğinde kısa sürede ilerlediğini görünce onunla daha çok ilgilenmeye başlamıştır. Eylül öğretmen özel eğitimde ailenin kilit rol oynadığını bildiği için yaptığı aile eğitimleriyle anne babayı işin içine katıp süreçte daha etkin rol oynamaları için bilgilendirmiştir.

Eylül öğretmen dönem sonunda tuttuğu gözlem kayıtlarında Meryem'in akademik başarısının arttığını tespit etmiştir. Bu süreç Meryem'in moral ve motivasyonunu artırırken anne babanın olumlu tutumları sayesinde sosyal uyumunu da geliştirmiştir. Rehberlik servisi ve aile bu olumlu gelişimde Eylül öğretmenin payının çok büyük olduğunu ve kendilerinin de bu gelişimin devam etmesi için süreci izleyeceklerini belirtmiştir.

Bu bölümde, çeşitli nedenlerle arkadaşlarından farklılaşan bireyler için okul ortamlarında yapılabileceklerin incelenmesine odaklanacaktır. Bireylerin yetersizlikleri olmasının yanında kültürel olarak da farklı bir kökeninin olması okul ortamlarında karşılaşılabilecekleri sorunları artırırken, diğer kişilerin de bundan olumsuz şekilde etkilenmesi mümkündür. Eğitim ortamlarında çeşitli yaklaşım ve düzenlemelerle ortamı herkes için daha etkin ve işlevde bulunabilir hale dönüştürmek mümkündür.

Evrensel Tasarım

Evrensel tasarım temelde mimariden gelen bir kavram olsa da bugün eğitim alanında en fazla tartışılan kavramlardandır. Bu yaklaşımın temel amacı insanların kullanımına sunduklarımızı mümkün olan herkes için geliştirmektir. Bu kavramı ve gerekliliğini anlamak için solaklara bakmak bile yeterli olmaktadır. Dünyanın %10 u solaktır. Fakat her sene binlerce solak sağaklar için geliştirilmiş araçları kullanırken geçirdikleri kazalar nedeniyle hayatlarını kabetmektedirler. Bu rakam yıllar içerisinde düşmektedir çünkü evrensel tasarım mantığıyla geliştirilen araçlar daha fazla insanın daha doğru kullanımları için fırsatlar oluşturmaktadır. En basit örnek olarak makasların tasarımının değiştirilmesi verilebilir. Bundan 20 sene önce birçok makas sadece sağaklar tarafından etkin biçimde kullanılırken makasların gözlerinin eşit ve yuvarlak hale dönüştürülmesi problemi çok azaltmıştır.

Eğitimde evrensel tasarım ise öğrenmenin herkes için kolaylaşmasını hedefleyen bir yaklaşımdır. Müfredatın tüm çocuklara aynı biçimde uygulanmaya çalışılmasına karşı geliştirilmiş bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım genelde müfredatın ortalama öğrenci için uygulandığı ortamlarda esnek amaç, yöntem, materyal ve değerlendirmelerle hem öğretmen hem öğrenci için etkili haline gelmektedir.

Öğrencilerin öğrenmesine odaklanan bu yaklaşımın temelde 3 ilkesi bulunmaktadır:

- 1 Bilgiyi farklı yollarla sun-Bilgiyi sunmak için sadece bir yola bağlı kalmadan gerekirse birden fazla yolu aynı anda devreye sok
- 2 Farklı biçimlerde yanıt vermelerine izin ver- sözel veya sözel olmayan yollardan ya da kendilerini daha iyi ifade edebilecekleri herhangi bir yoldan tepki vermelerini sağla
- 3 İçerikle farklı biçimlerde buluşturarak güdülenme sağla-günlük yaşamından da faydalanarak neden bu bilgi önemli ile başlayarak öğrenmeye dönük güdülerini kendilerinin devam ettirebilecekleri kendini yönetme ve düzenleme becerilerine sahip olmalarını sağla

Evrensel tasarım birçok bakımdan müfredatın getirdiği olası sınırlamaları öğrenci özellikleri doğrultusunda aşan bir yaklaşımdır.

Evrensel tasarım bu ilkeler dâhilinde kişilerin engelleri veya benzeri kavramların oluşturduğu algılarla sınırlı kalmadan öğretmenin kendi yaratıcılığı dâhilinde iş çıkarmasını sağlamaktadır.

Öğretimi Planlama ve Uygulama Sırasında Dikkat Edilmesi Gereken Noktalar

Öğretmenler sınıflarında öğretim yapmadan önce bir takım değişkenleri göz önünde bulundurmalıdırlar. Bu değişkenlere aşağıda değinilmiştir:

- Öğrencilere kazandırılacak olan davranışların işlevsel olması, davranışların ön koşulların ve öğrencilerin işlevde bulunma düzeylerinin belirlenmesi
- Öğretimin yapılacağı fiziksel ortam düzenleme

- Kullanılacak araç-gereçler ve materyallerin seçimi
- Öğretim süresinin belirlenmesi
- Etkili öğretim yöntemine karar verme
- Öğrenci tepkilerine ne şekilde tepkide bulunulacağını belirleme (yanlışların düzeltilmesi, dönüt verme ve pekiştirme)
- Sınıf Yönetimi
- Değerlendirme
- Öğrenilenlerin kalıcılığını, akıcılığını ve genellenebilirliğini sağlama

Aşağıda bu basamakların her biri başlıklar altında, ayrıntılı olarak açıklanmıştır:

Öğrencilere Kazandırılacak Olan Davranışların İşlevsel Olması, Kazandırılacak Olan Davranışlarda Ön Koşulların Belirlenmesi ve Öğrencilerin İşlevde Bulunma Düzeylerinin Belirlenmesi

Yetersizlikten etkilenmiş öğrencilere kazandırılacak olan davranışların öğrenci için işlevsel olması gerektiği unutulmamalıdır. Öğretilecek olan davranışların çocuğun yaşına, cinsiyetine, içinde bulunduğu sosyal ortama ve sonrasında öğretilecek olan davranışlara bir önkoşul niteliği sergilemesi gerekmektedir. Kazandırılması hedeflenen davranış tüm bu açılardan değerlendirildiğinde “evet” cevabı alınıyorsa o zaman öğrenci için işlevsel olduğu düşünülebilir.

Örneğin bir öğrencinin gereksinimi kazak giyme olabilir ama henüz küçük kas becerileri istenilen olgunluk düzeyinde değilse, o zaman öncelikli olarak küçük kas becerilerini destekleyici etkinliklere yer verilmesi gerekir. Kazandırılacak olan davranışın öğrenci için öncelikli olduğuna karar verildikten sonra öğrencinin davranıştaki işlevde bulunma düzeyinin başka bir ifadeyle performans düzeyinin belirlenmesi gerekir.

Öğrencinin performans düzeyi belirlenirken hedef davranışın özelliğine göre informal değerlendirme araçları ve formal değerlendirme araçları kullanılabilir. Fakat elimizde diğer dillerde formal değerlendirme araçları olmadığı için temelde informal değerlendirme araçları ile çalışılacaktır. Hedeflenen davranış bir beceri ise beceriyi yapmasını istediğimizi belli edecek sözel ve

Öğretilecek olan davranışların çocuğun yaşına, cinsiyetine, içinde bulunduğu sosyal ortama ve sonrasında öğretilecek olan davranışlara bir önkoşul niteliği sergilemesi gerekmektedir.

sözel olmayan iletişim yöntemleri ile öğrencini beceriyi yerine getirme düzeyini kontrol edebiliriz. Okuma ve benzeri akademik becerileri içeren değerlendirmelerde öğrencinin kendi dilinde bir araç sunmak mümkünse kullanılabilir, aksi takdirde görsel ipuçlarını içeren değerlendirme yöntemlerinin kullanılması uygun olacaktır.

Öğretimin Yapılacağı Fiziksel Ortamı

Öğretim öncesinde yapılacak hazırlıklardan biri, sınıfın fiziksel boyutlarını etkili şekilde kullanmak için gerekli düzenlemeleri yapmaktır. Çalışılan ortamın öncelikle masa, sıra, pano, kitaplık gibi, tüm mobilyaların güvenli ve kolay ulaşılabilir şekilde düzenlenmesi ve ışık düzeninin ayarlanması gereklidir. Öğrencilerinizi pencereye sırtı dönük olacak şekilde, çalışılan konunun özelliğine göre masa ya da mindere oturtmayı planlamalısınız. Böylece öğrencinizin

dışarıyı görmesini engelleyerek ortamı dikkat dağıtıcı uyarılardan arındırılmış olacaksınız. Sınıf içinde yer alan bilgisayarlar, kayıt cihazları, projeksiyon araçları gibi öğretimsel araçları etkili şekilde kullanmanızı sağlayacak ve öğrencilerinizin ulaşabilirliğini arttıracak şekilde sınıf ortamına yerleştirmelisiniz. Sınıf içinde en çok kullanılan alan olan öğretmen masası, öğrencilerinizin dikkatini dağıtmadan ancak her öğrenciyi kolayca gözlemleyeceğiniz şekilde konumlanmalıdır. Farklı kültürlerden gelen öğrencileri diğer öğrencileri ve öğretmeni sürekli olarak görebilecekleri ve model alabilecekleri şekilde oturtmak uygun olacaktır. En fazla olumlu etkileşimin olabileceği noktaları önden tespit ederek, öğrencilerin sınıf içine yerleştirilmesini gerçekleştirebilirsiniz.

Kullanılacak Araç-Gereçler

Araç-gereçler, amaçlara ulaşmak için birer araçtır. Öğretim araç gereçleri, genel olarak çalışma kağıtlarını, sınavları/testleri, kitapları, makasları, kalemleri, yapıştırıcıları, öğretmen yapımı maketleri, dvd, cd, kameraları, projektörleri içerir.

Öğretim araç gereçleri hazırlanırken, iki noktayı göz önünde bulundurmalısınız. Bunlardan ilki, hazırlanacak olan araç-gereçlerin kazandırılacak olan konunun özelliğine göre hazırlanması, ikincisi, araç-gereçlerin öğrencilerin düzeylerine uygun olmasıdır. Türkçe dersi için bir hikâye kitabı hazırlayacaksanız, hazırlayacağınız hikaye kitabı öğrencilerinizin düzeyine uygun olmalıdır (harflerin kaç puntodan oluşacağı, kaç kelimelik bir hikayeden oluşacağı, içerisinde kaç olayın

gececeği vb.). Aynı şekilde hazırlayacağınız çalışma kağıtlarında, öğrencilerinizin okuma-yazma düzeylerini dikkate almalısınız. Okuma-yazma bilen öğrenciler için yazılı ifadeler yer alırken, okuma-yazma becerisine sahip olmayan öğrenciler için semboller ve resimler kullanmalısınız. Öğrencilerinizi değerlendirmek için hazırlayacağınız testler ve sınavlarda ise, soru çeşitlerini ve seçeneklerini çoğaltmalısınız. Örneğin, hep çoktan seçmeli soru sormak yerine, aynı soruyu boşluk doldurmalı, açık uçlu ve doğru-yanlış işaretleme seçeneklerine yer vererek sormak öğrencinizin doğru cevap verme şansını arttıracaktır. Ayrıca tüm basılı araç-gereçlerde görsellik açısından kullanılacak olan alandaki boşluklar ve yazı karakterleri net ve açık olmalıdır. Öğretim materyallerin hazırlanmasında kültürel farklılıklar da dikkate alınmalıdır. Örneğin, kültürel olarak öğrenciye çok yabancı olduğunu düşündüğünüz bir konudaki okuma metnini kullanmadan önce öğrencinin bu konudaki

ön bilgisini kontrol etmeli, gerekirse bilgilendirme yapılmalıdır. Bu bilgilendirme öğrencinin okuma materyalini daha rahat okumasını ve anlamasını sağlar.

Diğer bir konu ise teknoloji kullanımı olacaktır. Çeşitli web sayfaları farklı dillerde öğretim materyalleri sunmaktadırlar. Belli bir süre için, öğrencinin içinde bulunduğu kültürel ortama uyumu belli bir düzeye gelinceye dek görsellerin ve farklı dillerin kullanıldığı alternatif öğretim materyalleri kullanılabilir. Örneğin bir öğretmen fen bilgisi dersinde kaldıraçları çalışıyorsa videoların yüklendiği web sitelerinden örnekleri sınıfında izleterek görsel ipuçları da sağlamış olacaktır.

Öğretim Süresinin Belirlenmesi

Etkili öğretim yapan öğretmenler öğretim zamanını iyi yönetirler. *Dersin girişi*, öğrencilere dersin adını, amacını, bu ders sonunda neler kazanacaklarını,

kuralları ve ödülleri söyleyeceğiniz aşamadır. Bu aşamanın 5 dk'lık bir süreyi aşmaması gerekir. Öğretim zamanı, öğrencilere gerçekten ne kadar öğretim zamanının sunulduğudur. Dersin giriş kısmında geçirilen zaman, problem davranışlarla baş ederken geçirilen zaman, materyallerin düzenlenmesi sırasında harcanan zaman, planlanan öğretim zamanından çalabilir. Bu konuda çok dikkat edilmesi gerekir. *Değerlendirme zamanı*, öğretimi yapılan konuda öğrencilerin bağımsızlığa ulaşip ulaşmadıklarının değerlendirildiği zamandır. Bu aşamada öğrenciler, yazabilir, okuyabilir, konuşabilir ya da dinleyebilir. Bu aşamada öğretmenin rolü liderlik yapmaktan daha çok rehberlik etmektir. *Dersi bitirme* aşaması, özetlemelerin yapıldığı, ödüllerin dağıtıldığı, derste yapılan ürünlerin toplandığı ve bir sonraki derste neler öğrenileceğinin söylendiği aşamadır.

Etkili Öğretim

Etkili öğretim yöntemine karar verme

Öğretim yöntemine yetersizlikten etkilenmiş öğrencilerinizin bireysel farklılıklarını gözeterек karar vermelisiniz. Öğrencilerinizin öğrenme stilleri, dil yeterlikleri, ilgi alanları, performans düzeyleri ve güdülenme durumları yöntem seçiminde dikkate almanız gereken faktörlerdir.

Etkili öğretim ve ipucu

Öğrencilerin, daha önce sahip olmadıkları bir beceriyi öğretim sonrasında kazanabilmeleri için öğretmenlerin etkili öğretim yöntemlerini kullanmaları gereklidir. Öğretimin etkili olmasını sağlayan pek çok önemli değişkenden biri öğretmenlerin ipuçlarını etkili bir şekilde kullanmalarındır. Kazandırılacak olan davranış ne olursa olsun ya da hangi yöntem kullanılırsa kullanılsın sistematik bir öğretim ipuçlarını

etkili bir şekilde kullanmayı ve daha sonra bu ipuçlarını ortamdaki kaldırarak öğrencinin bağımsız olarak tepkide bulunmasını gerektirir.

İpucu

İpucu, belli bir uyarının (ayırddedici uyarın) varlığında, öğrenciye ne ve nasıl yapılacağına hatırlatılmasıdır (Özyürek, 1996). Tepki ipucu ve uyarın ipucu olmak üzere iki tür ipucundan söz edilmektedir. Tepki ipuçları, öğrencinin doğru tepkide bulunmasını sağlamak amacıyla öğretmen tarafından öğrenciye sunulan davranış şekilleridir. Sözel ipucu, işaret ipucu, model olma ve fiziksel yardım tepki ipuçlarıdır. Uyarın ipuçları ise, yine öğrencinin doğru tepki vermesini sağlamak amacıyla, öğretmen tarafından, uyaranda yapılan düzenlemelerdir. Örneğin, öğrencinin güzel yazı yazması için öğretmenin bir çalışma yaprağı hazırlaması ve bu sayfayı yapılandırması (paragraf başı için kırmızı çizgi ile belirtmesi) uyarın ipucudur. Tepki ipuçlarını kullanmanın, iki önemli kuralı vardır. Bunlardan ilki, öğrenciye ne yapacağını belirtmeden önce, davranışın yapılmasını sağlayacak uyarının ya da uyarınların ortamda bulunmasıdır (Örn. Metinde anlamı bilinmeyen sözcüklerin anlamlarının sözlükten bulunması istendiğinde ortamda metnin ve Türkçe sözlüğün bulunması). İkincisi ise, ipuçları mümkün olduğu kadar kısa sürede ortamdaki kaldırılmalıdır çünkü öğrenci ipucuna gereksinim duymadan bağımsız olarak tepkide bulunmalıdır.

Öğrencilerin öğrenmesini yönlendirebilmek için sözel ipucu, işaret ipucu, model olma ve fiziksel yardım şeklinde sıralanan ipuçlarından hangisinin kullanılacağına sınıf öğretmeni karar verecektir.

Tepki ipuçlarını kullanırken aşağıda yazılı olan ortak noktalara dikkat edilmelidir:

- Öğrenci için en az kontrol gerektiren onu en az kısıtlayan ancak en etkili olan ipucu seçilmelidir,
- Gerekli durumlarda, ipucu türleri birleştirilerek birlikte kullanılmalıdır, örneğin model olma ve sözel ipucu ya da fiziksel yardım ve sözel ipucu birlikte kullanılmalıdır.
- Davranışla doğrudan ilgili ve en doğal ipucu türü seçilmelidir,
- İpucu, öğrenci dikkatini yönelttiği zaman sunulmalıdır,
- İpucu, öğrenciyi cezalandırıcı bir tutumla değil, destekleyici bir tutumla sunulmalıdır.

Öğrenci Tepkilerine Ne Şekilde Tepkide Bulunulacağını Belirleme (Yanışların Düzeltilmesi, Dönüt Verme ve Pekiştirme)

Öğretim ve alıştırmalar sırasında öğrencilerin yanıışları düzeltilmeli, dönüt verilmeli ve öğrencinin doğru cevapları pekiştirilmelidir. Öğretmenler, öğrencilerinden doğru tepki almaya yönelik soru sorma becerilerine sahip olmalıdır. Öğrenci yanıış yaptığında veya cevap vermediğinde öğretmen soruyu basitleştirebilir, ipuçları verebilir, konuyu yeniden anlatabilir. Önemli olan öğrencilerin yanıışlarının düzeltilmeden geçilmemesidir. Kış meyveleri nelerdir? diye sorulduğunda kış meyvelerinin söyleyemeyen bir öğrenciyeye “Kışın pazara gittin mi, pazarda hangi meyvelerin satıldığını gördün vb.” gibi sorular basitleştirilerek ve ipuçları verilerek öğrenciyeye doğru cevap buldurulabilir. Öğrencinin cevabı doğruysa öğrenciyeye küçük bir övgüde bulunabilir. Öğrenci cevabının doğruluğundan emin değilse öğrenciyeye cevabının doğru olduğunu belirtmek çok önemlidir.

Bu durumda öğretmen bu cevabı nasıl bulunduğunu öğrenciyeye gösterir. Buna işlem dönütü denir. Öğretmen işlem dönütü verirken evet bu doğru çünkü ..... der. Örneğin, kulağımızın işitme organı olduğunun cevabını tereddütlü olarak veren öğrenciyeye “ders ziline sesini kulağımız sayesinde duyduk değil mi ?” diyerek işlem dönütü verebilirsiniz.

Güzel-Özmen'e (2003) göre, dönüt verirken şunlara dikkat edilmelidir:

- Her alıştırmadan sonra hemen dönüt verilmelidir.
- Öğrenciyeye doğru cevabı bulmasına yardımcı olacak dönütler verilmelidir.
- Verilen dönütler olumsuz davranışları çoğaltmamalıdır.
- Dönütler öğrencinin düzeyine uygun olmalıdır.
- Doğru cevaplar ödüllendirilmelidir.
- Yanlıış cevaplar düzeltilmelidir.
- Sonuçtan çok işlem üzerinde durulmalıdır. Yani doğru cevabı söylemesinden çok cevabı nasıl bulunduğu üzerinde yoğunlaşılmalıdır.
- Öğrencinin kendine nasıl dönüt vereceği ve kendi performansını nasıl kontrol edeceği öğretilmelidir.

Sınıf Yönetimi

Etkili öğretimin en önemli ön koşullarından birisi de sınıf yönetimidir. Bu nedenle öğrencilerinize kazandırmak istediğiniz amaçlara yönelik öğretim sunusu yaparken öncelikle öğrencilerinizin davranış kontrolünü sağlamalısınız. Sınıf ve davranış yönetimiyle ilgili gerekli düzenlemelerin nasıl yapılabileceği ile ilgili ek bilgiyi “Eğitim Ortamlarının Düzenlenmesi” kısmında bulabilirsiniz.

Öğrenmenin Akıcılık, Kalıcılık ve Genelleme Aşamalarında Düzenlemelere Yer Verme

Yetersizlikten etkilenmiş öğrencilerin öğretim sırasında ve sonrasında değerlendirilmesi öğretim sürecindeki en önemli basamaktır. Etkili öğretim yapan öğretmenler, öğretimlerini izler ve değerlendirirler. Öğretimin değerlendirilmesi, ilerlemeleri değerlendirme ve sonucu değerlendirme olarak ikiye ayrılır. İlerlemeleri değerlendirme, genellikle öğrencilerin öğretilen konudaki anlama düzeylerini değerlendirmek için kullanılır ve değerlendirme sonucu öğretmene öğretim sırasında yapması gereken uyarlamalar konusunda

yol gösterir. Sonucu değerlendirme ise, öğrencinin öğretim sonunda öğretilen konu ya da kavramı öğrenip öğrenmediğini değerlendirmek için kullanılır. Öğretim sırasında öğrencilerin ilerlemelerinin değerlendirilmesi, testler, yazılı ya da sözlü yoklamalarla yapılır. Sonucun değerlendirilmesi ise, ürün değerlendirmesi (deneyler, projeler) veya gelişim dosyaları aracılığıyla yapılır.

Öğrencilerinize yeni davranışları kazandırmanın yanı sıra, bu davranışları öğretim bittikten sonra da farklı ortamlarda, farklı kişilerin varlığında farklı araçlarla ve istenilen kalitede gerçekleştiriyor olmaları gerekir. Bu aşamalar birbirinden bağımsız gibi görünse de aslında birbirleriyle son derece ilişkilidir. Örneğin, selamlaşma becerisini edinen bir öğrenci okulda, evde, misafirlikte karşılaştığı kişilerle selamlaşması için teşvik ediliyorsa, bu hem genelleme hem akıcılık hem de kalıcılık aşamasına hizmet edecektir. Öğrencilerinize kazandırmış olduğunuz yeni davranışları gezi, gözlem, dramatizasyon, hikâye okuma, sınıf köşesi oluşturma, projeler, resimli kartlar, film seyrettirme, sınıf tartışmaları gibi etkinliklerle, günlük gözden geçirmeler ve ev ödevleriyle mutlaka desteklemelisiniz. Bu aşamalarda tekrarlara ve pekiştirme tarifelerinde geri çekimlere yer vermelisiniz.

ÖRNEK DERS PROGRAMI

ÖĞRENCİNİN PERFORMANS DÜZEYİ

Geçici koruma statüsündeki öğrenci, Mahmoud, hafif düzeyde zihinsel yetersizliğe sahip. Mahmoud anadilini kullanarak iki-üç kelimelik cümlelerle konuşabiliyor, benzer şekilde iki-üç kelimelik yönergeleri yerine getirebiliyor. Öğrencinin herhangi bir ek yetersizliği yoktur. Dikkat süresi en az 10 dk olan öğrenci taklit etme becerisine ve ekrandan izleme becerisine sahiptir. Ailesi ile birlikte yaşıyor ve bulaşık yıkama becerisinde bağımsız değil. Oldukça kalabalık bir ailede yaşıyor ve günlük yaşamında sıklıkla kullanmaya gereksinimi olduğu için bu becerinin öğretilmesine gereksinimi var.

Uzun Dönemli Amaç:	Öğrenci, bulaşıkları her seferinde bağımsız olarak yıkar.
Kullanılacak yöntem:	Video ile model olma
Ortam:	Okulun bağımsız yaşam odası
Kullanılacak olan materyaller:	Kirli bardaklar, kaşık-çatalar ve kirli tabaklar, bulaşık yıkama becerisinin sözel ipucu yer almadan yetişkin bir modelin beceriyi bağımsız olarak gerçekleştirdiği video görüntüleri
Öğretime hazırlık:	Öğretmen ve öğrenci, bağımsız yaşam odasında bulaşıkların yer aldığı tezgahın önünde yan yana olacak şekilde durmaktadırlar. Tezgahın önünde diz üstü bilgisayar durmaktadır. Öğretmen öğrenciye az sonra ekranda bulaşık yıkama ile ilgili görüntüler izleyeceklerini, daha sonra ise öğrencinin bu görüntüleri izledikten sonra tezgahta duran bulaşıkları yıkayacağını jest ve mimiklerini kullanarak anlatır. Öğrenci hazır ise başlayacaklarını söyler. Öğrenci hazır olduğunu jest ve mimikleriyle ifade ederse, "hadi o zaman başlayalım" diyerek dikkat işaretini verir.

ÖĞRETİM

Öğretmen bilgisayardan bulaşık yıkamanın yer aldığı görüntüyü öğrenciye bir kez izletir. Bir kez izlettikten sonra öğrenciyi güzel bir şekilde izlediği için pekiştirir. Daha sonra bir kez daha izletir ve yine öğrenciyi güzel izlediği için pekiştirir. Daha sonra bilgisayarı kapatır ve öğrenciden tezgahta duran bulaşıkları yıkaması için "bulaşıkları yıka" diyerek ana yönergeyi verir. Öğrenci eğer bağımsız olarak beceriyi gerçekleştirirse pekiştirir. Öğrencinin yanlış yaptığı ya da tepkisiz kaldığı basamak eğer becerinin önemli bir basamağı ise öğrenciyi durdurur ve bilgisayarı tekrar açarak bulaşık yıkama becerisini baştan sona kadar bir kez daha izletir, eğer öğrencinin yanlış yaptığı ya da tepkisiz kaldığı basamak beceriyi oluşturan mihenk taşı bir basamak değilse öğretmen jest ve mimiklerini kullanarak hatırlatıcı ipuçlarına yer verir. Bu süreç öğrenci beceriyi bağımsız olarak gerçekleştirene kadar devam eder. Öğretim sırasında öğrencinin tüm doğru tepkileri pekiştirilir. Yanlış tepki verdiği ya da tepkisiz kaldığında ise öğrencinin bu tepkisi görmezlikten gelinerek ya görüntü tekrar izlettirilirdi ya da hatırlatıcı ipucuna yer verilir ancak öğrenci doğru tepki verdiği doğru tepkisi anında pekiştirilir.

ÖĞRETİM SONU DEĞERLENDİRME

Öğrenci bulaşık yıkama becerisinde bağımsızlığa ulaştığında öğretim sonu değerlendirmeye yer verilir. Öğretim sonu değerlendirmede öğrenciden ana yönerge verilerek beceriyi hiç bir ipucuna gerek kalmadan bağımsız olarak sergilemesi beklenir. Öğrenci beceriyi bağımsız olarak gerçekleştirirse pekiştirilir eğer bağımsız olarak gerçekleştiremezse öğretime geri dönlür.

Problem Davranışa Müdahale Yöntemleri

Öğrenme ve öğretme sürecinin geliştirilmesine yönelik çalışmaların ortak amacı, öğrenciler için daha olumlu ve öğrenmeye uygun bir sınıf ortamı sunmak ve öğrenmeyi kolaylaştırmaktır. Bu doğrultuda öğrenme sürecini olumsuz etkileyen istenmeyen öğrenci davranışlarına ilişkin çalışmalar, olumlu bir öğrenme ortamının olduğu sınıflarda istenmeyen davranışların daha az ve öğrenmenin ise daha kalıcı olduğunu göstermektedir.

Olumsuz davranışların önlenmesine ilişkin olarak öğretmenlerin izlediği teknikler, davranışın türüne ve aynı zamanda öğrencilerin sahip oldukları yetersizlik düzeyine göre değişmektedir. Yetersizlikten etkilenmemiş öğrencilerin yer aldığı sınıflardaki öğretmenler, genellikle dersten sonra öğrenciyle

bireysel olarak konuşma, beden diliyle öğrenciyi uyarma, öğrencinin dikkatini yeniden toplama ve öğrenciyi sözlü olarak uyarma, kuralları hatırlatma, sesli uyarma ve soru sorma tekniklerini kullandıklarını, buna karşın yanına yaklaşma, dokunma, sessizce uyarma, göz teması kurma ve görmezden gelme yöntemini daha az kullandıklarını ortaya koymuştur.

Genel eğitim sınıflarında eğitim gören öğrencilerin bulunduğu ortamlarda ya da özel gereksinimli öğrencilerin problem davranışlarının çözümüne yönelik yaptıkları çalışmada, öğretmenlerin problem davranışların çözümüne ilişkin daha çok; sözel olarak uyarma, görmezden gelme, uyuşmayan davranışı pekiştirme ve etkinlikten mahrum bırakma, pekiştireç ve ödül kullanma, sözel olarak uyarma gibi yöntemlere başvurdukları görülmektedir.

Alkan (2007) yaptığı çalışmada öğretmenlerin

istenmeyen davranışlara karşı en çok kullandıkları yöntemleri araştırmıştır. Bu yöntemlerin öğrenciyi dersten çıkarma, öğrenciyi teneffüse çıkarmama, sorduğu sorulara cevap vermeme, öğrenciyi tahtada bekletme, fiziksel ceza verme, sınıfta başarılı öğrenci ile kıyaslama, söz hakkı vermeme, öğrenciyi daha fazla ödev verme, sınıfta yokmuş gibi davranma ve davranışın yanlış olduğunu anlatma olarak belirtmiştir. Öğretmenlerin en az kullandıkları yöntemlerin ise öğrenciyi sevdiği etkinliklerden mahrum bırakma, görmezden gelme, dokunarak uyarma, ceza alınacak davranışları önceden belirleme, rehberlik servisi ile görüşme, okul idaresi ve aile ile görüşme, öğrenciyle ders dışında konuşma olduklarını bildirmiştir.

Yapılan araştırmalar problem davranışların sağaltımına yönelik daha çok problem davranış ortaya çıktıktan sonraki duruma odaklanıldığını, bütüncül bir yaklaşımla problem davranışın önlenmesine ya da çözümüne ilişkin yaklaşımların sergilenmediğini göstermektedir. Oysa ki alanyazın problem davranışın ortadan kaldırılması ve önlenmesine ilişkin bütüncül yaklaşımların daha etkili olduğunu, öğrenmelerin bütüncül yaklaşımların sergilendiği ortamlarda daha kalıcı hale geldiğini ortaya koymaktadır. Problem davranışa yönelik sunulan etkili müdahalelerin ortak özellikleri ilgili başlık altında sunulmuştur.

Problem Davranışa Yönelik Sunulan Etkili Müdahalelerin Ortak Özellikleri

Okullar uzun yıllar karmaşık problem davranışları disiplin cezaları ve okuldan uzaklaştırma gibi bilimsel çalışmalarla ispatlanmamış, basit uygulamalarla çözmeye çalışmışlar fakat etkili sonuçlar alamamışlardır. Araştırmacılar problem davranışlara yönelik okul genelinde sunulan etkili

yaklaşımların sistematik sosyal beceri öğretimini, akademik müfredatın yeniden yapılandırılmasını, olumlu davranış eğitimi, problem davranışların erken tanınmasını ve önleyici disiplin özellikleri gibi temel özellikleri taşıması gerektiğini belirtmişlerdir.

Conroy ve Brown (2004) zamanında yapılamayan uygulamaların sınıf içinde gerçekleşen problem davranışları önlemeye yönelik etkisinin az olduğunu belirtmişlerdir. Öğrencilerin istenmeyen davranış göstermelerini beklemek ve bu davranışlar ortaya çıktıktan sonra nasıl müdahale edileceğine karar vermeye çalışmak, çok etkili bir yöntem değildir. Bunun yerine, istenmeyen davranışın ortaya çıkmadan önce önlenmesi ya da davranışın oluş sıklığının azaltılması daha iyi sonuçlar vermektedir. Bir öğretmenin istenmeyen öğrenci davranışlarını azaltmasının en etkili yolu, dersi tümüyle öğrencilerin ihtiyaç ve beklentilerini karşılayacak şekilde iyi organize etmesidir. Etkili bir müdahalenin taşıması gereken dört özellikten söz edilmektedir. Bunlardan ilki problem davranışlarla baş etmede tek bir tekniğin yetersiz olduğu, bu yüzden kapsamlı bir yaklaşımın kullanılması gerekliliğidir. İkincisi, müdahale programının bireysel olmasının gerekliliğidir. Her çocuğun davranışsal tepkileri farklı olduğu için çocuğun ihtiyaçları göz önünde bulundurularak müdahale programının oluşturulması önem taşımaktadır. Üçüncüsü disiplinler arası işbirliğidir ki farklı açılardan bakan müdahale programı çocuğun problem davranışını olumlu yönde etkileyebilir. Çocuk farklı bir açıdan yaklaşan bir müdahale programına olumlu yanıt verebilir. Dördüncü vazgeçilmez özellik ise çocuğun davranışlarının sıklığı, yoğunluğu, süresi gibi tüm bilgileri elde etmeye yardımcı olan geçerli ve güvenilir veri toplama aracının gerekliliğidir. Bu özellikleri taşıyan müdahale ve pozitif davranış destekleme programı oluşturularak çocuğun

problem davranışlarına olumsuz tepki vermekten çok çocuğa kabul edilebilir sosyal becerilerin ve alternatif iletişim biçiminin öğretilmesi yoluyla problem davranışların oluş sıklığı azaltılmaya çalışılmalıdır.

Hedefe ulaşabilmek için bir müdahale programında bulunması gereken 3 önemli unsur vardır. Bunlar:

- Çocukların yetersizliklerini erken dönemde saptamaya yarayacak tarama sistemi
- Öğrenci, öğretmen ve akran ilişkisini ve akademik gelişmeyi destekleyici davranışlar öğretmeyi hedefleyen okul programı

- Çocuğun okula en iyi şekilde başlamasını destekleyebilmek için ailelerin okul ile işbirliği içinde çalışmasını sağlayacak aile eğitim programını içermesi olarak sıralanmıştır.

Yoğun davranış problemlerini çözmek için etkili ortam oluşturmada önemli olan öğelerin aile ile uzman işbirliği, sık sık değerlendirmeyi esas alan olumlu davranış desteği ve sınıf ortamına başarılı katılım olduğu belirtilmektedir. Çocuğun tüm çevresini ele alan ve davranış değiştirme için işlevsel ve iletişim temelli yaklaşımlardan faydalanan etkili erken müdahale programlarının ekolojik yaklaşımlar olduğu belirtilmektedir.

Önleyici stratejilerde çocukların, akranları ve yetişkinlerle, materyallerle ve aktivitelerle aktif olarak katılımı sağlandığında, çocukların neyi, ne zaman, nasıl yapacaklarını özetle kendilerinden beklenilene anladıklarında ve çocuklarla etkili ve uygun iletişim becerileri kurulduğunda problem davranışların daha az görüldüğü bilinmektedir.

Temel olarak önleyici problem davranış sağaltım programlarında, tüm paydaşlarla (okul-aile-kurum) ortak amaç doğrultusunda hareket edilmesi, disiplinlerarası çalışılması ve uygulanan müdahale programlarının deneysel olarak geçerliliği ispatlanmış uygulamalar ışığında çalışılması gerekmektedir.

Bu doğrultuda aşağıda belirtilen üç bileşenli model önem kazanmaktadır. Bu model

- Evrensel destek,
- Grup desteği ve
- Bireysel destek olarak karşımıza çıkmaktadır.

A. Evrensel Destek

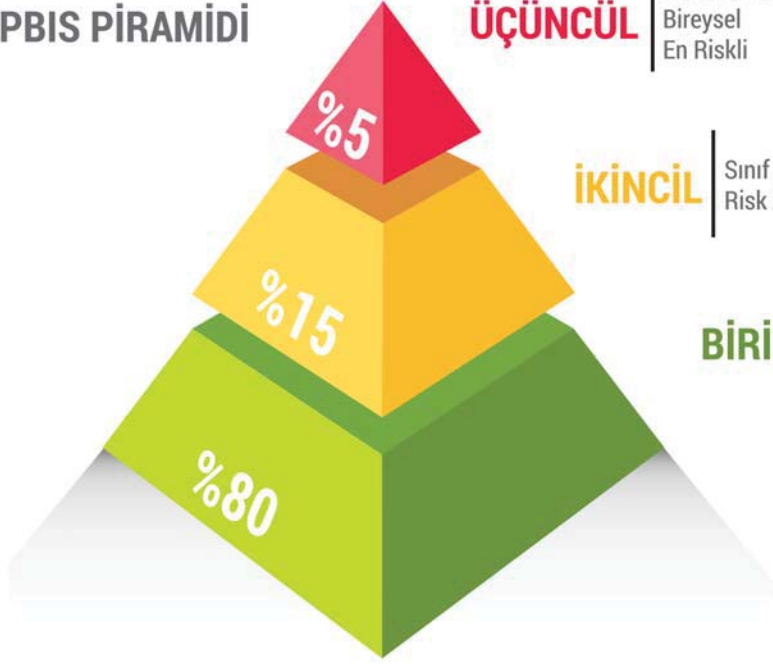
Evrensel destek sistemleri, tüm öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılamak için tasarlanmış bir dizi davranışsal destek oluşturur. Kapsam açısından, evrensel destek, tüm okul ortamlarında, tüm öğrencilere doğrudan öğretilir. Evrensel destek, her öğrencinin belirli problem davranışları için kimlik tespiti ve sevgi olmadan etkin biçimde destek almasını gerektirir. Evrensel desteğin amacı, öğrencinin birçok problem davranışını önemli ölçüde azaltmak veya ortadan kaldırmak ve mümkün olduğu kadar çok sayıda öğrenci için mümkün olan en uygun davranışları artırmaktır. Evrensel desteğin amacı, etkili ve güvenli eğitim ortamları oluşturmak ve bu ortamların sürekliliğini

sağlamak için ileriye yönelik, ekip çalışmasına dayanan bir yapı oluşturmaktır. Evrensel destek, problem davranışı önleme, temel sosyal becerileri geliştirme ve davranış problemlerini belirlemek için veri tabanlı problem çözme kullanan bir programdır. Okul genelinde, sınıfta ve bireysel müdahalelerde bulunarak tüm çocukların eğitimi için olumlu bir eğitim öğretim ortamı oluşturmaktadır. Anaokulu, ilköğretim ve lise gibi birçok okulda uygulanan bu sistem okul genelindeki bütün öğrencileri kapsayan, güvenli, olumlu, ve öğrencilerin uyum sağlayacağı bir ortam hazırlanması için okul yöneticilerine, öğretmenlere ve diğer personele destek sağlamaktadır. Evrensel destek bir önleme modeli olarak geliştirilmiştir. Her okulun kendine özgü bir sistem oluşturabileceği kapsamlı bir çerçevesi olan destek, çocukların okulda sosyal ve akademik başarı elde edebilmeleri için gerekli sosyal, kültürel ve davranışsal destek sağlayan bir sistem yaklaşımıdır.

Evrensel model kapsamında, okullarda öğrencilerin akademik ve sosyal gereksinimlerini desteklemek için tüm öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik devamlılığı olan bir müdahale programı sunulur. Bunun için tüm öğrencilerin gereksinimlerine göre hedefler belirlenir. Olumlu davranış desteği yaklaşımı, problem davranış sergileyen öğrencinin 24 saatini planlayarak ve gerekli çevresel düzenlemeleri sağlayarak, öğrencilerin problem davranışları azaltılmakta ve uygun davranışları artırılmaktadır. Ayrıca, bu yaklaşımla davranış değiştirme tekniklerini kullanırken, öğrencilerin değer yargıları, becerileri göz önünde bulundurulmaktadır. Böylece, istenilen davranış değişikliklerinin kalıcı olması ve genellenmesi sağlanmaktadır.

- Evrensel modelin temel bileşenleri;

PBİS PİRAMİDİ

ÜÇÜNCÜL

Hedeflenmiş Kişi
Bireysel
En Riskli

İKİNCİL

Sınıf /Küçük Grup
Risk Altında Olabilecek

BİRİNCİL

Tüm Öğrenciler / Okul
Geneli Temsil Eden

- Bir planlama ekibinin olması,
- Okul genelinde öğretmenlerin ve öğrencilerin gereksinimleri doğrultusunda uygun davranışların belirlenmesi,
- Öğretmen eğitimi,
- Öğretmenlerin öğrencilerden beklentilerinin belirlenmesi,
- Uygun davranışların kazandırılması için bir uygulama planının ortaya konulması,
- Öğrenci davranışlarının izlenmesini kolaylaştıran çok çeşitli kaynaklardan veri toplamayı (okul koridorları, tuvaletler, kafeterya ve oyun alanı gibi) sağlayabilecek veri sistemidir.

Evrensel model uygulaması sunulurken okul genelinde hazırlanan modelde bulunması gereken düzenlemeler;

- Olumlu ve açık şekilde ifade edilen beklentilerin ve kuralların belirlenmesi,
- Öğrenciden beklenen davranışların doğrudan öğretilmesi,
- Beklenen davranışların düzenli olarak ödüllendirilmesi,
- Öğrenciden beklenen davranışların yerine getirilmemesi durumunda sonuçların açıkça belirtilmesi
- Problem davranışların sonuçlarının açıkça belirtilmesi,

- *Problem davranış sergilendiğinde öğretimin devam edebilmesini sağlayacak seçeneklerin var olması,*
- *Davranış destekleme planı ve problem çözme ekibinin olması,*
- *Acil/ tehlikeli durumlara karşı yapılacakların yer alması,*
- *Okul yönetiminin aktif katılımının sağlanması,*
- *Problem davranışların kaydıyla ilgili veri toplama sisteminin olması,*
- *Öğrenciden beklenen davranışlar hakkında ailelerin bilgilendirilmesi için yasal yöntemlerinin olması,*

olarak sıralanmaktadır.

B.Grup Desteği

Grup desteği daha çok öğrenci veya öğrenci gruplarına yönelik müdahale programlarını içeren ve evrensel model uygulamasının yeterli olmadığı durumlarda başvuru bir aşamadır. Bu destek evrensel model uygulamasından yararlanamayan ve problem davranışı devam ettiren öğrencileri kapsamaktadır. Bu öğrenciler ise yüzdelik dilimde %10-15 arasındaki öğrencileri içine almaktadır. İkincil düzey destek müdahaleleri, benzer kazanım veya performans eksiklikleri sergileyen öğrenci grupları için sağlanacak hedef müdahaleleri içermektedir.

Grup desteğinin uygulanması evrensel müdahaleye oranla daha çok zaman ve daha yoğun bir

çabayı gerektirmektedir. Örneğin grup desteği, günlük olarak olumlu davranışı artıracak strateji ve daha sık aralıklarla olumlu davranışı artırmak için pekiştiricileri içermektedir. Grup desteğinde çok çeşitli müdahaleler yürütülmektedir. Bu müdahalelerin ortak özellikleri;

- *Hedeflenen becerilere yönelik yönergelerin olması,*
- *Öz-kontrol stratejilerini içermesi,*
- *Olumlu davranışların pekiştirilmesi,*
- *Hedeflenen davranışlar için düzenli performans geri bildirimlerinin sunulması ve*
- *Akran öğretimi uygulanması,*

olarak sıralanmaktadır.

Grup desteğinin başarılı olması için beklenen öğrenci davranışlarıyla birlikte günlük sınıf rutinlerinin olumlu bir şekilde ve açıkça belirtilmesi, problem davranışların açıkça tanımlanması, sınıf rutinlerinin ve uygun davranışların doğrudan öğretimi ve beklenen öğrenci davranışlarının düzenli bir şekilde pekiştirilmesi gerekmektedir.

Grup desteğinde, öğretmenin problem davranış gerçekleştirmede sınıf içi öğretimin devamı için başka seçeneklerinin bulunması gerekmektedir. Ayrıca, çocukların yeteneklerine uygun öğretim materyalleri ve programlarının olması, öğrencilerin akademik başarıyı yaşama imkânının olması ve öğretmen ihtiyaç duyduğunda ona destek ve öneriler sunacak kişilerin olması ikincil aşamada başarılı olmayı büyük ölçüde artırmaktadır.

Grup desteği uygulamaları sınıf düzeyindedir ve yapılması gereken düzenlemeler;

- *Tarama ve risk altındaki öğrencinin gözlenmesi,*
- *Sınıf içi yapının düzenlenmesi ,*
- *Yetişkinin geri bildirim vermesini artırma sistemi,*
- *Akademik ve davranış performansları arasındaki ilişkiyi ortaya koyacak sistemin oluşturulması,*
- *Ev/okul iletişimini artırma sistemi ve*
- *Veri toplanması ve verilerin karar verme aşamasında kullanılması olarak sıralanmaktadır.*

Özetle grup desteği, bazı öğrencilerin sorun davranışlarının evrensel destek yoluyla yeterince ele alınmadığını kabul eder. Okulun evrensel destek alan fakat bir takım problem davranışları hala sergileyen nispeten büyük bir gruba, örneğin, 10-15 veya daha fazla öğrencisi, sahip olması durumunda, okulun bu öğrencilerin ihtiyaçlarına yanıt vermek için geliştirilir. Genelde evrensel desteğe göre daha yoğun müdahale gereksinimi olan öğrencilerin faydalandığı durumdur fakat hala bireysel desteğe ihtiyaçları yoktur.

C. Bireysel Destek

Bireysel destek, risk grubunda yer alan, problem davranış sergileyen ve akademik başarısı düşük önceki iki uygulamada da başarılı olamamış, bireyselleştirilmiş ve yoğun programa ihtiyaç duyan %5'lik dilimin içinde yer alan öğrencileri kapsamaktadır. Bu düzeydeki müdahaleler daha çok bireyselleştirilmiş programları içine alan tek bir öğrenci için tam olarak işlevsel

davranışsal değerlendirmeye göre hazırlanmış daha yoğun programları içermektedir. Bir başka ifadeyle, ciddi davranış problemleri sergileyen öğrencilere, bireysel destek sunulmaktadır. Bunlar arasında, işlevsel davranışsal değerlendirme sonuçlarına dayanan bireyselleştirilmiş davranış desteği planları veya psikolojik destekleri içine alan bireysel destekler de yer almaktadır. Öğrencilerin yaklaşık olarak %3-5'inin üçüncül seviye desteklere gereksinim duydukları varsayılmaktadır.

Bireysel destekte işlevsel temelli müdahaleler; öğretmen dikkatini sağlama, öz-denetimi sağlama, sosyal becerilerin öğretimi, beklentilerin azaltılması ve beklentilerin yeniden düzenlenmesi, mola vermek, akran veya yetişkinlerle çalışmak ve tercih edilen etkinlikleri yeniden düzenlemek olarak ayrılmaktadır.

Problem davranışları grup destek müdahaleleriyle azalmayan ya da çok ağır veya tehlikeli davranışlar (örn. düzenli fiziksel saldırganlıklar) içinde bulunanlar, üçüncül müdahale için potansiyel adaylardır. Daha çok inatçı ve kronik problem davranışlarda başvuru alan müdahale sistemidir. Araştırmacılar, problem davranışlar kronik, tehlikeli, çok rahatsız edici, öğrenmeyi engelleyen, sosyal ve eğitimsel dışlanmaya neden oluyorsa üçüncül önleme aşamasına gereksinim olduğunu vurgulamışlardır.

Bu seviyede işlevsel davranış analizi kullanılarak davranışların işlevinin ve bu davranışları tetikleyen faktörlerin bulunmaya çalışılması gerekmektedir. İşlevsel değerlendirme;

- problem davranışı öngören olayları en aza indirmek,

b problem davranışın yerine uygulanacak uygulanması kolay ve etkili olan bir davranışı öğretmek,

c doğru davranışı desteklemek ve

d problem davranışın desteklenmesini azaltmak ya da ortadan kaldırmak amacıyla yapılması gereken çevresel değişikliklerin açık bir şekilde ortaya konulmasını sağlar. Bireysel destek müdahaleleri zaman ve kaynaklar açısından evrensel destek ve grup desteği müdahalelerine oranla daha çok emek ve maliyet gerektirmektedir.

Bireysel destek müdahaleleri,

a işlevsel davranış değerlendirme,

b kapsamlı ekip değerlendirmesi,

c akademik ve davranış desteği arasında bağlantı,

d bireysel müdahale için değerlendirmeyle elde edilecek bilgileri,

e karar vermek için veri toplanması ve kullanılmasını gerekli kılmaktadır.

Bireysel destek, genellikle problem davranışları olan engelli öğrencilere sunulan temel müdahaledir, ancak özel eğitim hizmetleri için yeterli olmayan öğrencilerin çoğu bireysel destekten yararlanmaktadır. Bireysel destek sadece okul kuralları veya birden fazla kural arasında sağlanabilir. Bireysel desteğin kalbi, bir öğrencinin öğrenme kabiliyetini engelleyen

davranışları tetikleyen koşullar ve davranışlar arasındaki belirli ilişkileri tanımlayan işlevsel bir davranışsal değerlendirmedir. Buna dayanılarak geliştirilen davranış sağaltım planı geliştirilmesi uygun olacaktır.

Mahir Sınıfta

Mahir, 9 yaşında Suriye' de yaşanan savaştan etkilenmiş, çatışmalardan fiziksel yara almadan Türkiye'ye sığınmış bir ailenin dördüncü çocuğudur. Baba Ahmet Bey, savaş öncesinde ayakkabı tamiriyle uğraşan, orta gelire sahip, çocuklarıyla iletişimi çok güçlü olmayan otoriter bir babadır. Anne içine kapanık henüz Türkçe konuşmadığı için yalnızca Suriye'den gelen birkaç aileyle görüşmektedir. Anne ve baba, Mahir'i diğer üç çocuktan farklı görmekte fakat savaş ve sonrası durumdan dolayı bu farklılığın sebebine ilişkin herhangi bir girişimde bulunamamışlar. Mahir'in içine kapanık bir çocuk olması, arkadaşlarıyla oyun oynamasındaki güçlükler yaşaması, grup oyunlarına bir türlü katılamaması, içgüdüsel davranışlar sergilemesi, genel bir mutsuzluk hali, dikkatini toplamadaki güçlükler annesi ve babası tarafından kısmen fark edilmiş fakat bu durum içinde buldukları savaş ortamının getirisi olarak görülmüş ve danışacakları ya da onları bu konuda yönlendirecek biriyle karşılaşmamışlardır. Türkiye'ye geldikleri ilk yıl Mahir'i okula göndermekte problem yaşamışlar, Mahir okula gitmek istemiş fakat bir yılın sonrasında buldukları bölgenin en yakın okuluna çocuklarını göndermişler. Mahir okuldan sürekli kaçmış ve bu yıl içerisinde daha saldırgan davranışlar sergilemeye başlamıştır. Ailenin ilk üç çocuğu birinci yılın sonunda Türkçe konuşmaya başlamasına rağmen, Mahir diğer kardeşleri gibi Türkçeyi öğrenememiş ve yoğun problem davranışlar sergilemeye başlamıştır. Mahir 1. sınıftan okula başlatılmış fakat sene

sonunda başarısız kabul edilerek sınıf tekrarı yapması uygun bulunmuştur. Sınıf öğretmeniyle Mahir'in problem davranışları ve etkilerine yönelik yapılan görüşme sonucunda Mahir; derse katılımı az, arkadaşlarıyla ders içi ve ders dışı etkinliklerde çatışma yaşayan, tenefüs saatlerinde yalnız başına sınıfta oturan, çoğu zaman derse geciken, ders araç gereçlerini eksik getiren, yaşadığı dil problemi nedeniyle arkadaşları tarafından alay edilen akademik başarısı düşük bir çocuk olarak belirtilmiştir. Ayrıca Mahir yaşadığı bu problemler nedeniyle bir çok kez rehberlik servisine yönlendirilmiş, ailesi çağrılmış ve görüşmeler yapılmıştır. Fakat görüşmeler sonucunda uzun süreli kalıcı davranış değişiklikleri olamamıştır. Yaşadığı tüm bu problemler nedeniyle Mahir artık okula gelmek istemekte ve bazı günler evden okula gider gibi çıkıp okulun yanındaki parkta kendinden yaşça büyük kişilerle vakit geçirmeye başlamıştır.

Sorun nedir? Tespiti için yapılacaklar

- Sorunun tespiti için sınıf içi ve sınıf dışında farklı zaman ve farklı günlerde gözlemlerin yapılması ve kaydının tutulması,
- Sınıf öğretmeniyle yaşanan problemlerin daha açık tanımlanabilmesi için davranışsal görüşme yapılması,
- Akranlarıyla görüşmeler ve bir takım psikoteknik çalışmalarıyla problem davranışa akranlarının bakış açısını ortaya çıkarmak,
- Rehber öğretmenle görüşmeler yapmak,
- Davranış ve beceri ölççeklerinden yararlanmak,

- Problem davranış olarak adlandırılan davranışların işlevsel değerlendirmesini yapmak ve davranış öncesi ve davranış sonrası durumu gözlemlenebilir hale getirmek,
- Belirlenen davranışların performans eksikliği mi yoksa beceri eksikliği mi olup olmadığına karar vermek,
- Hedeflenen davranışları belirlemek.

Üçlü Piramit Modeline Göre Sorunu Çözmek için Neler Yapılabilir?

Evrensel Destek (Birincil Düzey);

Tüm okulu kapsayacak şekilde okul kültürü oluşturmaya yönelik kuralların belirlenmesi;

- Tüm bu kurallara uyulduğu zaman yapılacak ödüllendirme sisteminin kurulması
- Tüm okulda uyulması gereken, belirlenen davranışların öğretimin yapılması
- Tüm okulda öğrencilerin takip edilmesini sağlayacak bir veri sistemin kurulması
- Belirlenen davranışların öğretimi için grup etkinliklerinin planlanması ve akran öğretiminden faydalanılması

Tüm bu aşamalar planlandıktan sonra Mahire, kuralların sebebi görsellerle desteklenerek ve dil konusunda yardım alınarak açıklanmalı, uyulması gereken kurallara model olunarak öğretimi yapılmalı

ve uygun pekiştireç sistemleriyle doğru davranışlarının pekiştirilmesi sağlanmalı.

Grup Desteği (İkincil Düzey);

- *Problem davranışların açıkça tanımlanması, sınıf rutinlerinin ve uygun davranışların doğrudan öğretilmesi,*
- *Beklenen öğrenci davranışlarının düzenli bir şekilde pekiştirilmesi gerekmektedir,*
- *Öğretmenin problem davranış gerçekleştiğinde sınıf içi öğretimin devamı için başka seçeneklerinin bulunması,*
- *Çocukların yeteneklerine uygun öğretim materyallerinin ve programlarının olması,*
- *Öğrencilerin akademik başarıyı yaşama imkânının olması,*
- *Öğretmen ihtiyaç duyduğunda ona destek ve öneriler sunacak kişilerin olması*
- *Ev/okul iletişimini artırma sistemi*
- *Veri toplanması ve verilerin karar verme aşamasında kullanılması*

Mahir'in problem davranışlarının işlevsel değerlendirilmesinin yapılarak hedef davranışların belirlenmesi ve bu hedef davranışların Mahire öğretiminin yapılması. Okula ve derse zamanında gelme, derse hazırlıklı gelme gibi davranışları düzenlemek için bir sistemin oluşturulması ve aile katılımın sağlanarak aile desteğinden yararlanılması

sağlanmalı. Sınıf arkadaşlarının desteği alınarak ders aralarında ve serbest zamanlarda akran öğretiminden yararlanılmalı. Ayrıca akademik başarı için dil problemini çözecek şekilde yardım alınarak derslerde anlamasını kolaylaştıracak çalışmalar yapılmalı. Okul ya da sınıf içerisinde benzer davranışlara sahip öğrencilere sunulan programlara dâhil edilmeli. Sınıf öğretmenine danışmanlık yapılarak pekiştirme ve sınıf içi düzenlemelerde destek olunmalı. Ayrıca yapılan çalışmaların kaydının tutularak bir veri sisteminin oluşturulması ve ilerlemelerin ya da yetersiz uygulamalarının belirlenerek bir sonraki aşamaya temel oluşturması sağlanmalı.

Bireysel Destek (Üçüncül Düzey);

- *Üçüncül aşama bireysel müdahaleleri içerir ve müdahaleler hazırlanırken,*
- *İşlevsel davranış değerlendirme,*
- *Kapsamlı ekip değerlendirmesi,*
- *Bireysel müdahale için değerlendirmeyle elde edilecek bilgileri,*
- *Karar vermek için veri toplanması ve kullanılması*
- *İkincil düzey çalışmaları Mahir'in davranışlarında istedik sonucu ulaşamamışsa; bir ekip oluşturulmalı ve sınıf dışı destek eğitimden yararlanması sağlayacak düzenlemeler yapılmalı bunun için kapsamlı bir ekip değerlendirmesi yapılmalı ve Rehberlik Araştırma Merkezinin desteği alınarak destek eğitimden yararlanılmalı. Akran eğitimi ve pekiştirme sistemi yoğun bir şekilde devam ettirilmeli. Bu düzeyde yapılan*

müdahaleler devam ederken diğer düzenlemeler de aynı şekilde yürütülmelidir.

Okul Ortamlarında Tutum Değişirme

Okullarda görev yapan uzmanların geliştirmeleri gereken diğer bir nokta da geçici koruma statüsündeki yetersizlikten etkilenmiş öğrencilere yönelik olumsuz ya da düşük tutumların değiştirilmesidir. Tutumların değiştirilmesi, sınırlı ve tekrarlı etkinlikler şeklinde değil zaman içerisinde devam edegelen bir süreç olarak planlanmalıdır. Tutumlar anlık olarak değişebildiği için, sıklıkla geçici olmaktadır, bu nedenle izlenmesi gereken bir unsurdur.

Her ne kadar toplulukların medeniliğinden veya gelişmişliğinden bahsedilse de toplumlararası bazı konularda ciddi farklılaşmalar görülmemektedir.

Yetersizlik ve özel gereksinimli olma bu konuların en önde gelenlerindedir. Örneğin, İngiliz toplumunun % 67 si özel gereksinimli bireylerle konuşurken kendilerini rahat hissetmemektedirler. Toplumun % 36 dan fazlası ise toplumda özel gereksinimli bireylerin diğer bireyler kadar üretken olmadığını düşünmektedirler. İngiltere’de özel gereksinimli bireylerin en az % 24 ü hayatlarının en azından bir döneminde kendilerini daha aşağı hissettiklerini belirtmişlerdir. Vurgulanan diğer bir nokta da 18-34 yaş aralığındaki normal gelişim gösteren bireylerin % 21’i kasıtlı olarak özel gereksinimli bireylerle konuşmaktan kaçındıklarını belirtmişlerdir. Kılavuzun kitabın başından bu yana işaret edilmeye çalışılan bir unsurun burada mutlaka dikkate alınması gerekmektedir. Bu kılavuzun hedef kitlesi sadece geçici koruma statüsündeki yetersizlikten etkilenmiş bireylere hizmet sunmak değil, kültürel olarak da farklı bir yapıdan gelen tüm bireylerlerdir. Tutum, her ne kadar farklı durumlardan

farklı şekillerde etkilenmiş gibi görünse de etkili tutum değiştirme yaklaşımları hemen her zaman aynı şekilde kullanılır ve işler.

Engelliler ve tutumlar konusu işlenirken sıklıkla engelli olmayanların engellilere dönük tutumları tespit edilmeye çalışılmaktadır. Bunun için de tutum ölçeği uygulamaları gerçekleştirilmektedir. Tutumları olumsuzluk ya da olumluluk düzeylerine göre tespit edilmektedir. Konu engelliler tarafından ele alındığında yani onlar kendilerine dönük tutumları nasıl algılıyorlar sorusuna yanıt arandığında kafa karıştırıcı veriler elde edilmektedir. İngiltere’de yapılan bir çalışmada engelli bireylere son 12 ay içerisinde engelli olmalarının sonucu olduğuna inandıkları durum ve tavırlar sorulmuştur. Yüzde 35 kendilerine konuşulurken patron tavırlarla konuşulduğu, % 17 si sözel olarak alay edildiğini, % 28 i kendileri için farklı bir düzenleme yapılması gerektiği yerlerde bunun reddedildiğini belirtmişlerdir. En ilgi çekici bulgu ise % 49 un kendileri ile konuşulduğunu ve kendilerinin engelli olduğuna inanılmadığını belirtmişlerdir.

Toplum içerisinde farklı kesimlerin engellilere dönük tutumları da farklılaşabilmektedir. Kimlerde engellilere dönük tutumların değişmiş olduğunu görmek isterdiniz diye engelli bireylere sorulduğunda en düşük yüzdeyi öğretmenler almıştır (% 2). En yüksek yüzde tüm toplum olarak belirtilmiştir (% 29). İşverenler yanıtı ise % 15 olarak tespit edilmiştir.

Diğer bir çalışmada engelli bireyler elde edilen veriler arasında engelli bireylerin görmezden gelinme, farketmemiş gibi davranma, etrafımda garip davranma, kendi kararlarımı veremeyecekmişim gibi davranılması, sanki ben bir farklılıkmişim (tuhaf anlamında) gibi davranılması, durumumdan dolayı benden yana düşük

beklentilerinin olması ve ihtiyaçlarının anlaşılması gibi ifadelerde bulunmuşlardır.

Tutum, bir kişi veya nesneye dönük olarak olumlu ya da olumsuz olarak gelişebilen değer biçici tepki biçimidir. Tepki biçiminin en büyük özelliği öğrenilmiş olmasıdır. Tutumların davranışlarımız üzerinde yoğun bir etkisi vardır. Kişinin algısını belli biçimlere dönüştürebilir, bilgileri işlemlerini etkileyebilir. Bu durum sorun ve açmazlar için nedenler oluşturabilir. Sosyal bir bilinmez olarak tutumlar sosyal etkileşimden doğar ve sosyal etkileşime yapışık durumdadır.

Geniş olarak ele alınacak olursa tutumları üç biçimde geliştirdiğimiz vurgulanmaktadır:

- 1 Tutumlar şartlanma ve model alma ile gelişir,
- 2 Tutumlar kişiliğimizdeki bazı ihtiyaçlara yanıt verir,
- 3 Tutumlar kendileri ile ilişkili inançlar ve tutumlardan ürer veya davranışların sonuçlarından anlam çıkarılarak ortaya çıkarlar.

Tutumlar davranışlarla ve onları ilgilendiren bilgilerle çok ilişkilidirler. Onlarla ilişkili bilginin kalitesi tutumları doğrudan etkileyebilen bir hal alabilmektedir. Tutumların bilgi ile bu kadar ilişkili olması onların aynı zamanda değişebilirliği konusundaki en önemli işarettir. Ayrıca davranışlar ile tutumlar arasında çok karmaşık ilişkilerden bahsedilebilmektedir. Yaygın olarak kullanılan Planlı Davranışlar Teorisi davranışı etkileyen unsurları şöyle ele almaktadır:

1 Davranışa dönük tutumlar

2 Öznel normlar

3 Algılanan davranışsal kontrol

Bu teorideki önemli husus davranışın başarılı sonuçlanması için eylemin detaylı planlanması gerekmektedir. Bunların dışında diğer teorilerin de katkıları ele alınabilir. Bir diğer husus duygular, diğeri algılanan manevi sorumluluk, kişinin kendine dönük algısı ve diğeri bazı hususlardan da bahsetmek olasıdır.

Tutumlarla davranışlar arasındaki ilişkiyi anlamaya çalışmak ve aralarındaki ilişkinin sonuçlarını gözlemek araştırmacıları konu hakkında daha fazla soru sormaya ve yeni teoriler ortaya sürmeye yönlendirmektedir. Tutumların değişimi hakkında teori sayısı artmaktadır.

Maruz Kalma ya da etkileşimde bulunma teorisi

Eğer belli bir şeye yeteri kadar maruz kalınırsa o şey kişi üzerinde değişiklikler oluşturmaya başlamaktadır, görüşü üzerine dayanan bir teoridir bu teori. Bu teoriyi açıklarken en çok kullanılan örneklerden bir tanesi kişilerin bir azınlık ya da belli bir kalıp içinde değerlendirilen grupla beraber kalmak, onlarla birşeyler yaşamak o gruplara dönük olumlu tutumlar gelişmesine neden olmaktadır.

Kişilerin birbirini tanınması için fırsat oluşması, kalıplaşmış bilgiden farklı şeylerin görülebilmesi, aktif işbirliği ve olumlu tecrübelerin tutumların değişmesi üzerinde yüksek etkisinden bahsedilebilmektedir. Eğer ilişkide bulunulan küçük grubun daha büyük grubun da temsilcisi olduğu fikri hâkim olursa o zaman daha büyük gruba dönük kalıplaşmış görüşlerin de değişebildiği ortaya konmaktadır.

İkna Teorisi

En temel teorilerden birisi olarak öne çıkan bir teoridir. Araştırmalar iki tür iknadın bahsetmektedirler. İlki kişilerin eldeki bilgiyi elden geçirebilme yetisine sahip olmaları ve onu tekrar dikkatli biçimde işlemeleri mümkündür görüşüne dayanmaktadır. Bazı uzmanlara göre bu en etkili tutum değişimi yöntemi olarak görünmektedir. Önemli olan mesajın "gücüdür". Diğer yol ise kişilerin bu yetiye sahip olmadıkları ya da onun için

Kişilerin birbirini tanınması için fırsat oluşması, kalıplaşmış bilgiden farklı şeylerin görülebilmesi, aktif işbirliği ve olumlu tecrübelerin tutumların değişmesi üzerinde yüksek etkisinden bahsedilebilmektedir.

güdülenmedikleri anda ortaya çıkan yoldur. Bu yolda daha az değerlendirme, mesajın daha etkili olması ve kişilerin normlara ya da kalıplaşmış düşüncelere dayalı olarak daha “hızlı” biçimde yaptıkları değişikliklerdir.

Mesajın Yönetilmesi

İkna yönteminde önemli husus verilen mesajın yönetilmesidir. Dört önemli özellik ikna ve değişim için etkili görünmektedir:

- İletişim değişkenleri; mesaj kimden geliyor?

Öğretmenler *mesajın sahibidir. Bu nedenle ne mesaj verdikleri konusunda son derece bilinçli olmak durumundadırlar. Çünkü güvenilir kaynak olmak durumundadırlar.*

- Mesaj değişkenleri; mesaj nedir?

Öğretmenler ve uzmanlar *verdikleri mesajın anlamını oluşturmak durumundadırlar. Olmayan bir şeyi vermek sağlıklı olmayan bir yoldur. Mesajın gerçeğe uygun olması gerekmektedir. Durumu doğrudan yansıtan mesaj en sağlıklı mesaj olacaktır.*

- Kanal değişkenleri; mesaj hangi kanaldan verilmektedir?

İletişimde doğrudan ulaşımı sağlayan kanal her zaman en uygun kanal olabilmektedir. *Bu nedenle doğru kanalı seçmek son derece önemlidir.*

- Dinleyici/kitle değişkenleri; mesaj kime verilmektedir?
- Uzmanların karşılarındaki kişilerin kim olduğunu

anlamaları ve kavramaları gerekmektedir. Kişilerin sosyo-kültürel özellikleri mesajı etkileyebilecek unsurlardır. Kişilerin cinsiyeti, ekonomik düzeyi, eğitim düzeyleri, çalıştıkları iş yerindeki statüleri gibi unsurlar örnek sayılabilecek unsurlardır.

Özetlemek gerekirse ikna edici mesaj saygın, uzman, güvenilir ve önyargı sergilemeyen kişiler tarafından verilen ikna gücü olan kişiler olarak gösterilmektedir. Mesaj konusunda da dikkat edilmesi gereken bazı özellikler vardır. En önemli noktalardan birisi mesajın çerçevesinin çok iyi çizilmesidir. Olumlu mesajların kabul ve destek görme ihtimalinin daha yüksek olduğu bilinmektedir. Ama olumsuz mesajlarında etkili olabildiği bilinmektedir. Örneğin geçici koruma statüsündeki yetersizlikten etkilenmiş bireylerin eğitim sistemine dâhil edilmemesinin olası sonuçlarının da aktarılması etkili sonuçlar oluşturabilecektir. Mesajların hatırlanabilir olması, kişilerin mesajlara dönük değişiklikler gerçekleştirmesi üzerinde etkili sonuçlar ortaya çıkaracaktır. Bu nedenle mesaj anlaşılabilir olmalı, ne zaman, nasıl, ne yapılması gerektiği konusunda basit ve temiz bilgi veriyor olmalıdır. Eğer bir topluluk söz konusu ise kişisel ve topluluk amaçlarının birbiriyle örtüşmesi de mesajın etkili olmasında önemli olmaktadır.

Mesajın iletildiği kanal bu durumda çok önemlidir. Canlı, somut ve kişiselleştirilmiş mesajlar uygun olmaktadır. Mesaj kişilerarası iletişim ya da medya yoluyla sunulabilmektedir. Yüz yüze etkileşimin kişilerin üzerinde tutum değişikliği bakımından çok etkili olabildiği bilinmektedir.

Hedef grupla ilgili olarak da hedef grubun mevcut inanışları, ihtiyaçları ve beklentilerinin bilinmesi ve dikkate alınması etkili olmaktadır.

Engelliliğe Dönük Tutumların Değişmesini Etkileyen Hususlar

Engel ve engelliliğe dönük tutumları etkileyen hususlar nelerdir sorusuna doğrudan yanıt oluşturmak çok mümkün olmamıştır. Farklı çalışmalar farklı çıkarımlarla ortaya konulmuştur. Bazı çalışmalar tutum değişikliği ile farkındalık arasındaki ilişkiye işaret etmektedirler. Bu çalışmaların bazıları maruz kalma teorisi ile karşılaştırmalı olarak ele alınmaktadır. Tüm bunların dışında tutumları etkileyen daha uzun bir liste olduğu düşünülebilir. Örneğin; Murfitt (2006)' in de belirttiği gibi engellilere dönük olumlu tutumları etkileyen birinci dereceden etmen kişiler arası etkileşimdir. Bu nedenle olumlu değişimler için elden geldiğince kişilerarası etkileşimi destekleyecek ortamlar oluşturulması önemlidir. Günlük, basit eylemlerde

bir araya gelmekten özel etkinliklere kadar birçok sosyal ortamda bireylerin bir araya gelmeleri karşılıklı etkileşimin körüklenmesi için kullanılabilir. Bu etkinliklerde bireylerin ortak amaca dönük olarak hareket etmelerini sağlamak en önemli konudur. Aktif ve eşit karşılıklı etkileşim için ortak amaç çok önemlidir. Bu karşılıklı etkileşimin etkisini artırmanın yolu kişilerin birlikte geçirdiği süredir. Kişilerin gün içindeki birliktelikleri ve zamana yayılmış şekilde bir amacı gerçekleştirmek üzere birlikte bulunmaları kişiler arası ilişkinin gelişmesi, engellilere dönük tutumların olumlu yönde gelişmesini destekleyen unsurlardandır.

Murfitt (2006) engellilerin istihdamına yönelik çalışmasında planlı davranışlar teorisine göre düzenlemeler yapmıştır. Araştırmacı şu temel ilkelere işaret etmiştir:

- İşe alma gibi bir konuda (arzu edilen davranış) avantajlar ve dezavantajlar konusunda kişinin mevcut bilgi düzeyi
- Kişiyi kimin referans olduğu,
- Arzu edilen davranış üzerinde kişinin ne düzeyde kontrolünün olduğu.

Tüm bunlar dışında dikkat çekilen iki konu daha mevcuttur:

- Engelli bireylerle geçmiş tecrübeler
- Ve ahlaki veya etik zorunluluklar algısı.

Tutumları Değiştirmede Etkili Mekanizmalar

Çalışmalardan elde edilen bilgiler bir araya toplandığında şu hususların altı çizilmektedir:

Ortak bir amaca dönük olma

Öğretmenler oluşturacakları ortamlarda orada olanlar için ortak amaçlar oluşturmanın yolunu bulduklarında daha başarılı olabileceklerdir. Bu nedenle bir takımın ya da bir grubun parçası oldukları fikrini geliştirecek etkinlikler faydalı olacaktır.

Eşit seviyelere sahip olma

Engelli bireylere dönük olarak pozitif ayrımcılık anlamına gelebilecek uygulamalar görülebilmektedir.

Bu tür uygulamalar diğerlerinin dikkatini çekebilir hatta bazen engelli bireye dönük olarak olumsuz tutumları besleyen bir husus haline bile gelebilir. Bu nedenle engelli bireylerin özellikleri de dikkate alınarak onlara dönük ayrımcılıkların azaltılması ya da diğerleri için oluşan zorlukları onlarla birlikte paylaşan kişiler olabileceklerinin de hissettirilmesi uygun olabilecektir.

Birbirlerini tanımaları için fırsat elde etme

Engelli bireylerle diğer öğrenciler arasında birbirlerini daha fazla tanıyabilmeleri için bir araya gelebilecekleri ortamlar oluşturulabilir. Örneğin sınıf içinde küçük yaşgünü kutlamaları gibi kutlamalar ya da bir başarının kutlanması bir araya gelmek için ek fırsat anlamına gelebilir.

Kalıplaşmış bilgiyi bozan bilgiyle karşılaşma

Engelli bireylerle çalışanların engellilerle ilgili genel düşüncelerini keşfetme onlara yaşamadıkları yönden yaklaşarak örnekler sunmak ya da açıklamalar belli bir etki oluşturabilir.

Etkin İş birliği

Öğretmenler, öğrencilerin temas içinde kalarak işbirliği ortamı oluşturmalıdır. İşbirliği onların ortamda olmadıkları anlarda da birilerinin devreye girerek engelli birey için daha fazla etkileşim ortamı oluşmasına yardımcı olabilirler.

Olumlu tecrübeler

Engelli bireylerle tecrübesi olmayan bireylerin olumlu tecrübelerle yaşamaları hem bu yapılanan tecrübeyi daha genellemeleri hem de daha başka etkileşim ortamlarının oluşması için yardımcı olabilir.

**Öğretmenler
oluşturacakları ortamlarda
orada olanlar için ortak
amaçlar oluşturmanın yolunu
bulduklarında daha başarılı
olabileceklerdir.**

4.8 EKİP ÇALIŞMASI VE İŞ BİRLİĞİ

VAKA İNCELEMESİ

Sara'nın Eğitim Yolculuğu

Hatice öğretmen, Suriyeli öğrencilere yönelik eğitim veren bir okulda görev yapmaktadır. Hatice öğretmen 3. Sınıf birinci dönem sonu zümre öğretmenler toplantısında sınıf seviyesi altında kalan öğrencilerin değerlendirilmesi ile ilgili konuşmalar yapılırken kendi sınıfında Sara isminde bir öğrencisinin başarısız olduğundan bahsetti. Hatice öğretmen "Sara, ne yaptıysam öğrenmede geri kaldı. Hatta kaynaştırma öğrencisi Ali bile Sara'yı geçti." Hatice öğretmen ile duruma müdahale eden Mehmet öğretmen bu konuda fikir tartışmasına girdi. Hatice öğretmen de "kolaysa kendi sınıfına al ve kendin öğret." dedi. Mehmet öğretmen, bunu yaparsam siz yine başka öğrenci geldiğinde aynı şeyi talep edersiniz diyerek reddetti. Ortamın gerginleştiğini fark eden müdür yardımcısı Cemal Bey; rehber öğretmenini de zümreye davet ederek görüşlerini sunmasını rica eder. Rehber öğretmen Aslı Hanım toplantıya gelir. Rehber öğretmen Aslı Hanım, toplantıya Hatice öğretmenin kaynaştırma öğrencisi olan Ali için olduğunu düşünürken; aslında konun Sara isimli öğrenci olduğunu duyar ve şaşırır. Hatice öğretmen tarafından Sara'nın hiçbir gelişme kaydetmediğini ve öğrenci için sınıf değişikliği talebinde bulunduğunu, Mehmet öğretmenin de Sara'yı istemediğini dile getirdi. Rehber öğretmen Aslı Hanım "endişe ve kaygınızı anlıyorum, bunun için daha akademik yollar çizelim. Öğrenci ile rehberlik servisinde görüşelim. Hatice Hanım toplantı sonrası sizin ile görüşelim." dedi.

Rehberlik servisinde, rehber öğretmen Aslı Hanım öğretmenden öğrenci hakkında gerekli olan tüm bilgileri alarak, Sara ile gerekli görüşmeleri yapan Aslı öğretmen, Sara'da öğrenme güçlüğü olma ihtimalini farketti. Sara'nın ailesini görüşmeye çağırır. Sara ve ailesi ile görüşme kararlaştırırlar. Sara'nın velisi gelir, rehber öğretmen Sara'nın Türkçe dersinde tahtada yazılanları deftere geçirirken yazım yanlışları yaptığını, harflerin yerini değiştirdiğini, 1-10 arası ritmik sayma yapamadığını söyleyerek çocuğunun, öğretmenin de görüşü doğrultusunda Rehberlik ve Araştırma Merkezine gitmesi gerektiği karara bağlanır. Hatice öğretmen, rehber öğretmen, okul müdürü ve velinin de bilgileri dâhilinde eğitimsel değerlendirme formu doldurularak Rehberlik ve Araştırma Merkezinde Sara için eğitimsel tanılama için randevu talebinde bulunulur.

Sara için yapılan eğitimsel tanılama sonucuna göre; Sara'nın özel öğrenme güçlüğü yaşamakta olduğundan, kaynaştırma uygulamaları doğrultusunda eğitimsel tedbirler alınması gerektiği vurgulandı. Bunun içinde BEP geliştirme biriminin uygun program yapması karara bağlandı.

Etkili bir ekip çalışması ve iş birliği yürütebilmenin temelinde etkili iletişim becerileri ve iletişim kurulan bireylerin, bireysel ve kültürel özelliklerinin farkında olmak yatmaktadır. Bilindiği gibi çok kültürlü toplum yapısıyla birlikte, farklı dil, din, ırk gibi özelliklerin yanı sıra, farklı bireysel özelliklere sahip insanlarla da toplumsal hayat devam etmektedir. İnsanların yetiştikleri toplum yapısının, onların genel karakterleri üzerinde son derece etkili olduğu bilinmektedir. Ülkemizde bulunan farklı kültürel

yapıların yanı sıra son dönem artan göçlerle birlikte zengin bir kültürel yapı ortaya çıkmıştır. Oluşan bu kültürel yapı, hayatın her alanında gerçekleştirilen iletişimde daha dikkatli olmayı gerektirmektedir. Kültürel farklılıkların yanı sıra her bireyin kendine özgü özellikleri oluşu, farklı öğrenme ve iletişim yöntemleri de sosyal hayat içerisinde gerçekleştirilecek iletişimlerde özenli davranılması gerektiğini göstermektedir.

İletişim, özüne bakıldığında; herhangi bir yolla duygu, düşünce, istek veya bilgileri karşı tarafa iletmek olarak karşımıza çıkmaktadır. Karşı taraf kavramı, iletişimin karşılıklı bir eylem olduğunu, iki veya daha fazla kişi arasında gerçekleştiğini anlatmaktadır. Dolayısıyla iletişim ne kadar etkili olursa, verilmek istenen mesaj karşı tarafa o kadar doğru ve etkili bir şekilde iletebilir. Bu doğrultuda etkili iletişim aktarılmak istenen, duygu

düşünce, istek veya bilgilerin en uygun biçimde karşı tarafa iletilmesi anlamını taşımaktadır. Hayatın her alanında etkili iletişim sağlamak elbette önemlidir ama söz konusu ekip çalışması, iş birliği ve disiplinlerarası çalışma olduğunda, bunun önemi daha da artmaktadır.

Etkili bir ekip çalışması ve iş birliği yürütebilmenin temelinde etkili iletişim becerileri ve iletişim kurulan bireylerin, bireysel ve kültürel özelliklerinin farkında olmak yatmaktadır.

Yukarıda bahsedilen farklı kültürel özellikler, farklı disiplinlerden gelen kişiler arasında da etkisini sıklıkla göstermektedir. Çünkü her kültürün ve disiplinin kendine özgü bir iletişim ve etkileşim sistemi bulunmaktadır. Dolayısıyla farklı disiplinlerden gelen uzmanların bir arada çalıştıkları ortamlarda profesyonel birer iletişimci olunup etkili iletişimi sürekli hale getirmek olmazsa olmaz hale gelmektedir. Bu doğrultuda etkili iletişim gerçekleştirilebilmek için belli koşulların sağlanması gerekmektedir. Bu koşullar şu şekilde sıralanabilir:

1. Dinlemeyi bilmek: Gerçekleştirilen iletişim sırasında sürekli aynı kişinin konuşması karşı tarafı rahatsız edecektir. Dolayısıyla iletişim kurulan kişilere yeterince söz hakkı verilmeli ve onların konuşmaları dikkatli bir şekilde mümkün olduğunca göz teması kurularak dinlenmelidir.

2. Eleştiriden kaçınarak olumlu ifadeler kullanmak: İletişim sırasında sürekli karşı tarafı eleştirici veya suçlayıcı ifadelerde bulunmak, verilmek istenen mesajın karşı tarafa yeterince doğru bir şekilde iletilmemesine neden olacaktır. Bu sebeple mümkün olduğunca eleştiri yöneltmeden yapıcı ve olumlu ifadelerle etkileşim kurulmalıdır.

3. Ekipteki her üyeyi eşit görmek: Özellikle disiplinlerarası çalışma gerçekleştirilen ekiplerde, hiçbir ekip üyesi kendisini diğer ekip arkadaşlarından büyük görerek iletişimi gerçekleştirmemelidir. Bu durumlarda karşı taraf kendini iletişime kapatacak ve verilen mesajları almayacaktır. Her üye diğer uzmanı kendisine denk ve eşit görerek etkili iletişim sağlayabilir. Bu sebeple her bir üye kendini değerli hissetmesi, ekip içerisinde aidiyet hissini yaşaması ve ekip çalışmasının niteliğinin artması desteklenebilir.

4. Doğru jest ve mimik kullanmak: Hayatın her alanında gerçekleştirilen iletişimlerde jest ve mimikler sözel dil kadar yet tutmaktadır. Dolayısıyla etkili bir iletişim için uygun jest ve mimik kullanmak son derece önemlidir.

5. Kısa, net ve anlaşılır ifadeler kullanmak: İletilmek istenen mesajın daha anlaşılır ve akılda kalıcı olabilmesi için sözel iletişimlerde yazılı iletişimden farklı olarak mümkün olduğunca, kısa, net ve anlaşılır ifadelerle iletişimi sürdürmek önemlidir.

6. İletişim öncesi hazırlık yapmak: Karşı tarafa iletilmek istenen mesajın veya mesajların önceden hazırlanması, iletişim sırasında tıkanmaların önüne geçerek iletişimi daha etkili hale getirecektir.

7. Doğru sorular sorarak iletişimi daha etkili hale getirmek: Karşı taraftaki kişi veya kişilerin mesajlarını doğru anlayabilmek ve iletişimi etkileşimli bir hale getirmek için doğru sorular sorulmalıdır. Seçilen sorular karşı tarafı zorlayıcı değil teşvik edici olmalıdır.

8. Bireysel ve kültürel farklılıkların farkında olmak: İletişim kurulan kişi veya kişilerin bireysel ve kültürel özelliklerini bilmek, iletişim sırasında buna göre davranmak iletişimin etkililiğini artıracaktır.

Unutulmamalıdır ki ortaya çıkan büyük problemlerin çoğu, problem henüz küçükken etkili iletişim kurarak bu sorunu ortadan kaldırmamaktan kaynaklanır.

Ekip Çalışması ve İş Birliği

İnsanın toplumsal bir varlık olması sebebiyle iletişim gibi ekip çalışması da hayatın her alanında karşımıza çıkmaktadır. İlk bakışta farklı alanlarda ekip çalışması olarak nitelediğimiz ekip çalışması, özünde yardımlaşma veya dayanışmadır. Profesyonel hayat içerisinde ise ekip; belli bir amaç doğrultusunda farklı disiplinlerden gelen uzmanların, birbirlerinden farklı bilgi ve becerilerini paylaşmak amacıyla oluşturdukları profesyonel gruba denir. Daha farklı şekilde ise ekip; koordineli bir şekilde hareket etmeyi amaçlayan ve düzenli iletişimle işbirliği yapan grup olarak tanımlanmaktadır.

Ekip çalışması; disiplinlerüstü (transdisipliner), çoklu disiplinler (multidisipliner) ve disiplinler arası (interdisipliner) yaklaşıma dayalı olarak üç farklı türde

gerçekleştirilebilmektedir. Bunlardan ilki olan disiplinler üstü yaklaşımda, farklı disiplinlerin ortak bir amaç etrafında, disiplinlere ait sınırları aşan bir yönetime dayalı olarak bütünleşmiş bir şekilde çalışmasıdır. İkinci yaklaşım olan çoklu disiplinler yaklaşımı ise; belli bir hiyerarşi çerçevesinde ve herkesin kendi uzmanlığı doğrultusunda çalıştığı ve bilginin bütünleştirilmediği bir yaklaşım olarak açıklanabilir. Daha çok tıp alanında bu tip ekip çalışmalarının gerçekleştirildiği bilinmektedir. Disiplinlerarası ekip ise; ekip içerisinde çalışan uzmanların profesyonellik çerçevesinde hiçbir meslek dalını diğerinden üstün görmeyerek belli bir amaç doğrultusunda birlikte çalışmaları ve ortaya çıkan bilgiyi bütünleştirici bir bakış açısıyla ortaya koydukları ekiplerdir. Özellikle eğitim alanında kurulan ekipler disiplinlerarası çalışma eğilimindedir.

Kurulan ekipler belli basamaklardan geçmektedir. Bu basamaklar sırasıyla; tanışma, tartışma, anlaşma ve harekete geçme aşamaları olarak sıralanmaktadır. Tanışma aşamasında birbirlerini tanıyan ekip üyeleri, tartışma safhasında birbirlerinin fikirlerine zaman zaman direnç göstererek belli tartışmalar yaşayabilirler. Fakat daha sonra anlaşmayla birlikte birbirlerinin fikirlerine ve disiplinlerine saygı göstererek kurulan ekip doğrultusunda harekete geçerler. Elbette etkili bir ekip çalışması gerçekleştirebilmek için belli ön koşulların yanı sıra ekip üyelerinden de beklenen özellikler bulunmaktadır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

1. Beklentilerin ve ortak amacın belirlenmesi: Oluşturulan ekiple ilgili öncelikle neler beklendiği ve bu ekibin neler yapması gerektiği açık bir şekilde belirtilmelidir.

2. Gönüllü katılım: Oluşturulacak olan ekip içerisinde görev alacak tüm uzmanlar, bu ekibin bir parçası

olması ve bu ekiple çalışmayı kabul etmelidirler.

3. İletişime açık olmak: Bir ekibin üyesi olabilmek için, öncelikle etkili iletişim becerilerine sahip olunmalıdır. Çünkü etkili iletişime sahip olmayan ekip üyeleri arasında iş birliği içerisinde çalışma gerçekleştirmek zordur.

4. Ekip çalışmasının ruhunu kavramak: Bir ekibe üye olan her uzman öncelikle ekip çalışmasının yararlı olabileceğini ve ekip çalışmasıyla bireysel çalışmadan daha iyi sonuçlar çıkabileceği bilincinde olmalıdır.

5. Farklı meslek gruplarına saygılı olmak: Ekibin tanımında da belirtildiği gibi ekipte bulunan her uzman, diğer uzmanların alanlarına saygı göstermeli ve kendisini onlardan üstün görmemelidir.

6. Karşılıklı güven: Her ekip üyesi, ekipte bulunan diğer uzmanlara karşı güven duymalı ve süreç içerisinde bunu belli ederek ve bu doğrultuda hareket etmelidir.

7. İşbirliğine açık olmak: Ekip çalışmasının etkili hale gelebilmesi için en önemli maddelerden bir tanesi de iş birliğine açık olmaktır. Ekip üyeleri arasında iş birliği oluşmadığı durumlarda etkili bir ekip çalışmasından söz etmek pek mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla ekip üyeleri süreçte birbirlerine uygun destekleri sağlayarak ekip içerisinde iş birliğini sağlamalıdır.

8. Ortak kararlar vermek: Geçekleştirilen toplantılardan sonra her ekip üyesinin alınan karara onay vermesi, sürecin daha etkili yürümesini sağlayacaktır.

Görüldüğü gibi etkili bir ekip çalışması yürütebilmek için birçok ön koşul bulunmaktadır. Bu ön koşullar gerçekleştirildiğinde ekip çalışmasının yararları şu şekilde ortaya çıkabilir:

- 1 Uzmanların mesleki tatminlerinin artması
- 2 Ekip üyelerinin süreçte kişisel gelişim sağlamaları ve iletişim becerilerinin artması
- 3 Daha etkili bir çalışma ortamının ortaya çıkması
- 4 Ortaya çıkabilecek hataların en aza indirilmesi
- 5 Farklı uzmanlık bakış açılarıyla daha doğru kararlar verilmesi

Bu yararların oluşabilmesi için elbette uygun koşulların sağlanması ve ekip üyelerinin sorumluluklarını yerine getirmesi gerektiği bilinmektedir. Bahsedilen bu yararlarla birlikte ekip çalışmasında da karşılaşılan belli sorunlar ve sınırlılıklar da bulunmaktadır. Bu sorunlar ve sınırlılıklar şu şekilde ele alınabilir:

1. Gerçekçi olmayan görüş birliği: Alınan bir kararı tüm ekip üyeleri onaylıyor gibi görünebilirler. Bu durum gerçek çözüm yolunun belirlenmesine ket vurabilir. Bu durumda ekip liderinin daha dikkatli olması ve gerçek bir fikir birliğine varması gerekir.

2. Ekip üyeleri arasında kişisel sorunlar: Bazı ekip üyeleri kendi aralarında kişisel sorunlar yaşayabilir ve bunu ekibin tamamına yansıtabilirler. Bu durumda ekip içerisinde mümkün olduğunca sorunları aza indirgeyerek ekibin verimliliği düşürülmemelidir.

3. Toplantıların rutinleşmesi ve katılımların gönülsüzleşmesi: Ekip içi dinamikler sekteye uğradığı ve iletişim sorunları yaşandığı andan itibaren, toplantılarda ekip üyeleri standart ifadeler kullanarak toplantıların bir an önce bitmesini isteyebilirler. Bu durumlarda yeni fikirler ve yaratıcı sorularla toplantılar etkili hale getirilip iş birliği artırılabilir.

4. Hedeften uzaklaşmak: Belli bir amaç doğrultusunda kurulan ekipler zaman zaman belirlenen hedeflerden uzaklaşabilmektedirler. Bu durumlarda ekibin kuruluş amacı tekrar hatırlatılmalı ve hedeften sapmalar aza indirgenmelidir.

5. Eşit olmayan katılım: Disiplinlerarası çalışmalarda her ne kadar tüm uzmanlar eşit görülse de zaman zaman bazı uzmanların görüşleri daha fazla ön plana çıkmaktadır. Bu durumlarda ekip üyeleri kendini aşağılanmış görmemeli ve çalışmasına devam etmelidir.

6. Ekip üyelerinin eksilmesi: Elbette süreçteki bazı aksaklıklardan dolayı bazı ekip üyeleri ekipten uzaklaşabilir veya kopabilirler. Bu durumlarda ekip kaldığı yerden devam etmelidir. Unutulmamalıdır ki sayı azalsa da ekibin kararı bireysel kararlardan daha etkilidir.

Özel Eğitim ve Ekip Çalışması

Bütünleştirme kavramının tanımına bakıldığında doğru tanılama ve yerleştirmeye, uygun planlama ve uygun personel kavramlarının karşımıza çıktığını görmekteyiz. Dolayısıyla özel eğitimin her adımında ekip çalışmasından söz etmek doğru olacaktır. Bu perspektiften bakıldığında tanılama, değerlendirme, yerleştirme ve izleme süreçlerinde kurulan ekiplerden söz etmek doğru olacaktır.

Tanılama adımına bakıldığında, bu ekibin hastanelerde kurulması gerektiği bilinmektedir. Elbette hastanelerde kurulan ekiplerdeki üyeler değişiklik gösterebilmektedir çünkü her yetersizlik grubu için farklı alan uzmanları çalışmaktadır. Bu uzmanları her yetersizlik grubu için ayrı ayrı ele almak yerine tamamını şu şekilde sıralayabiliriz:

- KBB Uzmanı (işitme yetersizliği durumunda)
- Odyolog (işitme yetersizliği durumunda)
- Göz doktoru (görme yetersizliği durumunda)
- Nörolog
- Radyoloji uzmanı
- Psikiyatrist
- Çocuk doktoru
- Psikolog
- Özel eğitim öğretmeni (hastanede varsa)
- Çocuk gelişim uzmanı (hastanede varsa)
- Sosyal çalışmacı

Sayılan bu uzmanların tamamı hastane bünyesinde bulunmayabilir ama tanılama ekibinde bulunması gereken uzmanlar bu şekilde sıralanabilir.

Tanılanın ardından değerlendirme için çocuklar Rehberlik ve Araştırma Merkezlerine (RAM) yönlendirilirler. Burada bulun personel tıbbi değerlendirmeyi de dikkate alarak eğitsel bir değerlendirme gerçekleştirir. Bu değerlendirme sırasında görev alan ekip üyeleri ise şu şekildedir:

- Psikolog veya rehber öğretmen
- Özel eğitim öğretmeni
- RAM Müdürü
- Aile

Değerlendirme ekibinin işi süreklidir ve her yaşta çocuğa ve bireye hizmet verir. Çocuk okul düzeyine geldiğinde ise okullarda bireyselleştirilmiş

eğitim programı (BEP) ekibi oluşturulur. Bu ekibi BEP hazırlamakla birlikte yetersizliği olan çocuğun izlemesini de gerçekleştirerek performans takibi yapar. Bu ekipte görev yapan uzmanlar ise şu şekildedir:

- Okul müdürü veya müdür yardımcısı
- RAM ekibi temsilcisi
- Rehber ğretmen
- Özel eğitim ğretmeni
- Sınıf ğretmeni
- Aile
- Yetersizlikten etkilenmiş ğrenci

Bu ekiplerin oluşturulması ve ekibin görevlerini yerine getirmesi konusunda yer yer sorunlar yaşanmakla birlikte yönetmeliklerde alanyazında belirtilen ideal ekip bu şekilde olmalıdır. Görüldüğü gibi aile tıbbi değerlendirmeden sonraki ekiplerde de yer almaktadır. Aile her ne kadar bir meslek uzmanı olmasa da, oluşturulan ekibin önemli parçalarından biri olması hiçbir zaman unutulmamalıdır.

Hangi ulustan, hangi milletten olursa olsun her ocuk eşit eğitim alma hakkına sahiptir prensibi üzerinden hareketle, ülkemizde bulunan göçmen öğrencilerle ilgili yaşanan sorunları zezebilmek adına devlet kurumlarınca alınmiş belli önlemler vardır. İlk olarak bu öğrencilere sağlanması gereken özel eğitim hizmetleri için de aynı özel eğitim ekiplerinin kurulması gerektiğini unutmamalıyız. Özel eğitim bir ekip işidir ve doğru ekipler kurulmadan yürütülmesi her zaman eksik kalacaktır. Sorumlu ve vicdanlı bir birey olarak yok saymak yerine uygun zm yollarını araşırmalı ve zme giden adımlar atmalıyız. Bu doğrultuda bize yardımcı olacak ve kuracağımız veya dâhil olacağımız ekiplerin bir parçası olmak için iki önemli kurum bulunmaktadır. Bu kurumlar Göçmen Sağlığı Merkezi ve G İdaresi Mdrlkleridir. Bu merkezlerde her zaman tercüman bulunmaktadır ve burada görev yapan uzmanlar; özellikle süreçte yaşanan iletişim sorunlarının ortadan kalkmasına ve yasal hakların daha iyi öğrenilmesi konusunda bize yardımcı olacaklardır. Farklı kültürden gelen ve farklı dili olan göçmenlerle çalışırken ihtiyacımız olan şey buralardan destek almak, özverili ve sabırlı olmaktır.

KAYNAKÇA

1. Adams, J. W. & Rohring, P. S. (2004). *Handbook to service the deaf and hard of hearing: A bridge to accessibility*. New York: Elsevier Academic Press.
2. Akay, E. (2016). Kaynaştırmada eğitim alan işitme engelli öğrencilere destek özel eğitim hizmeti sunan eğitimciye yönelik mentörlük sürecinin incelenmesi. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
3. Antia, S. D. (1999). The roles of special educators and classroom teachers in an inclusive school. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 4(3), 203-214.
4. Arico, A. (2011). The effect of class size on inclusion student academic success. *Doktora Tezi*. Minneapolis: Walden University.
5. Avcı, N. ve Bal, S. (1999). Okul öncesi dönemdeki engelli çocukların normal okul öncesi eğitim kurumlarında entegrasyonu. *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dergisi*, 1(1), 22-27.
6. Avcioğlu, H. (2011). Zihin engelliler sınıf öğretmenlerinin bireyselleştirilmiş eğitim programı (BEP) hazırlamaya ilişkin görüşleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 12(1), 39-53.
7. Batu, E. S. (2000). Kaynaştırma, destek hizmetler ve kaynaştırmaya hazırlık etkinlikleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 2(4), 35-45.
8. Brownell, M. T., Adams, A., Sindelar, P., Waldron, N. & Van Hover, S. (2006). Learning from collaboration: The role of teacher qualities. *Journal of the Council for Exceptional Children*. 72(2), 169-186.
9. Chambers, D. (2015). *Working with teaching assistants and other support staff for inclusive education*. Bingley: Emerald Group Publishing Limited.
10. Duhaney, L. M. ve Salend, S. J. (2010). History of special education. P. Peterson, E. Baker and B. McGaw (Eds.), *International Encyclopedia of education* içinde (s. 714-720). Oxford: Elsevier.
11. Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2013). Destek özel eğitim hizmetlerinin verimliliğinin araştırılması projesi (DESÖP). İstanbul: Provizyon Prodüksiyon.
12. Fiscus, D. E. & Mandell, J. C. (2002). *Bireyselleştirilmiş eğitim programlarının geliştirilmesi* (Çev. G. Akçamete, H.G. Şenel ve E. Tekin). Ankara: Anı Yayıncılık.
13. Gibb, G. S. & Dyches, T. T. (2015). *IEPs: Guide to writing quality individualize education programs*. Boston, MA: Pearson.
14. Gürgür, H. (2008). *Kaynaştırma uygulamasının yapıldığı ilköğretim sınıfında işbirliği ile öğretim yaklaşımının*

incelenmesi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.

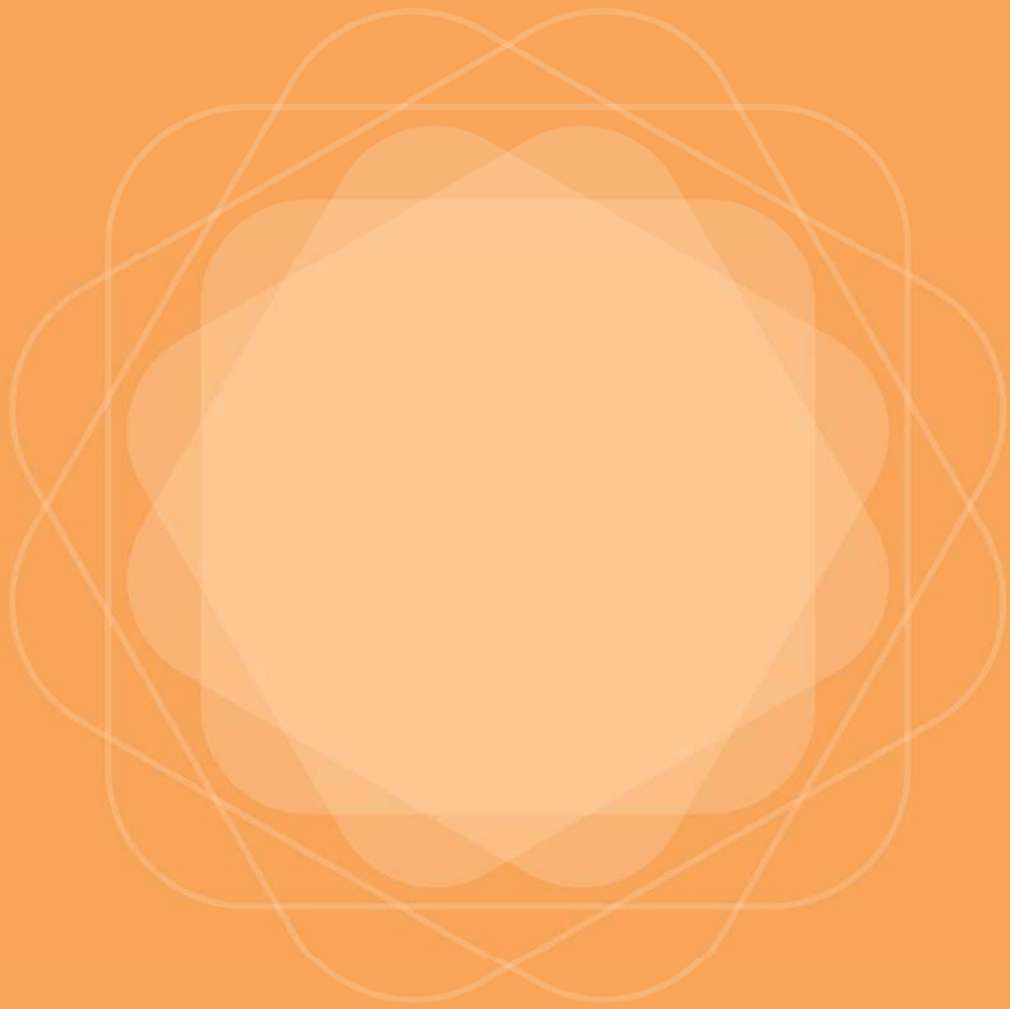
15. Gürgür, H., Kış, A. ve Akçamete, G. (2012). Kaynaştırma öğrencilerine sunulan bireysel destek hizmetlere ilişkin öğretmen adaylarının görüşlerinin incelenmesi. *İlköğretim Online*, 11(3), 689-701.
16. Hallahan, D. P. & Kauffman, J. M. (2003). *Exceptional Learners: Introduction to special education* (9. baskı). New York: Pearson/Allyn and Bacon.
17. Hendricks, D. R., Thoma, C. A. & Boyd, K. S. (2010). Goal implementation and evaluation. C.A. Thoma and P. Wehman (Eds.), *Getting the most out of IEPs: An educator's guide to the student-directed approach* içinde (s. 191-228). Maryland: Paul H. Brookes Publishing.
18. Heward, W. L. (2013). *Exceptional children: An introduction to special education*. (10. baskı). Boston: Pearson.
19. Heward, W. L. (2013). *Exceptional children: An introduction to special education*. (10. baskı). Boston: Pearson.
20. Heward, W. L. & Orlansky, M. D. (1992). *Exceptional children* (4. baskı). New Jersey: Prentice Hall.
21. Kargın, T. (2004). Kaynaştırma: tanımı, gelişimi ve ilkeleri. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 5(2), 1-13.
22. Kargın, T. (2014). Değerlendirme ve bireyselleştirilmiş eğitim programı hazırlama. B. Sucuoğlu ve T. Kargın (Eds.), *İlköğretimde kaynaştırma uygulamaları* içinde (s. 124-181). Ankara: Kök Yayıncılık.
23. Karten, T. J. (2005). *Inclusion strategies that work! Research-based methods for the classroom*. California: Corwin Press.
24. Mastropieri, M. A. ve Scruggs, T. E. (2000). *The inclusive classroom: Strategies for effective instruction*. Upper Saddle River, NJ: Prentice-Hall.
25. MEB Özel Eğitim Kurumları Genel Müdürlüğü. (2008). Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezi işletme engelli bireyler destek eğitim programı (IEDEP). Ankara: MEB.
26. MEB Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2014). Bireyselleştirilmiş eğitim programı yol haritası. Ankara: MEB.
27. MEB Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2015). Destek eğitim odası. Ankara: MEB.
28. Salend, S. J. (1998). *Effective mainstreaming: Creating inclusive classroom*. (3. baskı). New Jersey: Merrill.
29. Salend, S. J. (2005). *Creating Inclusive Classrooms: Effective and Reflective Practices for All Student* (5. baskı). New Jersey: Merrill Prentice Hall.
30. UNICEF. (2011). The right of children with disabilities to education: A rights-based approach to inclusive

education in the CEECIS region. Geneva: UNICEF Regional Office for Central and Eastern Europe and the Commonwealth of Independent States (CEECIS).

31. Weishaar K. W., Borsa, C. J. & Weishaar M. P. (2007). *Inclusive Educational Administration: A Case-Study Approach* (2. baskı). Illinois: Waveland Press

32. Wolfe, P.S. & Hall, T.E. (2003). Making inclusion a reality for students with severe disabilities. *Teaching Exceptional Children*, 35(4), 55–60.

33. Wood, W. (2002). *Adapting instruction to accommodate students in inclusive settings* (4. baskı). New Jersey: Prentice Hall.

5

YETİŞKİN EĞİTİMİ

Doç. Dr. Havva Eylem KAYA

5.1 YETİŞKİN EĞİTİMİ VE ÖZELLİKLERİ

Çok uzun yıllar eğitim denince akla ilk gelen çocukların eğitimi olmuş, özellikle çocuk ve gençler üzerinde daha fazla yoğunlaşmış, yetişkinler ve onların eğitimi genellikle geri plana itilmiştir. Yetişkinler ve yetişkin eğitimi alanı üzerine bilimsel ilk çalışmalardan biri olan ve Thorndike tarafından 1928 yılında Amerika'da gerçekleştirilmiş araştırmanın sonuçlarına göre; sanılanın aksine yetişkinlerin de öğrenebileceği, yaş ile birlikte sadece öğrenme hızının yavaşladığı, ancak zeka düzeyinin ve öğrenme yeteneğinin azalmadığı kanıtlanmıştır. Alanın temel kuramları ise Simpson tarafından üç grupta toplanmaktadır:

- Yetişkinlerin yaşam durumlarını temel alan kuramlar (Clusky ve Knox)
- Yetişkinlerde bilinçlendirmeyi temel alan kuramlar (Mezirow ve Freire)
- Yetişkinlerin özelliklerini temel alan kuramlar (Thorndike, Cross, Rogers ve Knowles)

Söz konusu bu üç kuramdan ilki, yetişkinlere verilecek eğitimin, bireylerin yaşam koşullarını ve yaşadıkları ortamda mevcut toplumsal rollerini geliştirmeye yönelik olmasının önemi üzerinde dururken, ikinci kuram yetişkin eğitiminin bireylerin bakış açılarını değiştiren, gerçek dünya hakkında eleştirmeyi ve sorgulamayı öğreten, çevresini ve dünyayı değiştirebilmesi için onları bilinçlendiren şekilde olmasının gereğini vurgulamaktadır. Son kuram ise kişilik, zeka, beden, eğitim ve toplumsal koşullar ile öğrenme arasında yakın bir

ilişkinin bulunduğunu, bu koşulların yetişkinlerin gerek düşünme gerekse öğrenme yetilerini etkilediğini, bu nedenle çocuktan farklı olarak yetişkinlerin daha karmaşık öğrenme biçimlerinin var olduğunu betimlemektedir. Yetişkin eğitimi faaliyetlerine genel olarak bakıldığında, ilk ve son kuramı daha çok kapsadığı, ancak ikinci kuramın içeriğinin az ve sınırlı şekilde kullanıldığı göze çarpmaktadır.

Günümüzde uzayan ortalama insan ömrü, ekonomik ve toplumsal gelişmenin getirdiği zorluklar, istihdam koşul ve sürelerinde yaşanan hızlı değişimler, bilgi ve teknoloji birikimindeki gelişmeler, bu bilgi ve becerileri kazanma gereği, mesleki hareketlilik, esneklik ve yeterliliklerdeki farklılaşmalar, uluslararası ilişkilerde uyumluluk talebinin artması, dezavantajlı toplumsal gruplar olarak özellikle kadının ve geçici koruma statüsündeki bireylerin değişen statüsü, eğitime yaşam boyu gereksinim duyulması, demokrasi ve insan hakları taleplerindeki artış gibi pek çok neden, yetişkin eğitimi gerekli kılmakta ve önemini giderek arttırmaktadır. Yetişkin eğitimi kavramsal bağlamda kamu ve / veya özel kuruluşlar tarafından yetişkinlere çeşitli alanlarda bilgi, beceri ve anlayış kazandırmak amacıyla düzenlenip yürütülen planlı ve programlı eğitim etkinlikleri olarak tanımlanmakta, ancak bireyin toplumsallaşmasına yönelik diğer tüm eğitim gereksinimlerini de içine almaktadır (Bülbül, 1991; Güneş, 1996; Duman, 2000; Kurt, 2000; Karakaya, 2010; Kaya, 2014).

Yetişkin eğitiminin kapsamı konusunda ise Lowe'un (1985) özellikle vurgulamış olduğu toplumdaki bütün insanların gereksinimlerinin dikkate alınması bağlamı ayrıca önem arz etmektedir. Öte yandan,

Çocuktan farklı olarak yetişkinlerin daha karmaşık öğrenme biçimlerinin var olduğunu betimlemektedir.

yetişkin eğitimi araştırmalarına bakıldığında ise şu gerçeğe yüzleilmektedir: Sosyoekonomik düzey ile birlikte yükselen öğrenim düzeyi, yetişkinlerde eğitim istemini ve katılım olasılığını arttıran önemli koşullardır. Gerek sosyoekonomik düzeyi gerekse öğrenim düzeyi düşük olan yetişkinlerin, hem eğitim istemleri hem de katılımları düşük oranda kalmaktadır. Bir yetişkin ne kadar çok eğitim olanağına sahip olursa, eğitime gereksinimi azalmaktadır; ancak eğitime olan istek ve talebi ise yükselmektedir. Dolayısıyla, bilgi, beceri ve yeterliliklerdeki artış bireyi yeni öğrenmelere daha fazla güdülediği için, yetişkinlerin eğitime katılımları, eğitim gereksinimleri ile ters, istek ve talepleri ile doğru orantılıdır.

Yetişkin eğitimi sadece az gelişmiş ve gelişmekte olan toplumlar için değil, gelişmiş toplumlar

için de en temel ihtiyaçtır. Az gelişmiş toplumlarda yetişkin eğitimiyle yoksulluk, salgın hastalıklar, cahillik gibi konularda toplumun bilinçlendirilmesine çalışılırken, gelişmekte olan ülkeler nitelikli insan gücü ihtiyacına yönelik olarak üretici ve nitelikli bireylere sahip olabilmek için yetişkin eğitimi uygulamalarını gerçekleştirmektedir. Gelişmiş ülkelerde ise çoğunlukla toplumsal gelişme ve kalkınmanın sürdürülmesi amacı doğrultusunda mesleki becerilerin yenilenmesi, bireylerin kişisel gelişimlerinin sağlanması, çeşitli toplumsal sorunlara karşı duyarlılığın artırılmasına ilişkin yetişkin eğitimi programları ön plana çıkmakta ve bu programlar genellikle sivil toplum kuruluşları

Sosyoekonomik düzey ile birlikte yükselen öğrenim düzeyi, yetişkinlerde eğitim istemini ve katılım olasılığını arttıran önemli koşullardır.

tarafından gerçekleştirilmektedir.

● Yetişkin eğitimi, yaşanan hiçbir süreçten bağımsız değildir, dolayısıyla ekonomik, teknolojik ve toplumsal yaşamda meydana gelen değişimler ve gelişmeler (kriz, savaş, göç, salgın hastalık, işsizlik vb.) oldukça önemlidir. Bu bağlamda, yetişkin eğitiminin amaçları şu şekilde sıralanabilir:

- Yetişkinlerin kendilerini tanımaları ve geliştirmelerini sağlamak
- Öğrenme ihtiyacını karşılamak
- Yaşamsal koşullara uyum sağlamak
- Okuma-yazma eğitimi ve temel eğitim vermek
- Okuryazarlık oranını yükseltmek (medya, bilgi, teknoloji okuryazarlığı gibi)
- Nitelikli insan gücü yetiştirerek kalkınmaya destek olmak
- Mesleki ve teknik ilerleme ve yeterlilik elde etmelerini sağlamak
- İş gücünün verimliliğini ve niteliğini artırmak
- Sosyal ve kültürel gelişmeyi sağlamak
- Demokratik yaşam biçimini geliştirmek
- Yurttaşlık bilincini geliştirmek
- Toplumsal sorunlara karşı farkındalığı artırmak ve çözümüne katkı sağlamak
- Eğitimde fırsat ve olanak eşitliğinin sağlanmasına destek çıkmak
- Toplumsal sorumluluk ve dayanışmayı

geliştirmek

- Anne ve baba eğitimi
- Kişiler arası iletişim becerilerini geliştirmek
- İlerleyen yaşla ile birlikte meydana gelen değişimlere uyum sağlamak
- Serbest zamanları verimli biçimde değerlendirebilmek

Yetişkin eğitimi sadece az gelişmiş ve gelişmekte olan toplumlar için değil, gelişmiş toplumlar için de en temel ihtiyaçtır.

Yetişkin eğitimi çoğunlukla örgün eğitim için bir destek mekanizması olarak görülmekte, ağırlık ve öncelik de yine bu aşamada örgün eğitime verilmektedir. Oysaki yetişkin eğitimi başlı başına örgün bir alandır ve bu alan kendine özgü yöntem ve tekniklere sahiptir. Eğitimi, okul binalarıyla ve örgün eğitimin pedagojik uygulamalarıyla sınırlamak doğru değildir. Bu yüzden eğitim; yaşam kadar uzun bir varoluşsal süreklilik olarak tasarlanmalı, dört duvarın dışına çıkan tüm eğitsel etkinliklerin temel bileşeni olarak da yetişkin eğitimi ile iç içe geçmelidir. Çocuk ve yetişkin eğitimindeki bazı kurallar birbirine benzeyebilmekte, kimi zaman çocuk eğitiminde yetişkin eğitimine ilişkin kurallar da kullanılabilir. Ancak, yetişkin eğitimlerinde çocuk eğitimine ilişkin kuralları kullanarak eğitim yapmak, eğitimin olumsuz yönde etkilemektedir.

Bu noktada ise yetişkin eğitimi için ayrı ve işlevsel programlar geliştirilmeli ve uygulamalar da söz konusu doğrultuda, program geliştirme sürecinde dört temel aşama olan inceleme, planlama, uygulama ve değerlendirme aşamaları dikkate alınarak özenle gerçekleştirilmelidir. Ancak, sadece sonuç odaklı bir değerlendirme değil, başlangıç ve süreç odaklı

değerlendirme yapılmalıdır. Yetişkin eğitiminin yapısı nedeniyle de değerlendirme süreçleri için sınav uygulanması önerilmez; onun yerine eğitici değerlendirme formları, gözlem / izlem, sözlü ya da yazılı geri bildirim, oturum, konu, etkinlik gibi spesifik değerlendirme formları ile ön-süreç-son olmak üzere üç aşamalı değerlendirme formlarının uygulanması beklenendir. Bu sayede yetişkinin sadece öğrenme eylemini değil, kendi kendini değerlendirebilmesi de sağlanmış olacaktır.

Genel olarak program geliştirme; eğitim programının hedef, içerik, öğrenme-öğretme süreci ve değerlendirme öğeleri arasındaki dinamik ilişkiler bütünü olarak tanımlanmaktadır (Demirel, 2004). Söz konusu programın amacının ne olduğuna ve kimler için, kimler tarafından nerede, ne zaman ve nasıl gerçekleştirileceğine ilişkin sorular karşılık bulmalıdır. Programın hazırlanma ve uygulanma aşamalarına yönelik ihtiyaç belirleme analizi yapılmadan bir planlamanın yapılması da uygun değildir. Dolayısıyla, hazırlanması planlanan bir eğitim programı, yetişkinin özellikleri dikkate alınarak ilgi, ihtiyaç ve beklentilerini karşılamaya yönelik amaçlar doğrultusunda tasarlanmalıdır (Knowles, 1996). Yetişkin eğitiminde amaçlar, öğrenme yaşantılarının seçimi ile hazırlanan program sonucunda oluşacak davranış değişikliğini değerlendirecek araçların geliştirilmesine hizmet etmektedir (Okçabol, 1996). Ancak belirlenen amaçlara ulaşmayı engelleyebilecek olası kişisel (güvensizlik, sosyal açıdan yetersiz olma, düşük toplumsal statü, zihinsel ve fiziksel eksiklikler vb.), ev yaşamı (ailevi baskı, bakım sorumlulukları, ulaşım vb.) ve dışsal etkenler (eğitimi, öğrenme ortamı, eğitim

kurumu ve kaynakları vb.) ve bu etkenlerin kaynakları da mutlaka incelenmeli, yetişkin öğrenenlerin öğrenme eylemine katılımına ket vurabilecek koşulların ortadan kaldırılması sağlanmalıdır. Ayrıca, programın içeriği yetişkinin öğrenme sürecine aktif katılımını sağlayan, onu öğrenmeye özendirilen ve deneyimlerini dikkate alan şekilde planlanmalıdır. Cinsiyet, meslek, gelir durumu, statü, kimlik, öğrenim düzeyi, medeni hâl, yaşanan yer, dinsel inanç ve değerler gibi pek çok farklı değişkenin, yetişkin eğitimi faaliyetlerine katılımda önemli rol oynadığı unutulmamalıdır. Hazırlanan programın özellikle ekonomik ve sosyokültürel düzeyleri düşük olanlar, engelliler, geçici koruma statüsündeki bireyler, işsizler gibi toplumsal dezavantajlılık yaşayan kesimlere ulaşabilir olması ayrıca önem arz etmektedir. Bir yetişkin eğitimi programı hazırlanırken dikkat edilmesi gereken aşamalar ise öncelikle ihtiyaç ve amaç belirleme, programın tasarlanması, uygulanması ve değerlendirmedir. Yetişkin eğitimi uygulamalarında, program çeşitlerine bakıldığında farklı gruplandırmaların yer aldığı da görülmektedir.

Bunlar; tamamlayıcı programlar (okuma yazma ve temel eğitim), mesleki ve teknik yeterlilik programları (mesleki ilgi, bilgi ve becerilerin artırılmasına yönelik) aile ve sağlık programları ve öz doyum programları şeklinde gruplandırılabilir (Lowe, 1985). Bir yetişkin eğitimi programının tasarlanmasında konu merkezlilik, sorun merkezlilik ve öğrenen merkezlilik olmak üzere üç temel kriter söz konusudur. Ancak, yetişkin eğitiminin amaç, kapsam ve ilkeleri dikkate alındığında, programın öğrenen merkezli olarak tasarlanması çok daha uygun görülmektedir (Demirel, 2002). Programların hazırlanmasında pozitif ayrımcılık

Yetişkin eğitimi başlı başına özgün bir alandır ve bu alan kendine özgü yöntem ve tekniklere sahiptir.

ilkesi önem arz etmektedir. Geray'a göre göçmenlere, yoksullara, az gelişmiş kırsal bölgede yaşayanlara, kalkınmada öncelikli yörelere ve gecekondu bölgelerine, okuma yazma bilmeyenlere, niteliksiz işsizlere, kadınlara, engellilere önem verilmelidir.

Yetişkin eğitiminde, öğrenme eylemine yönelik olarak farklı yaklaşımlar mevcuttur ve bu yaklaşımlardan biri de *Andragoji* yaklaşımıdır.

Yetişkinlerin öğrenme özelliklerine göre oluşturulan bu yaklaşım, Yunanca *andr* (yetişkin) ve *agogos* (rehberlik) köklerinden türetilmiş olup "yetişkinlerin öğrenmesine yol göstermenin" ya da "öğrenmelerine destek olmanın bilim ve sanatı" anlamına gelmektedir (Knowles, 1984). Ancak kavramı ilk olarak 1833'te Alman Dilbilgisi Okulu öğretmeni Alexandr Kapp, Platon'un eğitim kuramını açıklamak için kullanmış ve andragojiyi engelli ya da zayıf yetişkinler için temel eğitim diye belirttiği sosyal pedagojiden ayırarak "yetişkinler için sürekli eğitim" olarak tanımlamıştır. Andragojinin gelişimi de

Avrupa'da Amerika'dan daha hızlı olmuş, özellikle Danimarka, Finlandiya, Almanya, Polonya, Fransa, İngiltere ve Macaristan'da pek çok üniversitede andragoji konusunda lisansüstü eğitim programları açılmıştır.

Cinsiyet, meslek, gelir durumu, statü, kimlik, öğrenim düzeyi, medeni hâl, yaşanılan yer, dinsel inanç ve değerler gibi pek çok farklı değişkenin, yetişkin eğitimi faaliyetlerine katılımda önemli rol oynadığı unutulmamalıdır.

Hazırlanması planlanan bir eğitim programı, yetişkinin özellikleri dikkate alınarak ilgi, ihtiyaç ve beklentilerini karşılamaya yönelik amaçlar doğrultusunda tasarlanmalıdır.

Bugün Hollanda'da, özel uzmanlık alanı olarak andragoji eğitimi veren yedi büyük üniversite bulunmaktadır. Amerika'da ise Boston Üniversitesi

Profesörü Malcom Knowles andragojiyi ülkeye tanıtmıştır. Daha sonra kavram Güney Amerika'da da tanınmaya başlamış ve Knowles'ın çalışmaları uluslararası düzeyde de tanınır hâle gelmiştir. Yine Yunanca *paid* (çocuk) ve *agogos* (rehberlik) köklerinden türetilmiş olan ve "çocuklara öğretmenin bilim ve sanatı" olarak tanımlanan pedagoji kavramının literatürde "Yetişkin

Eğitiminin Pedagojisi" şeklinde yanlış kullanımı göze çarpmaktadır. Bu noktada pedagoji ve andragoji arasındaki beş temel farktan bahsetmek önem arz etmektedir. Söz konusu temel farklardan ilki, kendini algılama, bir diğer ifadeyle benlik algısıdır. Baskın öğretmen-bağımlı öğrenci tipolojisinin yer aldığı pedagojinin aksine, andragojide baskın bir eğitmen ve bağımlı bir yetişkin öğrenen yoktur, onun yerine eğitmen ile yetişkin öğrenen arasında karşılıklı bir iş birliği ve diyalog mekanizması görülmektedir. İkinci önemli farklılık ise deneyim sahibi olmaktır. Zengin bir öğrenme kaynağı olarak değerlendirilen bu deneyimlerden beslenen bir yetişkin öğrenme ortamı oluşturularak, diğer yetişkinler ve eğitmenler kurulan iş birliği ve diyalog sayesinde paylaşılan deneyimlerden kolaylıkla yararlanabilmektedirler. Üçüncü temel farklılık, pedagojideki öğretmen tarafından yerine getirilen tüm sorumluluğun andragojide birlikte başarılması ve öğrenme eylemine hazır oluşuluktur. Öğrenme eylemi yetişkinlerin gereksinim ve ilgilerine göre gerçekleştirilirken yetişkin eğitimci bu aşamada

bir kolaylaştırıcı, yol gösterici ve kaynak kişi rolünü üstlenir. Yetişkinler, neyi öğrenmeye gereksinim duyduklarına kendileri karar veren, bilinçli ve öz yönetimli öğrenenlerdir. Dördüncüsü ise pedagojinin bankacı eğitim modeli içerisinde özellikle geleceğe yönelik kişisel ve toplumsal amaçları hedefleyen yapısının aksine andragoji, yetişkinlerin bugün var olan gereksinim ve problemleri için kullanabilecekleri çözümleri sağlayan bir yapıya sahip olup çözüm odaklıdır.

Son temel farklılık ise yetişkin öğrenenlerin çoğunlukla dışsal değil içsel motivasyondan beslenen bireyler olmasıdır ve öğrenmeye içsel olarak güdülenmeleri çok önemlidir; aksi takdirde öğrenme eylemine karşı direnç göstereceklerdir. Bu noktada, andragojinin ilkelerinden de bahsetmek faydalı olacaktır. Yetişkinler, öğrenme eylemine güdülenebilmek ve başarılı olabilmek için eğitimin hedeflerinden mutlak surette haberdar kılınmalı ve sürece aktif bir şekilde katılmaları sağlanmalıdır. Bunu başarmak öncelikle alanında yetkin bir andragogla mümkün olacağından yetişkin eğitimi veren kurumlarda mutlak surette yetişkin eğitimi gerçekleştirecek uzman kadronun yer alması gerekmektedir. Çünkü pedagoji eğitimi almış çalışanlar ile yetişkin eğitimi gerçekleştirmek uygun bir yaklaşım değildir.

Öğrenme eylemi, yetişkin bireylerin toplumsal statü, rol ve yetkinliklerini geliştirici olmalı, olumlu bir öğrenme atmosferi hazırlanmalıdır. Ancak, örgün eğitimin klasik sınıf ortamlarının ve oturma düzenlerinin (bir başkasına sırtın dönülmesi ve keskin köşelerin varlığı nedeniyle göz teması ve yüz yüze iletişime izin vermeyen) yetişkin eğitiminde de

kullanılıyor olması öğrenme eyleminin verimliliğini ve etkinliğini negatif yönde etkileyen bir faktördür. Uygun bir öğrenme atmosferi için yetişkinlerin yaşam alanları öğrenme alanlarına dönüştürülebilmeli ve gerçeğin tam da kendisi ya da en benzeri olan ortamlar içerisinde karşılıklı diyalog ve paylaşım ile öğrenmeleri sağlanmalıdır. Karşılıklı bu diyalog ve paylaşımın etkin bir şekilde sağlanabilmesi içinse özellikle öğrenme amaç, beklenti, gereksinim ve hızları birbirine uygun 10 veya 12 kişilik gruplar ile çalışma tercih edilmelidir. Yine örgün eğitime ait yöntem ve tekniklerin kullanılması yerine, yetişkin eğitimine uygun, bireylerin yaşamlarından, gereksinimlerinden, yeteneklerinden, ilgi ve beklentilerinden beslenen yöntem ve tekniklerin kullanılması önem arz etmektedir. Bununla birlikte yetişkinlerin öğrenmesine yeterli zaman verilmeli, sıkıştırılarak aceleye getirilmemeli, geçmiş öğrenme ve yaşam deneyimlerinin öğrenmelerini etkileyebileceği göz önünde tutularak yeni öğrenilenler öncekiler ile bütünleştirilmelidir.

Verilecek bilgiler basitten karmaşığa doğru olmalı, konulara ilişkin ayrıntılar yapılandırılmalı, yetişkin öğrenenlerin ezberleyerek değil, uygulama ile kavrayarak kalıcı ve farklı alanlara da aktarılabilir şekilde öğrenmeleri sağlanmalıdır. Bu noktada yetişkin eğitimci çok özenli olmalı, öğrenilenler arasındaki bağlantının kendisi tarafından verilmemesi gerektiğini akılda tutmalı ve söz konusu bağlantının öğrenenler tarafından keşfedilmesine öncülük olmalıdır. Yine öğrenme eyleminde, hem süreçte hem de sonuçta uygulamalardan hemen sonra, özellikle gelişimleri ile ilgili verilen geri bildirimler ile gerek doğrular gerekse yanlışlar üzerinde durularak sadece eğitmen tarafından değil öğrenenlerin de kendilerini değerlendirmeleri, böylece öğrenme eylemine ilişkin

**Programların
hazırlanmasında pozitif
ayrımçılık ilkesi önem arz
etmektedir.**

olumlu tutum geliştirebilmeleri ve öğrendiklerini pekiştirerek artırmaları sağlanmalıdır. Tüm bunlar gerçekteştirilirken, işlevsel ve dinamik, bireyin ve toplumun değişen koşullarını göz önünde bulundurarak sürekli güncellenebilen bir yapının olması ve bu güncelleme işleminde yetişkin öğrenenlerin de yer alması önemlidir.

Öğrenme eylemi sürecinde yetişkin eğitimci, öğrenenlerin öğrenme eylemine katılımını engelleyebilecek korku, içsel ve dışsal baskılar, öfke, bunalma, kaçış, gülünç ve küçük duruma düşme, aşağılanma, dışlanma, güven, yetersizlik hissi, öğrenilmiş çaresizlik, isteksizlik, ev, aile, çocuk, iş sorumlulukları, çalışma şartları, maddi sıkıntıların yanı sıra, öğrenme ortamının uygunsuzluğu (havalandırma, ısı, ışık, ses düzeni, oturlan sandalyelerin rahat olması, dinlenme alanlarının varlığu gibi), ulaşım, kalıplaşmış yöntem ve tekniklerin kullanımı, bozuk işlevsiz araç, gereç ve materyaller gibi farklı koşulların varlığını asla göz ardı etmemelidir. Bu noktada bahsi geçen nitelikte bir yetişkin eğitimci olabilmek için bazı vasıflara sahip olunması gerekir: Sağlıklı ve dengeli bir kişilik, alan uzmanlığu, kendini tanıyabilme, farkındalık ve duyarlılık geliştirebilme, açık fikirlilik ve ilgi uyandırabilme, yeterli genel kültür düzeyi ve öğrenme alışkanlığu ile kendini güncelleyebilme, öz güvenli olabilmek ve güven verebilme, mesleki ve toplumsal ideallere bağlılık, yeterlilik oluşturabilme (Şekil 1), beden dilini doğru kullanabilme, bir B planına sahip olabilmek, kriz yönetebilme, liderlik ve beklediğu tüm davranışları önce kendisi sergileyebilen olabilmek en önemli vasıflar olarak dikkat çekicidir.

Yetişkinler, neyi öğrenmeye gereksinim duydıklarına kendileri karar veren, bilinçli ve öz yönetimli öğrenenlerdir.

5.2 YETİŞKİNLERLE İLETİŞİM

Dünya üzerinde pek çok ülke özellikle göçün etkisiyle farklı kültürleri sınırları içerisinde barındırmaktadır. Türkiye de 1922'den bu yana pek çok kültüre ev sahipliği yapmış bir ülkedir. Türkiye, jeopolitik konumu açısından Avrupa ülkeleri ile Orta Doğu ve Asya ülkeleri arasında bir köprü görevi görse de bu durum zamanla seyrini değiştirmiş, transit göç amaçlı bir geçiş güzergâhından, aktif olarak göç alan bir çekim merkezine evrilmiştir. Kronolojik olarak bakıldığında, 1922-1938 yılları arasında Yunanistan'dan, 1923-1945 yılları arasında Balkanlar'dan, 1933-1945 yılları arasında Almanya'dan, 1988 yılında Irak'tan, 1989 yılında Bulgaristan'dan, 1991 yılında yine Irak'tan, 1991-1998 yılları arasında Bosna'dan, 1999 yılında Kosova'dan, 2001 yılında Makedonya'dan, 2011 yılından itibaren de Suriye'den Türkiye'ye düzenli ve düzensiz göç hareketlerinin yaşandığı gözlenmektedir. Söz konusu göç hareketleri, Türkiye'nin ekonomik, sosyokültürel ve demografik yapısını büyük ölçüde etkilemekte, bu bağlamda eğitim alanı da yoğun etki altında kalan alanlardan biri olarak dikkati çekmektedir.

Sadece göçle gelen ailelerin çocuklarının değil, ebeveynlerinin eğitim gereksinimleri de oldukça önemli bir yere sahiptir. Öte yandan, çocuklarına kıyasla ebeveynler, yetişkin bireyler olmaları sebebiyle geldikleri toplumsal yapı ve kültürün etkisini daha uzun süre üzerlerinde hissettiklerinden, yeni bir toplumsal yapı ve kültüre uyum sağlama konusunda çok daha fazla zorlanabilmekte, hatta direnç

gösterebilmektedirler. Bu yeni toplumsal yapı ve kültür içerisinde ise ayrımcılık, dışlanma, ötekileştirilme, ön yargılara maruz kalma ve çeşitli iletişim problemleriyle karşı karşıya kalabilecekleri unutulmamalıdır. Ancak, içerisine dâhil oldukları yeni toplumsal yapı ve kültüre uyum sağlamada ebeveynlerin yaşayabilecekleri problemlerin çözülebildiği oranda, çocuklarının uyum süreçlerinin kolaylaşacağı da akılda tutulmalıdır. İşte bu aşamada yetişkin eğitimi ve yetişkinler ile doğru ve etkili iletişim önem arz etmektedir. Bunun için yetişkin eğitimciler öncelikle birlikte çalışacakları yetişkin öğrenenlerin öğrenme gereksinimlerinin neler olduğuyla rotasını oluşturmaya başlamalıdır. Hem öğrenme eylemi hem de doğru bir iletişim için ihtiyaç belirleme analizi olmazsa olmazdır ve bu analiz eğitim programlarının verimli bir şekilde planlanabilmesinin öncülüdür.

Yetişkin eğitimi veren kurumların kaynakları ile yetişkin öğrenenlerin ihtiyaçları bazen örtüşmeyebilir. Örtüşmediğinde yetişkin eğitiminin hümanist ve demokratik yapısı nedeniyle yetişkin öğrenenlerden yana bir tercihte bulunularak kurum yöneticileri ile irtibata geçilmelidir. Yapılan ihtiyaç analizlerinin sonuçları doğrultusunda mevcut programlar güncellenmeli, güncelleme yapılamıyorsa yetişkin öğrenenlerin gereksinim, talep ve beklentileri doğrultusunda yeni bir program hazırlanmalıdır. Aksi takdirde yetişkin öğrenenler kendi gereksinim, talep ve beklentilerine uygun olmadığını düşündükleri eğitim programına katılmak istemeyecek, katılsalar

Göç hareketleri, Türkiye'nin ekonomik, sosyokültürel ve demografik yapısını büyük ölçüde etkilemekte, bu bağlamda eğitim alanı da yoğun etki altında kalan alanlardan biri olarak dikkati çekmektedir.

bile devam etmeyi tercih etmeyeceklerdir. Katılım ve devamda böyle bir gönülsüzlük ile karşı karşıya kalmak, kurum ve çalışanları tarafından da arzu edilmeyecek bir durum olduğu için programların hazırlanma ve uygulama aşamasında çok özenli davranılmalı, yetişkin öğrenenleri öğrenme eyleminden uzak bırakacak koşullara dikkat edilmelidir. Yetişkin eğitimi; okuma, yazma ve temel eğitim, aile eğitimi, öz doyum için eğitim, meslek eğitimi, genel kültür eğitimi, yurttaşlık ve toplumsal duyarlılık eğitimi, akademik eğitim gibi değişik alanlarda planlanarak gerçekleştirilebilir.

Mevcut planlamaların tamamı ise öğrenme eyleminin gerçekleştirileceği yetişkin öğrenenlerin yine gereksinim, talep ve beklentileri doğrultusunda şekillenmeli, herhangi bir zorunluluk ya da dayatma söz konusu olmamalıdır. Onlara uygun zaman dilimleri ve mekânlar tercih edilmeli, tam gün çalışmalardan kaçınılmalıdır. Planlamalar gerçekleştirilirken grubu iyi tanımak ve grubun da eğitimciyi tanınmasını sağlamak çok önemlidir. Grup içerisinde farklı öğrenme stillerine sahip yetişkinler ile de karşılaşılabilir. Örneğin; bazı yetişkinler öğrenecekleri konulara ait bilginin teorik olarak kendilerine verilmesini isteyebilirler ve genel itibarıyla not tutmayı tercih ederler. Bazı yetişkinler ise

öğrenecekleri her türlü bilgiyi yaparak yaşayarak elde etmeyi tercih edecekleri için onları teorik süreçte konuyla ilgili tutmak bir yetişkin eğitimci için kolay olmayabilir.

Yetişkin eğitimi; okuma, yazma ve temel eğitim, aile eğitimi, öz doyum için eğitim, meslek eğitimi, genel kültür eğitimi, yurttaşlık ve toplumsal duyarlılık eğitimi, akademik eğitim gibi değişik alanlarda planlanarak gerçekleştirilebilir.

Bir de sadece dinleyiciler / izleyiciler vardır onlar öğrenme eylemi sürecinde pasif kalmayı ve sadece dinlemeyi ve izlemeyi tercih ederler. Yine bu noktada da yetişkin eğitimciler çok özenli davranmalı ve öğrenme sürecini çok iyi yönetmelidirler, dolayısıyla öğrenenlerin öğrenme stillerine göre ön hazırlık yapılmalı, her gruba hitap edecek nitelikte bir içerik ve eylem planı oluşturulmalıdır, Özellikle dinleyici / izleyici grubunu sürece katabilecek dikkati ve sabrı gösterebilmelidirler. Yetişkinlerin ortalama, okuduklarının %10'unu, duyduklarının %20'sini, gördüklerinin %30'unu, gördüklerinin ve duyduklarının % 50'sini (gör-ışit araç ve materyalleri önemlidir), gördüklerinin, duyduklarının ve de tartıştıklarının %70'ini, hem gördüklerinin, duyduklarının hem de tartıştıklarının ve uyguladıklarının %90'ını hatırladıkları düşünüldüğünde onları süreçte aktif katılıma ve yaparak ve yaşayarak öğrenmeye yönlendirmenin ne kadar doğru olduğu anlaşılacaktır. Planlama aşamasında kullanılacak tekniklerden özellikle öne çıkanlar ise şu şekildedir:

- **Anlatım Tekniği:** Örgün eğitimde kullanılan geleneksel düz anlatım tekniğinin dışına çıkılması gereken bu teknikte, yetişkin eğitiminin ilke ve hedeflerine uygun olarak öğrenenlerin sıkılmayacağı şekilde öğrenme ortamı düzenlenmeli, tekrarlardan kaçınılarak farklı örnekler ve uygulamalara mutlaka yer verilmelidir.
- **Tartışma Tekniği:** Bir problemi çözme amacına dayalı olarak yetişkin öğrenenlerin görüşlerini paylaşmasını sağlamayı hedefleyen bu teknikte, beyin fırtınaları ve toplu tartışmaların gerçekleştirilmesi ile çözüme ortak olmaya ve katkı sağlamaya çalışılır.

- **Gösterip Yaptırma Tekniği:** Uygulama gerektiren bu teknikte, yetişkin öğrenenler aktif bir şekilde öğrenme sürecine katılır, gösterilen içeriği kendileri yaşayarak ve yaparak gerçekleştirirler.
- **Örnek Olay Tekniği:** Gerçek veya hayali bir örnek durumun, özellikle mevcut ve güncel sorunların, yetişkin eğitimci tarafından yetişkinlere sözel ve / veya yazılı anlatım, gösteri ve rol yapma ile aktarıldığı bu teknikte, durumun yetişkin öğrenenler tarafından çözülmesi hedeflenir.

Tüm bu tekniklerin yanı sıra, özellikle başlangıç aşamasında buz kırıcı ve enerji verici aktiviteler, soru-cevap diyalogları, küçük grup çalışmaları, simülasyonlar, film, belgesel vb. izletimleri (yetişkin eğitimcinin önceden izlemesi koşuluyla), konuşmacı davet etmek, gözlem gezileri düzenlemek gibi teknikleri uygulamak da mümkündür. Ancak, tekniklerin seçiminde öğrenme içeriğinin ve ortamının dikkate alınması zorunludur ve yalnızca bir tekniğe yoğunlaşmak değil, birden fazla tekniğin kullanılabileceği eklettik bir şekilde öğrenme eylemini gerçekleştirmek bu aşamada oldukça önemlidir. Tüm bu süreçlerin yönetim ve rehberliği ise iyi bir iletişim becerisine sahip olmaktan geçmektedir ve bir yetişkin eğitimci öğrenme ortamlarında yetişkin bireyler ile nasıl diyalog kurması gerektiğini bilmelidir. Öncelikle yetişkinler ya kısa süreli ya da hemen kullanabilecekleri bilgi ve becerileri edinmek isteyecekleri için onlara daha sonra kullanacakları içerikleri sunmak anlamlı değildir çünkü çocuklar gibi geleceğe yatırım maksatlı öğrenmezler, onlar için

Tüm bu süreçlerin yönetim ve rehberliği ise iyi bir iletişim becerisine sahip olmaktan geçmektedir ve bir yetişkin eğitimci öğrenme ortamlarında yetişkin bireyler ile nasıl diyalog kurması gerektiğini bilmelidir.

öğrenilecek olan bugün gerekli olandır.

Öte yandan, hangi teknik kullanılırsa kullanılsın her tekniğin kendine has uygulama biçimleri söz konusudur ve bunlara dikkat etmek hem tekniğin hem de uygulamanın verimliliğini artıracaktır. Örneğin gösterip yapma tekniğini kullanıyorsanız öğrenenlere kazandıracığınız yeni beceriyi sizin göstermeniz şart değildir, grup etkileşimini sağlamak adına ortamda bu beceriye daha önceden sahip olan bir yetişkini sürece dâhil edebilirsiniz. Bu sayede kendi yeteneklerini geliştirme ve başkalarıyla da iletişim kurabilme olanağını bulacaklardır. Rol yapma tekniğini kullanıyorsanız sizin de aktör olarak bir iki dakika bile olsa oyunun içerisinde olmanız önemlidir. Her katılımcıya gönüllülük esasına dayalı oynayacağı rol açıkça anlatılır, ara sıra rol değişimleri yapılabilir, ancak onların kişisel özelliklerine ilişkin roller vermek uygun değildir. Sadece rol yapanların değil diğer yetişkinlerin de sürece etkin katılımlarını sağlamak adına tüm etkinliklerde oturma düzeni oldukça kritik bir öneme sahiptir ve bu teknikte özellikle yuvarlak ya da U (EK 1) olacak şekilde oturma düzeni, diğer oturma düzenlerinden daha etkilidir.

Soru-cevap tekniğini kullanıyorsanız başlangıçta katılımcıların da soru sormasının beklendiğinin mutlaka vurgulanması, soru sorulduktan sonra katılımcılara cevap verebilmeleri için yeterli sürenin (en az 2-3 dakika) sağlanması, sessiz kalmalara müsaade edilmesi, katılımcılardan cevap gelmiyorsa sorunun farklı şekilde sorulması, üst üste, belirsiz ve çok genel soru sormaktan kaçınılması, doğru cevapların takdir edilmesi, yanlış cevaplar için ise “evet ama...” kalıbının

kullanılmasından kaçınılarak başka bir katılımcının söz alması ve doğru cevabın verilmesinin beklenmesi, “bilmiyorum” dendiğinde asla ısrarcı olunmayıp teşekkür ederek istekli diğer katılımcılara geçilmesi gerekmektedir. Ara ara yetişkin eğitimci tarafından yapılacak açıklamalar, önemli ve özel noktaları vurgulamalar, geri bildirimler, tekrarlar (bıktırıcı olmaması koşuluyla) ve özetlemeler etkinliklerin daha verimli olmasında önem taşımaktadır. Etkinliklerin süresini belirlerken yirmi dakikadan fazla olmamasına özen gösterilmelidir, bu sürenin aşılmasının zorunlu olduğunun düşünülmesi koşullarda ise etkinlik yine yirmişer dakikalık bölümler ve aralar şeklinde planlanmalıdır. Çatışma ortamı oluştuğunda ise yetişkin eğitimci, olayı kesinlikle kişiselleştirmeden, görmezden gelmeden, “mış” gibi yapmadan, olağan seyri içerisinde, çatışmanın değil konunun üzerine odaklanarak olumlu ifade ve jest / mimikler ile etkinliğin devamını sağlamalıdır. Ancak büyük çapta bir gerginlik ve çok uç noktalarda bir çatışma meydana gelirse yetişkin öğrenenlerden kısa süreliğine bir ara talebinde bulunmak tercih edilmelidir.

Küçük gruplar ile çalışırken de özellikle grubun kaç kişiden oluşması gerektiğini yetişkin eğitimcinin iyi belirlemesi önem arz etmektedir. Çoğunlukla küçük gruplar genel (büyük) gruptaki kişi sayısı dikkate alınarak oluşturulsa da katılımcıların ilk defa karşılaştığı durumlar / olaylar / konular / etkinlikler için kişisel olarak deneyimleyebilmeleri amacıyla ikili gruplar daha uygun olacaktır. Ancak rol yapma gibi, bir gözlemcinin varlığını gerektiren etkinlikler söz konusuysa üçlü gruplar da oluşturulabilir. Tüm gruplarda grup not alıcısı

(alınan notları grubun rahatça görebilmesi için kâğıtlı tahtalar tercih edilebilir), sözcüsü ya da başkanı gibi diğer gruplara ve genel gruba geri bildirim sağlayacak kişiler, mevcut grubun içerisinde seçilmelidir. Eşit katılımı sağlamak içinse görev dağılımı yapılabilir.

Tüm bu etkinlikler esnasında ve sonrasında yetişkin öğrenenler ile iletişim kurarken uzun cümleler kurmak yerine sade ve etkili cümleler kullanmak, bol örnek vermek, izah edici açıklamalar ile öğrenmeyi beslemek, içten gülümsemek, ses tonunu çok iyi ayarlamak ve tekdüze asla konuşmamak, sen dilini kesinlikle tercih etmeyip ben dili üzerinden iletişim kurmak bir yetişkin eğitimcinin olmazsa olmazıdır. Sen dili ve ben dili arasındaki farkı şu iki cümle özetleyebilir: “*Bu konuyu açıklamalısınız.*” bir sen dili ifadesiyken “*Bu konuyu açıklamanız beni memnun eder.*” cümlesi ben dili ifadesidir ve sen dilindeki köşeye sıkıştırma ve alt etme duygusu yerine, ben dilinde “seni anlamaya ve destek olmaya çalışıyorum” mesajı vardır. Yetişkin öğrenenlere coşku verme ve coşkulu olabilme, onlara dürüst ve içten davranma, güvenli bir ortam sağlama, bir yetişkin eğitimcinin iletişim kurmasını kolaylaştıran unsurlardır. Bu sayede katılımcılar öğrenme eylemine daha rahat bir şekilde motive olabilir, görüş ve düşüncelerini daha kolay açıklayabilir, deneyimlerini çekinmeden paylaşabilir, tartışabilir ve başarılı bir süreç geçirerek öğrenmeye yönelik kazanımlarını arttırabilirler.

Öte yandan, yetişkin öğrenenlerin geçmişte öğrenme yaşantılarından kalma olumsuz deneyimleri olabilir ve bunları yeni öğrenme ortamlarına da

Sen dili ve ben dili arasındaki farkı şu iki cümle özetleyebilir: “Bu konuyu açıklamalısınız.” bir sen dili ifadesiyken “Bu konuyu açıklamanız beni memnun eder.”

taşıyabilirler. Bu tür durumlarda yetişkin eğitimcilerin asla yargılayıcı, taraf tutucu, küçük düşürücü ve inatçı bir tutum sergilememesi gerekir ve aksine yapıcı eleştiren, demokratik, saygılı ve yansız bir tavır içerisinde kalmaları elzemdir. Söz konusu tavırları sadece öğrenme ortamlarında değil, söz konusu ortamın dışarısında da devam ettirebilmeli ve onlardan gelecek her türlü soruna bir çözüm önerisi sunabilme yeterliliğinde ve becerisinde olmalıdırlar. Bu bağlamda, gerek öğrenme ortamlarında gerekse öğrenme ortamlarının dışında yetişkin öğrenenlerin, hareketler, el ve yüz ifadeleri ile tüm beden dilinin doğal olmasına, yapmacık herhangi bir tavrın takınılmamasına dikkat etmeleri gerekmektedir.

Görünüş, duruş, bakış, kılık kıyafet gibi beden dilini etkileyen tüm koşullar yetişkin eğitimcinin kontrolü altında olmalı ve beden dili abartıdan uzak, yerine göre ve doğru kullanılmalıdır. Öğrenme eyleminin başında etkili bir giriş yapmak ve dikkati odaklanması gereken bağlama çekmek, katılımcılara isimleriyle hitap etmek, süreçte de oldukça önemlidir. Her bir katılımcının ismini ilk etapta akılda tutmak kolay olmayabilir, dolayısıyla daha önceden hazırlanacak isim kartlarıyla bu sorun kolaylıkla çözülecektir. İlk izlenim, öğrenme eylemine katılım ve devamda çok önemli olduğundan yetişkin eğitimcinin konuya ilişkin yeterliliği, çoklu ve farklı duyu organlarına yönelik plan ve uygulama yapabilmesi, farklı görüşlere saygılı ve eşit mesafede durabilmesi, öğrenmenin transferini, aralıklı öğrenmeyi ve anlamlı olan bilgiyi fark edebilmesi, deneyimlerin paylaşılmasına izin vermesi, içtenliği ve güveni hissettirebilmesi gibi özellikler yine olmazsa olmazlardandır.

Öğrenme eyleminin başında etkili bir giriş yapmak ve dikkati odaklanması gereken bağlama çekmek, katılımcılara isimleriyle hitap etmek, süreçte de oldukça önemlidir.

Parmakla işaret etmek (el / avuç içi yukarıda olmalı), sen diye hitap etmek, elini beline koyup ya da kolları kavuşturarak kürsüye yapışıp kalmak, bir konuyu anlatırken göz teması kurmak yerine uzaklara ya da tavana gözleri dikip kalmak, duraksayarak veya hep aynı tonda konuşmak, sürekli bir yere vurmak ya da dokunmak, cep telefonu veya benzeri elektronik araçlarla ilgilenmek, yetişkin öğrenenlere itici geleceğinden bu noktada hassasiyetle davranılması gerekmektedir. Yetişkin eğitimcinin herkesin duyabileceği şekilde ve etkileyici bir ses tonuyla enerjik, cesaretlendirici, coşkulu ve istekli olması, mizahı kullanabilmesi, duyarlı ve farkında olması, kendi başına kural koymaya kalkmaması, kural koyulması gerektiğinde öğrenenleriyle birlikte ortak paydada buluşması ve onları kategorize etmemesi, etkili ve yerinde göz teması kurabilmesi (uzun ve dik dik bakmak asla göz teması değildir), öğrenme ortamını aktif bir şekilde kullanabilmesi, her şeyi açık ve anlaşılır bir dille ifade edebilmesi, doğru planlama ve zamanlama becerisine sahip olabilmesi, stres ve kaygıyı kontrol edebilmesi, soru sorulmasından rahatsızlık duymayıp bilakis tartışmaya ve soru sormaya teşvik edebilmesi, sosyal etkinlikler düzenleyebilmesi, öğrenme molalarını grubu daha yakından tanıyabilmek için değerlendirebilmesi oldukça önemlidir.

Öğrenme eylemi esnasında birden detaya girmek yerine konuları mantık sırasına göre dizmek, başlangıçta ve sonuçta mutlaka akılda kalıcı bir açılış ve kapanış cümlesi kullanmak, asla "bitti" dememek, hatalardan da öğrenebileceklerimizin olduğunu anımsatmak, benlik saygısını artırıcı davranmak,

yaşamdan bol örnekle konuyu beslemek, kısa öyküler, filmler, müzikler kullanmak, aşırı teorik olmamak, iş birliğine dayalı grup çalışmalarını destekleyen uygulamalar planlamak, günceli ve gündemi takip etmek, problem çözmelerine izin vermek ve öğrendikleri her yeni bilginin uygulanabileceği planlamalar yapmak, yöneten değil destek olan bir kolaylaştırıcı olabilmek hem öğrenmenin verimliliğini hem de iletişim kurma başarısını artırıcı yaklaşımlardır.

Öğrenme ortamlarında istenmeyen ya da farklı davranış şekilleriyle karşılaşılabilir. Örneğin bazı yetişkinler görmezden gelinmeyi, bazıları uyarılmayı tercih ederken bazıları ise öğrenme eylemini provoke edebilir, yetişkin eğitimciyi ve konuyu dikkate almayarak etkinliklere de katılmayı istemeyebilirler. Bu tür durumlar için bir yetişkin eğitimcinin mutlaka bir B planının olması gerekir. Durumu sakin ve tutarlı bir tavırla karşılamak, ilgiyi başka yöne çekmek, olumlu ve motive edici örneklerle ortamı rahatlatmak, uygun zaman dilimlerinde özel görüşmeler yapmak, olayı kesinlikle bir saygısızlık olarak algılamamak önem arz etmektedir. Aksi takdirde, öğrenme ortamının kontrolü kaybedileceğinden verimli ve etkin bir öğrenme eylemini gerçekleştirmek mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla, yetişkin öğrenenlerin bağımsız öğrenmeyi

tercih eden, öğrenmeye karşı farklı öğrenme hızı ve motivasyonları olan, sınırlanmaktan ve yönetilmekten hiç hoşlanmayan, deneyimlerinin ve geçmiş öğrenme yaşantılarının önemsenmesini isteyen bireyler olduğu asla göz ardı edilmemelidir.

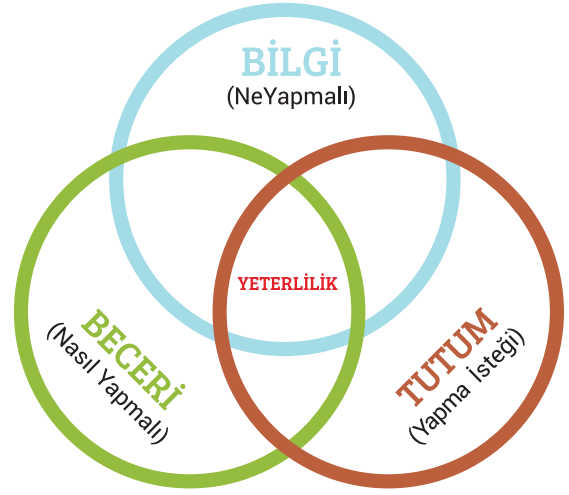
Sonuç olarak, bir öğrenme eyleminin tamamlanması, öğrenenler ile iletişimin de tamamlandığı anlamına gelmemektedir, çünkü eylem öncesi ve esnası bitmiş olsa da eylem sonrası süreci devam etmektedir. Onları yaşamları içerisinde kendi ortamlarında ziyaret ederek iletişimi sürdürmek bir yetişkin eğitimcinin sorumlulukları arasındadır. Yeni kazanılan beceri ve davranışların (özellikle izleme desteklenmeyen davranışlar hızla sönebilir ve eski davranışa geri dönülebilir) yaşama aktarılması, uygulama aşamasında karşılaşılacak problemlerin çözümüne yönelik izlemlerin yapılması, oluşturulan öğrenme atmosferinin olumlu bir şekilde devamını sağlamakla kalmayacak, öğrenmeyi destekleyip pekiştirerek yeni öğrenme istek ve taleplerini de beraberinde getirecektir. Bu sayede, yetişkinlere öğrenmeyi öğrenme kültürü kazandırılmış olacak, eğitim ve öğrenme ise *yaşam boyu* sürecek bir eyleme dönüşecektir.

Yetişkin öğrenenlerin bağımsız öğrenmeyi tercih eden, öğrenmeye karşı farklı öğrenme hızı ve motivasyonları olan, sınırlanmaktan ve yönetilmekten hiç hoşlanmayan, deneyimlerinin ve geçmiş öğrenme yaşantılarının önemsenmesini isteyen bireyler olduğu asla göz ardı edilmemelidir.

Bir faaliyeti, farklı durum ve koşullarda tekrarlayabilecek şekilde ve öngörölmüş standartlarda başarıyla yerine getirebilme yeteneği yeterliliktir.

“Kurallara uygun forklifti kullanma yeterliliği”

5.3 VAKA VE ETKİNLİK ÖRNEKLERİ

Vaka	Geçici Koruma Statüsünde Yer Alan Yetişkin Bireylerin Toplumsal İçerimleri
Şehir	Gaziantep
Semt, Mahalle ve Kamp	Şahinbey
Yetişkin Birey	25 yaşında evli ve 4 çocuğu var. Suriye'de yaşanan iç savaş nedeniyle göç etmek durumunda kalmış ve Türkiye'ye gelmiş, ülkesinde ortaöğretimi tamamlamış, ev hanımı, eşi işsiz, bir kız, üç erkek olmak üzere 4 çocuğu var.
Çevre	Göçle gelen aile sayısının oldukça az olduğu bir mahallede, bodrum kat, 2 odalı ve sobalı bir dairede kiracı olarak ikamet etmektedir.
Risk ve Sorun	Dil bilmediği için çevreyle diyalog kurmakta güçlük çekiyor ve komşularıyla problemleri söz konusu, işsizlik nedeniyle yaşanan ekonomik problemlerin yanı sıra, kimlik bunalımı ve dışlanmaya maruz kalabiliyor.
Kaynaklar	ASPB / ASDEP aile / ev ziyaretleri ve danışmanlık hizmetleri Okul (Sınıf / Branş Öğretmenleri / Yöneticiler) ve Rehberlik Servisi öğrenci bireysel görüşmeleri, akran görüşmeleri, aile / ev ziyaretleri ve danışmanlık hizmetleri, Göç İdaresinin ve Göçmen Sağlık Merkezlerinin sunduğu hizmetler

EYLEMLER

Okula giden çocuğunun sınıf öğretmenin öğrencisiyle yapmış olduğu bireysel görüşme, okul rehberlik servisinin öğrenci ile yapmış olduğu bireysel görüşme, aile ile görüşme, akran görüşmeleri, grup rehberliği ve aileleri ile buluşma, ASPB / ASDEP tarafından aile ve ev ziyaretleri, danışmanlık hizmetleri gerçekleştirilmiştir.

ÖNERİLER

ASPB / ASDEP (sadece psikolojik destek yeterli olmayıp alanda uzman ve göç çalışmış sosyologların da yer alarak sosyolojik destek mekanizmalarının oluşturulması) ve Okul Rehberlik Servislerinin hizmetlerinin yanı sıra,

bu noktada MEB Halk Eğitimi Merkezlerinin de sürece andragoji eğitimi almış uzman yetişkin eğitimcileriyle dâhil olması ve eğitim yoluyla hak ve sorumlulukları öğrenme, dil eğitimi, anne-baba eğitimleri, SB destekli sağlık ve hijyen eğitimleri, toplumsal uyum ve içerim ile diğer nüfus planlaması gibi eğitsel rehabilitasyonları için söz konusu yetişkin bireylere hizmet verebilmesi önem arz etmektedir. Bu noktada semt / mahalle sakinlerine yönelik de kültürler arası diyalog temelinde bilgilendirme amaçlı çeşitli seminer çalışmaları gerçekleştirilebilir. Bunlara ek olarak, ekonomik yetersizlik ve işsizlik problemlerine ilişkin olarak İŞKUR İl Müdürlükleri ile koordinasyon içerisinde olunmalı, uygun istihdam koşullarının oluşturulabilmesi için çalışmalar planlanmalıdır.

DEĞERLENDİRMELER

Söz konusu hizmetlerin alanında uzman kadrolarca verimli ve etkin yerine getirilmesi ile birlikte, bireyin ve ailesinin toplumsal yaşam içerisinde karşı karşıya kaldığı / kalabileceği gerek uyum gerekse iletişim ve ekonomik problemlerinin çözülmesinde etkin rol oynayacaktır. Bu sayede toplumsal içerim süreçlerine de katkı sağlanmış olunacak, hem bireyin hem de diğer aile fertlerinin dışlanma ve ayrımcılık yaşamayı engelenebilecektir. Sunulacak sosyal güvenlik ve istihdam olanaklarıyla ekonomik yetersizlikleri asgari düzeye indirme çabaları ile de bireylerin yaşam standartları yükselecek ve toplumsal içerimleri daha kolay gerçekleşecektir. Öte yandan süreçte yer alan gerek merkezi gerekse yerel / bölgesel tüm kurum ve örgütlerin hem kendi yapıları hem de diğer yapıların çalışmalarından haberdar kılınmasının, iş birliğini ile eşgüdüm ve koordinasyonu arttıracacağı, enerji, zaman ve maddi kaynakların daha doğru bir şekilde kullanılmasını sağlayacağı unutulmamalıdır. Hizmetlerin verimliliği ve etkinliği açısından, kurumsal izleme ve değerlendirme çalışmaları da eksiksiz ve süreğen bir şekilde uygulanmalıdır.

ETKİNLİK ÖRNEKLERİ

ETKİNLİK 1

Etkinlik Adı	Soru-Cevap Diyalogları
Amaç	İletişim Kurma ve Sorun Çözme
Süre	Grup Dinamiğine Göre Belirlenim
Araç	Renkli kartonlar, yapıştırılmalı kâğıtlar, kâğıtlı tahta ve kalem

SÜREÇ

- **Gönüllülük esası çerçevesinde önceden belirlenmiş sorular katılımcılara sorulur.**
Ör. Geçici Koruma Statüsündeki yetişkin birey kimdir? / Geçici Koruma Statüsündeki yetişkin birey olmak ne demektir?
- **Cevaplarken her bir soru için 2-3 dk. bekleme süresi verilir.**
- **Sorular tüm gruba dönülerek cevaplanır.**
- **Cevap verilemediğinde soru farklı şekillerde sorulur.**
- **Gereksiz soru kalıplarından uzak durulur.**
- **Doğru cevaplar onaylanırken, yanlış cevaplara ilişkin katılımcıların neden o sonuca vardıkları tartışılır.**
- **“Bilmiyorum” cevabında soru diğer katılımcılara sorulur.**
- **Tüm gruba teşekkür edilerek etkinlik sonlandırılır.**

ETKİNLİK 2

Etkinlik Adı	Adımına Göre
Amaç	Sosyal Dışlanma ve Ayrımcılıkla Mücadele
Süre	Grup Dinamiğine Göre Belirlenim

SÜREÇ

- **Gönüllülük esaslı çerçevesinde katılımcılar daha önceden hazırlanmış olan sorulara verdikleri “Evet” veya “Hayır” yanıtına göre adım atarlar. Bu noktada, olumlu yargı taşıyan sorulara verdikleri her bir “Evet” yanıtı onları bir adım ileri taşıırken, olumsuz yargı içeren sorulara verdikleri her bir “Evet” yanıtı bir adım geriye gitmelerine, tüm sorular için verdikleri her bir “Hayır” yanıtı ise yerlerinde saymalarına neden olmaktadır. Soru ve katılımcı sayısı grubun dinamiğine ve etkinliğin sürecine göre artırılabilir veya azaltılabilir. Etkinlik tamamlandığında katılımcılardan ileri ve geri adım attıklarında ya da hiçbir adım atmayıp yerlerinde kaldıklarında neler hissettiği sorularak görüşleri alınır, ardından tüm grupla süreç tartışılarak bağlama ilişkin çözüm önerileri sunmaları beklenir.**
  - Yaşamınızda herhangi bir ayrımcılığa maruz kaldınız mı?
  - Tepki verdiniz mi?
  - Kendinizi aşağılanmış hissettiniz mi?
  - Korku duydunuz mu?
  - Yalnızlaştırıldığınızı düşündünüz mü?
  - Bu durum sıklıkla aklınıza geliyor mu?
  - ”Neden ben?” diye sordunuz mu?
  - Size destek olanlar var mıydı?
  - Tekrar yaşarsam endişesini taşıyor musunuz?
  - Çevrenizde benzer bir ayrımcılığa şahit oldunuz mu?
  - Bu durumun çözümü için herhangi bir çabada bulundunuz mu?

ETKİNLİK 3

Etkinlik Adı	Kurumsal Ziyaretler
Amaç	Toplumsal Yaşama Uyum ve Katılım
Süre	Etkinlik Dinamiğine Göre Belirlenim
Araç	İsim Kartları ve Ulaşım için Servis

SÜREÇ

Yine gönüllülük esasına dayalı olarak ziyaretlerde yer alan katılımcılar için;

- Ziyaretin amacı konusunda gerekli açıklamalar yapılır.
- Buldukları kentte toplumsal destek alabilecekleri kurumların genel bilgisi verilir.
- Söz konusu kurumlardan ne tür destek alabilecekleri konusunda detaylı bilgi verilir.
- Ziyaretler için belirlenen kurumlardan mevcut hizmetlerine ilişkin bilgi talep edilir; kurum yönetici ve çalışanlarına sorular sorulur.
- Kurumlardan beklenenler ve öneriler betimlenerek, kurum yetkililerine sunulur.
- Ziyaret bitiminde kazanımlar ele alınır ve elde ettikleri kazanımların toplumsal yaşama uyum ve katılımlarında onlara ne gibi faydalar sağlayabileceği tartışılır.

ETKİNLİK DEĞERLENDİRME

Öncelikle tüm etkinlikler yaşamdan beslenmeli, katılımcıların kendilerinden bir şeyler bulabileceği bir içerikle hazırlanmalıdır. Bu bağlamda, yetişkin eğitimi için kullanılacak en etkin yaklaşım yaşam öykücülüğü yaklaşımı olup herkes için yaşam destekli bir uygulama ve de paylaşım olanağı sunmaktadır. Öte yandan, her etkinliğin sonunda, bazı etkinlikler içinse hem süreçte hem sonunda, katılımcılarınızla yaşanan deneyimleri mutlaka konuşunuz ve bu etkinliği niçin yaptığınızı, neleri size kazandırdığını tartışmaya açınız. Bu bölüm, gerek etkinliğin gerekse sürecin bir gözden geçirme aşaması olup söz konusu aşamanın başarılı bir sonuca ulaşabilmesi için etkinlik sürecini çok iyi gözlemlemek ve kısa notlar almak önemlidir. Etkinliği değerlendirirken sorularınızı açık uçlu sorular şeklinde yöneltmeniz, evet-hayır cevapları alınacak kapalı uçlu sorular şeklinde yöneltmemeniz daha uygundur. Gözden geçirme sayesinde ihtiyaç duyulan yeni çalışma alanlarını keşfedebilmeyenizin yanı sıra, yeni ve farklı etkinlikleri (senaryo bazlı etkinliklerden ve ev ödevleri vermekten kaçınınız) planlamanızın da önü açılmış olacak, iletişim becerileriniz de karşılıklı olarak kuvvetlenecektir. Her etkinlik için soruların ve bağlamların değişebileceği ise asla unutulmamalıdır. Öncelikle, genel deneyime yönelik sorular ile başlayınız. Örneğin;

ETKİNLİK DEĞERLENDİRME

- Sizce bu etkinlik ne ile ilgiliydi?
- Bu süreçte neler yaşadınız?
- Sizce neleri daha iyi başarabildiniz ve gelişim aşamalarınız neler oldu?

Grup etkinliği ise

- Görev dağılımını nasıl yaptınız ve grup olarak nasıl çalıştınız?

şeklindeki soruların ardından yaşanan deneyimlerin ve farkındalık noktalarının onlara nasıl bir yarar sağlayacağına ilişkin detaya inmeniz önerilir. Örneğin;

- Bu etkinlik için güçlü ve zayıf yönleriniz sizce nelerdir?
- Bu etkinlik için olanaklar ve tehditler sizce nelerdir?
- Etkinlik sürecinde sizce neyi doğru / farklı / yanlış yaptınız?
- Etkinlikle birlikte elde etmiş olduğunuz gelişim aşamalarınızı toplumsal yaşamınıza (iş, aile, sosyal çevre gibi) nasıl entegre edebilirsiniz?
- Toplumsal yaşamınızda benzer durumlarla karşılaştığınızda neler yapıyorsunuz? Herhangi bir desteğe gereksinim duyuyor musunuz, duyuyorsanız bunun/bunların ne/neler olduğundan bahsedebilir misiniz?

Yanı sıra;

- Grup içi görev dağılımını doğru şekilde yapabilmek için nelere dikkat etmek gereklidir?
- Bir grup çalışmasında hangi güçlü yönünüz ile gruba destek olabilirsiniz?
- Bir grup çalışmasında hangi zayıf yönünüz ile başa çıkmanız gerekmektedir?
- Bir grup olarak başarıya ulaşmak için neleri farklı yapmanız gerekmektedir?

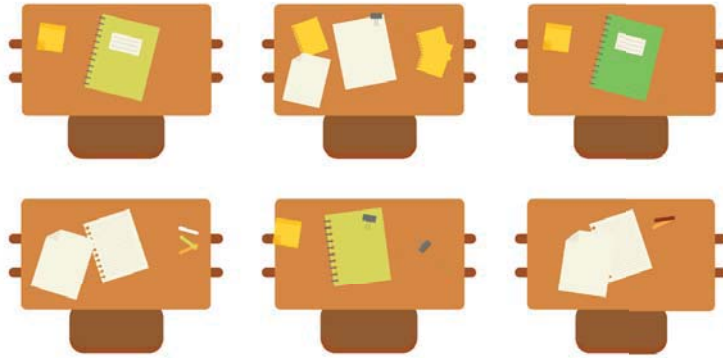
Son olarak ise yaşanan tüm deneyime ilişkin olarak söz konusu deneyimden toplumsal yaşamlarında nasıl faydalanabileceklerini ve bundan sonrası için nelerin daha farklı yapılabileceğini tartışarak süreci tamamlayınız. Örneğin;

- Bu etkinlikten sonra elde ettiğinizi düşündüğünüz gelişim aşamalarınızı toplumsal yaşamınızda nasıl kullanacaksınız ve uygulayabilmek için neler yapacaksınız?

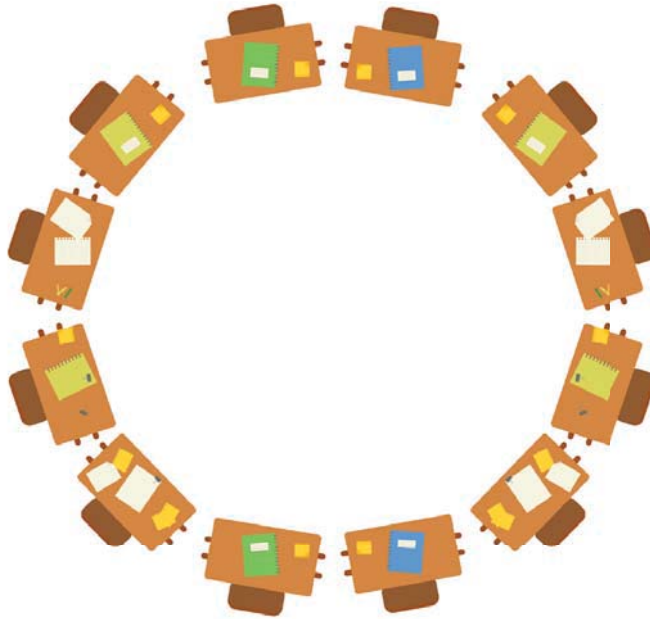

OTURMA DÜZENLERİ

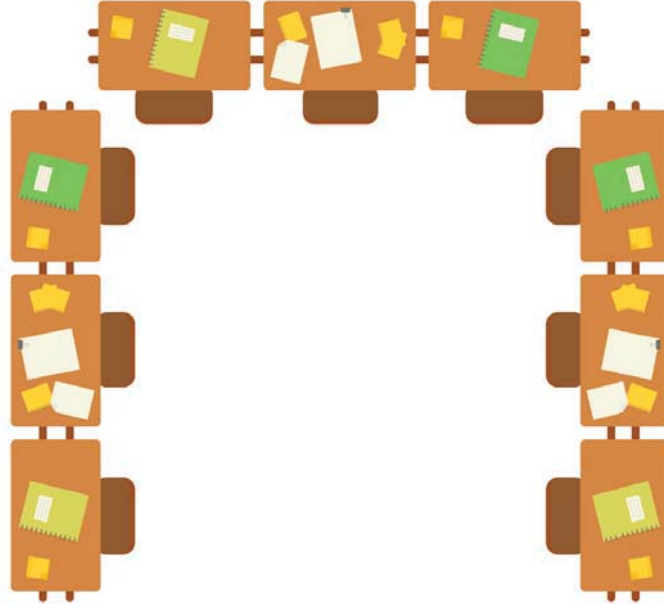
YATAY DÜZEN

YUVARLAK (O) DÜZEN

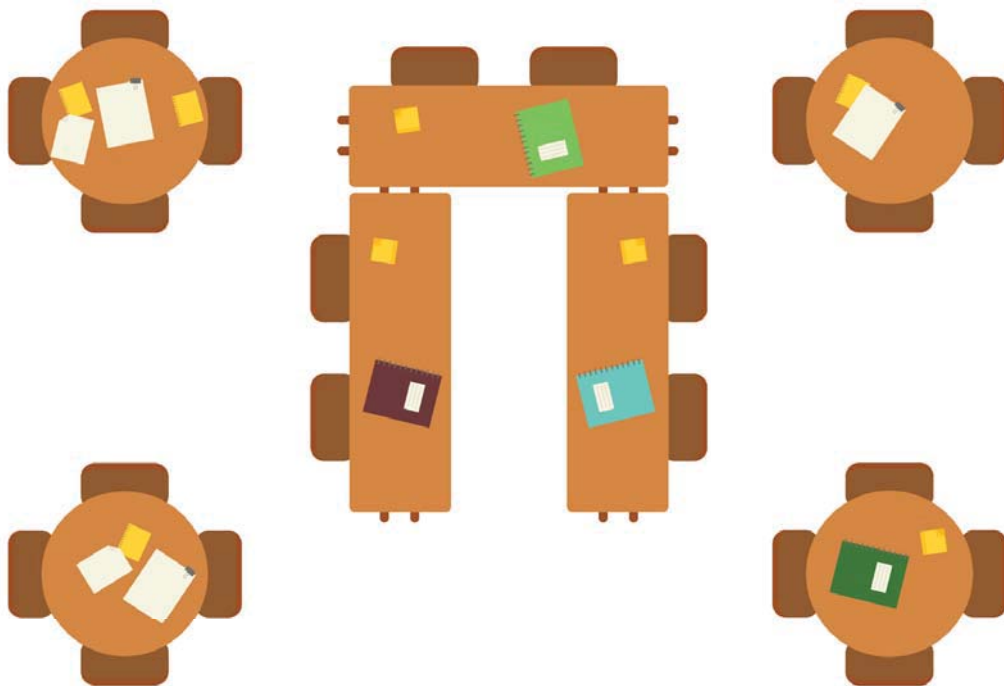
U DÜZENİ

GRUP DÜZENİ

PROJE DÜZENİ

KAYNAKÇA

1. Bülül, S. (1991). Yetişkin Eğitimi, AÜ AÖF Yayınları.
2. Duman, A. (2000). Yetişkinler Eğitimi, Ütopya Yayınevi, Ankara.
3. Demirel, Ö. (2004). Eğitimde Program Geliştirme: Kuramdan Uygulamaya, Pegem Yayınevi.
4. Freire, P. (1995). Ezilenlerin pedagojisi (çev. D. Hattatoğlu ve E. Özbek), Ayrıntı Yayınevi.
5. Geray, C. (2002). Halk Eğitimi, Ankara: İmaj Yayıncılık.
6. Güneş, F. (1996). Yetişkin Eğitimi. Ankara: Ocak Yayınları.
7. Karakaya, S. (2010). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Gerçekleştirilen Yetişkin Eğitimi Uygulamaları (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
8. Kaya, H. E. (2014). The Road Ahead: Multicultural Adult Education, International Journal of Humanities and Social Science, Vol. 4 No. 8(1), June 2014, pp. 164-168.
9. Kaya, H. E. (2016). Yaşam Boyu Yetişkin Eğitimi, Nobel Yayınevi.
10. Knowles, M. (1996). Yetişkin Öğrenenler: Gözardı Edilen Bir Kesim. (çev.) S. Ayhan, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
11. Kurt, İ. (2000), Yetişkin Eğitimi, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
12. Lowe, J. (1985). Dünya'da Yetişkin Eğitime Toplu Bakış. (Çev. T. Oğuzkan). Ankara: UNESCO Türkiye Milli Komitesi.
13. Mayo, P. (2011). Gramsci Freire ve Yetişkin Eğitimi (çev. Ahmet Duman), Ütopya Yayınları.
14. Okçabol R., (1996). Halk Eğitimi, Der Yayınları, İstanbul.

SON SÖZ

Eğitim hizmetlerinde kültürel farklılık, öncelikle özel eğitim ve rehberlik hizmetlerinde belirgindir. Akademik anlamda elbette genel geçer usul ve esaslar söz konusudur ancak modernlikle olan serüven, tarihsel süreçte yakın coğrafyaları farklılaştırmış durumdadır. Başka türlü ifade edildiğinde farklı sistemlerde kavramsal olarak özel eğitim ve rehberlik yer almasına rağmen uygulama düzeyleri ülkemizdeki manada ve seviyede değildir.

Geleneksel toplumlarda çocuğun eğitiminde hem aile içinde hem de okulda uygulanan yöntemler günümüzde değişmiş, özellikle şiddetten uzak modeller yaygınlık kazanmış, genel geçer modele dönüşmüştür ancak bu durumun geçerli olabilmesi için ailenin değişimi en önemli etmendir ve bu manada bir değişim için zamana ihtiyacın olduğu unutulmamalıdır. Başka bir açıdan ise, farklı kültürlerle ait çocukların eğitiminde dikkat edilmesi gereken en önemli husus, bizim sahip olduğumuz kavramlarla hizmet sunduğumuz kesimde yer alan kavramların örtüşüp örtüşmediğidir.

temelde bir eğitim sorunudur. mutlaklaştırma ve diğerinin edip dönüştürme gayretinin adı,

Engellilik, toplumsal olarak modern döneme dair "otoritesi"ne dayalı geniş aile alındığı çekirdek aileye geçişte gibi engellilikte de "tıbbi" bir yaklaşımdan konusu olmuştur. Bu durum, eğitim alanında akademik açıdan gelişmesinin sosyolojisini ifade eder.

Suriyeli geçici koruma statüsünde ülkemizde eğitim alan çocukların okullaşmasının sağlanması ilk hedef olmuş, bu bağlamda da dil engelini aşılması en önemli gayret olarak belirmiştir.

Günümüzün moda tabiri "ötekileştirme" Kendi kavramlarını / değerlerini kavramlarını / değerlerini ilkel kabul bir dönemin eğitim modelidir.

bir kesit, sosyolojik bir olgu bir farkındalıktır. Yaşlıların yapılarından "çocukların" merkeze karşımıza çıkan farklılaşmada olduğu sosyal bir yaklaşıma doğru değişim söz hem özel eğitim hem de rehberlik hizmetlerinin

Suriyeli geçici statüsünde, ülkemizde eğitim alan Suriyeli çocukların okullaşmasının sağlanması ilk hedef olmuş, bu bağlamda da dil engelini aşılması en önemli gayret olarak belirmiştir. Geline süreçte daha kuşatıcı, sosyal uyumu hedefleyen ikinci gayretler gündeme gelmektedir ve bu durumda öncelik özel eğitim ve rehberlik alanlarında belirginleşmektedir. Bu cümleden olmak üzere koruma statüsünde eğitim alan çocukların özel eğitim ve rehberlik ihtiyaçları yanında farklı kültürlerle yönelik eğitimde dikkat edilmesi gereken hususları içeren, Millî Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve Unicef işbirliği ile hazırlanan kılavuz kitaplar hem kendi hizmet kalitemizin artırılması hem de hizmet sunan ekibimizin farkındalığının artırılmasını hedeflemiştir.

EK 1

**ENGELLİLERİN HAKLARINA
İLİŞKİN SÖZLEŞME**

MİLLETLERARASI SÖZLEŞME

14 TEMMUZ 2009 SALI

RESMÎ GAZETE

SAYI : 27288

Karar Sayısı : 2009/15137

3/12/2008 tarihli ve 5825 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunan ekli "Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme"nin onaylanması; Dışişleri Bakanlığının 13/5/2009 tarihli ve HUMŞ/619 sayılı yazısı üzerine, 31/5/1963 tarihli ve 244 sayılı Kanununun 3 üncü maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 27/5/2009 tarihinde kararlaştırılmıştır.

	Abdullah GÜL CUMHURBAŞKANI	Recep Tayyip ERDOĞAN Başbakan	
H. YAZICI Devlet Bak. ve Başb. Yrd.	F. N. ÖZAK Devlet Bak. ve Başb. Yrd. V.	E. GÜNAY Devlet Bak. ve Başb. Yrd.	F. N. ÖZAK Devlet Bakanı
E. BAĞIŞ Devlet Bakanı	S. A. KAVAF Devlet Bakanı	C. YILMAZ Devlet Bakanı V.	S. ERGİN Devlet Bakanı V.
M. V. GÖNÜL Milli Savunma Bakanı	B. ATALAY İçişleri Bakanı	A. DAVUTOĞLU Dışişleri Bakanı	M. ŞİMŞEK Maliye Bakanı
N. ÇUBUKÇU Milli Eğitim Bakanı	M. DEMİR Bayındırlık ve İskân Bakanı	R. AKDAĞ Sağlık Bakanı	V. EROĞLU Ulaştırma Bakanı V.
M. M. EKER Tarım ve Köyişleri Bakanı	Ö. DİNÇER Çalışma ve Sos. Güv. Bakanı	M. DEMİR Sanayi ve Ticaret Bakanı V.	R. AKDAĞ Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı V.
	E. GÜNAY Kültür ve Turizm Bakanı	V. EROĞLU Çevre ve Orman Bakanı	

ENGELLİLERİN HAKLARINA İLİŞKİN SÖZLEŞME

Giriş

İşbu Sözleşme'ye Taraf Olan Devletler,

(a) Birleşmiş Milletler Şartı'nda ilan edilmiş olan ve insanlık ailesinin tüm mensuplarının doğuştan sahip oldukları onuru, değeri, eşit ve devredilmez hakları dünyada özgürlüğün, adalet ve barışın temeli olarak kabul eden ilkeleri anımsayarak,

(b) Birleşmiş Milletler'in, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmeleri ile tanınan hak ve özgürlüklere herhangi bir ayrımcılığa uğramaksızın herkesin sahip olduğunu kabul ve ilan ettiğini göz önünde bulundurarak,

(c) Tüm insan haklarının ve temel özgürlüklerin evrensel, bölünmez, birbiriyle bağlantılı ve karşılıklı bağımlı olma niteliği ile engelli bireylerin bu haklardan herhangi bir ayrımcılığa uğramaksızın yararlanmalarının güvence altına alınması gerekliliğini tekrar teyit ederek,

(d) Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'yi, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'yi, Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme'yi, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine İlişkin Uluslararası Sözleşme'yi, İşkence ve Diğer İnsanlık Dışı veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme'yi, Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni ve Uluslararası Göçmen İşçilerin

ve Aile Bireylerinin Korunması Sözleşmesi'ni akılda tutarak,

(e) Engelliliğin gelişen bir kavram olduğunu ve engellilik durumunun, sakatlığı olan kişilerin topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını engelleyen tutumlar ve çevre koşullarının etkileşiminden kaynaklandığı gerçeğini kabul ederek,

(f) Engelliler için Dünya Eylem Programı ve Engelliler için Fırsat Eşitliğinin Sağlanmasına Yönelik Standart Kurallar'da yer alan ilke ve politika önerilerinin engellilere fırsat eşitliği sağlanmasına yönelik ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde politikaların, planların, programların ve eylemlerin geliştirilmesi, tasarlanması ve değerlendirilmesine katkısını göz önünde bulundurarak,

(g) Engelliliğe ilişkin konuların sürdürülebilir kalkınmayla ilgili stratejilerin ayrılmaz bir parçası olarak ele alınmasının önemini vurgulayarak,

(h) Bir kişinin engelli olduğu için ayrımcılığa maruz kalmasının her bireyin doğuştan sahip olduğu insanlık onuru ve değerinin de ihlal edilmesi anlamına geldiğini de kabul ederek,

(i) Bunun yanı sıra engelli bireylerin çeşitliliğini kabul ederek,

(j) Daha yoğun desteğe ihtiyacı olan engelliler dahil olmak üzere, tüm engellilerin insan haklarının güçlendirilmesi ve korunmasının

gerektiğini kabul ederek,

(k) Çeşitli araç ve yükümlülüklerin varlığına rağmen engelli kişilerin topluma eşit bireyler olarak katılmaları önündeki manilerin halen varolmaya devam ettiği ve dünyanın her yerinde engelli bireylerin insan hakları ihlallerine maruz kaldıkları gerçeğinden endişe duyarak,

(1) Özellikle gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere tüm ülkelerde engellilerin yaşam koşullarının geliştirilmesinde uluslararası işbirliğinin önemini bilincinde olarak,

(m) Engellilerin toplumun refah ve çeşitliliğine yaptıkları ve yapabilecekleri olumlu katkıları ve engellileri insan haklarını ve temel özgürlükleri tam kullanmaya ve topluma tam katılmaya teşvik etmenin onların toplumsal aidiyetlerine, toplumun insani, sosyal ve ekonomik yönden kalkınmasına ve yoksulluğun azalmasına katkıda bulunacağını kabul ederek,

(n) Kendi seçimlerini yapma özgürlüğü de dahil olmak üzere engellilerin bireysel varlıklarının ve bağımsızlığının önemini kabul ederek,

(o) Engellilerin kendilerini doğrudan ilgilendirenler de dâhil olmak üzere politika ve programlarla ilgili karar alma süreçlerine etkin olarak katılabilmeleri gerektiğini dikkate alarak,

(p) Irk, ten rengi, cinsiyet, dil, din, siyasi veya başka fikir, ulusal, etnik veya toplumsal köken, mülkiyet, doğum, yaş veya başka bir statü bakımından birçok nedene dayalı olarak ve bu nedenle daha ağırlaştırılmış bir ayrımcılığa

maruz kalan engellilerin karşılaştığı zor koşullardan kaygı duyarak,

(q) Engelli kadınların ve kızların hem ev içinde hem de ev dışında şiddete uğramaya, yaralanmaya veya istismara, ihmale, ihmalkar muameleye, kötü muameleye veya istismara karşı daha büyük bir risk altında oldukları gerçeğinin farkında olarak,

(r) Engelli çocukların diğer çocuklarla eşit koşullar altında tüm insan haklarından ve temel özgürlüklerden tam olarak yararlanması gereğini kabul ederek ve bu bağlamda Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne Taraf Devletlerin üstlendiği yükümlülükleri yeniden hatırlatarak,

(s) Engellilerin insan temel hak ve özgürlüklerinden tam yararlanmasını teşvike yönelik çabalara cinsiyet eşitliği perspektifinin de eklenmesi gerektiğini vurgulayarak,

(t) Engellilerin çoğunluğunun yoksulluk koşullarında yaşadığının altını çizerek ve bu bakımdan, yoksulluğun engelliler üzerindeki olumsuz etkisine dikkat çekmenin kritik önemini kabul ederek,

(u) Birleşmiş Milletler Şartı'nda yer alan amaç ve ilkelere saygı üzerine kurulu barış ve güvenlik ortamının ve yürürlükteki insan hakları belgelerine riayet edilmesinin özellikle silahlı çatışma ve işgal koşullarında engellilerin korunması için vazgeçilmez olduğunu akılda tutarak,

(v) Fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel çevreye,

sağlık ve eğitim hizmetlerine, bilgiye ve iletişime erişimin engellilerin tüm insan haklarından ve temel özgürlüklerden tam yararlanmasını sağlamadaki önemini kabul ederek,

(w) Diğer bireylere ve ait olduğu topluma karşı görevleri bulunan bireyin Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmesi'nde tanımlanan hakların güçlendirilmesi ve bu haklara riayet edilmesi için çaba gösterme yükümlülüğü altında olduğunun farkında olarak,

(x) Ailenin toplumun doğal ve temel birimi olduğu ve toplum ve devlet tarafından korunması gerektiğinin ve engellilerin tüm insan haklarından tam ve eşit ölçüde yararlanabilmesinin sağlanabilmesi için engelliler ile aile bireylerinin gerekli koruma ve desteği alması gerektiğine inanarak,

(y) Engellilerin haklarını ve onurunu güçlendiren ve koruyan kapsamlı bir uluslararası sözleşmenin engellilerin ağır sosyal dezavantajlarının ortadan kaldırılmasına ve onların medeni, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel ortamlara eşit fırsatlarla katılımının teşvik edilmesine, hem gelişen hem de gelişmekte olan ülkelerde önemli bir katkı sağlayacağına ikna olarak,

Aşağıdaki hükümler üzerinde anlaşmaya varmışlardır:

Madde 1

Amaç

Bu Sözleşme'nin amacı, engellilerin tüm insan hak ve temel özgürlüklerinden tam ve eşit şekilde

yararlanmasını teşvik ve temin etmek ve insanlık onurlarına saygıyı güçlendirmektir.

Engelli kavramı diğer bireylerle eşit koşullar altında topluma tam ve etkin bir şekilde katılımlarının önünde engel teşkil eden uzun süreli fiziksel, zihinsel, düşünsel ya da algısal bozukluğu bulunan kişileri içermektedir.

Madde 2

Tanımlar

İşbu Sözleşme'nin amaçları açısından;

"İletişim" erişilebilir bilgi ve iletişim teknolojisi dahil dilleri, metin gösterimini, Braille alfabesi kullanarak ve dokunarak iletişimi, büyük harflerle baskıyı, yazılı, işitsel ve erişilebilir çoklu medyayı, sade dili, işitsel okumayı, beden dilini, diğer tür, biçem ve araçlarla gerçekleşen iletişimi içermektedir;

"Dil" sözlü dili, işaret dilini ve sözlü olmayan diğer dilleri kapsamaktadır;

"Engelliliğe dayalı ayrımcılık" siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni veya başka herhangi bir alanda insan hak ve temel özgürlüklerinin tam ve diğerleri ile eşit koşullar altında kullanılması veya bunlardan yararlanılması önünde engelliliğe dayalı olarak gerçekleştirilen her türlü ayırım, dışlama veya kısıtlamayı kapsamaktadır. Engelliliğe dayalı ayrımcılık makul düzenlemelerin gerçekleştirilmemesi dahil her türlü ayrımcılığı kapsar.

"Makul düzenleme", engellilerin insan haklarını ve temel özgürlüklerini tam ve diğer bireylerle eşit şekilde kullanmasını veya bunlardan yararlanmasını sağlamak

üzere belirli bir durumda ihtiyaç duyulan, ölçüsüz veya aşırı bir yük getirmeyen, gerekli ve uygun değişiklik ve düzenlemeleri ifade eder.

“Evrensel tasarım” ürünlerin, çevrenin, programların ve hizmetlerin özel bir ek tasarıma veya düzenlemeye gerek duyulmaksızın, mümkün olduğunca herkes tarafından kullanılabilir şekilde tasarlanmasıdır. “Evrensel tasarım” gerek duyulduğu takdirde bazı engelli grupları için ihtiyaç duyulan yardımcı cihazların tasarımı zorunluluğunu da dışlamayacaktır.

Madde 3

Genel İlkeler

İşbu Sözleşme'nin dayandığı ilkeler şunlardır:

- (a) Kendi seçimlerini yapma özgürlükleri ve bağımsızlıklarını da kapsayacak şekilde, kişilerin insanlık onuru ve bireysel özerkliklerine saygı gösterilmesi;
- (b) Ayrımcılık yapılmaması;
- (c) Engellilerin topluma tam ve etkin katılımlarının sağlanması;
- (d) Farklılıklara saygı gösterilmesi ve engellilerin insan çeşitliliğinin ve insanlığın bir parçası olarak kabul edilmesi;
- (e) Fırsat eşitliği;
- (f) Erişilebilirlik;
- (g) Kadın-erkek eşitliği;

(h) Engelli çocukların gelişim kapasitesine ve kendi kimliklerini koruyabilme haklarına saygı duyulması.

Madde 4

Genel Yükümlülükler

1. Taraf Devletler engelliliğe dayalı herhangi bir ayrımcılığa izin vermeksizin tüm engellilerin insan hak ve temel özgürlüklerinin eksiksiz olarak yaşama geçirilmesini sağlamak ve engellilerin hak ve özgürlüklerini güçlendirmekle yükümlüdür. Bu amaç doğrultusunda Taraf Devletler;

- (a) Bu Sözleşme'de tanınan hakların uygulanması için gerekli tüm yasal, idari ve diğer tedbirleri almayı;
- (b) Yürürlükte mevcut, engelliler aleyhinde ayrımcılık teşkil eden yasalar, düzenlemeler, gelenekler ve uygulamaları değiştirmek veya ortadan kaldırmak için gerekli olan, yasama faaliyetleri dahil uygun tüm tedbirleri almayı;
- (c) Tüm politika ve programlarda engellilerin insan haklarının korunmasını ve güçlendirilmesini dikkate almayı;
- (d) Bu Sözleşme'yle bağdaşmayan eylemler veya uygulamalardan kaçınmayı ve kamu kurum ve kuruluşlarının bu Sözleşme'ye uygun davranmalarını sağlamayı;
- (e) Kişiler, örgütler veya özel teşebbüslerin engelliliğe dayalı ayrımcı uygulamalarını engellemek için gerekli tüm uygun tedbirleri almayı;

(f) Standartlar ve rehber ilkelerin geliştirilmesinde Sözleşme'nin ikinci maddesinde tanımlandığı gibi evrensel tasarımdan yararlanılması ve engellilerin özel ihtiyaçlarını karşılamak üzere evrensel olarak tasarlanmış ve mümkün olduğunca az değişikliği ve düşük maliyeti gerektiren ürünler, hizmetler, ekipmanve tesislerin araştırılması, geliştirilmesi, temini ve kullanılabilirliğini sağlamayı veya desteklemeyi;

(g) Maliyeti karşılanabilir teknolojilere öncelik vererek bilgi ve iletişim teknolojileri, hareket kolaylaştırıcı araçlar, yardımcı teknolojiler gibi engellilere yönelik yeni teknolojilerin araştırılması, geliştirilmesi, temini ve kullanılabilirliğini sağlamayı veya desteklemeyi;

(h) Engellilere yeni teknolojiler dahil hareket kolaylaştırıcı araçlara, yardımcı teknolojilere ve bunların beraberindeki diğer yardımcı ve destekleyici hizmetler ile tesislere ilişkin erişim bilgilerinin sağlanmasını,

(i) Engellilerle çalışan meslek sahipleri ve işyeri personelinin bu Sözleşme'de tanınan haklara ilişkin eğitiminin geliştirilmesi ve böylece bu haklarla güvence altına alınan destek ve hizmetlerin iyileştirilmesini taahhüt eder.

2. Taraf Devletler ekonomik, sosyal ve kültürel haklarla ilgili olarak kaynakları ölçüsünde azami tedbirleri almayı ve gerektiğinde uluslararası işbirliği çerçevesinde engellilerin bu haklardan tam olarak yararlanmasını aşamalı olarak sağlamak için işbu Sözleşme'de yer alan ve uluslararası hukuka göre derhal uygulanması gereken yükümlülükleri yerine getirmeyi taahhüt eder.

3. Taraf Devletler işbu Sözleşme'nin uygulanmasını sağlayacak yasalar ve politikaların geliştirilmesi ve yaşama geçirilmesi ile engellilere ilişkin diğer karar alma süreçlerinde engelli çocuklar da dahil olmak üzere engellilere onları temsil eden örgütler aracılığıyla sürekli danışacak ve etkin bir şekilde bu sürece dahil edeceklerdir.

4. Bu Sözleşme'deki hiçbir hüküm engelli kişilerin haklarının sağlanması bakımından daha elverişli nitelikte olan ve Taraf Devlet'in yasalarında veya Taraf Devlet'in uymayı taahhüt ettiği uluslararası hukuk kurallarında mevcut bulunan hükümleri etkilemeyecektir. Taraf Devletler'den herhangi birinin hukuka, sözleşmelere, hukuki düzenlemelere, geleneğe göre yürürlükte bulunan temel insan haklarından herhangi birini işbu Sözleşme'nin bu hakları öngörmediği veya daha dar kapsamlı olarak öngördüğü gerekçesiyle kısıtlaması veya kısmen değiştirmesi mümkün değildir.

5. Bu Sözleşme'nin hükümleri herhangi bir sınırlama veya istisnaya tabi olmaksızın federal devletlerin bütün bölgelerinde uygulanır.

Madde 5

Ayrımcılık Yapılmaması ve Eşitlik

1. Taraf Devletler herkesin hukuk önünde ve karşısında eşit olduğunu ve ayrımcılığa uğramaksızın hukuk tarafından eşit korunma ve hukuktan eşit yararlanma hakkına sahip olduğunu kabul eder.

2. Taraf Devletler engelliliğe dayalı her türlü ayrımcılığı yasaklar ve engellilerin herhangi bir nedene dayalı ayrımcılığa karşı eşit ve etkin bir şekilde korunmasını

güvence altına alır.

3. Taraf Devletler eşitliği sağlamak ve ayrımcılığı ortadan kaldırmak üzere engellilere yönelik makul düzenlemelerin yapılması için gerekli tüm adımları atar.

4. Engellilerin fiili eşitliğini hızlandırmak veya sağlamak için gerekli özel tedbirler işbu Sözleşme amaçları doğrultusunda ayrımcılık olarak nitelendirilmez.

Madde 6

Engelli Kadınlar

1. Taraf Devletler engelli kadınlar ile kız çocuklarının çok yönlü ayrımcılığa maruz kalmakta olduğunu kabul eder ve bu bakımdan onların tüm insan hak ve temel özgürlüklerinden tam ve eşit koşullarda yararlanmalarını sağlamaya yönelik tedbirleri alır.

2. Taraf Devletler kadınların tam gelişimi, ilerlemesi ve güçlenmesini ve bu Sözleşme'de belirtilen insan hak ve temel özgürlüklerini kullanmalarını ve bunlardan yararlanmalarını sağlamak için gerekli tüm tedbirleri alır.

Madde 7

Engelli Çocuklar

1. Taraf Devletler, engelli çocukların diğer çocuklarla eşit bir şekilde tüm insan hak ve özgürlüklerinden tam olarak yararlanmasını sağlamak için gerekli tüm tedbirleri alır.

2. Engelli çocuklarla ilgili tüm eylemlerde çocuğun çıkarının gözetilmesine öncelik verir.

3. Taraf Devletler engelli çocukların kendilerini etkileyen her konuda diğer çocuklarla eşit koşullar altında görüşlerini serbestçe ifade etme hakkına sahip olmalarını, yaşları ve olgunluk seviyelerine göre görüşlerine önem verilmesini ve onlara bu hakkın tanınması için engeline ve yaşına uygun destek sunulmasını sağlar.

Madde 8

Bilinçlendirme

1. Taraf Devletler, aşağıdaki amaçları gerçekleştirmek için acil, etkin ve uygun tedbirleri almayı taahhüt eder:

(a) Aile dahil toplumun her kesiminde engellilere yönelik bilinci arttırmak ve engellilerin hakları ve insanlık onurlarına saygı duyulmasını teşvik etmek;

(b) Yaşamın her alanında engellilere yönelen klişeler, önyargılar, incitici uygulamalar ile cinsiyet ve yaş temelli ayrımcı davranışlarla mücadele etmek;

(c) Engelli bireylerin kapasiteleri ve katkılarına ilişkin bilinç yaratmak.

2. Bu amaca yönelik tedbirler aşağıdakileri içermektedir:

(a) Toplumda bilinç yaratmaya yönelik etkin kampanyaların tasarlanması, başlatılması ve sürdürülmesi:

(i) Engelli bireylerin haklarının kabul edilebilirliği konusunda toplumun eğitimi;

- (ii) Engellilere yönelik olumlu yaklaşımların ve toplumsal bilincin artırılması;
- (iii) Engelli bireylerin becerileri, meziyetleri ve yeteneklerinin işyerlerine ve iş piyasasına katkısının toplumca tanınmasını teşvik etmek;

(b) Erken yaştan itibaren tüm çocukların eğitim sisteminin her aşamasında engelli bireylerin insan haklarına saygıyla yaklaşmasını teşvik etmek;

(c) Tüm kitle iletişim araçlarında engellilerin işbu Sözleşme'nin amacına uygun bir yaklaşımla tanımlanmasını cesaretlendirmek;

(d) Engellilere ve haklarına ilişkin bilinci artırıcı eğitim programlarını desteklemek.

Madde 9

Erişebilirlik

1. Taraf Devletler engellilerin bağımsız yaşayabilmelerini ve yaşamın tüm alanlarına etkin katılımını sağlamak ve engellilerin diğer bireylerle eşit koşullarda fiziki çevreye, ulaşım, bilgi ve iletişim teknolojileri ve sistemleri dahil olacak şekilde bilgi ve iletişim olanaklarına, hem kırsal hem de kentsel alanlarda halka açık diğer tesislere ve hizmetlere erişimini sağlamak için uygun tedbirleri alacaklardır. Erişim önündeki engellerin tespitini ve ortadan kaldırılmasını da içeren bu tedbirler diğerlerinin yanında, aşağıda belirtilenlere de uygulanır:

(a) Binalar, yollar, ulaşım araçları ve okullar, evler, sağlık tesisleri ve işyerleri dahil diğer kapalı ve açık tesisler;

(b) Elektronik hizmetler ve acil hizmetler de dahil olmak üzere bilgi ve iletişim araçları ile diğer hizmetler.

2. Taraf Devletler aşağıdakileri gerçekleştirmek için de uygun tedbirleri alacaklardır:

(a) Kamuya açık veya kamu hizmetine sunulan tesis ve hizmetlere erişime ilişkin asgari standart ve rehber ilkelerin geliştirilmesi, duyurulması ve bunlara ilişkin uygulamaların izlenmesi;

(b) Kamuya açık tesisleri işleten veya kamuya hizmet sunan özel girişimlerin engellilerin ulaşılabilirliğini her açıdan dikkate almalarının sağlanması;

(c) İlgili kişilerin engellilerin karşılaştığı ulaşılabilirlik sorunlarıyla ilgili olarak eğitilmesi;

(d) Kamuya açık binalar ve diğer tesislerde Braille alfabesi ve anlaşılması kolay nitelik taşıyan işaretlemelerin sağlanması;

(e) Kamuya açık binalara ve tesislere erişimi kolaylaştırmak için rehberler, okuyucular ve profesyonel işaret dili tercümanları dahil çeşitli canlı yardımların ve araçların sağlanması;

(f) Engellilerin bilgiye erişimini sağlamak için onlara uygun yollarla yardım ve destek sunulmasının teşvik edilmesi;

(g) Engellilerin İnternet dahil yeni bilgi ve iletişim teknolojilerine ve sistemlerine erişiminin teşvik edilmesi;

(h) Erişilebilir bilgi ve iletişim teknolojileri ve sistemlerinin tasarım, geliştirme ve dağıtım çalışmalarının ilk aşamadan başlayarak teşvik edilmesi ve böylece bu teknoloji ve sistemlere engelliler tarafından asgari maliyetle erişilebilmesinin sağlanması.

Madde 10

Yaşama Hakkı

Taraf Devletler her insanın yaşama hakkına sahip olduğunu yeniden onaylayarak engellilerin bu haktan etkin ve diğer bireylerle eşit koşullar altında yararlanmalarını sağlayacak gerekli tüm tedbirleri alır.

Madde 11

Risk Durumları ve İnsani Bakımdan Acil Durumlar

Taraf Devletler silahlı çatışma halleri, acil insani durumlar ve doğal afetler de dahil olmak üzere risk durumlarında engellilerin korunması ve güvenliğinin sağlanması için insancıl hukuk ve uluslararası insan hakları hukuku dahil uluslararası hukuk çerçevesindeki yükümlülüklerini yerine getirmek için gerekli tüm tedbirleri alır.

Madde 12

Yasa Önünde Eşit Tanınma

1. Taraf Devletler, engellilerin buldukları her yerde kişi olarak tanınma hakkına sahip olduklarını yeniden onaylar.

2. Taraf Devletler engellilerin tüm yaşam alanlarında diğer bireylerle eşit koşullar altında hak ehliyetine sahip olduğunu kabul eder.

3. Taraf Devletler engelli bireylerin hak ehliyetlerini kullanırken gereksinim duyabilecekleri desteği alabilmeleri için uygun tedbirleri alır.

4. Taraf Devletler hak ehliyetinin kullanımına ilişkin tüm tedbirlerin uluslararası insan hakları hukukuna uygun olarak istismarı önleyici uygun ve etkin bir şekilde güvenceler sağlamasını temin eder. Söz konusu güvenceler hak ehliyetinin kullanımına ilişkin tedbirlerin kişinin haklarına, iradesine ve tercihlerine saygılı olmasını, çıkar çatışmasından bağımsız olmasını, kişinin iradesine haksız bir müdahalede bulunmamasını, kişinin içinde bulunduğu koşullar ile orantılı olmasını ve bu koşulları gözetmesini, mümkün olan en kısa süre içinde uygulanmasını, yetkili, bağımsız ve tarafsız bir merci veya yargı organı tarafından sürekli olarak gözden geçirilmesini sağlamalıdır. Bu güvenceler söz konusu tedbirlerin kişinin hak ve çıkarlarını etkilediği derecede ölçülü olmalıdır.

5. Taraf Devletler işbu Madde çerçevesinde engellilerin mülk edinmek veya mirasa hak kazanmak, mali işlerini kontrol etmek ve banka kredileri, ipotekleri ve diğer mali kredilere erişim açısından diğer bireylerle eşit haklara sahip olmasını sağlamak için uygun ve etkin bir şekilde tüm tedbirleri almalı ve engellilerin mülklerinden keyfi olarak mahrum bırakılmamasını sağlar.

Madde 13

Adalete Erişim

1. Taraf Devletler engellilerin diğer bireylerle eşit koşullar altında adalete etkin bir şekilde erişimini sağlamalıdır. Bunun için usule ve yaşa uygun düzenlemeler yapılmalı ve soruşturma ve diğer hazırlık aşamaları ve tanıklık dahil tüm hukuki işlemlere doğrudan ve dolaylı katılımları kolaylaştırılmalıdır.

2. Taraf Devletler engellilerin adalete etkin bir şekilde erişimini sağlamak için polis ve cezaevi personeli dahil adalet sistemi çalışanlarının gerekli eğitimi almalarını sağlamalıdır.

Madde 14

Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği

1. Taraf Devletler engellilerin diğer bireylerle eşit koşullar altında aşağıdaki haklardan yararlanmasını sağlar:

(a) Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkından yararlanma;

(b) Özgürlüklerinden hukuka aykırı veya keyfi bir şekilde mahrum bırakılmaları, özgürlüğün kısıtlandığı hallerin hukuka dayalı olması ve engelliliğin, hiçbir koşulda özgürlüğün kısıtlanmasının gerekçesi olarak gösterilmemesi.

2. Taraf Devletler engelli kişiler eğer herhangi bir süreç sonunda özgürlüklerinden mahrum edildiyse; bunun diğer bireylerle eşit koşullar altında yapılmasını;

engellilerin uluslararası insan hakları hukukuna uygun olarak güvencelere sahip olmasını ve makul düzenlemeye ilişkin hükümler dahil olmak üzere Sözleşme'nin hedefleri ve ilkeleriyle uyumlu muamele görmesini sağlar.

Madde 15

İşkence, insanlık dışı veya aşağılayıcı Muamele veya Cezaya Maruz Kalmama

1. Hiç kimse işkence veya zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muameleyle veya cezaya maruz kalmamalıdır. Özellikle, hiç kimse rızası alınmaksızın tıbbi veya bilimsel deneye tabi tutulmamalıdır.

2. Taraf Devletler engellilerin işkence veya zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muameleyle veya cezaya karşı diğer bireylerle eşit koşullar altında korunmasını sağlamak için etkin bir şekilde tüm yasal, idari, yargısal ve diğer tedbirleri alır.

Madde 16

Sömürü, Şiddet veya İstismara Maruz Kalmama

1. Taraf Devletler engellilerin ev içinde ve dışında sömürüye uğramasının, şiddete ve istismara maruz kalmasının, bu tutumların cinsiyete dayalı hali dahil her biçiminden korumak için uygun yasal, idari, sosyal, eğitsel ve diğer tüm tedbirleri alır.

2. Taraf Devletler engellilere, ailelerine, onların bakımını sağlayanlara cinsiyetlerine ve yaşlarına uygun yardım ve desteği sağlayarak sömürü, şiddet ve istismar vakalarının nasıl önleneceğine, tespit edileceğine ve bildirileceğine dair bilgi ve eğitim vererek sömürünün,

şiddetin ve istismarın her biçimini önleyici uygun tüm tedbirleri alır. Taraf Devletler koruma hizmetlerinin yaş, cinsiyet ve engellilik konularına duyarlı olmalarını sağlar.

3. Taraf Devletler sömürünün, şiddetin ve istismarın her biçimini önlemek için engellilere hizmet etmeye yönelik tüm tesislerin ve programların bağımsız merciler tarafından etkin bir şekilde denetlenmesini sağlar.

4. Taraf Devletler koruyucu hizmetlerin sunulması sırasında meydana gelenler de dahil olmak üzere sömürünün, şiddetin veya istismarın herhangi bir biçiminin mağduru olan engellilerin fiziksel, zihinsel ve psikolojik olarak tedavisi, rehabilitasyonu ve sosyal açıdan yeniden bütünleşmesini sağlayıcı uygun tüm tedbirleri alır. Sözkonusu iyileşme ve yeniden bütünleşme, kişinin sağlığına, öz saygısına, onuruna, özerkliğine kavuşmasını sağlar ve yaş ve cinsiyetiyle bağlantılı özel ihtiyaçlarını dikkate alır.

5. Taraf Devletler engellilere karşı sömürü, şiddet ve istismar vakalarının tespiti, soruşturulması ve gerekli hallerde kovuşturulmasını sağlamak için kadın ve çocuk merkezli yasa ve politikalar dahil etkili yasa ve politikaları yürürlüğe koyar.

Madde 17

Kişisel Bütünlüğün Korunması

Engelli her kişi, beden ve ruh bütünlüğüne diğer bireylerle eşit bir şekilde saygı duyulması hakkına sahiptir.

Madde 18

Seyahat Özgürlüğü ve Uyruluk

1. Taraf Devletler engellilerin diğer bireylerle eşit koşullar altında seyahat ve yerleşim yerini seçme özgürlüğüne ve uyruluk hakkına sahip olduğunu kabul eder ve engellilerin aşağıdaki haklarını sağlar:

(a) Uyruluk kazanma ve değiştirme hakkı olması ve keyfi olarak veya engelli olması nedeniyle uyruluktan mahrum bırakılmaması;

(b) Kişinin engelli olması nedeniyle uyruluğuna veya kimliğine ilişkin diğer belgeleri elde etme, bu belgelere sahip olma ve bu belgeleri kullanma veya seyahat özgürlüğünden yararlanmasını sağlamak için gerekli olabilecek göçmenlik işlemleri gibi süreçleri yürütme olanağından mahrum bırakılmaması;

(c) Kendi ülkesi dahil herhangi bir ülkeden ayrılma özgürlüğünün olması;

(d) Kendi ülkesine girme hakkından engelli olmasına dayanılarak veya keyfi olarak mahrum bırakılmaması.

2. Engelli çocuklar doğum sonrasında derhal nüfusa kaydedilmeli ve doğuştan isim edinme, uyruluk kazanma ve mümkün olduğu ölçüde kendi ebeveynlerini bilme ve onlar tarafından bakılma hakkına sahip olmalıdır.

Madde 19

Bağımsız Yaşayabilme ve Topluma Dahil Olma

İşbu Sözleşmeye Taraf Devletler tüm engellilerin diğer bireylerle eşit koşullar altında toplum içinde yaşama hakkına sahip olduğunu kabul eder ve engellilerin bu haktan eksiksiz yararlanabilmeleri ve topluma tam katılımlarını kolaylaştırmak için gerekli tedbirleri etkin bir şekilde alır. Bu çerçevede aşağıdaki noktalara dikkat edilmelidir:

(a) Engelliler diğer bireylerle eşit koşullar altında ikametgahlarını ve nerede ve kiminle yaşayacaklarını seçme hakkına sahiptirler ve özel bir yaşama düzenine zorlanamazlar;

(b) Engellilerin kişisel destek dahil olmak üzere toplum içinde yaşamak ve topluma dahil olmak için ihtiyaç duydukları konut içi, kurum içi ve diğer toplumsal destek hizmetlerine erişimleri sağlanmalı ve engellilerin toplumdan tecridi ve ayrı tutulması önlenmelidir;

(c) Kamusal hizmet ve tesisler engellilere diğer bireylerle eşit şekilde açık olmalı ve onların ihtiyaçlarına yanıt verebilmelidir.

Madde 20

Kişisel Hareketlilik

Taraf Devletler engellilerin olanaklar çerçevesinde azami ölçüde bağımsız hareket edebilmesini sağlamak için etkin bir şekilde gerekli tüm tedbirleri alır. Bu tedbirler şunlardır:

(a) Engellilerin istedikleri şekil ve zamanda ve karşılanabilir bir maliyetle hareket edebilmelerinin kolaylaştırılması;

(b) Engellilerin hareketi kolaylaştırıcı kaliteli araç ve gerece, yardımcı teknolojilere, yardım sunan insanlara ve araçlara karşılanabilir bir maliyetle erişiminin kolaylaştırılması;

(c) Engellilere ve engelli kişilerle çalışan uzman personele engellilerin hareket becerilerinin geliştirilmesi konusunda eğitim verilmesi;

(d) Harekete yardımcı araç ve gereçlerle yardımcı teknolojileri üretenlerin engellilerin her türlü ihtiyacını dikkate almaları hususunda teşvik edilmesi.

Madde 21

Düşünce ve İfade Özgürlüğü ile Bilgiye Erişim

Taraf Devletler engellilerin işbu Sözleşme'nin 2. Maddesinde tanımlanmış tüm iletişim araçlarını tercihe bağlı kullanabilmesi, bilgi ve fikir araştırma, alma ve verme özgürlüğü dahil düşünce ve ifade özgürlüğünden diğer bireylerle eşit koşullar altında yararlanabilmesi için uygun tüm tedbirleri alır. Bu tedbirler aşağıdakileri içermelidir:

(a) Kamuya sunulması amaçlanan bilginin engellilerin erişebileceği biçimlerde ve farklı engelli gruplarına uygun teknolojilerle güncel olarak ve ek bir bedel alınmaksızın sunulması;

(b) Engellilerin resmi temaslarda işaret dillerini, Braille alfabesini, beden dilini ve tercih ettikleri diğer tüm erişilebilir iletişim araç ve biçimlerini

kullanmalarının kolaylaştırılması;

(c) Kamuya açık hizmet sunan özel kuruluşların internet dahil olmak üzere, engellilerin erişilebileceği ve kullanılabilirliği biçimde bilgi ve hizmet sunmalarının teşvik edilmesi;

(d) İnternet aracılığıyla bilgi sunanlar dahil olmak üzere kitle iletişim hizmeti sunan kurumların hizmetlerini engellilerin erişebileceği şekillerde sunmalarının teşvik edilmesi;

(e) İşaret dili kullanımının kabul ve teşvik edilmesi.

Madde 22

Özel Hayata Saygı

1. İkametgahı ve yaşama biçimi ne olursa olsun hiçbir engelli bireyin özel hayatı, ailesi, konutu, haberleşmesi ve diğer iletişimlerine keyfi veya hukuka aykırı şekilde müdahale edilemez ve şeref ve haysiyetine yönelik hukuka aykırı uygulamalarda bulunulamaz. Engelliler söz konusu müdahale veya saldırılardan hukuken korunma hakkına sahiptir.

2. Taraf Devletler engellilerin kişisel, sağlık ve rehabilitasyon bilgilerinin gizliliğini diğer bireyler ile eşit koşullar altında korur.

Madde 23

Hane ve Aile Hayatına Saygı

1. Taraf Devletler evlilik, aile, ebeveynlik ve özel ilişkilere dair meselelerde engellilere karşı ayrımcılığı

ortadan kaldırmak için uygun tedbirleri etkin bir şekilde ve engellilerin diğer bireylerle eşit olduğunu gözeterek alır. Bu çerçevede aşağıda belirtilenler sağlanmalıdır:

(a) Evlilik çağına gelmiş engellilerin evlenme ve aile kurma hakkının tanınması ve bu hakkın evlenmek isteyen eşlerin serbest iradeleri ve rızaları doğrultusunda kullanılması;

(b) Engellilerin çocuklarının sayısına ve yaş aralığına, serbestçe ve sorumluluğunu taşıyarak karar verme hakkının tanınması ve yaşlarına uygun bilgiye, üreme ve aile planlaması eğitimine erişim hakkının tanınması ile bu haklarını kullanmaları için gereken araçların oluşturulması;

(c) Çocuklar dahil olmak üzere engellilerin diğer bireylerle eşit koşullar altında doğurganlıklarından mahrum bırakılmaması.

2. Taraf Devletler, velayet, vesayet, kayımlık, evlat edinme veya ulusal mevzuatta bu kavramların benzerlerinin yer aldığı kurumlar hususunda-her durumda çocukların yararlarının üstün tutulması şartıyla-engelli hakları ve sorumluluklarını güvence altına alır. Engelliler çocuklarının bakım sorumluluklarını yerine getirirken Taraf Devletler uygun desteği sunar.

3. Taraf Devletler, engelli çocukların aile yaşamlarıyla ilgili olarak diğer bireylerle eşit haklara sahip olmasını sağlar. Taraf Devletler bu hakları yaşama geçirmek ve engelli çocukların saklanması, terk edilmesi, ihmal edilmesi ve ayrı tutulmasının önüne geçmek üzere engelli çocuklara ve ailelerine erken ve kapsamlı bilgi, hizmet ve destek sunar.

4. Taraf Devletler, bir çocuğun ailesinin istemi olmadan ailesinden ayrılmamasını sağlar. Bunun istisnası yargısal denetime tabi yetkili mercilerin çocuğun üstün yararı gereğince ailesinden ayrılmasının gerekli olduğuna uygulanan yasa ve usuller uyarınca karar vermesidir. Hiçbir koşulda çocuğun veya ebeveynlerinden biri ya da hepsinin engelli olması nedeniyle çocuk anne ve babasından ayrı tutulamaz.

5. Taraf Devletler, engelli çocuğun çekirdek ailesinin çocuğa bakamaması durumunda, çocuğa geniş anlamda aile üyeleri, bunun mümkün olmadığı takdirde aile ortamını sağlayacak bir sosyal çevrede alternatif bakım sağlanması için her türlü çabayı göstermeyi taahhüt eder.

Madde 24

Eğitim

1. Taraf Devletler engellilerin eğitim hakkını tanıır. Taraf Devletler, bu hakkın fırsat eşitliği temelinde ve ayrımcılık yapılmaksızın sağlanması için eğitim sisteminin bütünleştirici bir şekilde her seviyede engellileri içine almasını ve ömür boyu öğrenim imkanı sağlar. Bunun için aşağıdaki hedefler gözetilmelidir:

(a) İnsan potansiyelinin, onur ve değer duygusunun tam gelişimi ve insan haklarına, temel özgürlüklere ve insan çeşitliliğine saygı duyulmasının güçlendirilmesi;

(b) Engellilerin; kişiliklerinin, yeteneklerinin, yaratıcılıklarının, zihinsel ve fiziksel becerilerinin potansiyellerinin en üst derecesinde gelişiminin sağlanması;

(c) Engellilerin özgür bir topluma etkin bir şekilde katılımlarının sağlanması.

2. Taraf Devletler bu hakkın yaşama geçirilmesi için aşağıda belirtilenleri sağlar:

(a) Engelliler engelleri nedeniyle genel eğitim sisteminden dışlanmamalı ve engelli çocuklar engelleri nedeniyle parasız ve zorunlu ilk ve ortaöğretim olanaklarının dışında tutulmamalıdır;

(b) Engelliler yaşadıkları çevrede bütünleştirici, kaliteli ve parasız ilk ve orta öğretime diğer bireylerle eşit olarak erişebilmelidir;

(c) Bireylerin ihtiyaçlarına göre makul düzenlemeler yapılmalıdır;

(d) Engellilerin genel eğitimden etkin bir şekilde yararlanabilmeleri için genel eğitim sistemi içinde ihtiyaç duydukları desteği almalıdır;

(e) Engellilere yönelik bireyselleştirilmiş etkin destekleyici tedbirler, engellilerin tam katılımı hedefine uygun olarak, akademik ve sosyal gelişimi artırıcı ortamlarda sağlanmalıdır.

3. Taraf Devletler engellilerin toplumun eşit üyeleri olarak eğitime tam ve eşit katılımlarını kolaylaştırmak için yaşamı ve sosyal gelişim becerilerini öğrenmelerini sağlar. Taraf Devletler bu amaçla aşağıda belirtilen tedbirleri alır:

(a) Braille ve diğer biçimlerdeki yazıların okunmasının öğrenilmesi, beden dilinin ve alternatif iletişim araçları ve biçimleri ile yeni çevreye alışma ve bu çevrede hareket etme

becerilerinin öğrenilmesi, akran desteği ve rehberlik hizmetlerinin kolaylaştırılması;

(b) İşaret dilinin öğrenilmesine, işitme ve konuşma engellilerin dilsel kimliğinin gelişimine yardımcı olunması;

(c) Görme, işitme veya hem görme hem işitme-konuşma engellilerin özellikle çocukların eğitiminin en uygun dille, iletişim araç ve biçimleriyle, onların akademik ve sosyal gelişimini artırıcı ortamlarda sunulmasının sağlanması.

4. Taraf Devletler bu hakkın yaşama geçmesini sağlamak için, engelli olanlar dahil olmak üzere, işaret dilini ve Braille alfabesini bilen öğretmenlerin işe alınması ve eğitimin her düzeyinde çalışan uzmanların ve personelin eğitimi için uygun tedbirleri alır. Sözkonusu eğitim engelliliğe ilişkin bilincin artırılmasını, alternatif iletişim araç ve biçimleri ile destekleyici eğitim tekniklerinin ve materyallerinin kullanılmasını içermelidir.

5. Taraf Devletler engellilerin genel yüksek okul eğitimine, mesleki eğitime, erişkin eğitime ve ömürboyu süren eğitime ayrımcılığa uğramaksızın diğer bireylerle eşit koşullar altında erişimini sağlar. Taraf Devletler bu amaçla engellilerin ihtiyaçlarına uygun makul düzenlemelerin yapılmasını temin eder.

Madde 25

Sağlık

Taraf Devletler engellilerin engelliliğe dayalı ayrımcılığa uğramaksızın ulaşılabilir en yüksek sağlık

standardından yararlanma hakkını tanıır. Taraf Devletler engellilerin sağlıkla ilgili olarak rehabilitasyon da dahil olmak üzere, cinsiyete duyarlı sağlık hizmetlerine erişimini mümkün kılmak için uygun tüm tedbirleri alır.

Taraf Devletler;

(a) Parasız veya karşılanabilir bir maliyetle sağlanan sağlık bakımı ve programlarının, engellilere diğer bireylerle aynı kapsam, kalite ve standartta sağlanmasını ve bu hizmetlerin cinsel ve üreme sağlığı ile halk sağlığı programlarını da içermesini sağlar;

(b) Engellilerin özellikle engellilikleri nedeniyle gereksinim duyduğu sağlık hizmetlerini sağlar. Bu sağlık hizmetleri erken tanı ve mümkünse müdahaleyi, çocuklar ve yaşlılar dahil olmak üzere, engelliliğin azaltılmasını ya da artmasını önlemeyi hedefleyen hizmetleri kapsamalıdır;

(c) Sağlık hizmetlerini kırsal alanlar dahil olmak üzere mümkün olduğu kadar kişilerin yaşadıkları yerlerin yakınına götürülmesini temin eder;

(d) Sağlık profesyonellerinin engellilere sunduğu tıbbi bakımın diğer bireylere sundukları bakımla aynı kalitede olmasını ve bu bakımın hastaların bağımsız ve aydınlatılmış onaylarına dayanmasını sağlamak amacıyla diğer tedbirlerin yanısıra eğitim vererek, kamu kurumları ile özel kurumlar tarafından sunulan sağlık bakımının etik standartlarını yayımlayarak engellilerin insan hakları, onuru, özerkliği ve ihtiyaçları hakkında bilinç yaratır;

(e) Ulusal mevzuatın sağlık ve yaşam sigortasını

düzenlediği hallerde engellilerin bu sigortalardan yararlanmaları bakımından ayrımcılık yapılmasını yasaklar ve sigortanın adil ve makul olmasını sağlar;

(f) Engelliliğe dayalı olarak sağlık bakımı veya hizmetlerinin sunulmamasını veya yiyecek ve içecek verilmemesini önlemek üzere gerekli tedbirleri alır.

Madde 26

Habilitasyon ve Rehabilitasyon

1. Taraf Devletler engellilerin azami bağımsızlığını, tam fiziksel, zihinsel, sosyal ve mesleki becerilerini elde etmelerini ve yaşamın her alanına tam katılımlarını sağlamak için akran desteği dahil uygun tedbirleri etkin bir şekilde alır. Bu bakımdan Taraf Devletler özellikle sağlık, istihdam, eğitim ve sosyal hizmetler alanlarında kapsamlı habilitasyon ve rehabilitasyon hizmetlerini sunar; mevcut hizmetleri güçlendirir ve genişletir. Bunun için şöyle bir yol izlemelidirler:

(a) Habilitasyon ve rehabilitasyon hizmet ve programları mümkün olan en erken evrede başlamalıdır ve bireylerin ihtiyaçlarının ve güçlü olduğu yönlerin çok-disiplinli bir çerçevede değerlendirilmesine dayanmalıdır;

(b) Engellilerin topluma katılımını ve toplumla bütünleşmesini destekleyen habilitasyon ve rehabilitasyon hizmet ve programlarına katılmak rızaya dayalı olmalıdır ve bu hizmet ve programlar kırsal alanlar dahil olmak üzere, engellilerin yaşadıkları yerlerin mümkün olduğu kadar yakınında sunulmalıdır.

2. Taraf Devletler habilitasyon ve rehabilitasyon hizmetlerinde çalışan profesyoneller ve personel için, temel ve sürekli eğitim programları geliştirilmesini destekler.

3. Taraf Devletler engelliler için hazırlanmış, habilitasyon ve rehabilitasyonla ilgili yardımcı cihazlar ve teknolojilerin erişilebilirliğini, bunlara ilişkin bilgiyi ve bunların kullanımını teşvik eder.

Madde 27

Çalışma ve İstihdam

1. Taraf Devletler engellilerin diğer bireylerle eşit koşullar altında çalışma hakkına sahip olduğunu kabul eder. Bu hak, engellilerin, açık, bütünleştirici ve erişilebilir bir iş piyasası ve çalışma ortamında serbestçe seçtikleri bir işle hayatlarını kazanmaları fırsatını da içerir. Taraf Devletler çalışırken engelli olanlar dahil olmak üzere tüm engellilerin çalışma hakkının yaşama geçmesini yasama çalışmalarını da içeren uygun tüm tedbirleri alarak güvence altına alır. Taraf Devletler bunların yanısıra;

(a) İşe alım ve istihdam edilme koşullarında, istihdamın sürekliliği, kariyer gelişimi ve sağlıklı ve güvenli çalışma koşulları dahil olmak üzere, istihdama ilişkin her hususta, engelliliğe dayalı ayrımcılığı yasaklar;

(b) Fırsat eşitliği, eşit değerde işe eşit ücret ilkesi, tacizden korunma ve mağduriyetin giderilmesi, güvenli ve sağlıklı çalışma koşulları dahil olmak üzere diğer bireylerle eşit koşullar altında adil ve uygun çalışma koşullarının sağlanmasına ilişkin olarak engellilerin haklarını korur;

(c) Engellilerin iş ve sendikal haklarını diğer bireylerle eşit koşullar altında kullanabilmelerini sağlar;

(d) Engellilerin genel teknik ve mesleki rehberlik programlarına, yerleştirme hizmetlerine, mesleki ve sürekli eğitime diğer bireylerle eşit koşullar altında etkin bir şekilde erişimini sağlar;

(e) İş piyasasında engellilerin istihdam olanaklarının ve kariyer gelişiminin desteklenmesine ve engellilerin iş aramasına veya işe başlamasına, çalışmaya devam etmesine ve işe geri dönmelerine yardım eder;

(f) Serbest çalışma, girişimcilik, kooperatif kurma ve kendi işini kurma konusundaki fırsatları geliştirir;

(g) Engellileri kamu sektöründe istihdam eder;

(h) Olumlu eylem programları, teşvikler ve diğer tedbirleri de içerebilecek uygun politika ve önlemlerle, engellilerin özel sektörde istihdam edilmelerini destekler;

(i) Engellilerin çalıştığı işyerlerinde makul düzenlemelerin yapılmasını sağlar;

(j) Engellilerin açık iş piyasasında iş deneyimi kazanmasını temin eder;

(k) Engelliler için mesleki rehabilitasyon, işte kalma ve işe dönüş programları yürütür.

2. Taraf Devletler engellilerin kölelik altında tutulmalarını engeller ve engellileri zorla veya mecburi çalışmaya

karşı diğer bireylerle eşit koşullar altında korur.

Madde 28

Yeterli Yaşam Standardı ve Sosyal Korunma

1. Taraf Devletler, engellilerin yiyecek, giysi ve barınma dahil kendileri ve aileleri için yeterli yaşam standardı hakkını ve yaşam koşullarının sürekli olarak iyileştirilmesi hakkını tanırlar. Taraf Devletler bu hakkın engelli olmaları nedeniyle ayrımcılığa uğramaksızın tanınmasını temin etmek için gerekli adımları atar.

2. Taraf Devletler engellilerin sosyal korunma ve engelliliğe dayalı ayrımcılığa uğramadan bu haktan yararlanma hakkını tanırlar ve aşağıda belirtilen tedbirler dahil olmak üzere bahse konu hakkın tanınmasını temin etmek ve geliştirmek için gerekli adımları atar:

(a) Engellilerin temiz su hizmetlerine, uygun ve bedeli ödenebilir hizmetlere eşit erişimlerini sağlamak ve engellilerin ihtiyaçlarına ilişkin araç-gereç ve diğer yardımlara erişimlerini temin etmek;

(b) Özellikle engelli kadın ve kızlar ve engelli yaşlılar dahil olmak üzere, engellilerin sosyal koruma programlarına ve yoksulluk azaltıcı programlara erişimini sağlamak;

(c) Yoksulluk koşullarında yaşayan engellilerin ve ailelerinin uygun eğitim, danışmanlık, mali yardım ve sürekli bakım dahil engelliliğe ilişkin harcamalarında devlet yardımına erişimini sağlamak;

(d) Engellilerin toplu konut programlarına

erişimini sağlamak;

(e) Engellilerin emeklilik fırsatları ve programlarına eşit erişimini sağlamak.

Madde 29

Siyasal ve Toplumsal Yaşama Katılım

Taraf Devletler, engellilerin siyasi haklarını ve diğer bireylerle eşit koşullar altında bunlardan yararlanma fırsatını güvence altına alır ve aşağıda belirtilenleri yerine getirir:

(a) Diğerlerinin yanısıra aşağıda belirtilenler yoluyla, engellilerin diğer bireylerle eşit koşullar altında seçme ve seçilme hakları dahil olmak üzere siyasi ve kamusal yaşama etkin şekilde ve tam katılımını doğrudan veya serbestçe seçilmiş temsilciler aracılığıyla sağlamak,

(i) Seçim usullerinin, tesislerinin, materyallerinin uygun, erişilebilir ve anlaşılması ve kullanılmasının kolay olmasını sağlamak,

(ii) Engellilerin, seçimlerde ve referandumlarda baskıya uğramadan, gizli oy kullanarak, aday olma ve etkili bir mevkide görev alma ve devletin tüm kademelerinde tüm kamu görevlerini yerine getirme haklarını koruyarak, uygun olan yardımcı ve yeni teknolojilerin kullanılmasını kolaylaştırmak,

(iii) Engellilerin seçmen olarak tercihlerini özgürce ifade edebilmelerini güvence altına alarak ve bu amaçla gerektiğinde, talep

etmeleri durumunda oy kullanırken kendi seçtikleri bir kişinin desteğini almalarına izin vermek,

(b) Engellilerin ayrımcılığa uğramadan, diğer bireylerle eşit koşullar altında, kamu işlerinin idaresinde etkin ve tam katılımlarının sağlanacağı bir ortamı yaratmak ve aşağıda belirtilenler de dahil olmak üzere, kamu işlerine katılımlarının cesaretlendirmek;

(i) Ülkenin kamusal ve siyasi yaşamı ile ilgili sivil toplum kuruluşları, dernekler ve siyasi partilerin etkinliklerine ve yönetimine katılım;

(ii) Engellileri uluslararası, ulusal, bölgesel ve yerel düzeylerde temsil eden engelli örgütlerinin kurulması ve engellilerin içinde yer almalarının sağlanması.

Madde 30

Kültürel Yaşama, Dinlenme, Boş Zaman Aktiviteleri ve Spor Faaliyetlerine Katılım

1. Taraf Devletler engellilerin diğer bireylerle eşit koşullar altında kültürel yaşama katılım hakkını tanırlar ve engellilerin aşağıda belirtilenlerden yararlanmasını sağlamak için gerekli tüm tedbirleri alır:

(a) Kültürel materyallere ulaşılabilir biçimleri aracılığıyla erişmek;

(b) Televizyon programlarına, filmlere, tiyatroya ve diğer kültürel etkinliklere ulaşılabilir biçimleri aracılığıyla erişmek;

(c) Tiyatro, müze, sinema, kütüphane ve turistik hizmetler gibi kültürel etkinliklerin yapıldığı veya hizmetlerin sunulduğu yerlere ve ayrıca mümkün olduğu ölçüde ulusal kültür açısından önemli anıtlar ve alanlara erişmek.

2. Taraf Devletler, sadece engellilerin yararı için değil, toplumu zenginleştirmek amacıyla da engellilerin yaratıcı, sanatsal ve entelektüel kapasitelerini geliştirme ve kullanma imkanına sahip olmalarını sağlayıcı gerekli tedbirleri alacaklardır.

3. Taraf Devletler, uluslararası hukuka uygun olarak, fikri mülkiyet haklarını koruyan yasaların, engellilerin kültürel materyallere erişimine uygun olmayan veya ayrımcılık yaratan bir engel çıkarmaması için tüm uygun tedbirleri alır.

4. Engelliler, diğer bireylerle eşit koşullar altında, kendilerinin özel kültürel ve dil kimliklerinin, örneğin işaret dilleri ve işitme engelliler kültürü, tanınması ve desteklenmesi hakkına sahiptir.

5. Taraf Devletler, engellilerin eğlence, dinlenme ve spor etkinliklerine diğer bireylerle eşit koşullar altında katılımını sağlamak amacıyla aşağıda yazılı tedbirleri alır:

(a) Engellilerin her seviyedeki genel spor etkinliklerine mümkün olduğunca tam katılımını cesaretlendirmek ve artırmak;

(b) Engellilerin, özel spor ve eğlence etkinliklerini örgütleme, geliştirme ve bu etkinliklere katılma imkanına sahip olmasını temin etmek ve bu nedenle, diğer bireylerle eşit koşullar altında onlara uygun bilgi ve eğitimin verilmesini ve

kaynakların sunulmasını sağlamak;

(c) Engellilerin spor, eğlence yerleri ile turistik alanlara erişimini sağlamak;

(d) Engelli çocukların, okullardaki etkinlikler dahil olmak üzere, oyun, eğlence, boş zaman aktiviteleri ve spor etkinliklerine eşit şekilde katılabilmelerini sağlamak;

(e) Eğlence, turistik, boş zaman aktiviteleri ve spor etkinliklerini organize edenlerin sunduğu hizmetlere engellilerin erişebilmesini sağlamak.

Madde 31

İstatistikler ve Veri Toplama

1. Taraf Devletler bu Sözleşmenin uygulanması açısından gerekli politikaları formüle etmeleri ve geliştirmelerinde kendilerine yol gösterecek, istatistik veriler ve araştırmalar da dahil olmak üzere uygun bilgileri toplar. Bilgi toplama ve bilginin sürdürülebilirliği için aşağıdaki noktalar dikkate alınır:

(a) Verinin korunması, engelli kişilerin özel yaşamlarına saygı ve gizliliğin sağlanmasına ilişkin yasal olarak oluşturulmuş güvenlik tedbirlerine uygun olmalıdır.

(b) İstatistiklerin toplanması ve kullanımında insan hakları, temel özgürlükler ve etik ilkelerin korunması konularındaki uluslararası düzeyde kabul edilen normlara uygunluk aranmalıdır.

2. Bu Maddeye göre toplanan bilginin, uygun olması halinde, dağıtılması ve mevcut sözleşme kapsamında

taraf devletlerin uygulamalarının değerlendirilmesi ve engellilerin haklarını kullanırken karşılaştıkları güçlüklerin ortaya konulmasında kullanılması sağlanmalıdır.

3. Taraf Devletler topladıkları istatistiklerin dağıtılması konusunda sorumluluk almalı ve bu verilerin engelli kişiler ve diğerleri için erişilebilir olmasını sağlamalıdır.

Madde 32

Uluslararası İşbirliği

1. Taraf Devletler bu sözleşmenin amaç ve yükümlülüklerinin yerine getirilmesine yönelik olarak ulusal çabaların desteklenmesi konusunda uluslararası işbirliğinin önemini kabul eder ve teşvik eder. Bu doğrultuda devletlerarası ve devletler düzeyinde, gerektiğinde ilgili uluslararası ve bölgesel örgütler ve sivil toplumla özellikle engellilere yönelik örgütlerle işbirliğini sağlamak üzere gerekli tedbirleri alır. Bu tedbirler diğerlerinin yanı sıra şunları içerir:

(a) Uluslararası kalkınma programları da dahil olmak üzere uluslararası işbirliğinin, engellileri kapsamasını ve engelliler için erişilebilir olmasını güvence altına almak,

(b) Bilgi, deneyim ve eğitim programları ve iyi uygulamaların değişimi ve paylaşımı aracılığıyla kapasite geliştirmeyi teşvik etmek ve desteklemek,

(c) Araştırma, bilimsel ve teknik bilgiye erişim konularında işbirliğini geliştirmek,

(d) Erişilebilir ve destek sağlayıcı teknolojilere

ulaşımın sağlanması aracılığıyla ve teknoloji transferi yoluyla uygun görülen teknik ve ekonomik yardımı sağlamak.

2. Bu Maddenin hükümleri, her taraf devletin mevcut sözleşmenin getirdiği yükümlülükleri yerine getirmesini gözardı etmez.

Madde 33

Ulusal Uygulama ve Denetim

1. Taraf Devletler kendi örgütlenme biçimlerine uygun olarak mevcut sözleşmenin uygulanmasıyla ilgili konular için hükümet içinde bir veya daha fazla kilit nokta tahsis eder ve hükümet içinde farklı sektörler ve farklı düzeylerdeki konuyla ilgili faaliyetlerin teşvik edilmesi için koordinasyon mekanizması kurar.

2. Taraf Devletler, kendi bünyeleri içerisinde, işbu Sözleşmeyi teşvik ve temin edip düzeltmek amacıyla kendi yasal ve idari sistemlerine uygun olan ve bir veya daha fazla bağımsız mekanizmayı içeren bir yapı bulundurur veya kurar ve bu yapıyı güçlendirir. Taraf Devletler bu yapıyı kurarken, insan haklarının teşviki ve korunması için ulusal kurumların statü ve işleyişine ilişkin ilkeleri de gözönünde bulundururlar.

3. Taraf Devletler, başta engelliler ve onları temsil eden kuruluşlar olmak üzere sivil toplumun denetim sürecine tam katılımını sağlar.

Madde 34

Engelli Hakları Komitesi

1. İşbu Sözleşmede verilen görevleri yerine getirmek

üzere bir Engelli Hakları Komitesi kurulur (bundan sonra "Komite" olarak adlandırılacaktır).

2. Komite, işbu Sözleşme'nin yürürlüğe girdiği tarihte 12 uzmandan oluşur. 60 onay veya katılımdan sonra, Komite'nin üye sayısı altı kişi artırılarak azami üye sayısı olan 18'e ulaşılır.

3. Komite üyeleri kişisel kapasiteleri ölçüsünde çalışmalı ve ahlaki değerleri yüksek, sözleşmenin içerdiği alanlarla ilgili başarıları ve deneyimleri kabul gören kişiler arasından seçilmelidirler. Taraf Devletler, adaylarını belirlerken bu sözleşmenin 4. Maddesinin 3. paragrafındaki hükümleri göz önünde bulundurmaya davet edilir.

4. Komite üyeleri Taraf Devletlerce seçilir. Taraf Devletler komite üyelerinin seçiminde eşit coğrafi dağılım, farklı medeniyetlerin ve yasal sistemlerin temsil edilmesi, kadın-erkek temsilinin dengeli olması ve engelli uzmanların katılımı hususlarını dikkate alır.

5. Komite üyeleri, Taraf Devletler Konferansı sırasında, Sözleşmeye Taraf Devletlerin vatandaşları arasından belirlediği adaylardan oluşan bir listeden gizli oyla seçilir. Taraf Devlet sayısının 2/3'ünün karar yeter sayısı olduğu bu toplantılarda, en fazla oyu alan ve temsil edilen devletlerin oylarının mutlak çoğunluğuna ulaşan kişiler seçimi kazanırlar.

6. İlk seçim, Sözleşmenin yürürlüğe girişinden itibaren altı ay içinde yapılır. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, her seçimden en az dört ay önce Taraf Devletlere yazı göndererek iki ay içinde adaylarını bildirmelerini ister. Genel Sekreter, taraf devletlerce gösterilen ve sözleşmeye uygun olan adaylarını adlarını alfabetik sıraya göre, kendisini aday gösteren Taraf Devletin

adıyla birlikte listeler ve Sözleşmeye taraf devletlere gönderir.

7. Komite üyeleri dört yıllık bir dönem için seçilir. Üyeler, sadece bir dönem daha tekrar seçilebilirler. Ancak, ilk seçimlerde seçilen altı üyenin dönemi iki yıl sonunda biter. Bu altı üye, ilk seçimlerin hemen ardından, bu maddenin 5. paragrafında bahsekonu oturum başkanı tarafından kura yöntemiyle belirlenir.

8. Altı yeni üyenin seçimi, bu Maddenin ilgili hükümlerine göre gerçekleştirilen düzenli seçimlerle yapılır.

9. Komite üyelerinden biri ölüm, istifa ya da başka herhangi bir nedenle süresi dolmadan görevinden ayrılırsa, temsil ettiği Taraf Devlet, bu Maddenin ilgili hükümlerinde aranan nitelik ve yeterliliklere sahip bir başka uzmanı atar. Yeni üye kalan süreyi tamamlar.

10. Komite çalışmalarıyla ilgili kurallarını kendisi belirler.

11. Komitenin bu Sözleşmeyle verilen görevlerini etkin olarak yerine getirebilmesini teminen gereksinim duyacağı personel ve diğer ihtiyaçları Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri tarafından sağlanır. Ayrıca, Genel Sekreter Komite'yi ilk toplantı için toplar.

12. Bu Sözleşme hükümlerine göre kurulan Komitenin üyeleri, Genel Kurulun kararıyla, Birleşmiş Milletler kaynaklarından bir ücret alır. Genel Kurul bu kararı verirken Komite'nin sorumluluklarını dikkate alır.

13. Komite üyeleri, Birleşmiş Milletler misyonlarında görevli uzmanlar olarak Ayrıcalık ve Bağışıklıklar Sözleşmesinin ilgili kısımlarında yer alan imkan, ayrıcalık ve bağışıklıklardan yararlanırlar.

Madde 35

Taraf Devletlerce Sunulacak Raporlar

1. Her Taraf Devlet, Sözleşmenin ilgili Devlet için yürürlüğe girmesinden sonra iki yıl içerisinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri aracılığıyla Komiteye Sözleşmenin gereklerinin yerine getirilmesi için alınan önlemler ve kaydedilen gelişmeler hakkında kapsamlı bir rapor sunar.
2. Bundan sonra, Taraf Devletler en az dört yılda bir ve buna ilave olarak zamana bağlı olmaksızın Komitenin talep etmesi durumunda müteakip raporları sunar.
3. Komite, raporların içeriği için başvurulabilecek temel noktaları belirler.
4. Komiteye ilk kapsamlı raporunu sunan bir Taraf Devletin müteakip raporlarının eski bilgileri içermesine gerek yoktur. Taraf Devletler komiteye rapor hazırlarken, açık ve şeffaf bir yöntem izlemeli ve bu Sözleşmenin 4. Maddesinin 3 paragrafındaki hükümleri gözönünde bulundurmalıdır.
5. Raporlar, Sözleşme yükümlülüklerinin yerine getirilme düzeyini etkileyen güçlükleri ve etkenleri de içerebilir.

Madde 36

Raporların Değerlendirilmesi

1. Komite, her raporu inceler, varsa önerilerini ve genel yorumlarını da ekleyerek ilgili devlete geri gönderir. Taraf devlet, seçtiği herhangi bir bilgiyle komiteye yanıt verir. Komite, Sözleşmenin uygulanmasına ilişkin ek

bilgileri Taraf Devletlerden isteyebilir.

2. Bir Taraf Devlet, raporunu sunmada kaydadeğer ölçüde geç kalmışsa Komite, ilgili devlete, raporun sunulması yönünde çağrıda bulunabilir. Bu çağrıyı takip eden üç ay içerisinde sözkonusu rapor Komite'ye iletilmezse, Komite sözleşme hükümlerinin bahsekonu ülkede yerine getirilmesine yönelik çalışmaların gözden geçirilmesi ihtiyacının ortaya çıktığı yönde bildirimde bulunabilir. Taraf Devlet bu bildirimde sözkonusu raporu sunarak yanıt verirse, bu maddenin birinci paragrafının hükümleri uygulanır.
3. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri raporların erişilebilir olmasını sağlar.
4. Taraf Devletler raporlarının, kendi ülkelerindeki kamuoyu için geniş ölçüde erişilebilir olmasını sağlar ve sözkonusu raporlara tavsiye ve önerilerin getirilmesini teşvik eder.
5. Komite, uygun gördüğü takdirde, içinde teknik yardım talebi ya da belirtisi bulunan raporları, kendi görüş ve önerileriyle Birleşmiş Milletler ihtisas kuruluşları, fon ve programları ile ilgili diğer kuruluşlara iletebilir.

Madde 37

Taraf Devletler ve Komite Arasındaki İşbirliği

1. Taraf Devletlerin her biri Komite'yle işbirliği yapmalı ve üyelere görevlerini yerine getirmede yardımcı olmalıdır.
2. Komite, Taraf Devletlerle ilişkisi çerçevesinde, bir devlete sözleşmenin uygulanması için ulusal kapasitesini geliştirici yollar ve araçlar konularında

uluslararası işbirliği de dahil sorumluluklar verir.

Madde 38

Komitenin Diğer Organlarla İlişkisi

Sözleşme hükümlerinin etkin olarak yerine getirilmesinin güçlendirilmesi ve sözleşmenin kapsadığı alanla ilgili uluslararası işbirliğinin teşvik edilmesi açısından:

1. Birleşmiş Milletler'in ihtisas kuruluşları ve diğer organları, sözleşmenin, kendi çalışma alanlarına giren hükümlerinin uygulanmasının incelenmesi sırasında temsil edilmelidir. Komite, uygun görmesi halinde, ihtisas kuruluşları ve diğer organları, bu Sözleşmenin alanlarıyla ilgili hükümlerin nasıl yerine getirileceği hakkında uzman görüşüne başvurmak üzere çağırabilir. Komite, ihtisas kuruluşları ve diğer organlardan, sözleşmenin kendi faaliyet alanlarıyla ilgili uygulamalarına ilişkin rapor sunmalarını isteyebilir.

2. Komite, yetkisini kullanırken, raporlama ilkeleri, önerileri ve genel yorumlarında tutarlılığı sağlayabilmek, yetki ve görev alanlarının çatışmasından kaçınmak açısından, uygun görmesi halinde, uluslararası insan hakları anlaşmalarıyla oluşturulan diğer ilgili organlara danışır.

Madde 39

Komitenin Raporu

Komite, her iki yılda bir, faaliyetleri hakkında, Genel Kurul ve Ekonomik ve Sosyal Konsey'e rapor sunar. Komite raporunda ayrıca, Taraf Devletlerden alınan bilgiler ve raporların incelenmesi doğrultusunda ortaya

çıkan öneri ve genel yorumları da belirtebilir. Bu öneri ve değerlendirmeler, Taraf Devletlerin olabilecek yorumlarıyla birlikte Komite raporunda yer alır.

Madde 40

Taraf Devletler Konferansı

1. Taraf Devletler sözleşme hükümlerinin yerine getirilmesi ile ilgili konuları tartışabilmek için düzenli aralıklarla Taraf Devletler Konferansı'nda bir araya gelir.

2. Sözleşmenin yürürlüğe girmesini takip eden altı ay içinde ilk Taraf Devletler Konferansı Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin çağrısıyla toplanır. Bundan sonraki toplantılar Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri tarafından iki yılda bir ya da Taraf Devletler Konferansı'nın kararıyla toplanır.

Madde 41

Depozitör

Sözleşmenin depozitörlük görevini Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri yürütür.

Madde 42

İmzalanma

İşbu Sözleşme, 30 Mart 2007 tarihinden itibaren, New York'taki Birleşmiş Milletler Genel Merkezi'nde, tüm devletler ve bölgesel bütünleşme örgütlerinin imzasına açılır.

Madde 43

Bağlanma İradesi

İşbu Sözleşme, imzacı Devletlerin onaylamasına ve bölgesel bütünleşme örgütlerinin resmi teyidine tabidir. Sözleşmeyi imzalamamış devlet veya bölgesel bütünleşme örgütlerinin katılımına açıktır.

Madde 44

Bölgesel Bütünleşme Örgütleri

1. "Bölgesel bütünleşme örgütü", belirli bir bölgedeki bağımsız devletlerce kurulan ve bu sözleşme kapsamındaki konulardaki yetkilerini devrettikleri örgütü ifade etmektedir. Bu örgütler, onay veya katılım belgelerinde Sözleşme kapsamına giren konulardaki yetki düzeylerini açıklarlar. Sonrasında, bu yetki düzeylerinde değişiklik olduğu takdirde depozitorü bilgilendirirler.

2. Mevcut Sözleşmede "Taraf Devletler"e yapılan atıflar, yetkileri dahilinde bu örgütlere uygulanacaktır.

3. 45. maddenin 1. paragrafı, 47. maddenin 2. ve 3. paragrafları açılarından, bölgesel bütünleşme örgütlerince depozit edilen belgeler sayıma dahil edilmez.

4. Bölgesel bütünleşme örgütleri, Taraf Devletler konferansında yetkileri kapsamındaki konular hakkında oy kullanabilirler. Oyları, bu Sözleşmeye taraf üyelerinin sayısı kadardır. Bünyesindeki Taraf Devletlerden birinin oy kullanması durumunda bu örgütler oy haklarını kullanamazlar. Bu kural, tersi için de geçerlidir.

Madde 45

Yürürlüğe Girme

1. İşbu Sözleşme, 20. onay veya katılım belgesinin depozit edilmesini takip eden 30. gün yürürlüğe girer.

2. Söz konusu 20. belgenin depozit edilmesinin ardından Sözleşme, onu imzalayan, resmen teyid eden veya ona katılan herhangi bir devlet ya da bölgesel bütünleşme örgütü için, onay belgelerini depozit etmelerini takip eden 30. gün yürürlüğe girer.

Madde 46

Çekinceler

1. Mevcut Sözleşmenin kapsamı ve amaçlarıyla uyumlu olmayan çekinceler kabul edilemez.

2. İleri sürülen çekinceler her zaman geri çekilebilir.

Madde 47

Değişiklikler

1. Herhangi bir Taraf Devlet Sözleşme üzerinde bir değişiklik önererek, bunu Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine bildirebilir. Genel Sekreter, öneriyi Taraf Devletlere bildirerek, tartışılıp karara bağlanması için bir konferans toplanması hakkındaki görüşlerini sorar. Bildirimi takip eden dört ay içinde Taraf Devletlerin en az 1/3'ü konferansın toplanmasından yana görüş bildirirse, Genel Sekreter, Birleşmiş Milletlerin himayesi altında Taraf Devletleri toplantıya davet eder. Söz konusu değişiklik tasarısı, toplantı sırasında mevcut bulunan ve oy kullanan Taraf Devletlerin

2/3'ünün desteğini alması durumunda kabul edilir ve Genel Sekreter tarafından, onay için Genel Kurul'a, daha sonra ise kabulleri için tüm Taraf Devletlere iletilir.

2. Paragraf 1'e göre kabul edilen ve onaylanan bir değişiklik, anılan değişikliğin kabulü sırasında hazır bulunan Taraf Devlet sayısının 2/3'ü kadar onay belgesinin depozit edilmesini takip eden 30. günde yürürlüğe girer. Daha sonra, bahsekonu değişiklik herhangi bir Taraf Devlet için, kendi onay belgesini depozit etmesini takip eden 30. günde yürürlüğe girer. Bir değişiklik, sadece onu kabul eden devletleri bağlar.

3. Taraf Devletler konferansı sırasında oybirliğiyle karar verildiği takdirde, Paragraf 1 çerçevesinde kabul edilen ve onaylanan ve Sözleşmenin sadece 34, 38, 39 ve 40. maddelerine ilişkin bir değişiklik, anılan değişikliğin kabulü sırasında hazır bulunan Taraf Devlet sayısının 2/3'ü kadar onay belgesinin depozit edilmesini takip eden 30. günde tüm Taraf Devletler için yürürlüğe girer.

Madde 48

Çekilme

Herhangi bir Taraf Devlet, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne yazılı olarak bildirmek suretiyle sözleşmeden çekilebilir. Bu çekilme, sözkonusu bildirim Birleşmiş Milletler Genel Sekreterince alınışından 1 yıl sonra geçerlilik kazanır.

Madde 49

Erişilebilir Format

Bu sözleşme erişilebilir formatlarda hazır bulundurulur.

Madde 50

Orijinal Metinler

Bu sözleşmenin Arapça, Çince, İngilizce, Fransızca, Rusça ve İspanyolca metinleri orijinalinin aynıdır.

Aşağıda imzaları bulunan ve temsil ettikleri devletlerce tam olarak yetkili kılınmış katılımcılar işbu Sözleşme'yi temsil ettikleri Devlet namına imzalamışlardır.

EK 2

GEÇİCİ KORUMA YÖNETMELİĞİ

GEÇİCİ KORUMA YÖNETMELİĞİ 6203

Bakanlar Kurulu Kararının Tarihi : 13/10/2014
No : 2014/6883

Dayandığı Kanunun Tarihi : 4/4/2013 No : 6458

Yayımlandığı R.Gazetenin Tarihi : 22/10/2014
No : 29153

Yayımlandığı Düsturun Tertibi : 5 Cilt : 55

BİRİNCİ BÖLÜM

Amaç, Kapsam, Dayanak ve Tanımlar

Amaç ve kapsam

MADDE 1- (1) Bu Yönetmeliğin amacı; ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılardan, 4/4/2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 91 inci maddesi çerçevesinde, uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayanlara sağlanabilecek geçici koruma işlemlerinin usul ve esasları ile bu kişilerin Türkiye'ye kabulü, Türkiye'de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye'den çıkışlarında yapılacak işlemleri, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirleri ve ulusal ve uluslararası kuruluşlar arasındaki işbirliğiyle ilgili hususları düzenlemektir.

Dayanak

MADDE 2- (1) Bu Yönetmelik, 4/4/2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 91 inci maddesine dayanılarak hazırlanmıştır.

Tanımlar

MADDE 3- (1) Bu Yönetmeliğin uygulanmasında;

- a) AFAD: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığını,
- b) Aile üyeleri: Yabancıнын eşini, ergin olmayan çocuğu ile bağımlı ergin çocuğunu,
- c) Bakan: İçişleri Bakanını,
- ç) Bakanlık: İçişleri Bakanlığını,
- d) Çocuk: Henüz on sekiz yaşını doldurmamış ve ergin olmamış kişiyi,
- e) Geçici barınma merkezi: Bu Yönetmelik kapsamındaki yabancıların toplu olarak barınma ve işlerinin sağlanması amacıyla kurulan merkezleri,
- f) Geçici koruma: Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen ve uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayan yabancılara sağlanan korumayı,

g) Geçici korunan: Geçici koruma sağlanan yabancıyı,

ğ) Genel Müdür: Göç İdaresi Genel Müdürünü,

h) Genel Müdürlük: Göç İdaresi Genel Müdürlüğünü,

ı) İkamet adresi: Türkiye’de adres kayıt sisteminde kayıtlı olunan yerleşim yerini,

i) Kanun: 4/4/2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununu,

j) Kitleselel akın: Aynı ülkeden veya coğrafi bölgeden kısa bir süre içerisinde ve yüksek sayılarda gerçekleşen ve söz konusu sayılar nedeniyle bireysel olarak uluslararası koruma statüsü belirleme işlemlerinin usulen uygulanabilir olmadığı durumları,

k) Kurul: Kanununun 105 inci maddesi uyarınca oluşturulan Göç Politikaları Kurulunu,

l) Özel ihtiyaç sahibi: Bu Yönetmelik kapsamındaki yabancılardan, refakatsiz çocuk, engelli, yaşlı, hamile, beraberinde çocuğu olan yalnız anne ya da baba veya işkence, cinsel saldırı ya da diğere ciddi psikolojik, bedensel ya da cinsel şiddete maruz kalmış kişiyi,

m) Refakatsiz çocuk: Sorumlu bir kişinin etkin bakımına alınmadığı sürece, kanunen ya da örf ve adet gereği kendisinden sorumlu bir yetişkinin refakati bulunmaksızın Türkiye’ye gelen veya

Türkiye’ye giriş yaptıktan sonra refakatsiz kalan çocuğu,

n) Sevk merkezi: Geçici koruma amacıyla ülkemize gelen yabancıların, geçici barınma merkezlerine sevk edilinceye veya geçici barınma merkezi dışında kalacaklarsa ikametlerine yönlendirilinceye kadar kayıt ve diğere işlemler için geçici olarak bekletildikleri yerleri,

o) Seyahat belgesi: Pasaport yerine geçen belgeyi,

ö) Uluslararası koruma: Mülteci, şartlı mülteci veya ikincil koruma statüsünü,

p) Yabancı: Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile vatandaşlık bağı bulunmayan kişiyi, ifade eder.

İKİNCİ BÖLÜM

Genel İlkeler

Geçici koruma hakkının uygulanması

MADDE 4- (1) Kanununun 5 inci, 6 ncı ve 7 nci maddelerinde yer alan şartlar yabancıların geçici koruma kapsamına alınma talebini engelleyici şekilde yorumlanamaz ve uygulanamaz. Yasadışı giriş ve bulunuştan dolayı cezalandırılmama

MADDE 5- (1) Bu Yönetmelik kapsamındaki yabancıların Türkiye’ye giriş yaparken yetkili birimler tarafından tespit edilmeleri veya makul bir süre içinde kendiliğinden yetkili birimlere kayıt yaptırmak üzere başvurmaları halinde, Türkiye’ye yasa dışı girişleri

veya Türkiye'de yasa dışı bulunuşlarından dolayı idari para cezası uygulanmaz.

(2) Birinci fıkra kapsamı dışında kalanlar hakkında, geçerli nedenleri bulunmaması halinde idari para cezası uygulanır.

Geri gönderme yasağı

MADDE 6- (1) Bu Yönetmelik kapsamındaki hiç kimse, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye tabi tutulacağı veya ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatının veya hürriyetinin tehdit altında bulunacağı bir yere gönderilemez.

6205

(2) Genel Müdürlük, ilgili mevzuata göre ülkemizden gönderilmesi gerektiği halde, birinci fıkra kapsamında ülkemizden gönderilemeyecek yabancılar hakkında idari tedbirler alabilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Geçici Korumanın Kapsamı

Geçici koruma sağlanacak yabancılar

MADDE 7- (1) Geçici koruma; ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancıardan haklarında bireysel olarak uluslararası koruma statüsü belirleme işlemi yapılamayan yabancılar uygulanır.

(2) Geçici koruma, Bakanlar Kurulu tarafından

aksi kararlaştırılmadıkça, geçici koruma ilanının geçerliliğinden önce, geçici koruma ilanına esas teşkil eden olayların olduğu ülkeden veya bölgeden ülkemize gelmiş olanları kapsamaz.

(3) Geçici korunanlar, Kanuna göre belirlenen uluslararası koruma statülerinden herhangi birini doğrudan elde etmiş sayılmaz.

Geçici koruma kapsamına alınmayacak yabancılar

MADDE 8- (1) Aşağıdaki hallerde, yabancı geçici korumadan yararlandırılmaz, yararlandırılmışsa geçici koruması iptal edilir.

a) Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair 1967 Protokolüyle değişik 28/7/1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşmenin 1 inci maddesinin (F) fıkrasında belirtilen fiillerden suçlu olduğuna dair ciddi kanaat bulunanlar.

b) Türkiye dışında hangi saikle olursa olsun zalimce eylemler yaptığını düşündürecek nedenleri bulunanlar.

c) Bu fıkranın (a) ve (b) bentlerinde belirtilen suç ya da fiillerin işlenmesine iştirak eden veya bu fiillerin işlenmesini tahrik edenler.

ç) Ülkesinde silahlı çatışmaya katılmış olduğu halde bu faaliyetlerini kalıcı olarak sonlandırmayanlar.

d) Terör eylemlerinde bulunduğu veya planladığı ya da bu eylemlere iştirak ettiği tespit edilenler.

e) Ciddi bir suçtan mahkûm olarak topluma karşı

tehdit oluşturabileceği değerlendirilenler ile milli güvenlik, kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından tehlike oluşturduğu değerlendirilenler.

f) Türkiye’de işlenmesi hâlinde hapis cezası verilmesini gerektiren suç veya suçları daha önce işleyen ve bu suçun cezasını çekmemek için menşe veya ikamet ülkesini terk edenler.

g) Uluslararası mahkemelerce hakkında insanlık suçu işlediğine dair karar verilmiş kişiler.

ğ) 26/9/2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun Dördüncü Kısım Yedinci Bölümünde yer alan suçlardan birini işleyenler.

(2) Birinci fıkra kapsamındaki kararlar bireysel olarak Genel Müdürlük tarafından alınır ve ilgili yabancıya bildirilir.

6206

(3) Birinci fıkra kapsamında olanlar, ülkelerine dönüşleri sağlanıncaya kadar, insani nedenlerle mevcut geçici barınma merkezlerinin özel bir bölümünde veya ayrı geçici barınma merkezinde ya da valiliklerce belirlenen yerlerde, Kanunda belirtilen idari gözetim kararı alınmaksızın da barındırılabilir. Bu yabancıların aile üyeleri, talep etmeleri halinde, aile üyelerinin geçici koruma durumlarına bakılmaksızın aynı yerde de barındırılabilir.

(4) Geçici koruma kapsamına alınmayan kişilerin ülkelerine geri dönüşleri sağlanıncaya kadar haklarında yapılacak tüm iş ve işlemlere ilişkin usul ve esaslar Genel Müdürlük tarafından belirlenir.

(5) Geçici barınma merkezi yönetimi, acil ihtiyaç

durumlarında ya da kamu kurum ve kuruluşlarının talebi üzerine birinci fıkra kapsamındaki yabancıların geçici barınma merkezinden kısa süreli olarak ayrılmasına izin verebilir. Geçici barınma merkezi yönetimi tarafından gerekli görülen durumlarda, geçici barınma merkezinden kısa süreli olarak ayrılacak bu kişilere kolluk görevlilerinin eşlik etmesi talep edilebilir. Bu yabancıların geçici barınma merkezinden kısa süreli ayrılmasına ilişkin hususlar, geçici barınma merkezlerinin kuruluş ve yönetimi ile ilgili düzenlemeler kapsamında belirlenir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Geçici Koruma Kararının Alınması ve Sona Ermesine İlişkin Hükümler

Geçici koruma kararının alınması

MADDE 9- (1) Geçici koruma kararı, Bakanlığın teklifi üzerine Bakanlar Kurulu tarafından alınır.

(2) Kanunun 105 inci maddesinin üçüncü fıkrasına istinaden geçici korumanın yöntemi ve uygulanmasına dair usul ve esaslar Kurul tarafından belirlenir ve ilgili kamu kurum ve kuruluşları tarafından uygulanır.

Geçici koruma kararının içeriği

MADDE 10- (1) Bakanlar Kurulu geçici koruma kararında;

a) Geçici koruma kapsamına alınacakları,

b) Geçici korumanın başlangıç tarihini ve gerekli görülmesi halinde süresini,

c) Geçici koruma süresinin uzatılması veya sona erme koşullarını,

ç) Geçici korumanın ülke genelinde veya belirli bir bölgede uygulanıp uygulanmayacağını,

d) Kanununun 105 inci maddesi kapsamında Kurul tarafından karar alınabilecek ve takip edilebilecek hususları,

e) 15 inci maddeye istinaden alınan geçici koruma kapsamında ülkemize kabul işlemlerinin sınırlandırılması veya durdurulmasıyla ilgili hususları,

f) Gerekli görülen diğer hususları, belirlemeye yetkilidir.

(2) Bakanlar Kurulunca geçici koruma kararı alınmasını müteakip geçici korumadan yararlananlar hakkında verilebilecek bireysel kararlar Genel Müdürlük tarafından alınır.

6207

Geçici koruma uygulamasının sona ermesi

MADDE 11- (1) Bakanlık, geçici korumanın sona erdirilmesi için Bakanlar Kuruluna teklifte bulunabilir. Geçici koruma, Bakanlar Kurulu kararıyla sonlandırılır.

(2) Bakanlar Kurulu, sonlandırma kararıyla birlikte;

a) Geçici korumayı tamamen durdurarak geçici korunanların ülkelerine dönmesine,

b) Geçici korunanlara, koşullarını taşıdıkları statünün toplu olarak verilmesine ya

da uluslararası koruma başvurusunda bulunanların başvurularının bireysel olarak değerlendirilmesine,

c) Geçici korunanların, Kanun kapsamında belirlenecek koşullarda Türkiye’de kalmalarına izin verilmesine, karar verebilir.

Geçici korumanın bireysel olarak sona ermesi veya iptali

MADDE 12- (1) Geçici korunanların;

a) Kendi isteğiyle Türkiye’den ayrılması,

b) Üçüncü bir ülkenin korumasından faydalanması,

c) Üçüncü bir ülkeye insani nedenler veya yeniden yerleştirme kapsamında kabul edilmesi ya da üçüncü bir ülkeye çıkış yapması,

ç) Ölmesi, hallerinde geçici koruma bireysel olarak sona erer.

(2) 8 inci maddenin birinci fıkrası kapsamında yer alanların geçici korumanın kapsamı dışında tutulması gerektiğinin sonradan anlaşılması halinde geçici koruma, Genel Müdürlük veya valilikler tarafından iptal edilir.

Geçici koruması sona erenlerin tekrar gelmesi

MADDE 13- (1) Geçici koruma uygulamasının devam ettiği süre içinde, geçici koruma kapsamında olduğu halde 12 nci maddeye göre geçici koruması sona eren

yabancıların, geçici korumadan faydalanmak üzere tekrar sınırlarımıza gelmesi veya sınırlarımızı geçmesi halinde, geçici koruma hükümlerinin uygulanıp uygulanmayacağına Genel Müdürlük bireysel olarak karar verir. Genel Müdürlük bu yetkisini, kısmen veya tamamen valiliklere devredebilir.

Geçici korumanın sona ermesini müteakip yapılacak işlemler

MADDE 14- (1) Bakanlar Kurulunun geçici korumanın sona erdirilmesi kararını müteakip, geçici korunanların Türkiye'den çıkış yapması esastır. Geçici korunanların Türkiye'den ayrılmaları için gereken süre, geçici korunanların menşe ve Türkiye'ye gelmek üzere geçtikleri transit ülkelerin durumuna göre Genel Müdürlük tarafından yapılacak değerlendirme sonucunda belirlenir.

(2) Geçici korumanın sona erdirilmesiyle birlikte, Bakanlar Kurulu tarafından, 11 inci madde kapsamında, geçici korumadan yararlanmış olanlara grup temelli toplu statü kararı alınması veya uluslararası koruma başvurusunda bulunanların başvurularının bireysel olarak değerlendirmeye alınması ya da bu yabancıların Kanun kapsamında belirlenecek koşullarda Türkiye'de kalmasına izin verilmesinin kararlaştırılmış olması durumunda gerekli işlemler ilgili hükümlere göre yapılır.

(3) 8 inci maddenin birinci fıkrasının (ç) bendinde belirtilen yabancılardan, ülkesinde silahlı çatışmaya katılmış olanların, silahlı faaliyetlerine kalıcı olarak son verdiklerinin anlaşılması halinde, bireysel uluslararası koruma statü belirleme işlemlerine erişimleri sağlanır.

6208

Geçici koruma kapsamında ülkemize kabul işlemlerinin sınırlandırılması veya durdurulması

MADDE 15- (1) Bakanlar Kurulu, milli güvenliği, kamu düzenini, kamu güvenliğini veya kamu sağlığını tehdit edebilecek şartların oluşması durumunda, uygulanmakta olan geçici koruma tedbirlerinin sınırlandırılmasına ya da süreli veya süresiz durdurulmasına karar verebilir.

(2) Birinci fıkra kapsamındaki kararda, daha önce geçici koruma sağlananların bu karardan sonraki süreçte tabi olacağı hükümler ile bu kararın yürürlüğe gireceği tarihten sonra ülkemize kitlesel veya bireysel olarak geçici koruma talebiyle gelmek isteyenlere uygulanacak diğer tedbirler de belirlenir.

(3) Birinci fıkrada belirtilen durumlarda, Dışişleri Bakanlığı, kitlesel akınlara yönelik ülkemizin sınır hattı boyunca veya sınır ötesinde uygulanabilecek tedbirlerle ilgili olarak Bakanlık ve ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının görüşlerini alarak, konuyla ilgili uluslararası kuruluşlar aracılığıyla da destek çağrısı yapabilir.

Uluslararası koruma başvuruları

MADDE 16- (1) Geçici korumanın uygulandığı süre içinde, bu Yönetmelik kapsamındaki yabancıların bireysel uluslararası koruma başvuruları, geçici koruma tedbirlerinin etkin şekilde uygulanabilmesi amacıyla işleme konulmaz.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Geçici Koruma Kapsamında Yapılacak İlk İşlemler Ülkeye kabul

MADDE 17- (1) Türkiye'nin kara sınırlarına veya karasularına acil ve geçici koruma bulmak amacıyla gelen yabancıların, Türkiye'ye kabul edilecekleri ve Türkiye'den çıkış yapacakları sınır kapıları ile sınır geçiş yerleri, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının görüşleri alınarak Bakanlık tarafından belirlenir. Acil hallerde bu yerlerin belirlenmesine Bakanlık doğrudan karar verir ve ilgili kurumlara bildirir.

(2) Sınır kapılarına veya sınır geçiş yerlerine belgesiz veya geçersiz belgeyle geçici koruma amacıyla gelen yabancıların girişlerine valiliklerce izin verilebilir.

(3) Geçici koruma amacıyla sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancıların üzerlerinde, eşyalarında ve taşıtlarında, sınırda Kara Kuvvetleri Komutanlığı Hudut Birlikleri, sınır kapılarında yetkili kolluk birimleri ile deniz yetki alanlarında Sahil Güvenlik Komutanlığı tarafından güvenlik kontrolü yapılır.

(4) Yabancı ve varsa aile üyeleri, kimlik bilgileri, ülkeye giriş tarihi ve yeri ile gerekli görülen diğer bilgileri de içeren tutanakla birlikte ilgili birimler tarafından en yakın sevk merkezine götürülmek üzere mümkün olabilecek en kısa sürede yetkili kolluk birimlerine teslim edilir.

(5) Yabancılardan ülkemize şahsi taşıtlarıyla giriş yapmak isteyenler, Gümrük ve Ticaret Bakanlığınca belirlenecek usul ve esaslara göre giriş yapar.

(6) Sınır kapısı dışından gelen yabancıların beraberinde

getirebilecekleri eşyaların kaçakçılığa konu olabileceği gözönünde bulundurularak ilgili birimler tarafından gerekli tedbirler alınır ve durum en yakın gümrük idaresine bildirilir.

6209

(7) Ülke içinde olup da geçici korumanın kapsamına girenler, valiliklere bizzat başvuru yapmaları halinde en yakın sevk merkezine yönlendirilirler. Ancak bu kişilerin yetkili makamlar tarafından tespit edilmeleri durumunda ise en yakın sevk merkezine yetkili kolluk refakatinde götürülürler.

Silahtan arındırma ve sivillerden ayrı tutma

MADDE 18- (1) Acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya herhangi bir şekilde ülkemize girmiş bulunan asker olmayan silahlı unsurlar ile ülkesinin silahlı kuvvetlerinin mensubu olup da askeri hizmetini tek taraflı olarak sonlandırmış olan yabancılardan, 8 inci madde kapsamına girmeyenler, sınırda Kara Kuvvetleri Komutanlığı Hudut Birlikleri, deniz yetki alanlarında Sahil Güvenlik Komutanlığı, sınır kapılarında ve ülke içinde ilgili kolluk birimleri tarafından silahtan arındırıldıktan sonra sevk ve yerleştirme işlemleri yapılmak üzere en kısa sürede yetkili kolluk kuvvetine teslim edilir.

(2) Silahtan arındırma işlemleri mutlaka sivillerden ayrı ve güvenli mahallerde gerçekleştirilir. Bu yabancılar, kimlik bilgileri, ülkeye giriş tarihi ve yeri ile gerekli görülen diğer bilgileri de içeren tutanakla birlikte ilgili birimler tarafından, bu durumda olan yabancılar için belirlenmiş olan yerlere yerleştirilmek üzere en kısa sürede sevk edilir.

(3) Bu madde kapsamındaki yabancıların aile üyeleri; aynı yerde barındırılabilir, herhangi bir sakınca

bulunmaması durumunda geçici korunanların bulunduğu ayrı bir geçici barınma merkezinde veya Genel Müdürlükçe belirlenen bir ilde ya da valilik tarafından belirlenen yerde ikamet edebilir.

Sevk merkezlerinde yapılacak ilk işlemler

MADDE 19- (1) Sevk merkezlerinde, geçici koruma amacıyla ülkemize gelen yabancıların kimlik tespiti ve kayıt işlemleri, Genel Müdürlük tarafından yapılır. İhtiyaç duyulması halinde, valilik tarafından ilgili mevzuat çerçevesinde geçici süreyle personel görevlendirilebilir.

(2) Sevk merkezlerinin kapasitesinin yetersiz olması durumunda, bu yabancıların işlemleri valilikler tarafından belirlenecek yerlerde de yürütülebilir.

(3) Kayıt sırasında yabancılar, kimlik bilgilerini doğru olarak bildirmek, varsa kimliklerini ispata yarar belgelerini yetkili makamlara teslim etmek ve yetkililerle işbirliği yapmakla yükümlüdür.

(4) Üçüncü fıkra kapsamındaki bilgi ve belgelerden gerekli görülenlerin, gizliliğe riayet edilerek ilgilinin dosyasında muhafaza edilmek üzere kopyaları alınır ve asılları kendisine teslim edilir.

(5) Bu Yönetmelik kapsamındaki yabancılar, geçici korumayla ilgili süreç, hak ve yükümlülükleri ile diğer hususlarda anlayabilecekleri dilde bilgilendirilir. İhtiyaç duyulduğu takdirde bilgilendirmeye ilgili broşür ve doküman hazırlanabilir.

Sağlık kontrolleri

MADDE 20- (1) Sevk merkezine gelen yabancıardan acil sağlık hizmetine ihtiyacı olduğu değerlendirilenlere bu hizmet öncelikli olarak sağlanır.

(2) Kamu sağlığını tehlikeye düşürebileceği gözlemlenen bu Yönetmelik kapsamındaki yabancılar, Sağlık Bakanlığı tarafından belirlenecek usul ve esaslara göre sağlık kontrolünden geçirilir ve ihtiyaç duyulması halinde konuyla ilgili gerekli tedbirler alınır.

6210

Kayıt

MADDE 21- (1) Bu Yönetmelik kapsamındaki yabancıların kaydı, yeterli donanıma sahip ve kayıt işlemlerinin kesintiye uğramadan tamamlanmasını sağlayacak ayrı bir yerde, kayıt usulleri ve gereklilikleri konusunda eğitim almış, Genel Müdürlük personeli tarafından yapılır.

(2) Kayıt işlemleri aşağıdaki şekilde yürütülür.

a) Kayıt işlemlerinde gizlilik esas olup, bu amaçla gerekli tedbirler alınır.

b) Genel Müdürlük tarafından şekli ve içeriği belirlenecek kayıt formu doldurulur.

c) Kimliğine ilişkin belge sunamayan yabancıların, aksi ispat edilinceye kadar beyanı esas alınır.

ç) Fotoğraf, parmak izi ya da kimlik tespitine elverişli diğer biyometrik veriler alınır, merkezi veri tabanına kaydedilir, mevcut biyometrik verilerle eşleştirilir.

d) Kayıt altına alınan yabancıların bilgileri derhal Genel Müdürlüğe iletilir.

e) Yabancıların bilgileri ilgili mevzuat kapsamında dosyalanır ve elektronik ortamda da saklanır.

(3) Geçici korumadan yararlananların Türkiye’de doğan çocuklarının da en kısa sürede kayıt işlemleri yapılır.

(4) Yabancıların kayıt bilgileri; doğum, ölüm, evlilik, boşanma, gönüllü geri dönüş gibi hallerde güncellenir.

(5) Bu Yönetmelik kapsamındaki yabancılar, adres kayıt sistemine kaydedilir. Ancak 8 inci maddenin birinci fıkrası kapsamına girenlerin adres kayıt sistemine kayıtlarının yapılmasına Genel Müdürlük tarafından karar verilir.

Geçici koruma kimlik belgesi

MADDE 22- (1) Kayıt işlemleri tamamlananlara, valilikler tarafından geçici koruma kimlik belgesi düzenlenir. 8 inci maddenin birinci fıkrası kapsamına girenlere geçici koruma kimlik belgesi verilmez, verilmişse iptal edilir.

(2) Geçici koruma kimlik belgesi verilenlere, 25/4/2006 tarihli ve 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu kapsamında yabancı kimlik numarası da verilir.

(3) Geçici koruma kimlik belgesinin şekli ve içeriği Genel Müdürlük tarafından belirlenir, bu belge süreli veya süresiz olarak hiçbir ücrete tabi olmaksızın düzenlenir.

(4) Geçici koruma kimlik belgesinin yıpranması ya

da kaybedilmesi durumunda ilgiliden açıklama istenir ve bu durum kayıt altına alınır. Belgenin yıpranması halinde belge iptal edilir. Yıpranan ya da kaybedilen belgenin yerine yenisi düzenlenir.

(5) Geçici korumanın sona ermesi halinde geçici koruma kimlik belgesi geçerliliğini kaybeder ve yabancından geri alınır.

Geçici barınma merkezlerine sevk işlemleri

MADDE 23- (1) Bu Yönetmelik kapsamındaki yabancılar, AFAD tarafından bildirilecek kapasite bilgisi de gözönünde bulundurularak, sevk merkezinden doğrudan veya illere yerleştirildikten sonra, valiliklerle eşgüdüm içerisinde Genel Müdürlükçe uygun görülecek geçici barınma merkezine en kısa sürede yönlendirilir. Sevk işleminin kolluk refakatinde veya refakatsiz olarak yapılmasına ilişkin değerlendirme valilik tarafından yapılır.

6211

(2) Genel Müdürlük tarafından belirlenen geçici barınma merkezine sevk yapılırken yabancıların talebi, ailevi durumu ve özel ihtiyaç sahibi olup olmadığı gibi hususlar gözönünde bulundurulur.

(3) Genel Müdürlük veya valilik tarafından belirlenen özel ihtiyaç sahiplerinin geçici barınma merkezlerinde barındırılmasına öncelik verilir.

(4) Refakatsiz çocuklar, esas olarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı koordinesinde barındırılır. Ancak uygun koşullar sağlandığında refakatsiz çocuklar, geçici barınma merkezlerinin ayrı bir bölümünde, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının kontrol ve

sorumluluğunda AFAD ile işbirliği halinde barındırılabilir.

Geçici korunanlara illerde kalma hakkı verilmesi

MADDE 24- (1) Kamu düzeni, kamu güvenliği ya da kamu sağlığı yönüyle herhangi bir sakınca görülmediği hallerde geçici korunanların, Genel Müdürlükçe belirlenen illerde kalmalarına izin verilebilir. Buna ilişkin usul ve esaslar Genel Müdürlükçe belirlenir.

(2) Geçici barınma merkezi dışında kalan geçici korunanlardan ihtiyaç sahibi olanlar, imkânlar ölçüsünde, valilikler tarafından belirlenecek yerlerde de barındırılabilir.

Ülkede kalış hakkı

MADDE 25- (1) Geçici koruma kimlik belgesi, Türkiye’de kalış hakkı sağlar. Ancak bu belge Kanunda düzenlenen ikamet izni veya ikamet izni yerine geçen belgelere eşdeğer sayılmaz, uzun dönem ikamet iznine geçiş hakkı tanımaz, süresi ikamet izni toplamında dikkate alınmaz ve sahibine Türk vatandaşlığına başvuru hakkı sağlamaz.

ALTINCI BÖLÜM

Geçici Korunanlara Sağlanacak Hizmetler Hizmetler

MADDE 26- (1) Bu Yönetmelik kapsamındaki yabancılara; sağlık, eğitim, iş piyasasına erişim, sosyal yardım ve hizmetler ile tercümanlık ve benzeri hizmetler sağlanabilir. 8 inci maddenin birinci fıkrası kapsamındaki yabancılara sağlanacak hizmetlerle ilgili usul ve esaslar Kurul tarafından belirlenir.

(2) Birinci fıkrada yer almayan diğer hizmetler kamu kurum ve kuruluşlarınca imkânlar ölçüsünde ayrıca sağlanabilir.

(3) Bu Yönetmelik kapsamındaki yabancılar, geçici koruma kimlik belgeleriyle elektronik haberleşme hizmeti dâhil diğer hizmetler için abonelik sözleşmesi yapabilir.

(4) Bu Yönetmelik kapsamında ilgili bakanlıklar ile kamu kurum ve kuruluşları tarafından verilen hizmetler AFAD koordinasyonunda yürütülür.

Sağlık hizmetleri

MADDE 27- (1) Aşağıda belirtilen sağlık hizmetleri geçici barınma merkezlerinin içinde ve dışında Sağlık Bakanlığının kontrolü ve sorumluluğunda yapılır veya yaptırılır.

a) Sağlık hizmetlerini yürütmek üzere sürekli faaliyet gösterecek sağlık merkezleri kurulabilir. Sağlık merkezinin bulunması halinde, yeterli sayıda ambulans ve sağlık personeli bulundurulur.

6212

b) Temel ve acil sağlık hizmetleri ile bu kapsamdaki tedavi ve ilaçlardan hasta katılım payı alınmaz.

c) İkinci ve üçüncü basamakta sunulan sağlık hizmetleri de dâhil olmak üzere, sağlık hizmeti bedelleri; Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı tarafından genel sağlık sigortalıları için belirlenmiş olan sağlık uygulama tebliğindeki bedeli geçemez.

ç) Sunulan sağlık hizmeti bedeli, Sağlık Bakanlığı kontrolünde, Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı tarafından genel sağlık sigortalıları için belirlenmiş olan sağlık uygulama tebliğindeki bedeli geçmeyecek şekilde AFAD tarafından ödenir.

d) Geçici korunanlar acil ve zorunlu haller dışında, özel sağlık kuruluşlarına doğrudan başvuramazlar.

e) Bulaşıcı hastalık riskine karşı gerekli tarama ve aşılar yapılarak her türlü önlem ve tedbir alınır.

f) Üreme sağlığıyla ilgili olarak yetkili personel tarafından bilgilendirme yapılır ve destek faaliyetleri yürütülür.

g) Kişisel veya toplu kullanım alanlarının sağlığa uygunluğu kontrol edilerek, tespit edilen aksaklıkların giderilmesi ve geçici barınma merkezlerinin bulunduğu çevre koşullarının sağlık açısından uygun hale getirilmesi sağlanır.

ğ) Geçici korunanlar arasında madde bağımlılığı veya psikolojik sorunları olduğu tespit edilenler hakkında sağlık kurumuna nakli de içerebilecek şekilde gerekli tedbirler alınır.

h) Çocuklara yönelik gerekli aşıların yapılması amacıyla gerekli tedbirler alınır.

ı) Barınma merkezleri oluşturulurken gerekli olan uygun fiziki donanım kurulur ve Sağlık Bakanlığına teslim edilir.

(2) Geçici korunanlara sağlık hizmetlerine ilişkin olarak yapılan yardımlar Sağlık Bakanlığı koordinasyonunda yürütülür.

(3) Aşı ile koruyucu sağlık hizmetleri sunumunun gecikmeksizin ve sürekli uygulanabilmesi için geçici korunanların kimlik beyanı ve tespiti yapılarak, adres değişiklikleri ivedilikle Sağlık Bakanlığına bildirilir.

(4) Sınırı ilk geçişlerinde ve acil durumlarda, henüz kayıt işlemlerini tamamlamamış olan bu Yönetmelik kapsamındaki yabancılara, sağlık hizmetlerinden yararlanabilmeleri için kimlik bilgilerine göre işlem yapılır.

(5) Geçici korunanlara sağlanacak psiko-sosyal hizmetler, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından 3/1/2014 tarihli ve 28871 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Türkiye Afet Müdahale Planında da belirtilen geçici korunanlara sağlanacak psiko-sosyal hizmetlerde destek çözüm ortakları ile yürütülür.

(6) Bu madde kapsamında sağlanacak temel ve acil sağlık hizmetlerine karşılık olarak sağlık hizmet sunucularına bir bedel ödenmesinin zorunlu olması halinde; Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı tarafından genel sağlık sigortalıları için belirlenmiş olan birim fiyatları geçecek veya daha düşük iskontoyu içerecek şekilde fiyat uygulaması yapılamaz. Aşılar hariç olmak kaydıyla bu m a d d e kapsamına girenlere

Bu Yönetmelik kapsamındaki yabancılardan eğitim faaliyetleri, geçici barınma merkezlerinin içinde ve dışında Millî Eğitim Bakanlığının kontrolünde ve sorumluluğunda yürütülür.

Sosyal Güvenlik Kurumunca bedeli karşılanmayan sağlık hizmetleri kapsamında sağlık hizmeti verilemez.

6213

Eğitim hizmetleri

MADDE 28- (1) Bu Yönetmelik kapsamındaki yabancıların eğitim faaliyetleri, geçici barınma merkezlerinin içinde ve dışında Millî Eğitim Bakanlığının kontrolünde ve sorumluluğunda yürütülür. Bu kapsamda;

- a) 54-66 aylık çocuklar öncelikli olmak üzere okul öncesi eğitim çağındaki 36-66 aylık çocuklara, okul öncesi eğitim hizmeti verilebilir.
- b) İlköğretim ve ortaöğretim çağındakilerin eğitim ve öğretim faaliyetleri, Millî Eğitim Bakanlığının ilgili mevzuatı çerçevesinde yürütülür.
- c) Her yaş grubuna yönelik dil eğitimi, meslek edindirme, beceri ve hobi kursları talebe bağlı olarak düzenlenebilir.

(2) Geçici korunanların ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimleriyle ilgili usul ve esaslar Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından belirlenir.

(3) Bu Yönetmelik kapsamında ülkemizde eğitim alan yabancılara, aldıkları eğitimin içeriğini ve süresini gösteren belge verilir. Farklı müfredatta eğitim alınmış ve belgelendirme yapılmış ise bu belgeler, Millî Eğitim

Bakanlığı veya Yükseköğretim Kurulu Başkanlığının ilgili birimleri tarafından değerlendirilir ve uygun bulunan seviyelere denklikleri yapılır.

(4) Bu Yönetmelik kapsamındaki yabancıların eğitim faaliyetleriyle ilgili diğer usul ve esaslar, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenir.

İş piyasasına erişim hizmetleri

MADDE 29- (1) Geçici korunanların çalışmalarına ilişkin usul ve esaslar, Bakanlığın görüşü alınarak Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca belirlenir.

(2) Geçici koruma kimlik belgesine sahip olanlar, Bakanlar Kurulunca belirlenecek sektörlerde, iş kollarında ve coğrafi alanlarda (il, ilçe veya köylerde) çalışma izni almak için Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına başvurabilir.

(3) Yabancıların çalışamayacağı iş ve mesleklere ilişkin mevzuatta yer alan hükümler saklıdır.

(4) Geçici korunanlara verilen çalışma izinlerinin süreleri, geçici korumanın süresinden fazla olamaz. Geçici koruma sona erdiğinde, bu kapsamda verilen çalışma izni sona erer.

(5) Geçici korunanlara verilen çalışma izni, Kanunda düzenlenen ikamet izinleri yerine geçmez.

Bu Yönetmelik kapsamındaki iş ve işlemlerde, yabancıyla tercüman olmaksızın istenilen düzeyde iletişim kurulamadığında tercümanlık hizmetleri ücretsiz olarak sağlanır.

Sosyal yardım ve hizmetler

MADDE 30- (1) Bu Yönetmelik kapsamındaki yabancılardan ihtiyaç sahibi olanlar, 29/5/1986 tarihli ve 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanununun 3 üncü maddesinde belirtilen Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Kurulunun belirleyeceği usul ve esaslar çerçevesinde anılan Kanun kapsamındaki sosyal yardımlardan yararlandırılabilir.

(2) Bu Yönetmelik kapsamındaki yabancılardan ihtiyaç sahibi olanların, sosyal hizmetlere erişimleri Bakanlık ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından belirlenen usul ve esaslara göre sağlanır.

Tercümanlık hizmetleri

MADDE 31- (1) Bu Yönetmelik kapsamındaki iş ve işlemlerde, yabancıyla tercüman olmaksızın istenilen düzeyde iletişim kurulamadığında tercümanlık hizmetleri ücretsiz olarak sağlanır.

6214

Gümrük işlemleri

MADDE 32- (1) Geçici koruma amacıyla ülkemize gelen yabancıların ve varsa aile üyelerinin yanlarında getirecekleri eşya ve taşıtlar ile ülkemizde buldukları süre içerisinde bu kişilere çeşitli yollarla gönderilebilecek eşyalara dair yürütülecek işlemlere ilişkin esaslar, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının görüşleri alınarak Gümrük ve Ticaret Bakanlığı tarafından belirlenir.

YEDİNCİ BÖLÜM

Yükümlülükler

Genel yükümlülükler

MADDE 33- (1) Geçici koruma amacıyla ülkemize gelen yabancılar, kanunlara ve idari gerekliliklere uymakla yükümlü olup, aksine hareket edenler hakkında gerekli adli işlemler ile idari yaptırımlar genel hükümlere göre yerine getirilir.

(2) Bu Yönetmelik kapsamındaki yabancılar;

- a) Genel Müdürlük tarafından belirlenen ilde, geçici barınma merkezinde veya belirli bir yerde ikamet etmekle,
- b) Valilikler tarafından belirlenen şekil ve sürelerde bildirimde bulunmakla,
- c) Çalışma durumuna ait güncel bilgileri otuz gün içinde bildirmekle,
- ç) Gelir ve taşınmazlarını otuz gün içinde bildirmekle,
- d) Adres, medeni hâl ve ailelerindeki doğum ve ölüm gibi kimlik bilgisi değişikliklerinin yirmi iş günü içinde bildirmekle,
- e) Diğer kişisel verilerini yetkili makamlara vermekle,
- f) Kendilerine sağlanan hizmet, yardım ve diğer imkânlardan haksız olarak yararlandığının tespit edilmesi hâlinde, bedellerini geri ödemekle,

g) Genel Müdürlük veya valilik tarafından yerine getirilmesi istenilen diğer hususlara uymakla, yükümlüdür.

Davete uyma yükümlülüğü

MADDE 34- (1) Bu Yönetmeliğin uygulanmasıyla ilgili iş ve işlemler nedeniyle yabancılar, ilgili birime davet edilebilir.

(2) Bu Yönetmelik kapsamındaki yabancılar, davete uymadıklarında veya uymayacaklarına ilişkin şüphe oluşması halinde, ilgili mevzuat kapsamında, davet edilmeksizin kolluk görevlileri tarafından ilgili birime getirilebilir.

Hakların uygulanmasında kısıtlamalar

MADDE 35- (1) Yükümlülüklerini kısmen veya tamamen ya da istenilen sürede yerine getirmeyenler, yükümlülüklerine uymaları konusunda ilgili birimler tarafından uyarılır, uymayanlar hakkında adli ve idari işlem başlatılır.

(2) Kendilerine uyarı yapıldığı halde, yükümlülüklerine uymayanlar hakkında; eğitim ve acil sağlık hizmetleri hariç, diğer haklardan faydalanmalarında tamamen veya kısmen kısıtlamaya gidilebilir.

6215

(3) İkinci fıkrada belirtilen yabancılardan geçici barınma merkezi dışında bulunanların, geçici barınma merkezi dışında kalmaları süreli veya süresiz olarak sınırlandırılabilir.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Sevk Merkezleri ile Geçici Barınma Merkezlerinin Kurulması, Yönetimi ve İşletilmesi ile Geçici Barınma Merkezlerinde Sağlanacak Hizmetler

Sevk merkezlerinin kurulması ve yönetimi

MADDE 36- (1) Sevk merkezlerinin kurulması, yönetimi ve bu merkezlerdeki hizmetler, valilikler tarafından sağlanır. Geçici barınma merkezlerinin kurulması, yönetimi ve işletilmesi

MADDE 37- (1) AFAD, Bakanlık ve ilgili diğer kamu kurum ve kuruluşlarının görüşlerini alarak, valiliklerle eşgüdüm içinde geçici barınma merkezlerinin kurulmasına veya kullanımına son verilmesine ya da kapatılmasına karar verir.

(2) Geçici barınma merkezleri, valilikler tarafından işletilir veya işletirilir.

(3) Geçici barınma merkezlerinin yönetimi, işletilmesi ve güvenliğinin sağlanması ile geçici barınma merkezlerinde barındırılanların tabi olacağı diğer hükümlere ilişkin usul ve esaslar, ilgili kamu kurum ve kuruluşların görüşleri alınarak Genel Müdürlük ve AFAD tarafından müştereken belirlenir.

Geçici barınma merkezlerinde sağlanacak hizmetler

MADDE 38- (1) Geçici barınma merkezlerinde bulunanlara beslenme, barınma, sağlık, sosyal yardım, eğitim ve benzeri hizmetler imkânlar ölçüsünde sağlanır.

(2) Geçici barınma merkezlerinin dışında kalan geçici korunanlar, bu merkezlerdeki hizmetlerden imkânlar ölçüsünde yararlandırılabilir.

(3) Geçici barınma merkezlerinde aileler ve özel ihtiyaç sahipleri için yer tahsis edilmesi amacıyla gerekli düzenlemeler yapılır.

Geçici barınma merkezlerini ziyaret

MADDE 39- (1) Yabancı ülke heyetleri, uluslararası kuruluş ve sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri, basın mensupları, bilimsel amaçlı araştırma yapanlar ile diğer kurum ve kuruluş temsilcilerinin geçici barınma merkezlerini ziyaret etmesine ilişkin usul ve esaslar, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının görüşleri alınarak Dışişleri Bakanlığı, Bakanlık ve AFAD tarafından müşterek olarak belirlenir ve valilikler tarafından uygulanır.

Sevk merkezleri ve geçici barınma merkezlerinin güvenliği

MADDE 40- (1) Sevk merkezleri ile geçici barınma merkezlerinin iç ve dış güvenliği, sorumluluk bölgesine göre ilgili genel kolluk birimi tarafından yürütülür. Bu çerçevede ilgili genel kolluk birimi, sevk merkezleri ile geçici barınma merkezlerinin güvenliğinin sağlanması ile asayişin temini yönünde her tür önlemi alır.

(2) Valilik tarafından uygun görülmesi halinde sevk merkezleri ile geçici barınma merkezlerinin iç ve dış güvenliği, 10/6/2004 tarihli ve 5188 sayılı Özel Güvenlik Hizmetlerine Dair Kanun hükümlerine göre özel güvenliğe verilebilir.

6216

Sevk merkezleri ile geçici barınma merkezlerinde görevli personel

MADDE 41- (1) Sevk merkezleri ve geçici barınma merkezlerinin bulunduğu illerde bu Yönetmelik kapsamında belirlenen iş ve işlemler ile sağlanacak diğer hizmetleri yürütmek üzere, 10/6/1949 tarihli ve 5442 sayılı İl İdaresi Kanununun 9 uncu maddesi gereğince ilgili kamu kurum ve kuruluşlarından personel görevlendirilebilir. İlde görevlendirilecek yeterli kamu görevlisi bulunmaması halinde ise valilik il dışından personel görevlendirilmesini talep edebilir.

(2) Sevk merkezleri ve geçici barınma merkezlerinde görev yapacak personelin çalışma koşulları, bu personelin bağlı olduğu kamu kurum ve kuruluşları tarafından ayrıca düzenlenir.

(3) Sevk merkezlerinde ve geçici barınma merkezlerinde görev yapan personelden kamu görevlisi olmayanların kimlik bilgileri ile gerekli görülmesi halinde biyometrik verileri kolluk birimlerince alınır.

DOKUZUNCU BÖLÜM

Gönüllü Geri Dönüş ve Üçüncü Ülkeye Çıkış

Gönüllü geri dönüş

MADDE 42- (1) Bu Yönetmelik kapsamındaki yabancılardan gönüllü olarak ülkesine dönüş yapacaklara gerekli kolaylık gösterilir ve imkânlar ölçüsünde destek sağlanabilir.

(2) Genel Müdürlük, gönüllü geri dönüş çalışmalarını, ilgili ülke makamları, kamu kurum ve kuruluşları,

uluslararası kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları ile işbirliği içinde planlayabilir, proje ve program hazırlayabilir ve uygulayabilir.

(3) Genel Müdürlük, gönüllü geri dönüş işlemlerinin uygulanması amacıyla uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği yapabilir.

(4) Gönüllü geri dönüş işlemlerinin uygulanmasına dair usul ve esaslar ile gönüllü geri dönüş yapanlara sağlanabilecek yardımlar Genel Müdürlük tarafından belirlenir ve valilikler tarafından uygulanır.

Seyahat belgesi

MADDE 43- (1) Geçerli seyahat belgesi olmayan ya da seyahat belgesi temin edemeyen bu Yönetmelik kapsamındaki yabancıların bu husustaki talepleri, 15/7/1950 tarihli ve 5682 sayılı Pasaport Kanunu çerçevesinde Genel Müdürlük tarafından değerlendirilir.

Üçüncü ülkeye çıkış ve yerleştirme

MADDE 44- (1) Bu Yönetmelik kapsamındaki yabancıların, geçici veya daimi olarak üçüncü ülkeye çıkışları Genel Müdürlüğün iznine tabidir.

(2) Genel Müdürlük, bu Yönetmelik kapsamındaki yabancıların geçici veya daimi olarak üçüncü ülkeye yerleştirilmeleri amacıyla uluslararası kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları ve ülkelerle işbirliği yapabilir, proje ve programlar geliştirebilir ve uygulayabilir.

Türkiye'ye giriş yasağı

MADDE 45- (1) Bu Yönetmelik kapsamındaki yabancılardan ülkemizden çıkış yapanlar veya yapacak

olanlar hakkında, giriş yasağına ilişkin hususlar genel hükümlere tabidir.

6217

ONUNCU BÖLÜM

İşbirliği ve Yardım

İşbirliği

MADDE 46- (1) Bakanlık, bu Yönetmelikte belirtilen ve geçici korumayla ilgili diğer konularda ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar, diğer ülke ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği yapabilir.

(2) Bakanlık, Dışişleri Bakanlığının görüşünü alarak, Kanun ile bu Yönetmelikte belirtilen konularda, 5/5/1969 tarihli ve 1173 sayılı Milletlerarası Münasebetlerin Yürütülmesi ve Koordinasyonu Hakkında Kanun çerçevesinde, uluslararası kuruluşlarla uluslararası anlaşma niteliği taşımayan protokoller yapmaya yetkilidir.

(3) Bu Yönetmelik kapsamındaki yabancılara sağlanması öngörülen hak ve yükümlülüklerin yerine getirilmesi veya takip edilmesi ile hizmetlerin uygulanması amacıyla geçici korumayla ilgili sorumluluk ve yetkileri bulunan ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının, görev alanlarıyla ilgili konularda ulusal ve uluslararası kuruluşlar, sivil toplum kuruluşlarıyla yapabileceği işbirliğinin usul ve esasları, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının görüşleri alınarak, Bakanlık tarafından belirlenir.

Destek çağrısının yapılması ve yardım sağlanması

MADDE 47- (1) Bu Yönetmelik kapsamındaki yabancılara, hizmetlerin sağlanabilmesi amacıyla uluslararası külfet paylaşımı kapsamında ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının görüşü alınarak Dışişleri Bakanlığı tarafından diğer ülkelerden, uluslararası kuruluşlardan ve sivil toplum kuruluşlarından destek talep edilebilir.

(2) Birinci fıkra kapsamında sağlanacak ayni ve nakdi yardımların kabul edilmesi ve kullanılması, Dışişleri Bakanlığı ile Bakanlığın görüşleri alınarak, AFAD tarafından koordine edilir.

(3) AFAD, bu ayni ve nakdi yardımların kullanılması konusunda Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Türkiye Kızılay Derneği, sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları başta olmak üzere, ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile valiliklerle doğrudan işbirliği yapabilir.

ONBİRİNCİ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Özel ihtiyaç sahipleri

MADDE 48- (1) Bu Yönetmelik kapsamındaki yabancılardan özel ihtiyaç sahibi olanlara sağlanacak başta sağlık hizmetleri, psiko-sosyal destek, rehabilitasyon olmak üzere, her tür yardım ve destek imkânlar ölçüsünde öncelikli ve bedelsiz olarak sağlanır.

(2) Çocuklarla ilgili tüm işlemlerde çocuğun yüksek yararı gözetilerek ilgili mevzuat hükümleri uygulanır.

(3) 8/3/2012 tarihli ve 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun ve ilgili Yönetmelik kapsamında şiddet mağduru olduğu değerlendirilen yabancılar hakkında derhal önleyici ve koruyucu tedbirler alınır.

(4) Bu Yönetmelik kapsamındaki yabancılardan insan ticareti mağduru olabileceği değerlendirilenler hakkında ilgili mevzuat kapsamında gerekli tedbirler derhal alınır.

6218

Aile birleşimi

MADDE 49- (1) Bu Yönetmelik kapsamındaki yabancılar, başka bir ülkede bulunan eşi, ergin olmayan çocukları ve bağımlı ergin çocukları ile Türkiye'de bir araya gelmek üzere aile birleşimi talebinde bulunabilir. Bu başvurular, Genel Müdürlükçe değerlendirilir ve ilgili kamu kurum ve kuruluşları, uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği halinde gerekli çalışmalar yapılabilir.

(2) Refakatsiz olduğu tespit edilen çocuklarla ilgili olarak çocukların talebi beklenmeksizin aile birleşimine ilişkin işlemler derhal başlatılır.

Kişisel veriler

MADDE 50- (1) Geçici koruma sağlanması amacıyla ülkemize gelen yabancılardan kişisel verileri, Genel Müdürlük tarafından belirlenecek usul ve esaslar çerçevesinde, Genel Müdürlük veya valiliklerce ilgili mevzuata ve taraf olunan uluslararası anlaşmalara uygun olarak alınır, korunur, saklanır ve kullanılır.

(2) Bu Yönetmelikte belirtilen iş ve işlemlerin

yürütülmesi kapsamında Genel Müdürlükçe uygun görülen kişisel veriler, ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile üçüncü ülkeye yerleştirme çalışmaları kapsamında üçüncü ülke veya Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğiyle paylaşılabilir.

Gizlilik ilkesi ve kişisel dosyaya erişim

MADDE 51-(1) Bu Yönetmelikte belirtilen iş ve işlemlerin yürütülmesi kapsamında, 5490 sayılı Kanunun 45 inci maddesinin birinci fıkrası ve bu Yönetmeliğin 50 nci maddesinin ikinci fıkrasında belirtilen hükümler saklı kalmak kaydıyla, yabancıların tüm bilgi ve belgelerinde gizlilik esas olup, bunlar kişinin izni olmadan üçüncü şahıslarla paylaşılamaz.

(2) Bu Yönetmelik kapsamındaki yabancıların kişisel dosyasında yer alan belgeler, kendisi ya da yasal temsilcisi veya avukatı tarafından incelenebilir, birer örneği alınabilir. Milli güvenlik, kamu düzeni ve kamu güvenliğinin korunması ile suç işlenmesinin önlenmesine ve istihbari bilgilere ilişkin belgeler incelenemez ve verilemez.

(3) Bu Yönetmeliğin uygulanmasından sorumlu kamu görevlileri ile diğer görevliler, görevleri sırasında edindikleri gizlilik derecesi taşıyan her tür bilgi ve belge ile kişisel sırları, yetkili kılınanlardan başkasına açıklayamaz, kendilerinin veya üçüncü şahısların yararına kullanamaz.

İstatistikler

MADDE 52- (1) Bu Yönetmelik kapsamındaki yabancılara ait istatistikî veriler, Kanun kapsamında Türkiye İstatistik Kurumu ile işbirliği halinde Genel Müdürlük veya Genel Müdürlüğün belirleyeceği usul

ve esaslar çerçevesinde valilikler tarafından tutulur.

(2) İstatistikî veriler, Genel Müdürlük tarafından, ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile bu Yönetmeliğin uygulanmasında işbirliği yapılan uluslararası kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları ve ilgili diğer kurumlarla paylaşılabilir.

Avukatlık hizmetleri

MADDE 53- (1) Bu Yönetmelik kapsamındaki yabancılar, ücretleri kendilerince karşılanmak kaydıyla idari işlemler sırasında avukat tarafından temsil edilebilir. 19/3/1969 tarihli ve 1136 sayılı Avukatlık Kanununun adli yardıma ilişkin hükümleri saklıdır.

6219

İhbar ve şikâyetler

MADDE 54- (1) Bu Yönetmelik kapsamında yürütülen iş ve işlemlerle ilgili ihbar ve şikâyetler, valilikler tarafından derhal işleme alınır. Adli konularla ilgili hususlar geciktirilmeden adli makamlara bildirilir.

Tebliğat

MADDE 55- (1) Bu Yönetmelik kapsamındaki tebliğat işlemleri, 11/2/1959 tarihli ve 7201 sayılı Tebliğat Kanunu hükümleri çerçevesinde yerine getirilir. Genel Müdürlük bu konuda ek usul ve esaslar düzenleyebilir.

Yetki

MADDE 56- (1) Vali, geçici korumanın etkin olarak uygulanmasında zorunlu gördüğü her tür tedbir almak ve gerekli düzenlemeleri yapmakla yetkili ve sorumludur.

Denetim

MADDE 57- (1) Bu Yönetmelik kapsamında il mülki sınırları içinde yürütülen iş ve işlemler, vali veya görevlendireceği kamu personeli tarafından düzenli olarak denetlenir.

(2) Bu Yönetmelik kapsamında yürütülen görevlerin uygulanması, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının mevzuatları çerçevesinde düzenli aralıklarla denetlenir ve denetim raporları Genel Müdürlük ve AFAD'a mevzuatın veya idari süreçlerin geliştirilmesi amacıyla gönderilir.

Uygulamaya ilişkin düzenlemeler

MADDE 58- (1) Bu Yönetmeliğin uygulanmasına ilişkin alt düzenlemeler, Bakanlığın görüşü alınarak ilgili kamu kurum ve kuruluşları tarafından üç ay içinde yürürlüğe konulur.

Talep yetkisi

MADDE 59- (1) Bu Yönetmelikteki iş ve işlemlerle ilgili olarak ülke güvenliği ve Devlet istihbarat hizmetleri kapsamında Milli İstihbarat Teşkilatı Müsteşarlığının talepleri, ilgili bakanlıklar ile kamu kurum ve kuruluşlarınca ivedilikle karşılanır.

(2) Genel Müdürlüğün bu Yönetmelik kapsamındaki her tür bilgi ve belge talebi, ilgili kamu kurum ve kuruluşları tarafından geciktirilmeden yerine getirilir.

Mali hükümler

MADDE 60- (1) Bu Yönetmelik kapsamında yürütülen ve ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile belediyelerin kendi bütçe imkânları dâhilinde karşılanamayan iş

ve işlemlere ilişkin ödenek 6/3/2011 tarihli ve 27866 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Afet ve Acil Durum Harcamaları Yönetmeliği çerçevesinde karşılanır.

Yürürlükten kaldırılan mevzuat

MADDE 61- (1) 14/9/1994 tarihli ve 94/6169 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulan Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik yürürlükten kaldırılmıştır.

6220

Geçiş hükümleri

GEÇİCİ MADDE 1- (1) 28/4/2011 tarihinden itibaren Suriye Arap Cumhuriyeti'nde meydana gelen olaylar sebebiyle geçici koruma amacıyla Suriye Arap Cumhuriyeti'nden kitlesel veya bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşları ile vatansızlar ve mülteciler, uluslararası koruma başvurusunda bulunmuş olsalar dahi geçici koruma altına alınırlar. Geçici korumanın uygulandığı süre içinde, bireysel uluslararası koruma başvuruları işleme konulmaz.

(2) Birinci fıkrada belirtilen yabancılardan 28/4/2011 tarihinden önce uluslararası koruma başvurusunda bulunanlar, talepleri halinde geçici koruma altına alınırlar.

(3) 28/4/2011 tarihinden itibaren ikamet izni almış ancak süresi uzatılmamış ya da ikamet izni iptal edilmiş

olanlar ile vize süresi veya muafiyeti sonunda koruma talep edenler, 8 inci madde hükümleri saklı kalmak kaydıyla geçici koruma kapsamına alınırlar. Bunlardan koruma talep etmeyenler hakkında ise genel hükümler uygulanır.

(4) Bu Yönetmeliğin yürürlüğe girdiği tarihten önce verilen kimlik belgeleri, 22 nci maddede belirtilen geçici koruma kimlik belgesi düzenleninceye kadar geçici koruma kimlik belgesi yerine geçer. Bu belge sahiplerine, 5490 sayılı Kanun kapsamında yabancı kimlik numarası verilebilir.

(5) Birinci fıkrada belirtilen yabancılar hariç üçüncü ülke vatandaşlarının, Suriye Arap Cumhuriyeti'nden ülkemize girişleri ve ülkemizden Suriye Arap Cumhuriyeti'ne çıkış işlemleri sınır kapılarından genel hükümler çerçevesinde yapılır.

(6) (Ek: 5/4/2016-2016/8722 K.) 28/4/2011 tarihinden itibaren Suriye Arap Cumhuriyeti'nde meydana gelen olaylar sebebiyle Türkiye'ye gelmiş ve 20/3/2016 tarihinden sonra ülkemiz üzerinden düzensiz yollarla Ege adalarına geçmiş olan Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşlarından, ülkemize geri kabul edilenlere koruma talep etmeleri halinde bu Yönetmelik kapsamında geçici koruma sağlanabilir.

Yürürlük

MADDE 62- (1) Bu Yönetmelik yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme

MADDE 63- (1) Bu Yönetmelik hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

6220-1

13/10/2014 TARİH VE 2014/6883 SAYILI BAKANLAR KURULU KARARI İLE YÜRÜRLÜĞE KONULAN YÖNETMELİĞE EK VE DEĞİŞİKLİK GETİREN YÖNETMELİKLERİN YÜRÜRLÜĞE GİRİŞ TARİHLERİNİ GÖSTEREN ÇİZELGE

Ek ve Değişiklik Getiren Yönetmeliği Yürürlüğe Koyan Kararnamenin

Tarihi

Numarası

13/10/2014 Tarihli ve 2014/6883 sayılı Yönetmeliğin

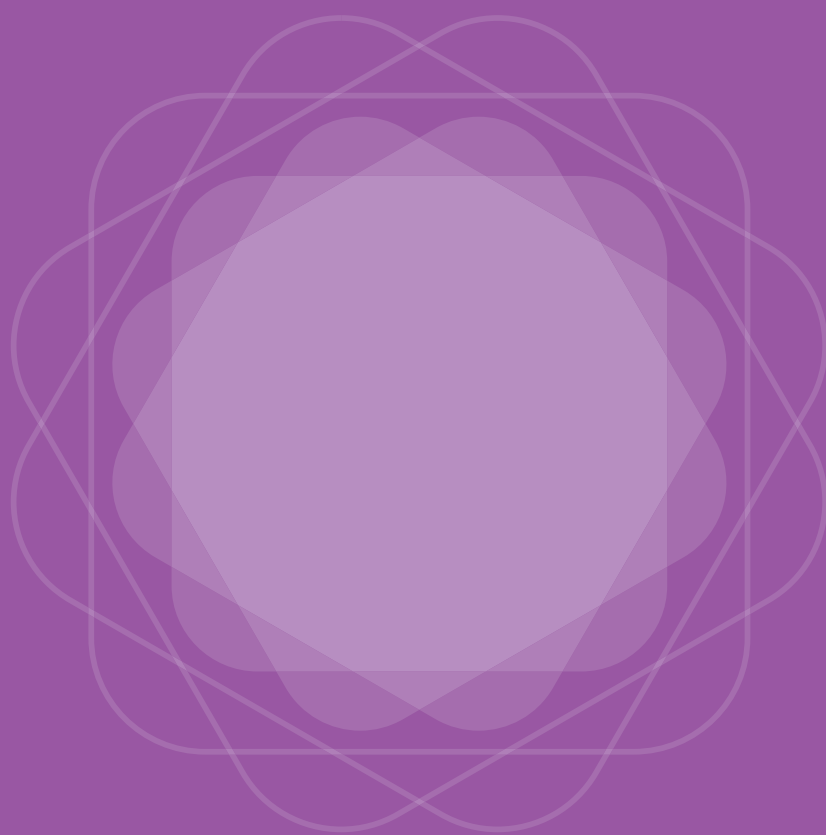
Değişen Maddeleri Yürürlüğe Giriş Tarihi

5/4/2016 2016/8722

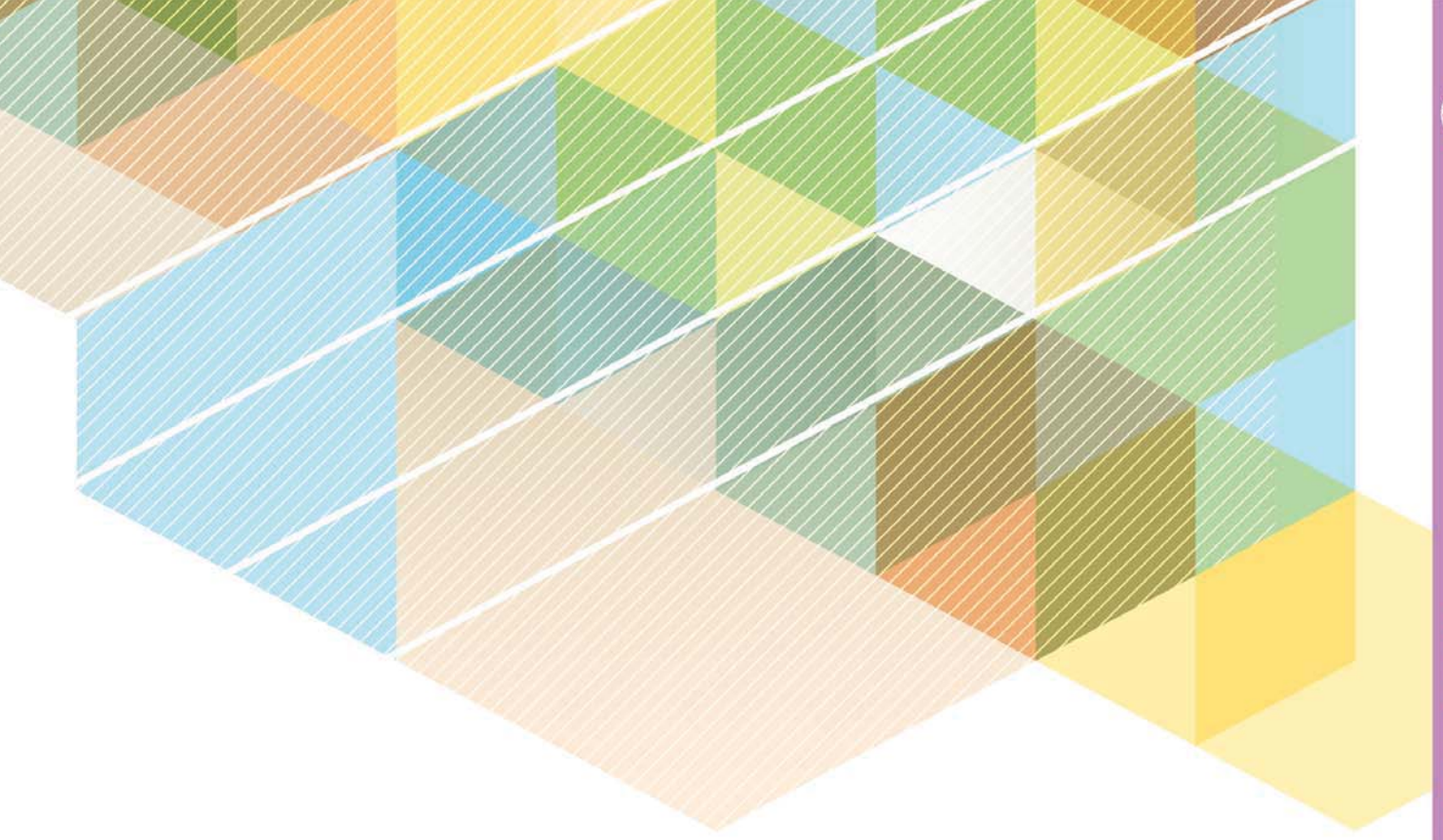
GEÇİCİ MADDE 1 7/4/2016

ÖZEL EĞİTİM HİZMETLERİ KILAVUZ KİTABI

Özel Eğitim ve
Rehberlik Hizmetleri
Genel Müdürlüğü

